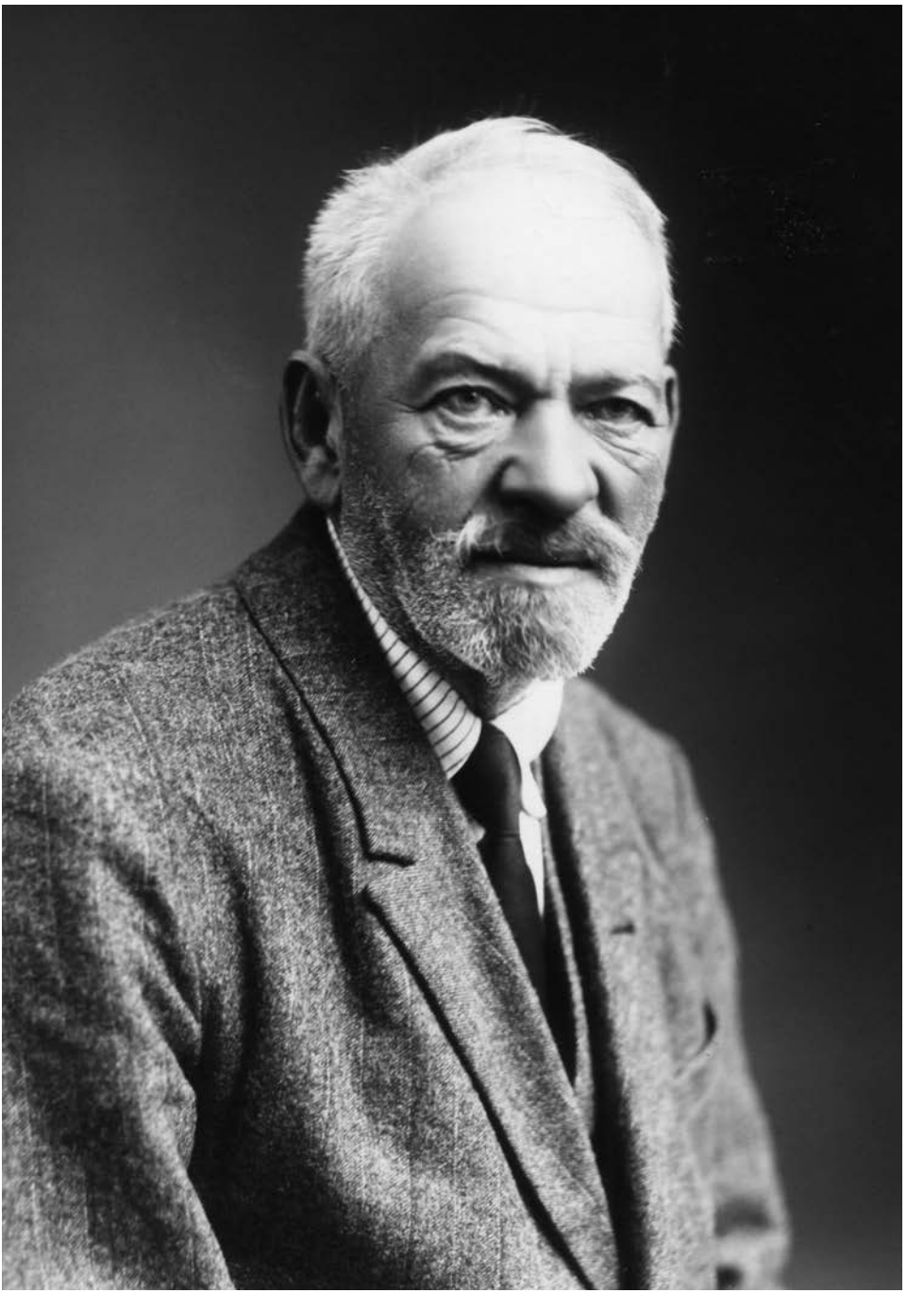
Z ČESKÉHO RÁJE A PODKRKONOŠÍ
svazek 30

Z ČESKÉHO RÁJE A PODKRKONOŠÍ

vlastivědná ročenka 30

Semily – Jičín 2017

Obálka:
Jan Sucharda ml., socha Amfitrité na kašně z roku 1835, Jičín. Foto Pavel Jakubec.

Jan Sucharda ml. a kameník Jan Josef, nápis na soklu sochy sv. Floriána z roku 1830, Staré Místo u Jičína. Foto Miroslav Cogan.

Frontispis:
František Kaván v roce 1941.

KATALOGIZACE V KNIZE – Národní knihovna ČR
Z Českého ráje a Podkrkonoší : vlastivědná ročenka. 30 – Semily :
Státní okresní archiv Semily = Jičín : Státní okresní archiv Jičín ;
Regionální muzeum a galerie Jičín, 2017 – 280 + XVI s.
ISBN 978-80-86254-36-4
ISSN 1211-975X

908(437.31-17)
● Český ráj (Česko) – vlastivěda
● Podkrkonoší (Česko) – vlastivěda
● sborníky

© *Státní okresní archiv Semily 2017*
© *Státní okresní archiv Jičín 2017*
© *Regionální muzeum a galerie v Jičíně 2017*

ISBN 978-80-86254-36-4
ISSN 1211-975X

OBSAH

Články a studie

Jiří Sajbt *Sobotka a okolí na prahu raného a vrcholného středověku* 11
Jan Prostředník *Archeologický výzkum domu huťmistra ve Sklenařicích* 33
Miroslav Cogan *Socha sv. Václava v Libštátu a její autor Jan Sucharda mladší* 51
Jan Kletvík *Evangelíci a spiritismus v Podkrkonoší* 62
Jaroslav Hrdlička *Vlastimil Kybal a Josef Pekař, žák a učitel* 108
David Ulrych *Charakteristika památníků obětem první světové války na Novopacku* 121

Edice

Karol Bílek *Nalezen další dopis Václava Šolce* 177
Jan Luštinec *Z korespondence Františka Kavána uložené ve fondech Krkonošského muzea v Jilemnici* 183

Drobnosti

Ullrich Junker *Rübezahl* 197

Kronika

Za Vladimírem Úlehlou (Eva Bílková) 207
*Antonín Langhamer 1936–2017 (*Milan Hlaveš – Petra Hejralová) 209
*Vzpomínka na Jitku Petruškovou (*Hana Maierová) 215
Vzpomínka na Petra Peška po roce rozloučení (Eva Kordová) 217
Státní okresní archiv Jičín v roce 2016 (Karel Chutný) 219
Státní okresní archiv Semily v roce 2016 (Pavel Jakubec) 222
Městské muzeum Hořice v roce 2016 (Václav Horák a Oldřiška Tomíčková) 225
Regionální muzeum a galerie v Jičíně v roce 2016 (Michal Babík) 227
Krkonošské muzeum v Jilemnici v roce 2016 (Jan Luštinec) 232
Městské muzeum a galerie Lomnice nad Popelkou v roce 2016 (Jan Drahoňovský) ... 234
Památník zapadlých vlastenců v letech 2014 až 2016 (Andrea Bariaková) 238
Muzeum a Pojizerská galerie Semily v roce 2016 (Libuše Krtičková) 240
Muzeum Českého ráje v Turnově v roce 2016 (Vladimíra Jakouběová) 242
Městské muzeum v Železném Brodě v roce 2016 (Petra Hejralová) 245
Sobotecké kroniky a vlastivěda (Karol Bílek) 247

Recenze literatury a bibliografie

Recenze 253
Výběrová bibliografie k dějinám okresů Jičín a Semily za rok 2016 263

SPIS TREŚCI

Artykuły i studia

Jiří Sajbt *Sobotka i okolice na progu wczesnego i dojrzałego średniowiecza* 11
Jan Prostředník *Badania archeologiczne domu mistrza hutniczego w Sklenařicích* ... 33
Miroslav Cogan *Rzeźba św. Wacława w Libštácie i jej twórca Jan Sucharda młodszy* 51
Jan Kletvík *Ewangelicy a spirytyzm na Pogórzu Karkonoskim* 62
Jaroslav Hrdlička *Vlastimil Kybal i Josef Pekař, uczeń i nauczyciel* 108
David Ulrych *Charakterystyka pomników ofiar I wojny światowej w okolicach Novej Paki* 121

Edycje źródeł

Karol Bílek *Odnaleziony kolejny list Vaclava Šolca* 177
Jan Luštinec *Z korespondencji Františka Kavána zdeponowanych w zbiorach Muzeum Karkonoskiego w Jilemnici* 183

Przyczynki

Ullrich Junker *Rübezahl [Liczyrzepa]* 197

Kronika

In memoriam Vladimír Úlehla (Eva Bílková) 207
Antonín Langhamer 1936–2017 (Milan Hlaveš – Petra Hejralová) 209
Wspomnienie o Jitce Petruškovej (Hana Maierová) 215
Wspomnienie o Petrze Pešce rok po ostatnim pożegnaniu (Eva Kordová) 217
Powiatowe Archiwum Państwowe w Jiczynie w roku 2016 (Karel Chutný) 219
Powiatowe Archiwum Państwowe w Semily w roku 2016 (Pavel Jakubec) 222
Muzeum Miejskie w Hořicach w roku 2016 (Václav Horák a Oldřiška Tomíčková) ... 225
Muzeum Regionalne i Galeria w Jiczynie w 2016 r. (Michal Babík) 227
Muzeum Karkonoskie w Jilemnicy w roku 2016 (Jan Luštinec) 232
Muzeum Miejskie i Galeria w Lomnicy nad Popelkou w roku 2016 (Jan Drahoňovský) 234
Pomnik zapomnianych patriotów w latach od 2014 do 2016 (Andrea Bariaková) 238
Muzeum i Galeria Dorzecza Izery w Semily w roku 2016 (Libuše Krtičková) 240
Muzeum Czeskiego Raju w Turnovie w roku 2016 (Vladimíra Jakouběová) 242
Muzeum Miejskie w Železnym Brodzie w roku 2016 (Petra Hejralová) 245
Kroniki miasta Sobotki a krajoznawstwo (Karol Bílek) 247

Recenzje literatury i bibliografia

Recenzje 253
Bibliografia historyczna powiatów Jičín i Semily za rok 2016 263

INHALT

Aufsätze und Studien

Jiří Sajbt *Sobotka und Umgebung am Fuße des Früh- und Hochmittelalters* 11
Jan Prostředník *Archäologische Ausgrabungen des Kalkbrennermeisterhauses in Sklenařice* 33
Miroslav Cogan *Statue des hl. Wenzel in Libštát und ihr Schöpfer Jan Sucharda d. J.* 51
Jan Kletvík *Protestanten und Spiritismus im Riesengebirgsvorland* 62
Jaroslav Hrdlička *Vlastimil Kybal und Josef Pekař, Schüler und Lehrer* 108
David Ulrych *Denkmäler an die Opfer des Ersten Weltkrieges im Gebiet von Nová Paka* 121

Editionen

Karol Bílek *Weiterer Brief von Václav Šolc gefunden* 177
Jan Luštinec *Aus der Korrespondenz von František Kaván, die im Fonds des Krkonošské muzeum in Jilemnice aufbewahrt wird* 183

Kleinigkeiten

Ullrich Junker *Rübezahl* 197

Chronik

In memoriam Vladimír Úlehla 207
*Antonín Langhamer 1936–2017 (*Milan Hlaveš – Petra Hejralová) 209
*Erinnerung an Jitka Petrušková (*Hana Maierová) 215
Erinnerung an Petr Pešek ein Jahr nach der Verabschiedung (Eva Kordová) 217
Státní okresní archiv Jičín im Jahre 2016 (Karel Chutný) 219
Státní okresní archiv Semily im Jahre 2016 (Pavel Jakubec) 222
Městské muzeum Hořice im Jahre 2016 (Václav Horák a Oldřiška Tomíčková) 225
Regionální muzeum a galerie v Jičíně im Jahre 2016 (Michal Babík) 227
Krkonošské muzeum v Jilemnici im Jahre 2016 (Jan Luštinec) 232
Městské muzeum a galerie Lomnice nad Popelkou im Jahre 2016 (Jan Drahoňovský) 234
Památník zapadlých vlastenců in den Jahren 2014 bis 2016 (Andrea Bariaková) 238
Muzeum a Pojizerská galerie Semily im Jahre 2016 (Libuše Krtičková) 240
Muzeum Českého ráje v Turnově im Jahre 2016 (Vladimíra Jakouběová) 242
Městské muzeum v Železném Brodě im Jahre 2016 (Petra Hejralová) 245
Chroniken und Heimatkunde von Sobotka (Karol Bílek) 247

Literatur

Rezensionen und Berichte über die Literatur 253
Auswahlbibliographie zu der Geschichte der Bezirke Jičín und Semily für das Jahr 2016 263

ČLÁNKY A STUDIE

Sobotka a okolí na prahu raného a vrcholného středověku*)

Jiří Sajbt

Na severu dodnes značně zalesněná krajina doplněná pískovcovými skálami, k jihu se naopak již rozprostírají široká pole, která jakoby už předznamenávala blízkost polabských rovin. Novější práce zpravidla Soboteckem nazývají obvod bývalého soboteckého soudního okresu.[1] Zde je ale naprosto záměrně geografické vytyčení záběru práce, které bývá tradiční součástí úvodních statí, uvedeno takto povšechně a nepřesně, neboť realitě dějinného období (zejména kolonizaci), kterým se zde budeme zabývat, je „úředně správní" určení hranic cizí. Proto zde bude termín „Sobotecko" užíván spíše jako obecné označení blízkého okolí města Sobotky, ačkoli z důvodu odhalení regionálně historických souvislostí budeme mnohdy muset sáhnout naopak do větší vzdálenosti, než jakou zaujímal bývalý okres.

Hranice správního okresu Sobotky často neužívaly ani starší práce, které se snažily respektovat krajské správní členění z doby před rokem 1850. Za takovou základní práci je zde možné považovat, tak jako ve většině dalších oblastí, *Hrady, zámky a tvrze* Augusta Sedláčka, kde zejména ve stati popisující hrad Kost a tvrze na Sobotecku vykreslil nestor české kastelologie středověký a raně novověký obraz lokality, která nás bude zajímat nejvíce, ovšem v období, jež částečně Sedláčkovu zájmu předcházelo.[2] Nevelkou publikaci o Sobotecku sepsal v roce 1908 František Bareš, který se však vyhýbal analýzám, díky čemuž má tato jeho práce spíše popisný charakter a navíc v mnohém vychází z díla Sedláčkova,[3] které se stalo skutečně základem pro všechny další publikace, takřka do dnešních dnů. Zvláště popularizační práce z něho vycházejí téměř stoprocentně. Kromě Augusta Sedláčka můžeme uvést již jen příslušný oddíl ve *Středověké kolonizaci* Josefa Vítězslava Šimáka,[4] čímž výčet podrobnějších vědecky pojatých medievistických prací z předválečného období o této lokalitě končí.

O komplexní zpracování dějin Sobotecka se snaží stať Vladimíra Rudy, která je součástí sborníku vydaného v roce 1948 k 450. výročí povýšení Sobotky na město. Z valné části však čerpá ze souborných prací Šimákových a Sedláčkových, čímž pří-

*) Ilustrace k tomuto příspěvku jsou zařazeny v barevné příloze na konci svazku.

liš nových poznatků nepřináší.[5] Nejnovější a nejpodrobnější zpracování Sobotecka pochází od kolektivu autorů pod vedením Karola Bílka. Ze tří dílů, které tato edice obsahuje, nás bude zajímat díl 1., který pojednává (mimo jiné) o dějinách tohoto regionu do roku 1850 a kde je také na 25 stranách zevrubně rozepsaná obsáhlá literatura k tomuto tématu, z níž zmiňujeme pouze nejdůležitější díla.[6]

O něco lépe, co se týče kvantity, jsme na tom s literaturou kulturně historickou a zvláště kastelologickou díky významnému hradu Kost (kastelologická literatura ale rovněž v základu čerpá z Augusta Sedláčka). Statě o Kosti lze nalézt takřka v každé publikaci o hradech, ať již odborného, nebo popularizačního charakteru, v podrobněji zpracovaných publikacích pak i zmínky o tvrzích v jednotlivých obcích.[7] I zde však platí, že nejpodrobnější výčet i zaniklých hrádků a tvrzí přináší výše uváděná pasáž o středověku na Sobotecku od Karola Bílka.

Patrně v tomto okamžiku čtenáře jistě napadne, proč vznikl tento článek, když v poměrně nedávné době vyšla monografická práce, která shrnuje nejnovější poznatky. Následující řádky byly vedeny snahou podívat se na celou problematiku středověkého Sobotecka trochu z jiného úhlu a díky tomu snad i doplnit mozaiku našich zatím stále kusých znalostí o raných dějinách tohoto regionu.

1 Historické a geografické souvislosti

Ačkoli na Sobotecku nechybí doklady o prehistorickém osídlení, většina historiků klade na základě prvních písemných zmínek počátky zdejších aglomerací poměrně jednotně do průběhu 13. století.[8] Do staršího období (před vrcholnou kolonizací) klade vznik osídlení na základě rozboru pomístních názvů Vladimír Šmilauer[9] a podle archeologických nálezů kniha Karola Bílka, resp. archeoložka Eva Ulrychová, která uvádí proces zdejšího osídlování do průběhu 11. a 12. století s pokračováním ve století 13., přičemž podává výčet míst s doklady mladohradištního osídlení. Jmenovitě to jsou Libošovice (lokalita Na hrádku), Osek, dále lokality poblíž Nepřívěci, Vesce, Sobotky a Markvartic. Zdejší osídlení však spojuje s činností církevních institucí, což bohužel nemá opodstatnění,[10] neboť církevní instituce se jeví spíše jako příjemci, než jako horeční zakladatelé. Množství listin z průběhu středověku, stvrzující donace jednotlivým klášterům a kapitulám, jsou toho nesporným důkazem.[11]

Vznik a rozvoj vesnic na Sobotecku je pro nedostatek písemných pramenů skutečně obtížné zachytit. Jelikož potřeba vedení tras obchodních cest na jedné a růst osídlení na druhé straně jsou dvě veličiny, které se navzájem ovlivňují, je do určité míry možné genezi osídlení v okolí Sobotky sledovat v souvislosti se starou obchodní cestou, která propojovala Jičínsko s Mladoboleslavskem, potažmo Mnichovohradišťskem. Ve starším období je pravděpodobnější její jižní průběh, který se částečně odráží ve výčtu starých držav pražského biskupství v této oblasti. Díky tomu je možné její trasu alespoň rámcově rekonstruovat, neboť již Zdeněk Boháč podotkl, že biskupské statky se poměrně rovnoměrně rozprostíraly podél obchodních tras. Týž na základě zmínky v Kosmově kronice dovozuje, že *„většina statků doložených pozdějšími prameny v majetku pražského arcibiskupství byla darována*

tomuto biskupství knížetem Boleslavem II."[12] Jaroslav Láník sice hodnotí hospodářské dějiny raného biskupství střízlivěji, připouští však, že již od počátku biskupství nějaké majetky mělo, avšak s výhradou, že se tyto majetky omezovaly na staré sídelní území.[13] To patrně můžeme brát jako nejrealističtější zhodnocení majetkové situace pražského biskupství v 10. a 11. století.

Biskupské majetky mezi Mladou Boleslaví a Jičínem se skutečně nacházejí na starém sídelním území. Navíc v tomto případě máme i několik poměrně raných zpráv o biskupských majetcích a nemusíme se omezovat na prameny druhé poloviny 14. století, jejichž promítání do knížecího období Čech by bylo možné napadnout jako málo průkazné a anachronické.

Nuže trasa cesty od východu k Mladé Boleslavi vedla z Jičínska patrně kolem Veliše, poblíž kterého máme hned dva doklady o církevní i světské držbě. Kromě vsi Křeliny, o které víme z urbáře pražského biskupství, jehož původ je kladen do 80. let 13. století,[14] máme zprávy z let 1143/48 přímo o Veliši, který biskup Jan I. koupil od jistého Beneše, syna Markova. Zakoupenou ves biskup obratem daroval nově zakládanému premonstrátskému klášteru na Strahově, v jehož zakládací listině je také tato transakce doložená.[15]

Od Veliše je zřejmě cesta reprezentována farními vesnicemi Bystřice a Stará (dnes Staré Hrady) a odtud přes Dětenice na Žerčice. Není pochyb, že existovala i varianta přes Domousnice (patrně o něco mladší, trasu mírně zkrátila), které jsou spolu s Dětenicemi starým biskupským zbožím. Dětenice navíc máme zaznamenány ve falzu zakládací listiny boleslavské kapituly, u které diplomatický rozbor prokázal, že její jádro, kde se nachází právě zmínka o Dětenicích, je pravé, a to z let 1061–1067.[16] Až někdy v rozmezí mezi tímto časovým úsekem a koncem 13. století, kdy vznikl biskupský urbář, získali Dětenice (nejpravděpodobněji koupí nebo směnou) pražští biskupové. Velmi raný původ je u nich ale nepopiratelný.

Další průběh trasy je velice dobře rekonstruovatelný díky pěti starobylým farním vsím – Žerčicím, Semčicím, Týnci, Dobrovicím a Sýčině – pozoruhodně, téměř přesně za sebou v krátkém sledu seřazených. Z nich Žerčice (a ještě těsně pod nimi ležící Pěčice) byly nejen biskupským majetkem, ale i příležitostným venkovským sídlem pražských biskupů (dvorcem) a patrně i správním centrem biskupských majetků v této oblasti.[17]

Již v době, kdy fungovala výše popsaná cesta, tedy určitě v raném středověku, existovala i odbočka z ní směrem na Mnichovohradišťsko. Její průběh je doložen dvěma toponymy: Kněžmost, který názorně ukazuje, že zdejší aglomerace, vybavená mostem a s časovým zpožděním v pramenech zmíněnou zeměpanskou celnicí, vznikla před tím, než Přemyslovci získali královskou hodnost; a ještě Přepeře, které jsou jedním z typických názvů vzniklých cestovním provozem, neboť je odvozen od „přípřeže" ke koňským potahům.[18] Tyto dvě lokality nám ukazují směr cesty tak názorně, že můžeme s poměrně velkou dávkou pravděpodobnosti říci, že odbočka k nim vedla od západo-východní cesty (Mladá Boleslav – Jičín) přes Bousov, a to zřejmě od Libáně, resp. od Starých Hradů.

Proč zrovna odtud? Ve výše zmiňovaném falzu boleslavské kapituly se také uvádí toponymum *Cresenic*,[19] které Antonín Profous s opatrností spojil s kdysi farní vsí

Kříženec (někdy též Křížanec), která je více známá z pramenů přelomu 14. a 15. století a dnes ji reprezentuje pouze samota Křižánky u Zelenecké Lhoty.[20] Nevystává vážnější důvod, proč této interpretaci nevěřit. Skutečně se v bližším i vzdálenějším okolí Staré Boleslavi nenachází jiné místo, které by se etymologicky dalo s „*Kříženicemi*" 11. století spojit. Navíc celé záležitosti nahrává blízkost v téže listině jmenovaných Dětenic, jejichž interpretace je nesporná. Máme tak před očima krásný příklad evoluce, nebo spíš úpadku jednoho starobylého sídliště: původně roztroušená aglomerace vzniklá po starém způsobu, jejíž jméno bylo odvozeno od staroslovanského jména Křížan, byla později zřejmě konsolidována na dvě koncentrovaná sídliště, z nichž jedno, kde byl i farní kostel, se od druhého oddělilo zdrobňovací koncovkou „-ec", čímž vznikl Kříženec, zatímco druhá ves si patrně ponechala původní název Kříženice. Díky existenci fary zachytily písemné prameny pouze onen Kříženec. Postupně zaniklo úplně všechno až na jednu usedlost, díky čemuž se již zdrobnělé toponymum ještě zdrobnilo na Křižánky. V každém případě je velká pravděpodobnost, že odbočka na Mnichovohradišťsko procházela právě tudy.

Kdy přesně se začala používat i severnější varianta cesty z Jičínska na Mladoboleslavsko přes Sobotku, nelze s určitostí říci. Jsou však indicie, které nám tento děj alespoň naznačují.

2 První písemné zmínky o Sobotecku

2.1 Čálovice u Sobotky

Při hledání obrazu starších dějin okolí Sobotky se jako vždy na prvním místě opřeme o písemné prameny. Za nejstarší je pokládána zmínka o Čálovicích v listině, kterou vydal Přemysl Otakar I. v roce 1227 pro klášter sv. Jiří na Pražském hradě.[21] Je zde však několik nesrovnalostí, které si žádají poněkud zdlouhavější rozbor, za nějž se čtenáři předem omlouvám.

Když pomineme, že jde o falzum z konce 13. nebo z počátku 14. století, byť jádro listiny lze považovat za pravé,[22] geografické určení není nikterak jisté. Karel Jaromír Erben tuto lokalitu, která je v originálu zapsaná jako *Celeuici*, spojoval s již neexistujícími Čelejovicemi u Prahy.[23] Díky tomu o Čálovicích u Sobotky neuvažuje ani August Sedláček, který vycházel právě z Erbenových *Regest*. Až Gustav Friedrich *Celeuice* umístil k Sobotce,[24] což převzal i Antonín Profous, který i vysvětlil rozdíl obou toponym hláskovým vývojem, kdy se mělo z původního „če-" stát „ča-".[25] Ovšem výčet lokalit, mezi kterými jsou *Celeuice* zapsány, vede k zamyšlení (k hláskovému vývoji bude ještě poznámka níže).

Ve zmiňované listině jsou majetky kláštera sv. Jiří jednoduše řazeny za sebou, pouze rozdělené po správních obvodech. To je pro falza typické. Předlohou pro falza zpravidla byly nějaké pomocné knihy se soupisy majetků, které však neměly právní platnost. Do vytvářené padělané listiny se následně tyto soupisy obyčejně opsaly, díky čemuž dispoziční část těchto listin opět připomíná jednoduchý seznam. Bohužel pro nás důležité *Celeuice* nejsou v žádné části uvozené názvem provincie (v případě Čálovic bychom čekali boleslavskou provincii), ale nacházejí se spolu s dalšími

19 lokalitami až v poslední pasáži uvozené formulí: *„Tyto [vesnice], které platí [desátek] v jiných [dalších] provinciích"*.[26] Důležitou okolností je, že jí předchází oddíl, kde je seznam lokalit, odváděly poplatek v pražské provincii.[27] Slovo *„alias"* tu tedy má význam slova *„mimopražskými"* (provinciemi). Status držby majetků, které jsou vyjmenovávány v těchto posledních dvou článcích, byl evidentně jiný, než u zbytku lokalit. V prvních oddílech listin, které jsou důsledně rozděleny podle krajů, nebo chceme-li, hradských obvodů, jsou zřejmě vyjmenovány majetky, které klášter přímo vlastnil, zatímco v posledních dvou, které jsou rozděleny již jednodušeji na „pražský obvod" a „mimopražské lokality"(kde se nacházejí také naše *Celeuice*), plynul klášteru pouze desátek. Samy o sobě byly majetkem někoho jiného.

To však pro nás není tak důležité. Důležitější je těch 19 dalších vesnic, které doprovází ony *Celeuice*. Při bližším rozboru totiž zjistíme, že všechny lokality se nacházejí v jihozápadních Čechách, přibližně v trojúhelníku Strakonice – Klatovy – Nepomuk. Jmenovitě to jsou tyto lokality: *Celeuice,* dále *Sdar,*[28] *Trisine,*[29] *Olsaz,*[30] *Druseticih,*[31] *Oztrusen vgezd,*[32] *Walse vgezd,*[33] *Albrachticih,*[34] *Conratov vgezd,*[35] *Hotesow vgezd,*[36] *Hindrichovici, Hindrich ugezd,*[37] *Cretes,*[38] *Grabina,*[39] *Cladorubci,*[40] *Nowosedli,*[41] *Setechovici,*[42] *Nemcici,*[43] *Zagorcici,*[44] *Wolemici*.[45] Samozřejmě průkaznější jsou taková toponyma, která jsou méně častá. Žďár najdeme prakticky všude, časté jsou i Němčice, Záhorčice a Volenice. Naopak mezi dobře prokazatelné patří Droužetice, Kladrubce, Novosedly a Setěchovice. Důležité je ale to, že při srovnání všech toponym nenajdeme v Čechách jinou lokalitu než jihozápadní Čechy, která by obsahovala výše zmíněné názvy pohromadě, což můžeme považovat za doklad o průkaznosti, že i Celeuice náleží této oblasti a nikoli Sobotecku. Za oním označením *„alias provincias"* se tedy skrývá především provincie Prácheňská, s menšími přesahy do provincie Plzeňské.

Ostatně klášter benediktinek u sv. Jiří nebyl zdaleka jediný, který držel majetky (s největší pravděpodobností od přemyslovských panovníků) v této části země. Vladislav II. daroval v letech 1158–1173 několik vsí v okolí Sušice klášteru ve Windbergu.[46] Kníže Jindřich, strýc Přemysla Otakara I., věnoval doksanským premonstrátkám újezd v okolí Zbynic, což jeho synovec v roce 1226 potvrzuje.[47] K roku 1045 se odvolává falzum vyhotovené někdy po polovině 13. století,[48] ve kterém kníže Břetislav I. mimo jiné dává břevnovským benediktinům újezd v Prácheňsku. Forma této části listiny se však blíží době skutečného vyhotovení, než k roku, ke kterému se hlásí. Rozhodně tento újezd na pravém břehu Otavy Břevnovští nedostali dřív, než ve druhé polovině 12. století.[49]

Snad i kvůli pojištění si této části území proti bavorským vévodům se v druhé polovině 12. a prvních dvou třetinách 13. století stalo Prácheňsko oblíbeným prostorem, ze kterého plynuly donace nejrůznějším církevním ústavům a náš nejstarší klášter si rovněž přišel na své.[50]

Pro případné porovnání svatojiřského falza máme k dispozici i pravou listinu, která byla vydaná jen o šest let později, než kam se hlásí výše rozebírané falzum, tedy v roce 1233, ale ta nám v našem problému příliš nepomůže. Komparace obou listin by byla výhodná spíš pro studium majetkového zázemí kláštera, než pro geografické určení toponyma, o které nám jde v první řadě.[51]

Pro nás je totiž důležité, že *Celeuice* jsou ve spolku s dalšími devatenácti lokalitami, které se nacházejí v jihozápadních Čechách a místy tvoří dvojice (např. Albrechtice, Ostružno na Sušicku), ale i větší protáhlé shluky usedlostí (např. Droužetice, Krty, Novosedly, Volenice, Záhorčice a Němčice na Strakonicku). V případě *Celeuic* se tedy s největší pravděpodobností jedná o Čeletice (okr. Klatovy), které se nacházejí poblíž Chotěšova, podle kterého se jmenuje i jeden z újezdů vyčtených v téže řadě. Navíc etymologicky jsou *Celeuice* bližší Čeleticím, než Čálovicím, neboť v češtině vždy důrazná první slabika byla méně náchylná na změny oproti podstatně méně výrazné třetí slabice.

2.2 Listina mladoboleslavským johanitům

Z pohledu raných dějin (nejen) Sobotecka je bez pochyby nejzásadnější listina, kterou v roce 1259 Hostilka, vdova po Markvartovi z Března z rodu Markvarticů, potvrzuje donaci nově zakládané komendě johanitů u kostela sv. Víta v Mladé Boleslavi.[52] Nejenže je tato listina důležitá pro genealogii Markvarticů, je zde také uvedena řada regionálních šlechticů, o jejichž existenci bychom jinak vůbec nevěděli, ale máme tu zmíněno i několik lokalit, z nichž nás v tomto případě nejvíce zajímá Nepřívěc.

Je škoda, že z formy zápisu není úplně jasné, zda Nepřívěc patřila do rodového majetku Markvarticů, nebo jestli ji paní Hostilka za účelem obdarování komendy zakoupila od někoho jiného, tak jako některá další zde uváděná zboží.[53] Taková informace by pomohla k objasnění majetkových poměrů. Nápadná je ale formulace zápisu *„item [donat] villam in Neprzyewecz [...]*, která ukazuje, že jméno *„Nepřieveč"*, jak se ve 13. století tato lokalita nazývala, mělo původně širší význam, neboť z tohoto zápisu je patrno, že johanité nedostávají Nepřívěc, ale ves v Nepřívěci. Jak velkou plochu, resp. co dalšího kromě vsi označovalo jméno *„Nepřieveč"*, nám bohužel uniká. V každém případě je to jasný historický doklad o existenci osídlení na sever od Sobotky.

Kromě Nepřívěci je v této listině obsažena řada lokalit, které naznačují další historické a geografické souvislosti. Predikáty Ctibora ze Vtelna a Sičeslava ze Všetat odkazují na směr cesty z Mladé Boleslavi k Praze, přídomky Zdislava z Újezdce a Milkona z Rejšic zase na směr od Mladé Boleslavi na Nymburk a Poděbrady. Naopak predikáty Markvarta z Března a Soběhrda z Lužan spolu se samotnou Nepřívěcí poukazují na průběh západo-východní trasy mezi Mladoboleslavskem a Jičínskem, tedy již na její severnější průběh, než jaký byl popsán v 1. oddílu. Určitě nelze uvažovat o tom, že by starší trasa cesty (přes Staré Hrady a Dětenice) byla tím úplně opuštěna. To jistě ne. Spíše tu hovoříme o zhuštění sítě cest, resp. o dokladu o přenášení jejího hlavního průběhu vlivem vzrůstu hospodářského významu Sobotecka, neboť nemůžeme vyloučit, že „severnější varianta" byla využívána již dříve.

Co je myšleno onou „severnější variantou", je nasnadě. Především v daleko větší míře než „jižní varianta" využívala tok řeky Klenice. Zájem o tento prostor dokládají i další toponyma z výše uváděné donační listiny paní Hostilky. Lokality Jemníky, Židněves, Březno jsou soustředěny přímo při březích Klenice. Její tok resp. pahorky

a menší hřbety zvedající se od jejích břehů přivedl kupce přímo až na Sobotecko, které zřejmě vytvářelo nejvýchodnější výspu souvisle kultivované krajiny směrem od Mladé Boleslavi na východ. Ještě dnes si můžeme při pohledu na mapu všimnout, že Sobotecko je ze tří stran jakoby „uzavřeno" lesy, které tvoří mozaiku již nepoměrně méně rozrušovanou kultivovanou krajinou, a to až k Jičínsku.

Kromě východního směru od Sobotky k Jičínu nemusíme minimálně pro 13. století pochybovat o existenci trasy vedoucí severovýchodně a spojující Sobotku s dálkovou cestou vedoucí nad údolím Libuňky a odtud k Rovensku a Turnovu. Její přibližný směr reprezentují farní vsi Mladějov a Újezd pod Troskami.

2.3 První zmínka/nezmínka o Sobotce

Za první doklad o Sobotce samotné, od které odvozujeme pojmenování celé oblasti, je často brána zmínka v tzv. formulářové sbírce Zdeňka z Třebíče, kde je pod výrazem „*Sobunka civitas*" uváděna ve zjednodušeném výčtu majetků, kterými se Beneš z Vartmberka zavazuje králi Václavu II. věrností.[54] August Sedláček pak tento záznam, který je v originále anachronicky uváděn rokem 1277, datoval do roku 1287.[55] Touto zmínkou se velice zevrubně zabývala legenda české diplomatiky Sáša Dušková, která se oprávněně hned v úvodu své práce pohoršuje nad tím, že toto Sedláčkovo datum česká historiografie naprosto mechanicky po desetiletí přebírala a nikdo se je nepokusil ověřit.[56] Za pomoci komparace s dalšími podobnými zápisy ve formuláři, z nichž k jednomu se dochovala i originální listina, Sáša Dušková nakonec vyvodila, že originální listinná předloha, ze které měl zápis se zmínkou o Sobotce ve formuláři vycházet, nikdy neexistovala a že se jedná pouze o prvoplánovitě vytvořený vzor, neboť jednotlivé formulářové zápisy na sebe tematicky navazují, což je podle Duškové *„nepředstavitelné, že by sestavovatel formuláře měl k dispozici skutečné listiny, které by spolu tak souvisely, že by jedna vycházela z druhé stylisticky i věcně.* "[57]

Osobně si nemyslím, že by tento stav nemohl nastat, protože ve zjitřené politické situaci, která v našich zemích panovala v 80. letech 13. století, kdy mezi sebou soupeřily jednotlivé šlechtické strany, nebyla nouze o manifestace věrnosti králi, jelikož jednotliví feudálové nebojovali proti králi, ale proti sobě navzájem (když pomineme povstání Vítkovců po uvěznění Záviše z Falkenštejna, které se však týká až sklonku osmdesátých let).[58] A protože skladateli písemností byli zpravidla neustále ti samí lidé (v této době Jindřich Vlach a kolektiv okolo něho), je stylistická podobnost listin vydaných v jednom krátkém časovém úseku a s víceméně stejným tématem poměrně pochopitelná.

Jako názorný příklad systému skládání formulářových sbírek vezměme pasáž se zmínkou o Sobotce *„villas Soboynicz et Sobunka civitatem"*, která nás nejvíce zajímá a nad kterou se Sáša Dušková rovněž pozastavuje jako nad nesrovnalostí.[59] Zde je naprosto evidentní, že je mezi oběma pomístními názvy několik dalších vynecháno, čímž vzniklo zdánlivě nelogické množné číslo u slova *„villa"*, ačkoli je zde ves uváděna pouze jedna (Soboynicz). Pro kancelářskou pomůcku, jakou je formulářová sbírka, nebylo potřebné, aby obsahovala všechna jména, která se nacházela v originálním dokumentu. Bylo zapotřebí pouze příkladem naznačit, aby písař věděl, do

jaké pasáže má výčet jmen – ať místních, nebo osobních – zařadit. To, že listiny nebyly do formuláře přepisovány v plném znění, ostatně na základě svého rozboru uvádí i samotná autorka studie.[60]

Určitě lze se Sášou Duškovou souhlasit v tom, že letopočet, kterým je (nejen) tento zápis datován, je chybný a forma uvedení dne vydání naprosto nesmyslná. To, že více než polovina zápisů v této části formuláře je datována lety 1277 a 1279, byť je tato datace historicky nemožná, lze chápat jako účelové odstranění historičnosti a tím vlastně i právní platnosti zápisů přímo skladatelem formuláře, který si byl jistě vědom, že formulář je pouze pomocná kniha pro písaře a ne kopiář listin, ve kterém měly zápisy právní platnost. Že časová určení u patnácti zápisů uváděných v této části formuláře mají opět jen ukázat, v jakém tvaru a kam mají písaři při psaní nových listin datace umístit, ukazuje evidentní umělost datací, které, ať již se svým původem hlásí do 70. nebo 80. let 13. století, končí až na poslední z nich sedmičkou nebo devítkou.[61]

Navzdory skeptickému závěru Sáši Duškové je dle mého názoru velká pravděpodobnost, že tyto formulářové zápisy (nebo alespoň valná část z nich) měly své originální předlohy, přičemž bychom je nejspíš datovali do let 1283–1284, ze kdy máme dochovány listiny podobného druhu.[62] Ale i kdybychom souhlasili s tím, že originální předlohy ve většině případů formulářovým zápisům nepředcházely, historicky můžeme osobní a pomístní jména, resp. jejich existenci brát jako fakta. Jen s obtížemi bychom se asi vyrovnávali s tím, že si skladatel formuláře jednotlivá jména úplně vymýšlel. Naopak. Bezpochyby vycházel z reality, kterou dobře znal. I Sáša Dušková upozorňuje na to, že formulářové sbírky mají charakter vyprávěcích pramenů.[63] I přes mírné zkomolení názvu tedy nemusíme pochybovat o tom, že v 80. letech 13. století městečko Sobotka existovalo,[64] a to i proto, že jméno Sobotka, navíc při spojení s rodem Vartmberků, je natolik specifické, že k výrazu „*Sobunka*" nenajdeme bližší toponymum ani ve středověkých pramenech, kde se to hláskovými změnami i nepřesnostmi v zápisech jen hemží.[65]

2.3.1 Počátky Sobotky a Markvartici

Existence Sobotky jako městečka v závěru 13. století, stejně tak jako její spojení s Vartmberky, které uváděli starší autoři, se jeví jako naprosto opodstatněné, zapadající do celkových dějinných souvislostí kraje. Uvědomme si, že pokročilé 13. století je dobou, kdy si příslušníci rodu Markvarticů, z nichž Vartmberkové pocházejí, zakládají poddanská města jako hospodářská centra svých utvářejících se dominií. Ještě před polovinou 13. věku bylo Havlem (II.)[66] z Lemberka založeno Jablonné v Podještědí[67] a v téže době i Turnov, který patrně založil tentýž Havel z Lemberka spolu se svým bratrem Jaroslavem (I.) z Hruštice.[68] Když dáme zakladatelskou činnost jednotlivých příslušníků Markvarticů do rodových souvislostí, hned dává i větší smysl o něco pozdější založení Sobotky. Předkem, od kterého odvozujeme původ Vartmberků ve smyslu osamostatnění se na původním rozrodu Markvarticů, je Markvart (III.), mladší bratr Havla (II.) z Lemberka a Jaroslava (I.) z Hruštice a nejmladší syn Markvarta (II.) z Března, manžela paní Hostilky. Zatímco Jaroslav (I.) a Havel (II.), soudě podle jejich veřejného působení, které máme doloženo od

roku 1232, resp. 1233,[69] byli přibližně stejně staří, Markvart (III.) se objevuje až na přelomu 50. a 60. let 13. století, z čehož můžeme právem usuzovat, že byl mladší, a to velice výrazně. Poprvé se Markvart (III.) objevuje ve výše probírané donační listině ve prospěch mladoboleslavských johanitů z roku 1259, kdy byl již jeho bratr Havel (II.) z Lemberka patrně mrtev (za lemberskou větev rodu zde vystupuje jeho stejnojmenný syn). Jelikož zde, co se týče majetků na jižním Mladoboleslavsku, které pak připadly právě vartmberské větvi, započaté Markvartem (III.), vystupuje jeho matka Hostilka, je možné, že ještě ani v roce 1259 nebyl Markvart plně zletilý.[70] První jeho nepochybně samostatné veřejné vystoupení je dokumentováno rokem 1261, kde se píše podle svého zesnulého, ale nejslavnějšího bratra Havla (II.) z Lemberka (obdobně to dělával i Jaroslav).[71]

Věkový rozdíl mezi Markvartem a Jaroslavem s Havlem byl zřejmě celou jednu generaci. Je tedy třeba počítat s tím, že i zakladatelská činnost nejmladšího z bratrů byla o interval jedné generace posunuta, tudíž založení městečka Sobotky (předlokační osada tu byla bezpochyby již dříve) můžeme v porovnání s Jablonným a Turnovem klást přibližně do průběhu 70. let 13. století.

To znamená, že v době kolem třetí čtvrtiny 13. století bylo zdejší osídlení dostatečně rozvinuté na to, aby zde mohlo vzniknout městečko. Zda tu již v této době měli Markvartici nějaké sídlo, o kterém nás informují prameny 14. století, nelze říci.[72] Jistá pravděpodobnost, právě vzhledem k dostatečnému hospodářskému zázemí, tu je.

Ono „dostatečně rozvinuté osídlení" ovšem připomíná nezbytnou otázku, jak dlouho a v jakém prostoru trvalo?

3 Co na to toponomastika?

Stejně jako při hledání průběhu starých tras cest, i při snaze o bližší časové zařazení osídlení nám může opět pomoci toponomastika. Již jsme uvedli, že Sobotecko je nejvýchodnější částí souvisle kultivované krajiny, která se tímto směrem rozprostírá od Mladé Boleslavi. Na základě detailnějšího pohledu na pomístní názvy se ovšem neubráníme pochybnostem, zda osídlení pocházelo v celé oblasti ze stejné doby. Nápadný předěl tu tvoří prostor přibližně mezi Dolním Bousovem a Kněžmostem, dalo by se říci západní část Sobotecka, která se nejspíš formovala při cestě na Mnichovohradišťsko. Oproti zbylé části je zde velký výskyt lokalit, které dokládají předkolonizační roztroušená sídliště, jejichž jednotlivé shluky se následně staly samostatnými vesnicemi se stejným názvem odlišeným přívlastkem nebo zdrobňovací koncovkou (tak jak to bylo popsáno u případu Kříženice – Kříženec), ze kterých následně vznikla typická párová jména. V našem případě to jsou Obruby, Obrubce; Solec, Soleček; Horní, Dolní Bousov. K nim je možné přiřadit osamocené Všeborsko, jehož koncovka je typická pro zaniklé a znovu obnovené sídliště (původně šlo zřejmě o Všebořice),[73] tedy sídliště značného stáří, jelikož pod tímto „novějším" názvem je tato aglomerace známá již v polovině 14. století.[74] V přímém okolí Sobotky již takovou situaci nenajdeme, což nás přivádí k domněnce, že zdejší osídlení je o něco mladší.

Problematičtější je říci, jak blízko k Sobotce se toto starší osídlení přibližovalo. Lákavým řešením by bylo označit Osek za produkt pokročilé kolonizační činnosti. Není to tak úplně jednoduché. Toponymum Osek je členem skupiny pomístních názvů, které spojujeme s kolonizací, což nás často vede k jeho spojování s obdobím 12. a 13. století, tedy s dobou největšího rozmachu kultivace dosud zalesněných ploch země. V tomto případě je však třeba se mít na pozoru, neboť středověká kolonizace se uskutečňovala takřka od počátků usazování Slovanů (byť ve starším období samozřejmě pomaleji). Nepřekvapí pak, že nejen Osek, ale i další tzv. mytební jména nacházíme již v nejstarších listinných falzech, která se svým původem hlásí do 11. století. Pro bližší časové určení vzniku jsou tak bohužel nepoužitelná. Můžeme z nich vyvodit jen to, že nebyla součástí „úplně nejstaršího" sídelního území. Navíc v případě Oseku je třeba být navýsost obezřetný, neboť toto jméno se v pramenech plete s podstatně známějším Osekem (okr. Teplice), kde se nalézá cisterciácký klášter, a tyto dvě lokality jsou často slučovány i v rejstřících edic pramenů.[75]

4 Výmluvnost středověkých kostelů pro dějiny osídlení

Abychom dokázali konkrétněji datovat osídlení na Sobotecku, nevystačíme si pouze s písemnými prameny, kterých, jak vidno, máme pro dobu před rokem 1300 velice poskrovnu, a toponomastika, byť nám naznačila zdejší časovou nerovnoměrnost osídlení, nás blíž k datování také neposunula. Je tedy třeba sáhnout po jiných metodách výzkumu. Jednou z možností je existence kostelů ve středověkých sídlištích.

4.1 Rané kostely jako součást sídel společenských elit

Z postupujícího výzkumu problematiky sídel raně středověké nobility vyplývá, že kostely na venkově byly zakládány takřka výhradně světskou mocí jako součást jejích sídel, a to přibližně do poloviny 13. století.[76] Názorně je to vidět na biskupských majetcích. Na Mladoboleslavsku a Jičínsku patřilo pražskému biskupství na konci 13. století devět vesnic, z nichž pouze dvě – Žerčice a Běchary – byly opatřeny farním kostelem. Šťastnou shodou okolností, díky zájmu kronikáře, však víme, že v Žerčicích kostel postavil již v roce 1070 biskup Jaromír, ale jako součást svého sídla – dvorce (nikoli jako sídla církevní správy – farního obvodu) a není rozhodně vyloučeno, že v případě Běchar tomu bylo obdobně.[77]

Díky úzu raného středověku stavět kostely jako součást světských sídel, který jako obvykle vzešel od panovníka (vládnoucí rod, který jako první začal v zemi zakládat kostely, je rovněž stavěl jako součást svých sídel – dvorců na hradištích), se logicky největšími stavebníky kostelů v zemi stali velmoži, kteří byli z celé vrstvy společenské elity nejpočetnější. Kostely pak zůstaly nejhmatatelnějšími pozůstatky existence jejich sídel a zároveň důkazem rozdrobenosti pozemkové držby v raném středověku. Postupně pak tyto kostely ve dvorcích začaly fungovat i jako farní pro poddaný lid v okolí.

Přibližně po polovině 13. století, vlivem emancipace církve a změn v požadavcích na sídla společenských elit, se původní sepětí církevního a světského prvku v jed-

nom komplexu rozvolnilo. Původní prostor dvorce většinou zabrala fara, zatímco šlechta si začala stavět nová sídla v podobě tvrzí přímo ve vesnici (ať již nedaleko původního dvorce, nebo naopak na opačné straně aglomerace), nebo jako v případě hradů opouští přímý kontakt s původní domovskou vesnicí. Hrady z důvodu odstupu od farního kostela byly zpravidla vybaveny vlastní kaplí, zatímco šlechta sídlící ve vesnické tvrzi dále k církevním účelům využívala kostel.

Zajímavá výjimka potvrzující pravidlo se naskýtá i v námi probírané oblasti. Jedná se o zmíněné Staré Hrady, kde se farní kostel sv. Jana Křtitele dodnes nachází v areálu šlechtického sídla – zámku. Středověkou existenci máme potvrzenou písemnými prameny z poloviny 14. století, jeho původ však bude podstatně starší. Napovídá tomu jak starobylé svatojánské patrocinium kostela, tak i skutečnost, že již ve 14. století byla tato lokalita nazývána *„Stará"*.[78] Obdobně je na tom původně rovněž středověký farní kostel, dnes pouze kaple sv. Šimona a Judy při zámku ve Vlčím Poli. Další příklad se naskýtá např. v Průhonicích (okr. Praha-západ), kde je kostel Narození Panny Marie, a to dokonce ve své původní románské podobě ze třetí třetiny 12. století (presbytář je gotický), stavebně spojen s tamním zámkem.

Toto jsou doklady, že se ve středověku, ale posléze i v raném novověku udržovala tradice umístění nejen církevních, ale do určité míry i světských staveb. Blízký kontakt středověké církevní stavby a feudálního sídla (byť do dnešní doby dochovaného zpravidla v podobě renesančního nebo barokního zámku) pak vypovídá o původní dvorcové podobě šlechtického sídla, tedy z doby před polovinou 13. století.[79]

Ačkoli další regionální studie jistě tyto příklady zmnoží, bude stav, kdy je tradice umístění šlechtického sídla využívána od raného středověku do novověku, zřejmě v menšině. Alespoň prozatím se zdá, že ve většině případů byl s příchodem vrcholného středověku ve vesnickém prostředí vytvořen model odděleného situování světského a církevního sídla, který následně přetrval až do konce feudálních časů. Toto oddělení světské a církevní moci je díky jeho dlouhému trvání v nás hluboce zakořeněné. I to je důvod, proč řada badatelů kostely – jejich fungování, ale zejména právě vznik – se šlechtou takřka vůbec nespojuje. Je třeba si však uvědomit, že toto nám známé rozdělení je plodem až cca druhé poloviny 13. století – tedy vrcholného středověku.[80]

4.2 Hustota far ve středověku

Předchozí oddíl, zjednodušeně shrnující vývoj vztahů církevní stavby a světského sídla na vesnici, však pro nás nemusí být a dokonce by ani neměl být pouhým teoretickým přehledem a příkladem dějinného vývoje sídel. Co v něm bylo řečeno, lze použít rovněž prakticky. Při uvědomění si těchto historických souvislostí se nám vodítkem při hledání především sídel drobné šlechty (ale nikoli jen jí), která často uniká soudobým písemným pramenům, stává samotná existence středověkého kostela, případně i jeho umístění v terénu a aglomeraci, jak naznačil již Zdeněk Boháč.[81] V této souvislosti málo používaným, ale zevrubným soupisem far a tím i kostelů je *Registr papežských desátků* (pozn. 9). Někdo může namítat, že tento pramen je z doby po polovině 14. století, tedy až z doby, kdy byla středověká kolonizace

takřka ukončená[82] a jeho výpovědní hodnota pro starší období je tím zkreslená. A měl by pravdu. Ovšem jen částečně. Něco zde přece jen zjistit jde. Je to především četnost far v oblasti a jejich rozmístění.

Pro větší názornost zkoumaných jevů zde použijeme poněkud větší prostor, než jakým se primárně tato práce zabývá. Když tedy naneseme jednotlivé položky zapsané v Registrech na mapu, na první pohled nás zaujmou některé rozdíly v rozloženosti far. Například je nápadné, že žádná fara není ve vsích, které jsou díky názvu svým založením spojovány s panovníkem – Kněžmost, Kněžnice – stejně tak jako vsi, které jsou svými názvy spojovány s tzv. služebnou organizací – Dehtáry, Svijany, Hradčany, Vinařice, Kláděruby, Kobylníky.[83] Vysvětlení tohoto jevu se přímo nabízí. Panovník zakládal kostely pouze ve svých sídlech – hradištích, zatímco na zbylých majetcích bez sídelní funkce nikoli. To jen opět potvrzuje teorii, že šíření církevní správy se dělo v podstatě výlučně rozšiřováním sídel dalších společenských elit – zejména početné šlechty.

Když se zaměříme na rozložení far na mapě, zjistíme, že jsou mezi jednotlivými oblastmi značné rozdíly. Na první pohled vidíme, že kupříkladu na Jičínsku a Mladoboleslavsku je hustota far nepoměrně vyšší než třeba na Semilsku nebo Jablonecku.[84] Tato nerovnoměrnost je způsobena postupným průnikem kolonizace a zároveň samu kolonizaci dokládá.

Z kastelologického hlediska můžeme tento jev vyložit tak, že do oblastí s nižší hustotou středověkých far došla kolonizace až v době, kdy už kostely nebyly zakládány jako součást feudálních sídel, nýbrž pouze pro potřeby farní. A můžeme to říci ještě jinak: Totiž že množství farních kostelů v později osídlovaných oblastech reflektovalo jejich skutečnou potřebu. V dříve osídleném prostředí, kde kostely byly v první řadě zakládány jako součást dvorců představitelů světské moci, jich bylo podstatně více a v průběhu doby (počínaje husitskou revolucí) byly mnohé fary rušeny a kostely měněny na filiální nebo zanikaly úplně. V oblastech s menší četností středověkých far (tedy později osídlených) nebyly redukce zdaleka takové, protože jednoduše nebyly potřeba – síť far vyhovovala.

Množství kostelů v dříve osídlených krajích rovněž dokládá roztříštěnost pozemkového vlastnictví, které je pro staré sídelní území typické a mnohde je pak doloženo prameny mladšího středověku. Z obrácené perspektivy pak větší koncentrace kostelů ukazuje na starší osídlení, čímž se stává důležitým svědectvím zejména v případech, kdy písemné prameny chybí nebo jsou vyloženě zlomkovité. To je obecně problém Českého ráje a jeho okolí, které je poznamenáno brzkým zánikem kláštera v Hradišti a jeho bezpochyby bohatého archivu. Více dokladů o pozemkovém vlastnictví máme až z doby, kdy je v plném proudu stmelování velkých a celistvých pozemkových dominií významných rodů, což už pro starší období není možné retrospektivně použít.

Vraťme se ale do jižní části Českého ráje. Na mapě vidíme, že je to jistě prostor, který patří k těm s větší četností far. Asi nejnápadnější je shluk čtyř far – Osek, Sobotka, Nepřívěc, Libošovice, které jsou od sebe vzdálené v průměru pouhé dva kilometry. Bez rozpaků můžeme tuto situaci přičíst staršímu osídlení, což není nic tak úplně nového, neboť, jak bylo výše uvedeno, tento názor navzdory Sedláčkovi

a Šimákovi tvrdil již Vladimír Šmilauer. Není ale na škodu celou situaci zhodnotit z jiného úhlu.

4.3 Umístění kostelů ve vesnické aglomeraci

Myšlenku o starším osídlení na Sobotecku můžeme dokonce opřít ještě o další důkaz postavený na výzkumech Zdeňka Boháče, totiž na základě polohy kostelů v aglomeraci.[85] Tento doslova průkopník historické geografie a jejího praktického uplatnění v medievistice upozornil na zásadní rozdíly postavení kostelů v rámci vesnické zástavby mezi oblastmi se starším a mladším osídlením. Zdeněk Boháč tak rozdělil výstavbu kostelů do čtyř časových vrstev: zaprvé kostely na hradištích, návrších či náplavových terasách, ale v každém případě mimo vlastní areál vesnice, které spojil s ranou fází vnitřní kolonizace; zadruhé kostely na okraji, nebo na vyvýšenině uvnitř vesnice, spjaté s pozdní dobou vnitřní kolonizace (tuto fázi Boháč dává do souvislosti se sídly šlechty), kostely budované na návsích spojované s větší částí vrcholné kolonizace a konečně kostely v tzv. lánových vsích z období pozdní fáze vrcholné kolonizace, které zapadaly do fronty jednotlivých, často pravidelně vyměřených parcel.[86]

Byť bychom s odstupem více než čtyřiceti let mohli vznášet některé námitky, jako např. zkreslení zástavbové situace vlivem zavedení emfyteutického práva ve starších sídelních oblastech, kdy se původně roztroušené vsi koncentrovaly, čímž se v některých případech mohl značně změnit vzájemný vztah vesnická zástavba vs. kostel, jde však o jev jistě minoritní, který musí být posuzován případ od případu a který výrazněji neovlivňuje obecnou platnost Boháčových zjištění. Je tak spíš na historikovi, aby tyto jevy náležitě vyhodnotil.

K obdobným závěrům jako Zdeněk Boháč dospěl při studiu ústeckého děkanátu Ivan Michálek, který ovšem nebral příliš v potaz umístění kostela, ale spíše tvar plužin, čímž je jeho práce, co se týče průkaznosti, poněkud chudší, takže zde využijeme závěrů Boháčových.[87]

Zdeněk Boháč zpracovával tento fenomén v celozemském rozsahu. My se na polohy kostelů podíváme podrobněji v regionálním měřítku a v souvislosti s hustotou far, kterou jsme probrali v předchozím oddílu.

Na starších mapováních, která ještě nejsou stižená rozrůstající se zástavbou 20. století (zejména v 1. vojenském mapování a mapách stabilního katastru), můžeme vidět, že zatímco na Semilsku a Jilemnicku jsou časté kostely s umístěním uprostřed návsi (Poniklá, Roprachtice, Bozkov), nebo dokonce jsou již organicky včleněny do podélné zástavby vesnice (Zlatá Olešnice, Roztoky u Jilemnice), což je považováno za nejmladší vrstvy středověkého založení,[88] na Sobotecku je situace o poznání jiná. Jsou zde zastoupeny dokonce i vsi s kostelem mimo ves (Mladějov, Všeborsko), tedy nejstarší časové vrstvy. V přímém okolí Sobotky jsou pak nejčetnější vsi s kostely na samotném okraji, ale evidentně mimo samotnou zástavbu (Nepřívěc, Osek, Samšina, Vlčí Pole). Trochu sporné jsou Libošovice, protože již na novověkých mapách jsou značně rozrostlé kolem cest, které se do nich sbíhají, čímž je původní středověké umístění kostela v jejich katastru obtížně identifikovatelné. Stejné je to s kostely v Dolním Bousově a v Sobotce, které už vůbec nelze počítat, neboť městská

zástavba patrně již v průběhu vrcholného středověku naprosto překryla předlokační (vesnický) stav. Vsi s kostelem uprostřed návsi se nacházejí jižně od zalesněného hřbetu,[89] který se esovitě táhne od Řitonic kolem Dolního Bousova až pod Sobotku. Tento prostor byl evidentně osídlen později, a to nejpravděpodobněji od jihu a jihovýchodu, zatímco přímé okolí Sobotky bylo osídleno dříve (ponejvíce v období vnitřní kolonizace – tedy v průběhu 12. století) a ze západu. Oblast jižně od tohoto „bousovského hřbetu" tedy s osídlením Sobotecka nesouvisí. Rozhodně ne přímo.

Později, nejspíš na konci 13., případně v první polovině 14. století, došlo k dotvoření sídelní struktury zakládáním značného množství Lhot.[90] Můžeme souhlasit s tvrzením Karola Bílka, že tato závěrečná kapitola středověkého osídlení Sobotecka byla do značné míry spjata s utvářením soboteckého/kosteckého panství Vartmberků.[91] Minimálně je s činností Vartmberků v tomto smyslu možné spojovat Lhoty v bezprostřední blízkosti Kosti a Sobotky – Malou, Rytířovu a Staňkovu.[92]

Byť oblast Sobotecka má tu nevýhodu, že se zde nedochovaly žádné raně středověké církevní stavby (zpravidla jsme rádi, když se u stávajících staveb dostaneme do období vrcholné gotiky), při podrobnějším průzkumu celkové situace je evidentní, že hustota jak osídlení, tak kostelů byla poměrně značná již na přelomu raného a vrcholného středověku.[93] Rovněž je důležité, že je to s velkou pravděpodobností i doklad původní majetkové rozdrobenosti.

5 Majetkové poměry v okolí Sobotky

Rod Markvarticů držel od nejstarších dob území severovýchodních Čech od Mladé Boleslavi po hraniční hory. To je obecně zformulované klišé, které v naší historiografii přetrvává minimálně od dob Josefa Vítězslava Šimáka a je neustále přebírané navzdory tomu, že bližší pohled například na oblast Pojizeří mezi Mnichovým Hradištěm a Turnovem, o bezprostředním okolí Mladé Boleslavi ani nemluvě, nás přesvědčuje o opaku.[94]

V naší oblasti je na vině, že se tento názor, který výrazně zkresluje historickou situaci, dlouhodobě udržel (omlouvám se čtenáři, že si na to opětovně stěžuji), nedostatek ranějších písemných pramenů. V době, kdy písemných pramenů máme více, je držba jednotlivých větví rodu Markvarticů natolik rozrostlá, že to skutečně vypadá, že vlastnili celé severovýchodní Čechy, a starší historici, od kterých se tento názor přejímá, si patrně ani nepřipouštěli, že by tomu v minulosti bylo jinak. Když se v pozdějších pramenech potom objevila nějaká (zpravidla náhodná) zpráva, že podle té či oné vsi se píše někdo jiný, než „velký feudál", kterému je celé území přisuzováno, vyřeší se to zkrátka zmínkou, že na nějaký čas se tato vesnice dostala do držení někomu jinému, aby se opět vrátila původnímu majiteli. Tuto konstrukci najdeme napříč celým českým prostředím a celým středověkem ve chvíli, kdy chybí průkazná pramenná opora. Velice časté je to v případech, kdy nějakou ves drží církevní ústav a přitom se totéž jméno objeví i v predikátu šlechtice (zpravidla nižšího).

K vyřešení této záležitosti ale není potřeba nejrůznějších konstrukcí majetkových přesunů. Realita byla v mnoha případech daleko prostší. Totiž ves (nebo její dominantní část) mohl bez problémů držet jedinec (či instituce) a přitom v ní mohlo

být šlechtické sídlo, které přirozeně neslo stejné jméno. To, že někdo daruje, prodává nebo směňuje ves (o majetkové držbě ve středověku se ve většině případů dovídáme díky obchodním transakcím) a ne alodiální sídlo jiného šlechtice, byť neslo stejné jméno, se rozumělo samo sebou a nebylo třeba to v listině zdůrazňovat ve smyslu „pán X prodává pánu Y svou ves, ovšem bez tvrze, která patří pánu Z". Každému bylo jasné, že nemůže prodat cizí tvrz. Pokud někdo prodával i tvrz, bylo to v listině vždy uvedeno. Tento majetkový jev je typický pro oblasti osídlené před vrcholnou kolonizací, neboť vycházejí z ještě decentralizovaných aglomerací.[95] A i tohle je jeden z důvodů, proč nám tak často unikají informace o drobné šlechtě a proč máme tolik tvrzí a tvrzišť, u kterých neznáme majitele.

Krásný příklad tohoto jevu se nám nabízí v Libošovicích, kde se nacházelo tvrziště a dodnes místní část nese jméno „Na hrádku". Zdejší šlechta se z tajemna dějin vynořuje až velmi pozdě – v roce 1444.[96] V roce 1497 se ale uvádí, že „*Libošovice ves celá s podacím*" patří do souboru majetku pánů z Kosti.[97] Navzdory tomu v zápisu z roku 1499 se Johanka, dcera Jana (patrně Jana řečeného Peřina z Libošovic – *RT* II, s. 277), píše stále *z Libošovic*.[98] Jak je to možné? Že by páni z Kosti během dvou let prodali ves přímo z centra svého panství? Takových hypotetických konstrukcí rozhodně není potřeba. Celou situaci osvětluje naposled zmíněný zápis z roku 1499, ve kterém Johanka prodává své zboží v Bolimi (u Vlašimi, okr. Benešov) Mikuláši staršímu z Lípy a Vlašimi. Zde je názorně ukázáno, že ves mohli bez obtíží držet kostečtí pánové, ale paralelně vedle toho existovalo sídlo nižší šlechty, kteří vlastnili vsi, které je živily, zase někde jinde. Zároveň to vysvětluje existenci tvrze, o níž prameny, týkající se panství Kost, mlčí. Z důvodu absence konkrétních písemných dokladů a přesvědčení, že celé území patřilo ke Kosti, se o tvrzi v Libošovicích nezmiňuje starší literatura.[99]

Zajímavé je, že ve starších vsích (podle časových vrstev, které vyplynuly z toponomastického rozboru) západně od Sobotky – Solec, Soleček, Malobratřice, Obruby, Obrubce, Horní a Dolní Bousov – se až do pozdního středověku a někdy až do raného novověku kontinuálně udržely rody místní drobné šlechty (patrně různě mezi sebou sešvagřené). Na jih od Sobotky – Vlčí Pole, Markvartice, Rakov – je tomu zrovna tak. Nabádá to k myšlence, že na kolonizaci bližšího okolí Sobotky (snad již na konci 12., případně v první polovině 13. století) se skutečně podíleli Markvartici, rozhodně ale ne sami.[100] Jak ukazuje příklad Libošovic, ale i dalších vsí, neustále zde existovaly majetky jiných šlechticů. Vznik této majetkové nerovnoměrnosti lze spojovat s kolonizační činností, neboť jen těžko by si Vartmberkové (a po nich páni z Házmburka) nechali narušovat svou celistvou držbu, pokud by nějakou měli.[101] Trend vývoje šlechtické držby byl ve scelování rozdrobených pozemků v kompaktní, jednolitá panství.[102]

Závěr

Z pohledu dějin osídlení Sobotecka je nejzásadnější zjištění vrstev pronikání kolonizace. Za nejstarší můžeme považovat prostor mezi Dolním Bousovem a Kněžmostem, který vznikal v návaznosti na obchodní cestu směrem k Mnichovohra-

dišťsku, a to zřejmě již v období před 12. stoletím. Osídlení kolem Sobotky (jádro pozdějšího kosteckého panství) vznikalo patrně již v pokročilém 12. století a nejpozději v průběhu první poloviny 13. století začala být více používána obchodní cesta směřující z Jičínska na Mladoboleslavsko přes Sobotku (nelze vyloučit její existenci ani v době dřívější) a v poslední fázi – na sklonku 13., případně v první polovině 14. století – bylo osídlení dokončeno vlivem konsolidace soboteckého/kosteckého panství založením Lhot, případně menšího počtu dalších drobnějších vsí, které využily poslední menší kusy země vhodné pro zemědělské využití. Z rozboru situace je ale patrné, že v základu bylo osídlení Sobotecka dotvořeno nejpozději do poloviny 13. století.

Ukázalo se také, že je třeba zasadit každý historický pramen do dějinného, ale také geografického kontextu, aby bylo možné z něho vytěžit maximum pro naše poznání. Týká se to jak dochovaných i nedochovaných kostelů, ale především jednotlivých zmínek v písemných pramenech, které bychom měli vždy podrobit důkladnému zhodnocení.

Dále je třeba uvést, že situace v majetkové držbě není ani zdaleka jednoduchá a nelze ji vykládat přímočarým způsobem, totiž že celou oblast držel ten a ten rod. Ani v pokročilejším středověku zřejmě nebyla dominia tak jednotná, jak si někdy pod vlivem starší literatury představujeme. Uvnitř zdánlivě „celistvých" panství mohly existovat i velice drobné majetky nižších šlechticů, případně pouze jejich sídla. Bohužel tito drobní šlechtici nám často unikají, neboť ve většině případů stáli stranou soudobého politického dění, a pokud nevlastnili podací právo ke kostelu, tak se o nich mnohdy ani nedovíme, neboť konfirmační knihy jsou pro nás jedním z mála podrobnějších písemných pramenů pro druhou polovinu 14. a první třetinu 15. století, což je ale doba, kdy vyšší šlechta scelovala svá panství, vykupovala majetky drobných vlastníků, případně se tato drobná šlechta dostávala do závislého postavení na významnějším feudálovi, čímž se zvětšovala pravděpodobnost jejich společenské izolace a jejich úniku „zvěčnění" v soudobých písemnostech. Podrobnější výzkum Sobotecka ukazuje, že bude třeba dalších mikroregionálních studií, aby se obraz majetkové držby v období raného a vrcholného středověku představil v jasnějších barvách.

Poznámky

1 BÍLEK, Karol. *Sobotecko*. Praha – Litomyšl: Paseka 2005, s. 5. ISBN 80-7185-711-4; BÍLEK, Karol .. et al. *Malé dějiny Sobotecka. I. díl*. Sobotka: Město Sobotka s obcemi Libošovice, Markvartice, Mladějov, Ohařice, Osek, Samšina a Zámostí, 2008, s. 7. ISBN 978-80-254-2534-3.

2 SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého, díl 10*. Praha: F. Šimáček, 1895, s. 79–100.

3 BAREŠ, František. *Sobotka a okolí*. Mladá Boleslav: tiskem Ludvíka Horáka, 1908.

4 ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *České dějiny, díl I/5. Středověká kolonizace v zemích českých*. Praha: Jan Laichter, 1938, s. 798.

5 RUDA, Vladimír. Stručný historický nástin vývoje Sobotky. In: *Sobotka. Jubilejní sborník k 450. výročí povýšení na město, 1498–1948*. Sobotka: Místní národní výbor, 1948, s. 19 – 34.

6 BÍLEK, K., *Malé dějiny Sobotecka*, s. 31–56. Období středověku se týkají s. 63–68 a 73–83.

7 Z kastelologického hlediska naposledy zhodnotil situaci Kosti a Nebákova DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie čes-*

kých hradů. Praha: Libri, 1999, s. 273–275, 374. ISBN 80-85983-62-1. Z novější odborné literatury se nacházejí kratší statě o tvrzích v Mladějově, Obrubcích a Pařízku v SVOBODA, Ladislav .. et al. *Encyklopedie českých tvrzí, sv. 2. K – R*. Praha: Argo, 2000, s. 468–469, 528, 565. ISBN 80-7203-279-8; o tvrzích v Samšině, Solci, Solečku, Spařenci a Vlčím Poli SVOBODA, Ladislav .. et al. *Encyklopedie českých tvrzí, sv. 3. S – Ž*. Praha: Argo, 2005, s. 666, 726–728, 732, 960–961. ISBN 80-7203-700-5.

[8] ŠIMÁK, J. V., *Středověká kolonizace*, s. 798; BOHÁČ, Zdeněk. *Patrocinia románských kostelů v Čechách*. Historická geografie (HG), 1972, roč. 8, s. 31–52 (mapová příloha č. 16). ISSN 0323-0988.

[9] ŠMILAUER, Vladimír. *Osídlení Čech ve světle místních jmen*. 2. vydání. Praha: Academia, 2015, mapová příloha. ISBN 978-80-200-2392-6.

[10] BÍLEK, K., *Malé dějiny Sobotecka*, s. 65.

[11] Že kláštery měly za panovníkem a šlechtou ve středověké kolonizaci až sekundární úlohu, upozorňuje již řada studií – např. CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Vývoj osídlení na panství kláštera v Teplé ve 13. století*. HG, 1995, roč. 28, s. 71–91. ISSN 0323-0988.

[12] BOHÁČ, Zdeněk. *Pozemková držba pražského arcibiskupství v době předhusitské*. HG, 1979, roč. 18, s. 165–203. ISSN 0323-0988. Příslušná Kosmova zpráva, ze které je tento závěr vyvozen – *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum* (Kosmas). Ed. Bertold Bretholz. In: Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum, Nova Series 2. Berolini, 1923, s. 48.

[13] LÁNÍK, Jaroslav. *Vývoj pozemkové držby pražského arcibiskupství od 10. do 14. století*. HG, 1982, roč. 20, s. 113–125. ISSN 0323-0988.

[14] *Decem registra censuum Bohemica compilata aetate bellum husiticum praecedente. Deset urbářů českých z doby před válkami husitskými*. Ed. Josef Emler. Praha: Eduard Grégr, 1881, s. 2.

[15] *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (CDB) I. (805–1197). Ed. Gustav Friedrich. Pragae, 1904–1907, s. 160. V originálním tvaru „*a Beneso filio Marci*" je možné, že se v případě jména „*Marci*" nejedná o Marka, ale o zkráceninu genitivu jména Markvart, jež se ve 12. století často uprostřed psalo s „c" místo s „q", tedy v originále Marc[uard]i. Pak by se s největší pravděpodobností jednalo o příslušníky rodu Markvarticů.

[16] *CDB* I, č. 382, s. 359. Diplomatický rozbor a z něho časové určení provedl HRUBÝ, Václav. *Tři studie k české diplomatice*. Brno: Filosofická fakulta, 1936, s. 78. O pravosti jádra listiny nevznesl pochybnosti ve své souborné práci ani NOVÝ, Rostislav. *Diplomatické poznámky k donačním listinám českých klášterů a kapitul do konce 12. století*. Studia Mediaevalia Pragensia, 1991, roč. 2, s. 125–146. ISSN 0862-8017.

[17] Kosmas k roku 1070 uvádí, že byl vysvěcen nový kostel v biskupském dvorci v Žerčicích – *Kosmas*, s. 120. Podruhé jsou Žerčice jako ves, kde přebýval biskup, jmenovány v roce 1130 – *Kanovník vyšehradský*. Ed. Josef Emler. In: *Fontes rerum Bohemicarum II*. Praha, 1874, s. 210. Na tom, že Dětenice byly centrem správy biskupských majetků na Mladoboleslavsku, se shodují oba autoři základních studií o vývoji majetků pražského biskupství/arcibiskupství v raném a vrcholném středověku – BOHÁČ, Z., *Pozemková držba*, s. 178–179, mapa č. 22; LÁNÍK, J., *Vývoj pozemkové držby*, s. 119.

[18] MRŠTÍK, Jan. *Pověsti Jičínska*. Od Ještěda k Troskám, 2005, roč. 12 (28), č. 3, s. 215.

[19] *CDB* I, č. 382, s. 359.

[20] PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*. Díl 2. CH – L. Praha: NČAV, 1949, s. 408.

[21] *CDB* II, č. 378, s. 420–423.

[22] NOVÝ, R., *Diplomatické poznámky k donačním listinám českých klášterů a kapitul do konce 12. století*, s. 125–146.

[23] *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (RBM) I. (600 – 1253). Ed. Karel Jaromír Erben. Pragae, 1882, s. 722.

[24] *CDB* II, s. 461.

[25] PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách, díl 1.*, s. 263.

[26] „*Hii sunt solventes per alias provincias*" – *CDB* II, č. 378, s. 422.

[27] *Weltese, Blas, Goresouicih, Gobsouicih, Plichoue, Ozluchoue, Jessine, Trebusicih, Knouici, Pehreh, Seleucicih, Sribcih, Gemniceh, Nedetouicih, Braptronicih, Lotusi*. Jedná se vesměs o lokality západně od Prahy. Nej-

více z okr. Kladno, méně případů z okr. Mělník, Rakovník a ze západní části okr. Louny.

[28] V *CDB* II, s. 523 je bez určení. Na základě geografického kontextu se patrně jedná o Žďár u Nalžovských Hor (okr. Klatovy).

[29] V *CDB* II, s. 533 je bez určení. Patrně jde o Třebýcinu poblíž Měčína (okr. Klatovy).

[30] Olšany (okr. Klatovy) – *CDB* II, s. 505.

[31] Droužetice (okr. Strakonice) – *CDB* II, s. 472.

[32] V tomto i v následujících případech se jedná o újezdy ve smyslu jistého vytyčeného území, často málo osídleného a určeného ke zkulturnění, nikoli o název již konkrétní vesnice tak, jak to známe v dnešní době. Termín „újezd" pak často převzala jedna z vesnic, která v katastru onoho původního újezdu vznikla. K tomu BOHÁČ, Zdeněk. *Újezdy a Lhoty: příspěvek k dějinám osídlení středověkých Čech*. HG, 1974, roč. 12, s. 3–25. ISSN 0323-0988. Ostruženský újezd je v *CDB* II, s. 507 odvozován od Ostružna (okr. Jičín). Zde se však nejspíš jedná o odvození od Ostružna (u Sušice) v okr. Klatovy.

[33] V *CDB* II, s. 534 je bez určení. Patrně se jedná o oblast, tedy újezd, jehož název je odvozen od již uváděných Olšan (okr. Klatovy). Západně od nich leží osada Újezd u Chanovic (původně pouze Újezd), která je pravděpodobným pozůstatkem širšího pojmu újezdu z první poloviny 13. století.

[34] V *CDB* II, s. 446 je bez bližšího určení. Patrně jde o Albrechtice nedaleko Sušice (okr. Klatovy).

[35] Konrádův újezd je v *CDB* II, s. 466 bez bližšího určení. Toponymum je evidentně odvozené od držitele, nikoli od již zavedené vsi, jak bývalo u názvů újezdů zvykem. Díky tomu je tato lokalita dnes nezjistitelná.

[36] V *CDB* II, s. 484 je bez bližšího určení. Název újezdu je patrně odvozen od vsi Chotěšov (u Velhartic), okr. Klatovy.

[37] Díky Jindřichovicím, které následují hned za Jindřichovským újezdem, nemusíme pochybovat o původu názvu tohoto újezdu. V *CDB* II, s. 482 jsou tyto Jindřichovice (s nimi tedy i od jejich názvu odvozený újezd) lokalizovány k Blatné (okr. Strakonice). Je to určitě možná varianta, ale nabízí se i stejnojmenná obec na Klatovsku.

[38] Krty (okr. Strakonice) – *CDB* II, s. 467.

[39] Velice nejistá lokalita. Nejpravděpodobnější je Rabyně (okr. Benešov) – *CDB* II, s. 477. Pokud tomu tak skutečně je, jedná se o jedinou ves z celého výčtu, která se vymyká jihozápadních Čechám. Nabízí se však i varianta, že se jedná o starší výraz pro Rabí (okr. Klatovy).

[40] Kladrubce – ves východně od Nepomuku (okr. Plzeň-jih). V *CDB* II, s. 463 jsou místně určeny podle vzdálenější Blatné, jedná se však o tutéž lokalitu.

[41] Novosedly (okr. Strakonice) – *CDB* II, s. 503.

[42] Setěchovice (okr. Prachatice) – *CDB* II, s. 524.

[43] Němčice. V *CDB* II, s. 501 jsou určeny jako Němčice poblíž Volyně (okr. Strakonice), ale v okr. Strakonice jsou ještě další Němčice a v okr. Klatovy další dvoje. Všechny mohou přicházet v úvahu. Přesné určení by bylo zavádějící.

[44] Záhorčice. Zde je stejný problém jako s Němčicemi. V *CDB* II, s. 545 jsou lokalizovány opět k Volyni (okr. Strakonice), ale v samotném strakonickém okresu nacházíme ještě druhé Záhorčice (u Blatné) a v okresu Klatovy další.

[45] Volenice (okr. Strakonice) – *CDB* II, s. 542.

[46] O tom podrobně MARTÍNEK, Jiří. *Sušicko – bylo či nebylo?* HG, 1999, roč. 30, s. 85–100. ISSN 0323-0988.

[47] *CDB* II, č. 286, s. 282.

[48] HRUBÝ, V., *Dvě studie k české diplomatice*, s. 80.

[49] *CDB* I, č. 379, s. 353.

[50] Nejvíce tento spor vzkypěl po vymření hrabat z Bogenu v roce 1242, kdy se o jejich dědictví přihlásili Wittelsbachové. Spor o dědictví po Bogenech se vyřešil až v roce 1273 – MARTÍNEK, J., *Sušicko – bylo či nebylo?*, s. 85–100.

[51] Oproti falzu zde chybí šest za sebou jdoucích lokalit, které patrně klášter získal v době mezi vydáním této listiny a sepsáním falza. Chybí: Olšany, Droužetice, Ostružen-ský újezd, Olšanský újezd, Konrádův újezd a Chotěšovský újezd. Třebýcina je zde zapsána jako Třebýcinský újezd – *CDB* III/1, č. 40, s. 39.

[52] *CDB* V/1, č. 199, s. 317 – 318. Ve starší literatuře (a někdy až dosud) je používána starší datace 1255, která vychází z *RBM* II, č. 2792, s, 1222–1223. Zde se ale jedná o chybu.

[53] O tom, že nejen Nepřívěc, ale i celý kraj patřil „na počátku doby historické" Markvarti-

cům, nepochybuje Vladimír Ruda. Tento jeho názor je však ovlivněn starším názorem, že Markvartickému rodu patřilo celé území od Mladé Boleslavi k Jizerským horám a Krkonoším (o tom níže) – RUDA, V., *Stručný historický nástin vývoje Sobotky*, s. 20.

54 *Liber formarum* (LF), Národní knihovna České republiky, sign. I.E.48.

55 SEDLÁČEK, A., *Hrady X.*, s. 84.

56 DUŠKOVÁ, Sáša. Nejstarší zpráva o Sobotce. In*: Výbor studií k českému diplomatáři.* Ed. Vladimír Vašků. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, s. 133–142. Poprvé otištěno pod názvem *Nejstarší písemná zpráva o Sobotce* ve sborníku *Sobotka '68*. Sobotka: Osvětová beseda, 1968, s. 7–11.

57 Tamtéž, s. 139–140.

58 ŽEMLIČKA, Josef. *Století posledních Přemyslovců.* 2. přeprac. vyd. Praha: Melantrich, 1998, s. 216–219. ISBN 80-7023-281-1.

59 DUŠKOVÁ, S., *Nejstarší zpráva o Sobotce*, s. 136.

60 Tamtéž, s. 137.

61 Rokem 1277 je datován zápis *LF*, č. 170, 171, 172; rokem 1279 č. 165, 173, 174; rokem 1287 č. 166, 168, 176 a rokem 1289 č. 169. Čísla 167, 175, 177, 178 jsou bez datace, či je datace naznačena ve formě *„milesimo et cetera"*. Pouze poslední zápis z této části formuláře (*LF*, č. 179), která je věnována přísahám králi, je datován rokem 1282, což je ale stejně jako datace z konce 70. let nesmyslné, neboť se tyto zápisy týkají Václava II., jenž nastoupil vládu až v roce 1283.

62 Z důvodu toho, že zápisy ve formulářových sbírkách dobře zapadají do historického dění, považuje je za věrohodné např. JAN, Libor. *Václav II. Král na stříbrném trůnu*. Praha: Argo, 2015, s. 67. ISBN 978-80-257-1544-4.

63 DUŠKOVÁ, S. *Nejstarší zmínka o Sobotce*, s. 134.

64 V originále je sice Sobotka uváděna jako *civitas* – město, byť na město byla Sobotka povýšena až za Vladislava Jagellonského v roce 1498. Některá (zvláště starší) literatura na základě toho uvádí, že Sobotka skutečně městem od svého založení byla a na městys poklesla za husitských válek – např. BERNARD, Josef. *Ze Sobotky na Kost. Körbrův průvodce po památných a zajímavých místech Království českého, sešit 12.* Praha: Nákladem Pavla Körbra 1906(?), s. 6. Ovšem 13. století ještě nemělo ustálenou terminologii pro města, takže se termíny *civitas* (město) a *oppidum* (městečko) běžně zaměňovaly.

65 Pro úplnost můžeme podotknout, že město Sobotka se také nachází v Dolním Slezsku poblíž Vratislavi. Mezi dalšími významnými městy slezského knížete Bolka ji nacházíme v *RBM* IV, č. 326, s. 129.

66 Jelikož v této práci hovoříme o celém rodu Markvarticů a ne pouze o Lembercích či jiné vyděliví se větvi, je zde pro určovací číslování použito všech jeho známých příslušníků v chronologickém pořadí. Byť tedy byl tento Havel z Lemberka prvním, kdo se po hradu Lemberku psal, protože ve druhé polovině 12. století nesl toto jméno jeho prastrýc, je u něho číslovka II. Závorky je u těchto číslovek užito proto, že oni sami tohoto číslování neužívali. Tohoto systému označování je v případě rodu Markvarticů užito v celém článku.

67 První zmínka o Jablonném je z predikátu Havla z Lemberka, kdy jím pro jednou vyměnil již zavedené příjmí „z Lemberka" – *CDB* IV, č. 173, s. 284. V listině vydané v roce 1252 přímo v Jablonném se již hovoří o klášteře dominikánského řádu, tedy řádu pevně svou existencí spjatého s městským prostředím. Tamtéž, č. 251, s. 429.

68 Byť jsou první zmínky o Turnově až ze 70. let 13. století (ve formě predikátu Markvartice Jaroslava v *CDB* V/2, č. 667, s. 302; jako zřejmě měšťanské příjmí tamtéž, č. 853, 571), z důvodu tradice založení dominikánského řádu Zdislavou z Lemberka jsou jeho počátky rovněž kladeny do doby kolem roku 1250 – ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Příběhy města Turnova nad Jizerou. Díl I. Od založení do roku 1620.* Turnov: Museum turnovské, 1903, s. 7–12.

69 *CDB* III/1, č. 23, s. 22; č. 30, s. 29.

70 *CDB* V/1, č. 199, s. 317.

71 Tamtéž, č. 291, s. 438.

72 František Bareš píše o tvrzi v Sobotce již v roce 1287 (opět od Sedláčka převzatý letopočet), jedná se však o jeho chybný překlad či výklad slova *„civitas"* – BAREŠ, F. *Sobotka a okolí*, s. 17. První zpráva o šlechtickém sídle v Sobotce je z roku 1346 v predikátu pana Beneše z Vartmberka, který si k svému základnímu rodovému jménu

přidal ještě „*ze Sobotky*" – *RBM* IV, č. 1644, s. 652. Jakého charakteru (typu) bylo sobotecké sídlo a kde stálo, nelze s určitostí říci. Navzdory tomu, že se roku 1357 uvádí kaple „*in castro [...] in Sobotka*", jednalo se patrně o tvrz – *Liber primus confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim nunc prima vice typis editus* (LC) (1354–1362) I/1, ed. František Antonín Tingl. Pragae, 1867, s. 17. O nejednotnosti názvosloví tvrzí a hradů ve středověkých pramenech MUSIL, František. *Úvod do kastelologie, 1. část*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006, s. 16. ISBN 80-7041-296-8.

73 PROFOUS, A., *Místní jména v Čechách,* díl 4., s. 640.

74 První zmínka je z roku 1352 – *Registra decimarum papalium, čili: Registra desátků papežských z dioecezí pražské* (RDP). Ed. TOMEK, Wácslaw Wladivoj. Praha, 1873, s. 83.

75 *LC* I/2, s. 131, jsou všechna toponyma Osek označená, že se jedná o klášter, avšak s. 33 odkazuje na zápis o Oseku u Sobotky. Taktéž je tomu s odkazem na s. 149 v *LC* III–IV, s. 243.

76 Na základě rozborů situací v několika lokalitách k tomuto jevu SAJBT, Jiří. *Raná šlechta a její sídla na příkladech památek románské architektury západních Čech a Pojizeří*. Rigorózní práce. Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, Historický ústav. Vedoucí práce František Musil. Hradec Králové, 2016, s. 127–129, 138–151.

77 Příslušné odkazy viz pozn. 11.

78 Název Stará je prvně doložen k roku 1340 – závěť Arnošta ze Staré, otce arcibiskupova.

79 Z námi probírané lokality můžeme jmenovat ještě Mladějov, kde se kostel sv. Jiljí nachází rovněž v bezprostředním sousedství zámeckého areálu, a bezpochyby Sobotku, kde můžeme předpokládat původní – nejspíš ještě předlokační – sídlo sobotecké/kostecké větve Vartmberků právě při předchůdci nynějšího kostela sv. Máří Magdaleny.

80 SAJBT, J., *Raná šlechta a její sídla*, s. 151.

81 BOHÁČ, Zdeněk. *K některým geografickým aspektům středověkého osídlení v našich zemích*. HG, 1973, roč. 10, s. 151–169. ISSN 0323-0988.

82 Jako pramen k odhalení kolonizační činnosti ve 14. století jej příkladně použil MUSIL, František. *Význam farní sítě pro poznání historicko-geografické podoby regionu: kostelecký děkanát v době předhusitské*. HG, 2014, roč. 40, č. 2, s. 111–152. ISSN 0323-0988. Spíše z pohledu dějin správy SCHMIDT, Ondřej. Farní síť plzeňského děkanátu do doby husitské. In: *Mediaevalia historica Bohemica*, 2015, roč. 18, č. 1, s. 7 (pozn. 6, s. 8–9, kde autor souhrnně uvádí nejnovější výzkumy v této oblasti výzkumu).

83 O tomto fenoménu raného státu podrobně KRZEMIEŃSKA, Barbara – TŘEŠTÍK, Dušan. *Přemyslovská hradiště a služebná organizace přemyslovského státu*. Archeologické rozhledy, 1965, roč. 17, s. 624–655. ISSN 0323-1267.

84 Jako první na tento jev obecně upozornil svou studií BOHÁČ, Z. *K některým geografickým aspektům*, s. 158, mapa č. 17, 19. O nerovnoměrnosti rozložení far v turnovském děkanátu v důsledku rozdílnosti doby osídlení se zmiňuje i ŘEZNÍČEK, Miloš. Církevní správa v turnovském děkanátu ve světle patronátních poměrů. In: *Ústecký sborník historický* (ÚSH) *(Gotické umění a jeho historické souvislosti III.)*, 2004, s. 115–123. ISSN 0231-9349.

85 Bohužel zde nemůžeme přesvědčivě použít i další Boháčovu část výzkumu, a to osídlení na základě patrocinií kostelů, neboť zde byly starší stavby úplně nahrazeny novými (s určitostí v Oseku, v Libošovicích a v Sobotce, nejisté je stáří kostela v Nepřívěci) a lze soudit, že při té příležitosti jim byla vybrána i nová zasvěcení (minimálně patrocinium sv. Máří Magdaleny soboteckého kostela je patrně až renesanční). Výběrově práce zabývající se problematikou časových vrstev patrocinií raně středověkých kostelů: BOHÁČ, Zdeněk. *K otázce využití zasvěcení kostelů v oboru historické geografie.* Československý časopis historický (ČSČH), 1968, roč. 16, č. 4, s. 571–584. ISSN 0045-6187; Týž. *Časové vrstvy patrocinií českých měst a jejich význam pro dějiny osídlení*. HG, 1970, roč. 4, s. 7–41. ISSN 0323-0988; Týž. *Patrocinia románských kostelů v Čechách*, s. 31–52; Týž. *Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení*. ČSČH, 1973, roč. 21, č. 3, s. 369–388. ISSN 0045-6187.

86 BOHÁČ, Z. *K některým geografickým aspektům*, s. 156–159.

[87] MICHÁLEK, Ivan. *Ústecký děkanát v době předhusitské: vymezení polohy a vývoj farní struktury*. ÚSH *(Gotické umění a jeho historické souvislosti I)*, 2001, s. 11–32. ISSN 0231-9349.

[88] Tamtéž, s. 157–158.

[89] Solec má také kostel uprostřed vsi, ale zde se s největší pravděpodobností jedná o pozdější změnu vyvolanou rozdělením původně jedné aglomerace na dvě – Solec a Soleček (dříve Velký a Malý Solec). Zdejší osídlení je podstatně starší (viz odd. 3).

[90] Z důvodu hojného výskytu Lhot počítá se vznikem osídlení na Sobotecku až ve 13. století WALDHAUSER, Jiří. *Něco z archeologie a historie dolnobousovských Přepeř*. Od Ještěda k Troskám, 2005, roč. 12 (28), č. 3, s. 210–215 (212). ISSN 1214-1798. Nebere ale v potaz výzkum Z. Boháče, který zjistil, že Lhoty se používaly na starších osídleních pro jejich zhuštění – BOHÁČ, Z., *Újezdy a Lhoty*, s. 3–25. Výskyt Lhot je tedy naopak důkazem staršího osídlení a nikoli mladšího.

[91] BÍLEK, K. a kol. *Malé dějiny Sobotecka*, s. 77.

[92] Kromě těchto tří se v okolí nacházejí i Lhoty Zelenecká, Dlouhá, ves Lhotky a dále zaniklé Lhoty Mravinná (patrně splynula s Dlouhou Lhotou), Mackova (poblíž Zelenecké Lhoty) a Záhumenní (splynula s Dolním Bousovem). Za laskavé sdělení o zaniklých Lhotách děkuji kolegovi Karolu Bílkovi.

[93] K obdobnému závěru postupně dochází i výzkumy z dalších regionů – SCHMIDT, O., *Farní síť plzeňského děkanátu,* s. 27–29, 57–58.

[94] ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu Mnichovohradišťského.* Díl 1. Mnichovo Hradiště: Nákladem Okresního výboru Mnichovohradišťského, 1917, s. 15; LÍBAL, Dobroslav. *Klášter Hradiště. Poklady umění v Čechách a na Moravě – LXIV*. Praha: Výtvarný odbor Umělecké besedy, 1944, nestr.; RUDA, V., *Stručný historický nástin*, s. 20; WALDSTEIN – WARTENBERK, Bertold. *Markvartici. Z historie nejstarší české šlechty z rané doby vlády Přemyslovců*. Heraldika a genealogie, 2000, roč. 33, s. 3–117. ISSN 0232-0304; BÍLEK, K. a kol., *Malé dějiny Sobotecka*, s. 77 – na s. 82–83 je pak trochu paradoxně proti prve řečenému názoru barvitě rozepisována drobná šlechta. Naopak o rozdrobené držbě SAJBT, Jiří. *Románské kostely ve středním Pojizeří jako pramen k dějinám rané šlechty.* ZČRP, 2014, sv. 27, s. 11–43. ISSN 1211-975X.

[95] Na základě některých příkladů o tomto jevu SAJBT, J., *Raná šlechta a její sídla*, s. 103–109.

[96] *RT* II, s. 199.

[97] *RT* II, s. 492.

[98] *RT* II, s. 509.

[99] Existenci osídlení v poloze Na hrádku potvrzuje archeologickými nálezy již ze 13. století BÍLEK K. a kol., *Malé dějiny Sobotecka*, s. 65.

[100] Celou tuto oblast klade již k polovině 13. století do majetku Markvarticů ŠIMÁK, J. V., *České dějiny I/5*, s. 798.

[101] 1437 koupil Mikuláš Zajíc z Házmburka od Jiřího Ušáka z Lomnice a Obrubec majetky ve Lhotce, Meziluží, Dobšicích a Bystřici – *RT* II, s. 169.

[102] K trendu „pohlcování" majetků drobnější šlechty majetnějšími sousedy v průběhu vrcholného a pozdního středověku na příkladu Poorlicka MUSIL, F., *Význam farní sítě*, s. 111–152 (141–142).

SAJBT, Jiří. ***Sobotka und Umgebung am Fuße des Früh- und Hochmittelalters***

Der Beitrag ist eine bestimmte Sonde in die Geschichte der adeligen Besiedlung und ihrer Besitzverhältnisse im Gebiet von Sobotka am Ende des Früh- und im Laufe des Hochmittelalters. Außer erreichbaren schriftlichen Dokumenten und Schlussfolgerungen von archäologischen Ausgrabungen wurden von anderen Unterlagen auch einige indirekte Methoden herangezogen und verwendet – konkret die Form von Agglomerationen und die darin platzierten religiösen Bauwerke, die im Grunde genommen durch archäologische Untersuchungen von Zdeněk Boháč ermittelt wurden, dann auch Flurnamenanalysen. Aufgrund dieser Ermittlungen gelang es die Richtung nachvollziehen zu können, wo und wie sich die Besiedlung im Gebiet von Sobotka ausbreitete und im bestimmten Maß auch ihre Besiedlungsschichten. Als älteste Besiedlung kann das Gebiet zwischen Dolní Bousov und Kněžmost betrachtet werden, deren Wurzeln wohl noch im 12. Jahrhundert beruhen. In das fortgeschrittene 12. Jahrhundert kann man dann die Besiedlung der südlichsten Umgebung von Sobotka legen, woraus sich nach und nach die Herrschaft Kost entwickelte.

Genauso wie auf den Einfluss von Handelspfaden auf die Entwicklung der Besiedlung verwiesen wurde, wobei der Verlauf einiger davon beschrieben und in Karten eingetragen wurde, so wurde die Existenz kleinerer Allodialgüter hervorgehoben, welche die sonst zusammenhängende Herrschaft Kost beeinträchtigt, was als Inspiration zu der Umwertung des Wartenberger (Marquarditzer) Besitzes führt.

In manchen Fällen wurden einige schriftliche Erwähnungen ausführlicher analysiert. Zu den wichtigsten gehört die Analyse der Urkunde über den Besitz des Sankt Georg-Klosters aus dem Jahre 1227, wo hervorging, dass das vermutliche Čálovice, welches ihren Ursprung von diesem ältesten schriftlichen Dokumente ableitete, mit Čeletice in der Region Klatovy (Klattau) verwechselt wurde. Die älteste schriftliche Erwähnung über das Gebiet von Sobotka ist somit die Stiftungsurkunde aus dem Jahre 1259, wo der Standort Nepřívěc erscheint. Die neue Analyse eines Teils der Formularsammlung von Tobiáš von Bechyně (Bechin, Beching) bestätigte dagegen die Möglichkeit der Existenz von dem Marktflecken Sobotka bereits im letzten Viertel des 13. Jahrhunderts.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

Archeologický výzkum domu huťmistra ve Sklenařicích*)

Jan Prostředník

1. Úvod a lokalizace

Na počátku června 2014 proběhla u domu čp. 26 ve Sklenařicích na parc. č. 43/2 terénní část záchranného archeologického výzkumu. Ta předcházela odvodnění okolí domu a dalším terénním úpravám.[1] Lokalitu objevil při povrchové prospekci ve dnech 22.–30. dubna 2014 spolupracovník Muzea Českého ráje v Turnově Roman Kurfiřt. Východně od domu v místě plánovaného výkopu nalezl v erozní rýze množství zlomků keramiky, kachlů, zvířecích kostí, ale také zlomky okenních terčů a strusku.[2] Nález tehdy označil za kulturní vrstvu datovanou do 16. – 18. století. Lokalita se nachází v severozápadní části intravilánu Sklenařic cca 150 m východně od trhové cesty do Pasek nad Jizerou ve vzdálenosti 150 m jihozápadně od Tomášova statku (Sklenařice čp. 27).

2. Dějiny archeologického výzkumu

První archeologické nálezy z katastrálního území Sklenařic byly získány již v polovině 19. století: „*Při stavbě nové erární silnice, kteráž od Vysokého k Příchovicům vede a stavěná byla r. 1854,* […] *byly nalezený mnohé staré předměty, u kovárny, kterouž Amerika nazýváme, nalezena popelnice, pak nalezeny stříbrné peníze a jeden rachotáček mosazný na koně, a zvláštního druhu krampáč k dobývání kamení. Peníze tyto pocházejí z dob Václava II., kulaté to první kroše z roku 1300 ražené v Hoře Kutné, pak menší druh peněz české denáry z těch též dob. Řečený krampáč chová v svém domě pan Josef Patočka č. 27, mosazný onen rachoták zakoupil p. Josef Kouble a daroval jej Českému muzeu v Praze.*“[3] Další archeologické bádání proběhlo až ve 30. letech 20. století. Při výkopu rýhy pro vodovod do Vysokého nad Jizerou objevil na parc. č. 793 ing. Vilém Vaníček nedaleko kaple sv. Anny[4] z kamenů vyskládané těleso pece, kterou tehdy interpretoval jako „sklářskou“ pec.[5] K dalším objevům došlo v poloze „Na Kachně“. Tehdy zde prováděli vykopávky zatím nedatovaných

*) Ilustrace k tomuto příspěvku jsou zařazeny též v barevné příloze na konci svazku.

„kamenných mohyl – hrobek“ a sídlištních objektů z vrcholného středověku Jan Zeman a Vilém Vaníček.[6] O jejich nálezech informoval Státní archeologický ústav prof. J. V. Šimák se žádostí, aby byl na místo nálezu vyslán odborník – archeolog.[7] V letech 1934 a 1935 se dalších vykopávek zúčastnil již Antonín Knor z pražského Státního archeologického ústavu.[8] Vedle vlastního terénního výzkumu v poloze „Na Kachně“, prohlédl A. Knor i další lokality s koncentracemi kamenných „hrobek“ („U Tomášova kříže“; „Tomášovy vrchy“; les „Pohaniště" /též „Na Pohaništi“ u 2 skalek/, les „Borový“, též „Boroví“). Touto akcí na dvě desetiletí končí archeologický průzkum ve Sklenařicích. Archeologické bádání dále pokračovalo až v letech 1956 a 1957, kdy na parc. č. 793 v poloze „Na Hutništi“[9] provedla Dagmar Hejdová z Uměleckoprůmyslového muzea z Prahy výzkum pece,[10] kterou popsala jako pec sklářskou.[11] Ovšem tato interpretace autorky výzkumu o sklářském výrobním okrsku není dnes obecně přijímána,[12] a to zejména s ohledem na absenci nálezů ze sklářského výrobního procesu. S velkou pravděpodobností jde o pec, ve které docházelo k žíhání vápence.[13] Této interpretaci by mohl napovídat jak pomístní název „Ve Vápeníku“, tak kupříkladu i větší bloky vápence, které vystupují na povrch

Obr. 3. Fotografie z výzkumu D. Hejdové z r. 1956 ve Sklenařicích v poloze „Na Hutništi“ na parc. č. 793. Dokumentace základu stavby blíže neurčeného obslužného objektu pyrotechnického zařízení v sondě 3 (viz Hejdová, D. Nálezová zpráva Sklenařice u Vysokého nad Jizerou. Výzkum sklářské huti. č. j. 2486/1957. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu, v. v. i., AV ČR v Praze, 1957, obr. 6).

Obr. 4. Fotografie z výzkumu D. Hejdové z r. 1956 ve Sklenařicích v poloze „Na Hutništi" na parc. č. 793. Pohled na vypreparovanou konstrukci pece v sondě 4. Jde o kruhovou, nejspíše vápenickou pec, vyskládanou z kamenů, pojených jílem, a s částečně dochovaným tahovým kanálem. Konstrukce byla narušena výkopem pro vodovod mezi lety 1928 až 1930 (viz Hejdová, D. Nálezová zpráva Sklenařice u Vysokého nad Jizerou, obr. 12).

místní komunikace – trhové cesty.[14] Pec měla kruhový tvar s vybíhajícím tahovým kanálem. Na jejím předpolí byla zřejmě situována obslužná stavba, jejíž půdorys se zčásti podařilo odkrýt. Další stavbě náležející k tomuto dílenskému okrsku mohlo patřit nároží, které V. Vaníček objevil v souvislosti s výkopem vodovodu ve 30. letech 20. stol. na parc. č. 42/1. Tehdy je označil jako *„zděný roh, sloužící snad k úpravě meze"*.[15]

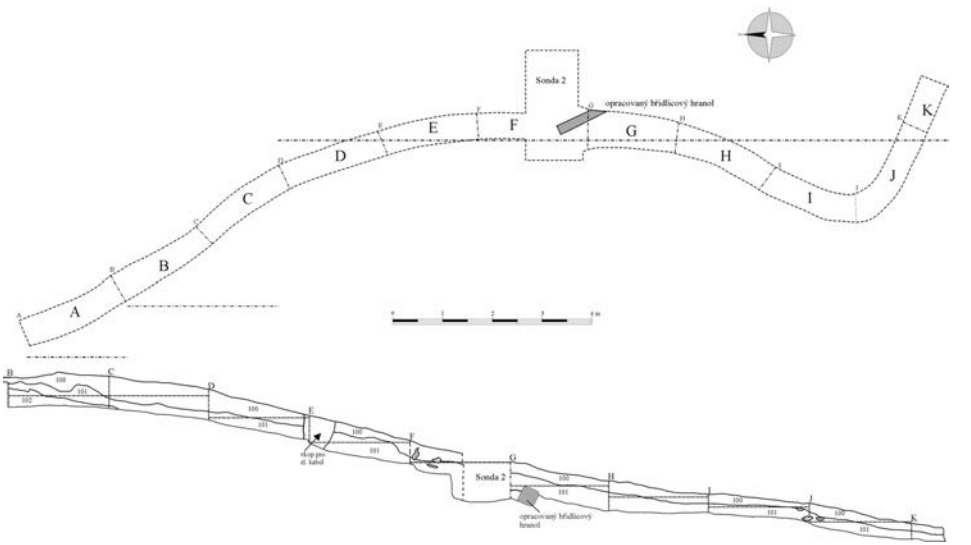
Další archeologická zjištění z katastrálního území Sklenařice pocházejí až z posledních dvou desetiletí[16] a souvisejí s výkopy pro inženýrské sítě v intravilánu obce a s leteckým snímkováním dispozice osady a její plužiny.

3. Metodika záchranného archeologického výzkumu

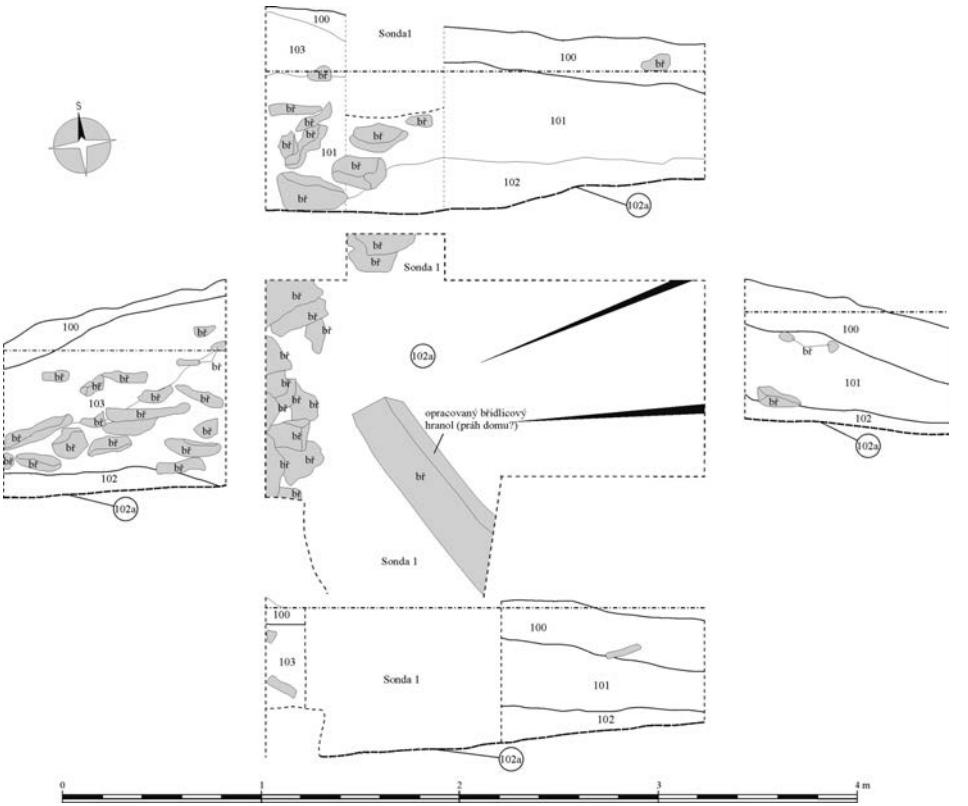
Záchranný archeologický výzkum v červnu 2014 se zaměřil výhradně na prostor, do kterého byl trasován odvodňovací výkop a následné povrchové terénní úpravy na parc. č. 43/2.

V rámci terénního archeologického výzkumu byl vyhlouben odvodňovací kanál v délce 22 m a šířce 0,5 m (sonda 1/2014). Linie výkopu byla trasována při východním průčelí domu čp. 26 s přibližnou orientací sever – jih. Výkop byl rozdělen na dvoumetrové sektory A – K. V místě nejvýraznější kumulace artefaktů mezi sektory F a G byla vytýčena sonda o rozměrech 2 x 1 m v ose západ – východ (sonda 2/2014). Mocnost uloženin kolísala od 0,4 do 1,07 m.

Tento výkop dosáhl v celé své délce geologického podloží. Celková plocha prozkoumaná při záchranném archeologickém výzkumu v roce 2014 činila 13 m² (objem prozkoumaných historických terénů lze odhadnout na 10 m³). Sondy byly dokumentovány fotograficky i kresebně. Celkový půdorys byl zakreslen do plánu v měřítku 1:50 a nálezová situace byla geodeticky zaměřena. Ze zahloubených objektů byly odebírány vzorky výplní k proplavení a následný zisk rostlinných makrozbytků pro paleobotanické analýzy.

Obr. 9. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) – parc. č. 43/2. Půdorys sond 1/2014 a 2/2014 s vyznačenými sektory A – K a východní řez sondy 1/2014 (dokumentace Jakub Košek, Antonín Gábr, Petr Hartman).

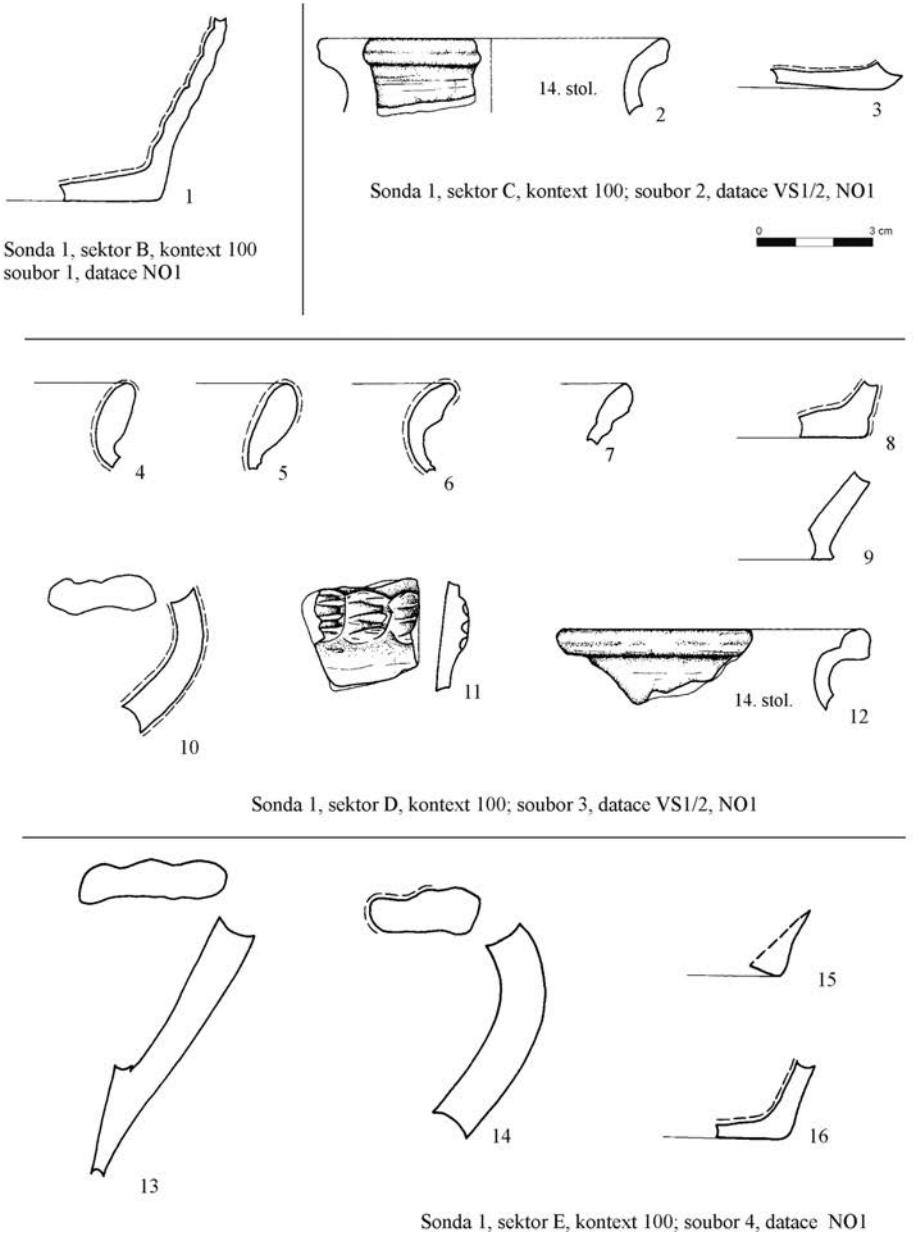

Obr. 10. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) - parc. č. 43/2. Sonda 2/2014 – půdorys s lokalizovaným kvarcitovým hranolem (práh vstupu do domu?) a všemi řezy sondy (dokumentace Jakub Košek, Antonín Gábr, Petr Hartman).

4. Popis historických terénů (kontextů)

Číslo kontextu: 100; typ uloženiny: vrstva; mocnost: 0,08–0,12 – 0,2 – 0,46 m; popis: tmavě hnědá drobivá prachová hlína s příměsí drobných úlomků hnědošedého kvarcitu; artefakty a ekofakty: keramika, kachle, sklo; datace: NO1 (pol. 16. stol.); interpretace: splachová vrstva.

Číslo kontextu: 101; typ uloženiny: vrstva; mocnost: 0,2–0,5 – 0,7 m; popis: středně hnědožlutá prachová hlína s příměsí drobných až středních úlomků hnědošedého kvarcitu; artefakty a ekofakty: keramika; datace: NO1 (pol. 16. stol.); poznámka: v prostoru sondy 2/2014 v úrovni uloženiny 101, která tvoří zřetelné rozhraní mezi kontexty 101 a 103, byla registrována vysoká koncentrace lomových kvarcitových kamenů středních a velkých rozměrů, stopy primárního opracování – destrukce starší stavby, resp. terasovité vyrovnání terénu a základový podsyp.

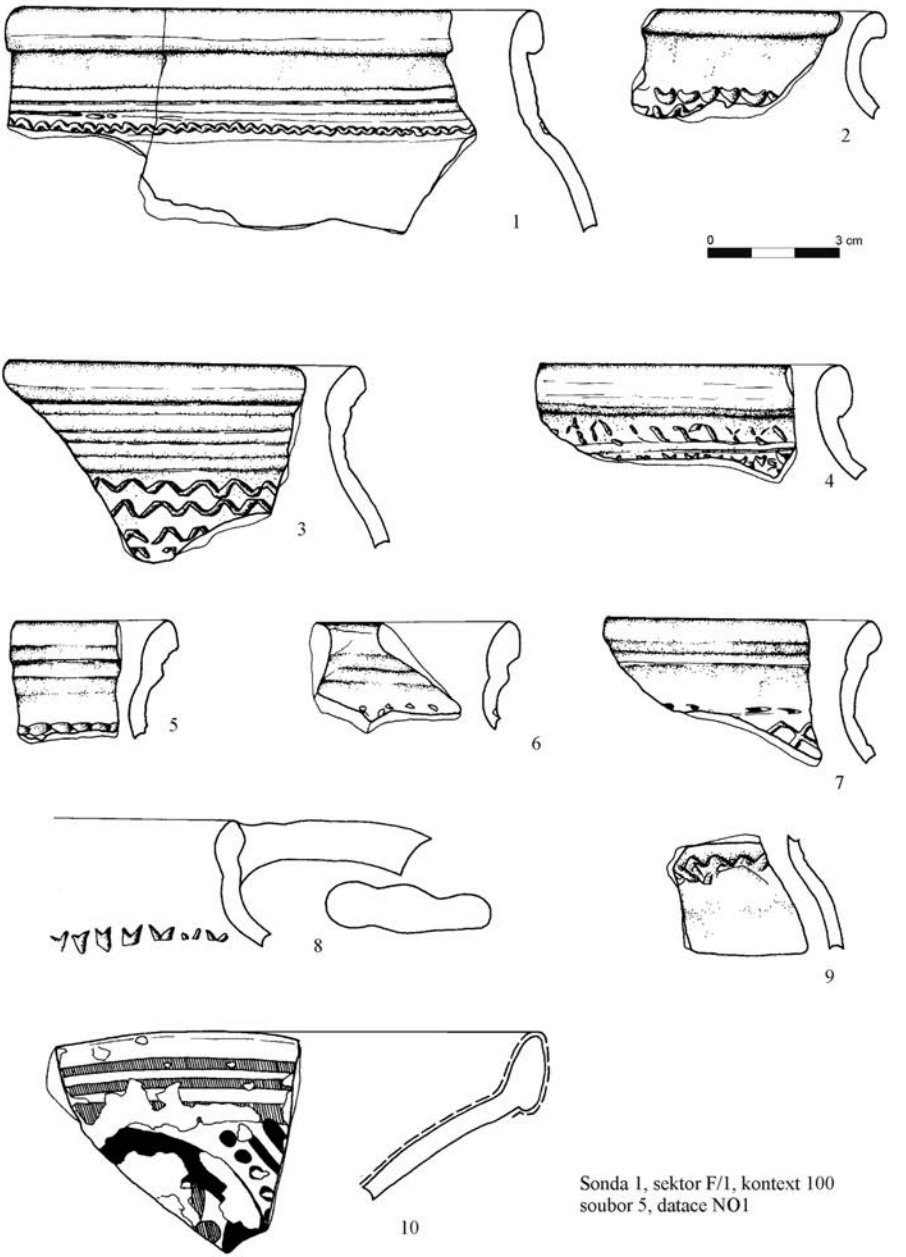

Obr. 16. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) – parc. č. 43/2. Výběr zlomků keramiky. 1) sonda 1, sektor B, kontext 100, soubor 1, datace NO1; 2 – 3) sonda 1, sektor C, kontext 100, soubor 2, datace VS1/2 (č. 2), NO1 (č. 3); 4 – 12) sonda 1, sektor D, kontext 100, soubor 3, datace VS1/2 (č. 12), NO1 (č. 4 – 11); 13 – 16) sonda 1, sektor E, kontext 100, soubor 4, datace NO1 (kresba Hana Macháčková).

Číslo kontextu: 102; typ uloženiny: vrstva; mocnost: středně hnědošedé destičkovitě rozpadlé skalní podloží s příměsí žlutohnědé prachové hlíny; popis: tmavě hnědá drobivá prachová hlína s příměsí drobných úlomků hnědošedého kvarcitu; datace: nejde o uloženinu vzniklou v důsledku antropogenních aktivit; interpretace: rozpadlé skalní podloží – na kontaktu s nadložní vrstvou kamenné destrukce 103 bylo zhutněné sešlapem (102a). Na řezu nebylo toto zhutnění patrné, projevilo se pouze vyšší tuhostí na povrchu.

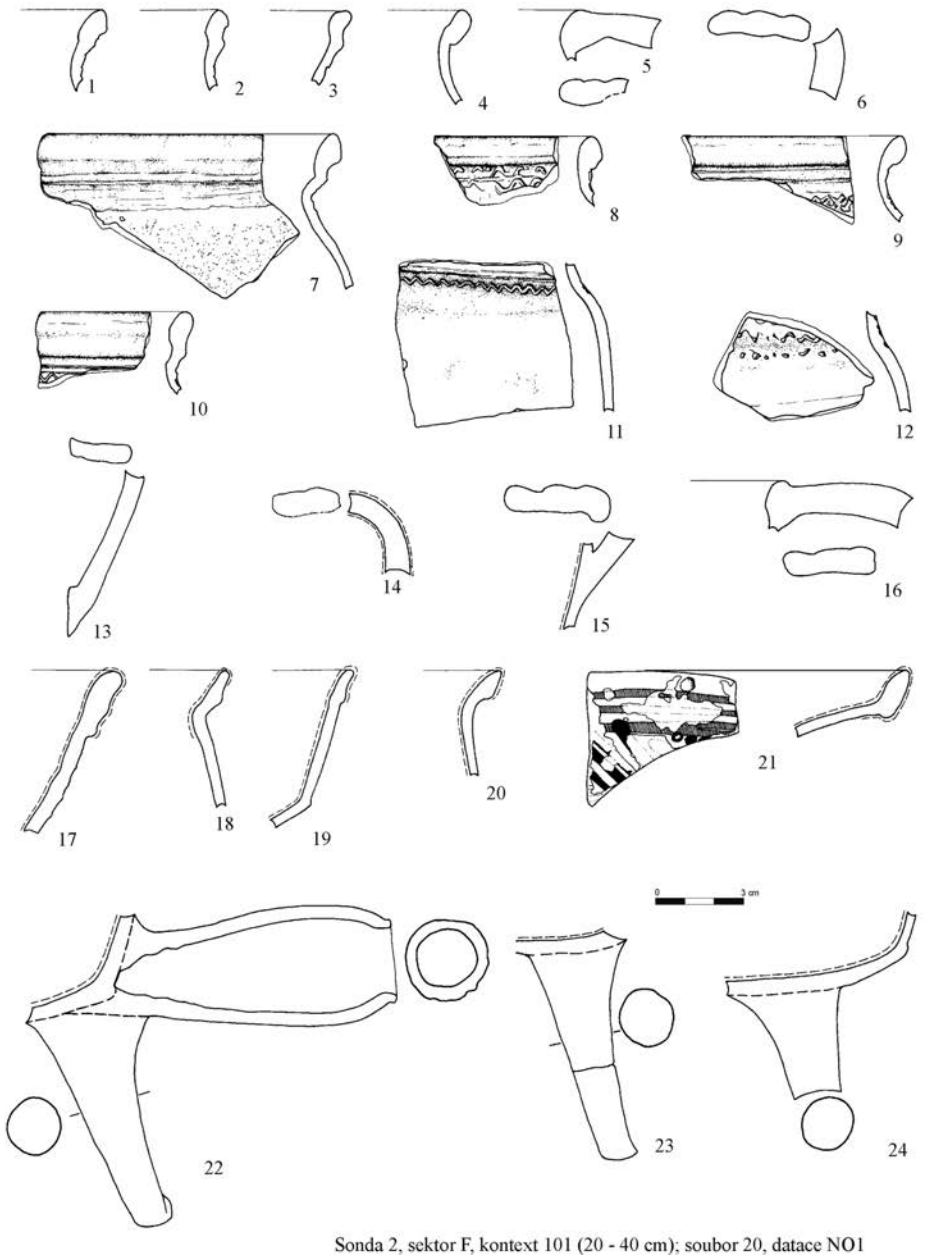
Číslo kontextu: 103; typ uloženiny: vrstva; mocnost: 0,3–0,6 m; popis: tmavě šedohnědá drobivá prachová hlína s četnou příměsí drobných až středních úlomků hnědošedého kvarcitu, keramiky, kachlů a uhlíků; artefakty a ekofakty: keramika, kachle, sklo (zlomky vitráže), uhlíky; datace: NO1 (pol. 16. stol.); poznámka: v prostoru sondy 2/2014 v úrovni uloženiny 101, která tvoří zřetelné rozhraní mezi kontexty 101 a 103, byla registrována vysoká koncentrace lomových břidlicových kamenů středních a velkých rozměrů, stopy primárního opracování – destrukce starší stavby, resp. terasovité vyrovnání terénu a základový podsyp.

5. Popis a interpretace nálezové situace

V sondách 1 a 2/2014 byla prozkoumána jednoduchá stratigrafická situace složená z tří až čtyř uloženin. Stratigraficky nejvýše se nacházela uloženina 100, která nasedala na vrstvy č. kontextu 101 a v sondě 2/2014, v její západní polovině, na vrstvu č. kontextu 103. Tyto uloženiny překrývaly vrstvu 102, kterou tvořily svahoviny a rozpadlé skalní podloží. Zajímavá nálezová situace byla registrována v sondě 2/2014, která je situována do rozhraní sektorů F a G. V nadloží vrstvy 101 se nachází uloženina 103, rozhraní je velmi dobře patrné díky vysoké koncentraci lomových kamenů lokálního původu (kvarcit, břidlice, žula), které zde v bazální části tvoří jak vyrovnávku terénního stupně, tak jde o destrukci základu stavby sesuté ze svahu. Na kontaktu destrukční vrstvy 103 s úrovní geologického podloží byl jeho povrch zhutněn sešlapem. V úrovni povrchu tohoto zhutněného rozpadlého skalního podloží (kontext 102a) vystupoval z východního řezu pod úhlem 45° hranol klínkováním opracovaného kvarcitu (délka 1 m, hrana 0,2 – 0,25 m), který nesl stopy ošlapání. S vysokou pravděpodobností jde o práh vstupu do domu. Podle místa nálezu je zřejmé, že došlo pouze k jeho minimálnímu posunu. Z úrovně povrchu podloží i nadložních vrstev (č. kontextu 101 a 103) pochází chronologicky citlivý datovací materiál – jde o značné množství keramických nálezů včetně komorových kachlů i ojediněle fragmentů skleněných vitráží i dutého skla. Nálezovou situaci můžeme interpretovat jako destrukční horizont stavby nejspíše roubené konstrukce na kamenné podezdívce. Její datování přímo koresponduje s chronologicky citlivými artefakty (viz níže) a spadá do průběhu první poloviny 16. století s přesahem do poloviny druhé. Sondáž do historického terénu před východním průčelím domu čp. 26 tedy prokázala relikt starší stavby, která stávajícímu objektu předcházela.

Obr. 17. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) – parc. č. 43/2. Výběr zlomků keramiky. 1 – 10) sonda 1, sektor F/2, kontext 100, soubor 5, datace NO1 (kresba Hana Macháčková).

Obr. 18. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) - parc. č. 43/2. Výběr zlomků keramiky. 1 - 24) sonda 2, sektor F, kontext 101 (20 – 40 cm), soubor 20, datace NO1 (kresba Hana Macháčková).

6. Mobilní artefakty a ekofakty

Z uloženin byl získán standardní vzorek artefaktů a ekofaktů, který lze v obdobných nálezových situacích očekávat. Jde o zlomky užitkových keramických nádob z doby existence domu, fragmenty komorových kachlů z otopného zařízení, zlomky skleněných okenních terčů (vitráží), stavební kování (zejména železné kované hřeby) a univerzální izolační materiál – mazanici. Historické terény obsahovaly také biomateriál v podobě uhlíků a ojediněle i zvířecích kostí. Tyto artefakty a ekofakty lze chronologicky zařadit jak na základě jejich stratifikace do příslušných historických terénů, tak i prostřednictvím analogických nálezů.

Nejstarší artefakty představují dva zlomky okrajů. Ty lze datovat do průběhu 14. století a nesouvisejí tedy s destrukčním horizontem stavby. Právě ze zánikového horizontu domu v druhé půlce 16. století pochází největší množství nálezů. Jde konkrétně o 3966 zlomků keramiky a kachlů (včetně devíti rekonstruovaných tvarů), 20 zlomků plochého i dutého skla a tři železné hřeby.

Třináct zlomků keramiky a kachlů dokládá antropogenní aktivity i v podstatně mladším období (19. stol.).

Tab. 1. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) – parc. č. 43/2. Počty a hmotnosti artefaktů stratifikovaných do stratigrafických jednotek (ZAV 2014, ID 134/2014)

Keramika	
Počet	Hmotnost (g)
3 966	41 673

Sklo	
Počet	Hmotnost (g)
24	52

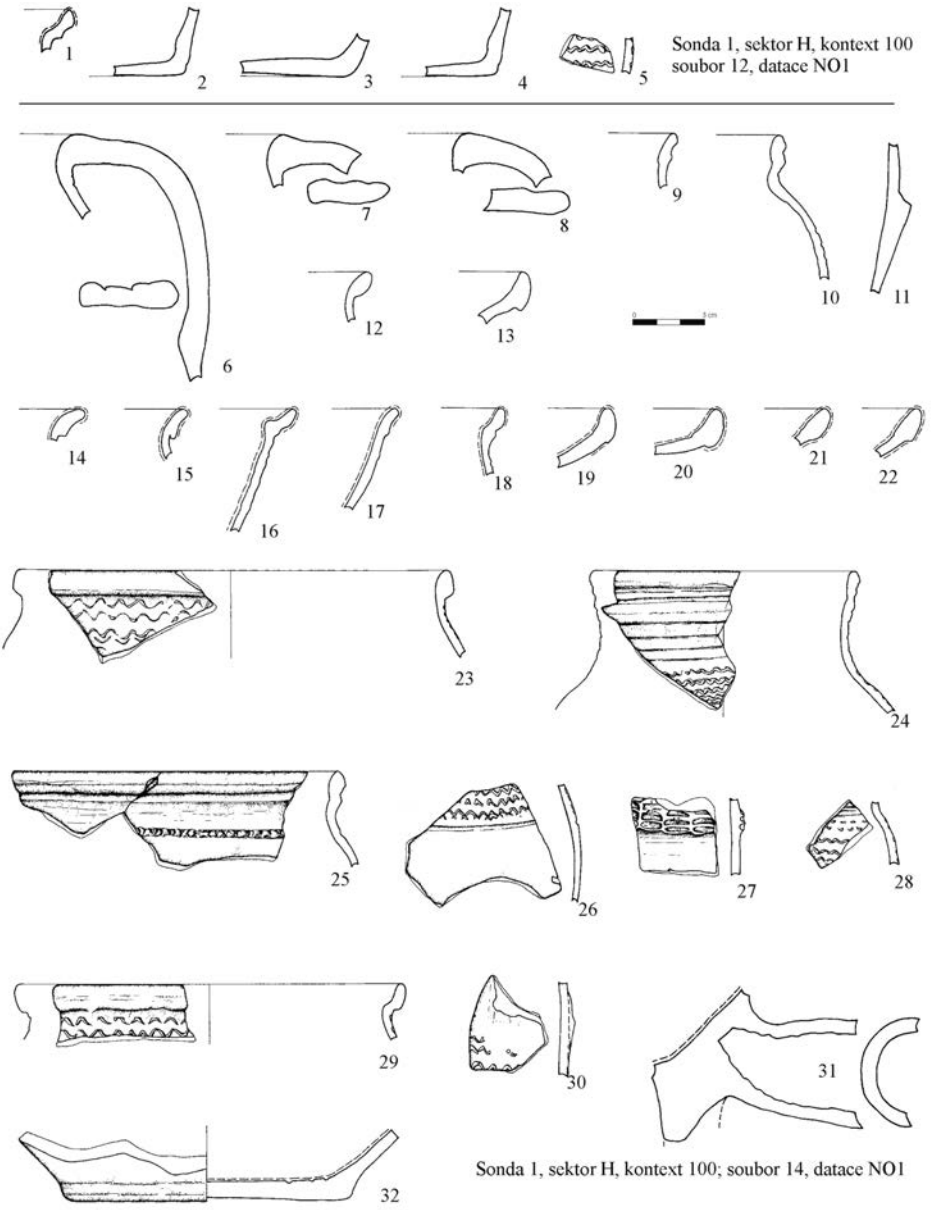
Železné artefakty	
Počet	Hmotnost (g)
3	60

Tab. 2. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) – parc. č. 43/2. Zastoupení chronologicky citlivých artefaktů v kontextech (ZAV 2014, ID 134/2014).

VS1/2	NO1	REC
2	3 955	9

Na souboru artefaktů z raného novověku (16. stol.) lze dokládat rozmanitou a bohatou druhovou náplň materiální kultury. Podle rozboru keramického inventáře zlomky pocházejí cca ze dvou desítek nádob (20 – 30 % zboží bylo glazováno). Šlo o běžnou kuchyňskou a stolní keramiku – hrnce, hrnce s uchem, mísy, jídelní misky, konvice, soudkovité hrnce a trojnožky (nejméně 12 zlomků cca z tří nádob) ad. V 1 % bylo registrováno malování bílou barvou. V 264 případech jsme zaznamenali použití specifické výzdobné techniky – radýlka v podobě vlnovky (šlo nejméně o 4 nádoby včetně jedné glazované). V jednom případě je doložen ještě jeden typ radýlkové výzdoby na podhrdlí hrnce. V 7 případech byla zjištěna plastická páska, která však nesouvisela s výzdobou, nýbrž představovala technologický prvek sloužící k lepšímu uchopení zásobní nádoby (hluboká mísa a soudek).

Velmi zajímavým se jeví soubor komorových kachlů, které prokazatelně pocházely z jediného otopného zařízení, z kachlových kamen instalovaných ve světnici

Obr. 19. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) - parc. č. 43/2. Výběr zlomků keramiky. 1 - 5) sonda 1, sektor H, kontext 100 (0 – 20 cm), soubor 12, datace NO1; 6 – 32) sonda 1, sektor H, kontext 100 (0 – 20 cm), soubor 14, datace NO1 (kresba Hana Macháčková).

Tab. 3. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) – parc. č. 43/2. Katalog komorových kachlů s čelní vyhřívací stěnou (ZAV 2014, ID 134/2014).

soubor	popis	délka (mm)	šířka (mm)	výška (mm)
2, 5, 7, 10, 11, 16 – 18, 20, 23, 25, 29	Čelní vyhřívací stěna kachle. Motiv muže v přilbě s chocholem, z pravého profilu, s upraveným plnovousem (výrazná bradka) v kruhovém medailonu. Vnější kruh zdobený vrubořezem, vnitřní listovcem. Rohové doplňky mají tvar rozměrnějšího akantu. S vysokou pravděpodobností jde o zpodobnění starozákonního proroka Ezechiela. Komorový typ, základní, řádkový, čtvercový formát.	210 – 218	210 – 215	70
29, 25, 18	„Kachel typu Rejdice B3“ – rohový kachel. Čelní vyhřívací stěna s tapetovým motivem kružby s rostlinami. Hrana zdobena tordováním. Komorový typ, základní, řádkový, čtvercový a obdélníkový formát.	202/202	200/114	50 (zlomek)
5, 6, 7, 10, 14, 16, 18, 20, 23, 25, 29	„Kachel typu Rejdice B3“ – čelní vyhřívací stěna s tapetovým motivem kružby s rostlinami. Komorový typ, základní, řádkový, čtvercový formát.	205	200	55
5, 12, 18, 23, 29	„Kachel typu Rejdice B4“ – 2 zlomky nejspíš 1 kachle. Čelní vyhřívací stěna s tapetovým motivem kružby s rostlinami. Komorový typ, základní, řádkový, čtvercový formát.	pouze zlomky		
5, 7, 10, 18, 20, 23, 25, 27, 29	„Kachel typu Rejdice B5“ – čelní vyhřívací stěna s motivem makovice. 3 stínky – na prostřední je písmeno M. Komorový typ, římsový, korunní, řádkový, obdélníkový formát.	pouze zlomky		
7, 10, 24, 19	„Kachel typu Rejdice B11“ – čelní vyhřívací stěna s motivem plastických čoček. Komorový typ, římsový, korunní?, řádkový, obdélníkový formát.	pouze zlomky		
6, 10, 12, 29	Čelní vyhřívací stěna s motivem plastické šachovnice. Komorový typ, římsový, korunní, řádkový, obdélníkový formát.	pouze zlomky		

Tab. 4. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) – parc. č. 43/2. Zastoupení jednotlivých typů kachlů (ZAV 2014, ID 134/2014).

Kachel typu Rejdice B4	Kachel typu Rejdice B5	Kachel typu Rejdice B11
36	34	12
ČVS s plastickou	zlomky korunních kachlů	ČVS s neurčeným vegetabilním
„šachovnicí“		s „cimbuřím“ motivem
12	7	6
Neurčená ČVS	zlomky nádobkových kachlů	zlomky komor
14	33	254

Tab. 5. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) – parc. č. 43/2. Zastoupení zlomků keramiky NO1 v jednotlivých sektorech (ZAV 2014, ID 134/2014).

sektor	stratigrafická jednotka	počty zlomků keramiky
sektor B	0–20 cm	8
sektor C	0–20 cm	7
sektor D	0–20 cm	42
sektor E	0–30 cm	24
sektor F	0–20 cm	2453
sektor F	20–40 cm	197
sektor G	0–20 cm	668
sektor G	20–40 cm	144
sektor G	40–60 cm	149
sektor H	0–20 cm	276
sektor H	20–30 cm	4
sektor K	40–60 cm	27

domu. Jde o soubor 490 zlomků a devíti rekonstruovaných tvarů kachlů. Naprostá většina (cca 209 zlomků) měla zdobenou čelní vyhřívací stěnu, a to figurálními nebo vegetabilními motivy. Nejméně 33 zlomky pocházejí z kachlů nádobkových.

Za bezesporu zajímavou lze určitě pokládat skutečnost, že u čtyř typů kachlů lze nalézt technologické i typologické analogie v souboru kachlů z archeologického výzkumu sklářské hutě v poloze „U Čermáků" v Rejdicích (okr. Jablonec nad Nisou), které mezi lety 1933 až 1936 prováděl Vilém Vaníček. Jde o kachle typu Rejdice B3, B4 (oba typy – rostlinné motivy v kružbě), B5 (vegetabilní motiv „makovice") a B11 (nálepy plastických čoček).[17] Kachle typu B3 a B11 ze stejné matrice byly mimo jiné nalezeny i na hradě Návarově (k. ú. Lhotka u Zlaté Olešnice, okr. Jablonec nad Nisou).[18] Do souboru kachlů chronologicky jednotných náleží ještě typ římsového korunního kachle s motivem plastické šachovnice (zatím bez analogie) a několik zlomků glazovaných světlehnědou olovnatou polevou (typ Rejdice B3) a glazovaných světlezelenou polevou, bohužel s neurčitelným vegetabilním motivem.

Kachel s figurálním motivem vousatého muže v přilbě s chocholem v kruhovém medailonu nemá dosud přesnou analogii. Velmi podobný, nikoliv však identický typ kachle je instalován do soklu renesančních kachlových kamen, která byla přenesena v 60. letech minulého století do expozice Muzea Českého ráje v Turnově ze zámku Hrubá Skála.[19] Přestože v případě kachle z Hrubé Skály jde o polychromně glazovaný artefakt, formálními znaky odpovídá našemu nálezu ze Sklenařic. Autor rozboru hruboskalských kamen interpretuje tuto postavu nejspíše jako starozákonního proroka Ezechiela[20] a kachel datuje spolu s celým kamnovým tělesem do 2. čtvrtiny 16. století. V Encyklopedii kachlů je autory kachel zařazen do kategorie

Neznámí válečníci.[21] Interpretace tohoto motivu Zdeňkem Hazlbauerem jako vyobrazení biblického proroka Ezechiela vychází jak z fundovaného rozboru rytiny G. Pencze „Dvanáct biblických starozákonních hrdinů" z roku 1533, tak i z kachlů, nalezených na více místech Evropy;[22] naposledy se problematice vyobrazení starozákonních proroků na čelních vyhřívacích stěnách komorových kachlů věnovala I. Loskotová.[23] Také v souboru kachlů z Návarova se nalezly kachle se starozákonními hrdiny a proroky (Juda Makabejský, Daniel, Izaiáš).[24]

Datování celého souboru nálezů do poloviny 16. století vychází zejména z rozboru čelních vyhřívacích stěn komorových kachlů a keramického inventáře.

7. Závěr

Záchranný archeologický výzkum na parc. č. 43/2 v k. ú. Sklenařice, který se uskutečnil mezi 3. a 13. červnem 2014, se zaměřil výhradně na linii odvodňovacího kanálu (sonda 1/2014, 22 x 0,5 m). V jeho trase bylo ve vodou vyhloubené erozní rýze objeveno obrovské množství zlomků keramiky, kachlů, zvířecí kosti, ale také zlomků okenních terčů a strusky raně novověkého stáří. Právě tento objev vyvolal nutnost záchranného výzkumu. V místě největší koncentrace artefaktů na rozhraní sektorů F a G byla vyměřena sonda 2 o rozměrech 1 x 2 m. V obou sondách byla dokumentována jednoduchá stratigrafická situace složená z tří až čtyř uloženin. V sondě 2 byla objevena konstrukce plochého terénního stupně tvořená lomovými břidlicovými a kvarcitovými kameny. Zároveň zde byla registrována i destrukce podezdívky stavby. V povrchové vrstvě podloží bylo patrné zhutnění ošlapem. V této úrovni byl navíc objeven opracovaný hranol kvarcitu o rozměrech 1 x 0,2 x 0,25 m, který také nesl stopy ošlapání. S vysokou pravděpodobností jde o práh domovních dveří. Nálezovou situaci můžeme interpretovat jako destrukční horizont stavby nejspíše roubené konstrukce, stojící na kamenné podezdívce. Její datování spadá do průběhu první poloviny 16. století s možným přesahem do poloviny druhé.

Archeologický výzkum v roce 2014 přinesl nová zjištění, která snad napomohou v jasnější interpretaci starších nálezů. Jde zejména o archeologický výzkum Dagmary Hejdové z let 1956 a 1957 na parc. č. 793 v poloze „Na Hutništi II". Objevila zde z kamenů vyskládanou kruhovou pec s tahovým kanálem, kterou označila za pec sklářskou.[25] Ovšem tato interpretace není obecně přijímána (naposledy M. Gelnar[26]). S vysokou pravděpodobností jde totiž o pec, ve které docházelo k žíhání vápence. Ani datování tohoto výrobního okrsku do druhé poloviny 15. století neobstojí.[27] Nálezový inventář a tím pádem i funkční období peci je třeba posunout až do poloviny 16. století. Tím se dostává do hry nejenom dům (resp. jeho zánikový horizont) objevený při archeologickém výzkumu v roce 2014, ale také nároží stavby, objevené V. Vaníčkem při výkopu pro vodovod ve 30. letech 20. století na parc. 42/1:

1) Oba nejvzdálenější objekty (destrukce domu na parc. 43/2 a pec v poloze „Na Hutništi") od sebe dělí maximálně 180 m.

2) V případě stavby na parc. č. 43/2 jde o dům, jehož světnice byla vybavená honosnými kachlovými kamny, černou kuchyní a okna byla zasklena kruhovými vi-

trážemi. Identické nebo alespoň podobné kachle známe nejenom z prostředí rejdické sklářské hutě (2. pol. 16. století), ale také z hradu Návarova (1. pol. 16. stol.)[28] nebo renesančního zámku na Hrubé Skále (2. čtvrtina 16. stol.).[29]

3) V domě se topilo zejména kvalitním bukovým dřevem (52,9 %), ale také smrkem (21,6 %) nebo jedlí (15,7 %). Dominance bukového dřeva souvisí s jeho selektivním výběrem pro takové provozy, jakými jsou kupříkladu pálení vápna, sklárna nebo výroba dřevěného uhlí.[30]

Tato tři zjištění navozují hypotézu o zřejmé souvislosti pyrotechnologického okrsku na parc. č. 793 a 42/1 se stavbou, která předcházela domu čp. 26 a jejíž pozůstatky jsme nalezli při archeologickém výzkumu v červnu 2014. S ohledem na výbavu domu i vzájemné prostorové vztahy můžeme tuto stavbu označit za dům huťmistra.

Záchranný archeologický výzkum na parc. č. 43/2 v k. ú. Sklenařice přes svůj relativně nevelký rozsah přinesl zajímavá zjištění. Přestože se zatím v katastru obce Sklenařice nepodařilo archeologickým výzkumem potvrdit středověkou ani raně novověkou sklářskou produkci, jisté indicie výzkum naznačil: technologický proces výroby skla se bez kvalitního vápence neobejde a bytelná konstrukce všech zde nalezených pecí spolu s nadstandardní výbavou domu (honosná kachlová kamna, vitráže atd.) nesvědčí pouze pro příležitostnou výrobu vápna.

Do Vysokého nad Jizerou a jeho okolí bývá, byť s výhradami, situována jedna z jedenácti sklářských hutí, které ve druhé polovině 14. století pracovaly na území Čech, Moravy a Kladska.[31] Přímo na vysockou huť údajně odkazuje smlouva mezi Mikulášem Queysserem z „Hohenstattu" a urozeným pánem Hanušem z Hlohova o dodání dvou fůr se 3 200 kusy skla (nejspíše tabulového).[32] Přestože byly činěny pokusy dohledat huť Mikuláše Queyssera na území Vysokého nad Jizerou, není dosud lokalizovaná. Vzhledem k nálezům skloviny a údajně i středověké keramiky se jako jedna z možných lokalit jeví louka parc. č. 64/2,[33] ale průkazné doklady potvrzující středověkou sklářskou produkci neexistují.

Vysoké nad Jizerou jako město má první písemnou zmínku k roku 1354,[34] sousední osada Sklenařice, která získala své jméno od sklářské huti, je v pramenech poprvé uváděna až k roku 1561.[35] Ovšem archeologické nálezy, včetně několika artefaktů z výzkumu z roku 2014, datují stopy osídlení již do průběhu 14. století. Ty však nelze v žádném případě spojovat s možnou existencí soudobé sklářské hutě.

Poznámky

1 JTS-K: 665718,8/983608,1; nadmořská výška cca 650 m.

2 KURFIŘT, R. *Revize místa archeologického výzkumu údajných sklářských pozůstatků ve Sklenařicích, provedená ve dnech 22., 24. a 30. 4. 2014*. Rukopis uložený v Archivu NZ Muzea Českého ráje v Turnově, ID 134/2014. Romanu Kurfiřtovi děkuji nejenom za skvělou práci při terénní prospekci, ale také za spolupráci při archivní rešerši.

3 PATOČKA, Šebestián. *Místopis obce Sklenařické* (ukončil 9. 3. 1880, opis J. Sojkové, srpen 1981), originál v majetku M. Habové, Sklenařice. O nálezu se zmiňují i Jan Zeman a Vilém Vaníček ve své regionální monografii – ZEMAN, J. – VANÍČEK, V. *Tisíc let na stráži*, Návarov, 1939, s. 60–61, poznámka.

[4] Pozdně klasicistní šestiboká kaple sv. Anny, vystavěná v 1. pol. 19. stol., leží na parc. č. 65/1.

[5] O výkopech vodovodu viz http://www.sklenarice.com/Historie/Stripky-z-minulosti/Sklarstvi. Šlo o stejnou pec, kterou v letech 1956 a 1957 zkoumala při archeologickém výzkumu D. Hejdová z Uměleckoprůmyslového muzea.

[6] BRESTOVANSKÝ, P. Archeologická sbírka Muzea Horního Pojizeří v Železném Brodě. In: *Archeologie Libereckého kraje*, 1998, č. 1, s. 153–166.

[7] *Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu, v. v. i., AV ČR v Praze, č. j. 1601/33.*

[8] *Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu, v. v. i., AV ČR v Praze, č. j. 40/1935, 1403/36.*

[9] Jde o lokalitu „Na Hutništi II", lokalita „Na Hutništi I" leží na parc. č. 527 a 530 – viz HEJDOVÁ, D., 1957, s. 5.

[10] Šlo o stejnou pec, kterou popsal V. Vaníček ve výkopu pro vodovod mezi lety 1928–1930. Vedoucím archeologického výzkumu byl dr. Karel Hetteš.

[11] HEJDOVÁ, D. *Nálezová zpráva Sklenařice u Vysokého nad Jizerou. Výzkum sklářské huti, č. j. 2486/1957*. Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu, v. v. i., AV ČR v Praze. HEJDOVÁ, D.: Archeologický výzkum sklářské huti ve Sklenařicích, okres Semily. In: *Ars vitraria,* č. 1. Jablonec nad Nisou, 1967, s. 13–28.

[12] GELNAR, M. Typologie reliktů sklářských hutí a průvodních hmotných pramenů určujících správnost jejich interpretace. In: *Archeologia Technica,* č. 23. Brno, 2012, s. 60. V následující studii (GELNAR, M. Omyly v interpretaci pyrotechnických a pyrotechnologických objektů pokládaných za sklářské pece na území českých zemí. In: *Havlíčkobrodsko. Sv. 29. Sklářství na Vysočině a v Dolním Rakousku.* Havlíčkův Brod 2015, s. 179–181), již pec objevenou D. Hejdovou v letech 1956 a 1957 označil za vápenickou; s touto interpretací se ztotožňuje též autor tohoto příspěvku.

[13] Viz předchozí poznámka. Karel Hetteš uvádí nálezy vápna a vápence při archeologickém průzkumu sklenařické „hutě" (HETTEŠ, K. Sklářství. In: *Dějiny techniky v Československu do konce 18. století*. Praha, 1974, s. 257). Raně novověkou sklářskou huť lze s ohledem na nálezy výrobního odpadu lokalizovat nejspíše do polohy Čermákovy Rovně do blízkosti domů čp. 144 a 145 – JTS-K: 666218/982362.

[14] Podle informací místních obyvatel se o polohách „Na Hutništi" a „U Vápenice" uvažovalo jako o možném zdroji vápence pro sklářství. Pomístní název „*U Vápenice*" byl situován velmi zhruba cca 500 m východně až jihovýchodně od Tomášova statku (čp. 27). Údajně mělo jít o jakousi „díru" (snad tedy menší lom), jenž měla být zavážena. Viz KURFIŘT, R. *Revize místa archeologického výzkumu údajných sklářských pozůstatků ve Sklenařicích, provedena ve dnech 22., 24. a 30. 4. 2014*. Rukopis uložený v Archivu NZ Muzea Českého ráje v Turnově, ID 134/2014.

[15] Vaníčkova pozůstalost uložena v SOkA Jablonec n. Nisou, karton 1, plánek č. 21.

[16] PROSTŘEDNÍK, J. *Zpráva o archeologické akci 2835/1998*; Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu, v. v. i., AV ČR v Praze. PROSTŘEDNÍK, J. *Zpráva o archeologické akci 824/2003;* Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu, v. v. i., AV ČR v Praze. ŠÍDA, P.: *Zpráva o archeologické akci18/1999*; Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu, v. v. i., AV ČR v Praze.

[17] BRESTOVANSKÝ, P. – PROSTŘEDNÍK, J.: Archeologická sbírka Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí. In: *Zprávy ČAS*, Supplément 48. Praha 2002, s. 8–9, obr. 7–9.

[18] Tamtéž.

[19] Naposledy se problematice včetně kritického rozboru a datování věnoval HAZLBAUER, Z.: Pestře glazovaná renesanční kamna z Hrubé Skály. In: *Život v archeologii středověku. Sborník příspěvků věnovaných Miroslavu Richtrovi a Zdeňku Smetánkovi*. Praha 1997, s. 215–226. Nepříliš zdařilá rekonstrukce kamen byla v roce 2014 rozebrána a jednotlivé kachle jsou dnes zařazeny do podsbírky uměleckého řemesla Muzea Českého ráje v Turnově.

[20] HAZLBAUER, Z., *Pestře glazovaná renesanční kamna,* s. 223.

[21] PAVLÍK, Č. – VITANOVSKÝ, M. *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2004, s. 69, 229, č. kat. 422.

[22] HAZLBAUER, Z., *Pestře glazovaná renesanční kamna*, s. 223, cit. OSE, I. *Entdeckung einer Kachelserie des 16. Jahrhunderts „Die zwölf Sieghaften des Alten Testamen in Lettland"*. Keramos, 1992, Heft 138, s. 45–51.

[23] LOSKOTOVÁ, I. Brněnské kachle se starozákonními hrdiny. In: *Archaeologia Historica* 37–2012, s. 663–678.

[24] BRESTOVANSKÝ, P. Kachle Libereckého kraje. In: *Archeologie Libereckého kraje* č. 1, s. 103, Liberec 1998.

[25] HEJDOVÁ, D. *Nálezová zpráva Sklenařice u Vysokého nad Jizerou.*
HEJDOVÁ, D. *Archeologický výzkum sklářské huti ve Sklenařicích, okres Semily*.

[26] GELNAR, M. Typologie reliktů sklářských hutí a průvodních hmotných pramenů určujících správnost jejich interpretace; týž, *Omyly v interpretaci pyrotechnických a pyrotechnologických objektů pokládaných za sklářské pece na území českých zemí,* c. d.

[27] HEJDOVÁ, D. *Archeologický výzkum sklářské huti ve Sklenařicích*, s. 21.

[28] BRESTOVANSKÝ, P. Kachle Libereckého kraje. In: *Archeologie Libereckého kraje*, č. 1, s. 103, Liberec 1998; týž: Archeologická sbírka Muzea Horního Pojizeří v Železném Brodě. In: *Archeologie Libereckého kraje,* č. 1, s. 153–166, Liberec 1998.

[29] HAZLBAUER, Z. Pestře glazovaná renesanční kamna z Hrubé Skály. In: *Život v archeologii středověku.* Sborník příspěvků věnovaných Miroslavu Richtrovi a Zdeňku Smetánkovi, s. 215–226, Praha 1997.

[30] NOVÁK, J.. Sklenařice – antrakologická analýza. Roudnice nad Labem. In: PROSTŘEDNÍK, J. .. et al. *Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu. „Sklenařice, parc. č. 43/2 – odvodněním okolí domu č. p. 26 a terénní úpravy"*, 06/2014, ID 134/14. Archiv nálezových zpráv Muzea Českého ráje v Turnově 2014.

[31] HEJDOVÁ, D. *Archeologický výzkum sklářské huti ve Sklenařicích, okres Semily*, s. 13–28.

[32] HORČIČKA, A.: Ein Beitrag zur älteren Geschichte des Glases in Böhmen. *Mitteilungen für Geschichte der Deutschen in Böhmen* XXIX – 1891, 255. *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*: edice. Vyd. 1. Praha: Archiv hlavního města Prahy Scriptorium, 2011.

[33] JTS-K: 665413,8/986242,5. HAIS, R. *Příspěvek k vývoji a typologii sklářských pecí v severních Čechách do poč. 20. stol.* Orlický vlastivědný Zpravodaj č. 1, str. 23–35. Uhřínov pod Velkou Deštnou 1996. Potenciální lokalita na parc. 64/2 byla označována jako louka pana Rona, dnes v majetku Věry Vopálkové, Staroveská 87, Vysoké nad Jizerou.

[34] PROFOUS, A. – Svoboda, J. *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*. Díl IV. Praha 1957, s. 669.

[35] PROFOUS, A. – Svoboda, J., *tamtéž,* díl IV. Praha 1957, s. 74.

PROSTŘEDNÍK, Jan. ***Archäologische Ausgrabungen des Kalkbrennermeisterhauses in Sklenařice***

Anfang Juni 2014 wurden in Sklenařice (Glasersdorf) auf der Parzelle Nr. 43/2 beim Haus Nr. 26 archäologische Rettungsgrabungen vorgenommen. In einer Erosionsrinne in der Trasse eines Entwässerungskanals wurde eine große Menge an Bruchstücken von Keramik, Kacheln, Tierknochen, Bruchteilen von Butzenscheiben zu Fenstern und Schlacke aus der Mitte des 16. Jahrhunderts gefunden. Auf der Stelle der größten Konzentration von diesen Artefakten an der Grenze der Sektoren F und G wurde die Sonde 2 vermessen, worin die Konstruktion einer flachen Terrainstufe, von Bruchschiefer gebildet, gefunden wurde. Gleichzeitig wurden hier auch die Destruktion einer Bauwerkuntermauerung und darunter eine verdichtete Begehfläche registriert. Die Fundumstände haben wir als einen Destruktionshorizont von einem ehestens gezimmerten Bauwerke interpretiert, das auf einer steinernen Untermauerung stand. Ihre Datierung fällt in die erste Hälfte des 16. Jahrhunderts mit einer möglichen Überlappung in die zweite Hälfte. Die archäologischen Ausgrabungen im Jahre 2014 brachten neue Ermittlungen zu der Interpretierung von Funden in unmittelbarer Nachbarschaft. Es handelt sich besonders um die archäologischen Ausgrabungen von Dagmara Hejdová aus den Jahren 1956 und 1957 auf der Parzelle Nr. 793 in der Lage mit dem Flurnamen „Na Hutništi II". Sie analysierte einen aus Stein errichteten Rundofen mit einem Zugkanal und den Ofen interpretierte sie als Glasofen. Mit hoher Wahrscheinlichkeit handelt es sich jedoch um einen Kalkofen. Auch die Datierung dieser Produktionsstätte in die zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts ist unhaltbar. Das gefundene Inventar und damit dazu die Produktionszeit des Ofens muss man erst in die Mitte des 16. Jahrhunderts verschieben. Damit gelangt in den Zusammenhang ferner das Haus (bzw. sein Untergangshorizont), das bei den archäologischen Ausgrabungen im Jahre 2014 gefunden wurde. Es handelt sich vor allem um seine Überstandardausstattung: prunkvoller Kachelofen, Butzenscheiben zu Fenstern usw. Die unmittelbare Nachbarschaft des Kalkofens (oder Kalköfen) von einem prunkvoll ausgestatteten Haus (im Riesengebirge in 650 m ü. M.!) lässt das Bauwerk als Haus eines Kalkbrennermeisters zu interpretieren. Einen bestimmten Zusammenhang mit der entwickelten Glasproduktion im 16. Jahrhundert finden wir an der Scheide des Riesen- und Isergebirges doch – die Glastechnologie kommt ohne hochwertigen Kalkstein nicht aus.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

Socha sv. Václava v Libštátu a její autor Jan Sucharda mladší *)

Miroslav Cogan

Soše sv. Václava na mostě v Libštátě jsme se věnovali vcelku nedávno na stránkách časopisu Krkonoše-Jizerské hory.[1] Pokračující archivní výzkum zaměřený na drobné kamenické památky však k ní a zvláště jejímu tvůrci přinesl nová zjištění, takže je namístě se k tématu vrátit. Při té příležitosti publikujeme nová fakta o některých kamenících a sochařích činných v širším regionu.

Na různých webových stránkách se dočteme, že k pozoruhodnostem obce Libštát patří barokní nebo pozdně barokní most se sochami sv. Jana Nepomuckého a sv. Václava. V roce 1822, kdy klenutý kamenný most nahradil původní dřevěnou stavbu, i v dalším desetiletí, kdy na most přibyla socha sv. Václava (1831), však u nás vládl klasicismus. Přesto má toto – z hlediska chronologie uměleckých slohů – chybné označení jisté opodstatnění. Most v Libštátu se konstrukcí i sochařskou výzdobou velmi podobá mnoha mostům, postaveným na českém venkově 18. století. Jeho součást, skutečně barokní socha Jana Nepomuckého, pamatuje i předchozí dřevěný most, poblíž kterého původně stála. Zřízena byla údajně roku 1757 z podnětu zbožného mlynáře Jana Radimského[2] a rod Radimských ji udržoval také v dalších desetiletích. Sochař Jan Sucharda starší obdržel například v roce 1807 od Josefa Radimského za její opravu 35 zlatých.[3] V soupisu soch libštátské farnosti z roku 1837 o ní farář Hloušek píše, že je vcelku pěkná, ale budí pohoršení nátěrem zelenou olejovou barvou.[4] Měla snad evokovat vzor mnoha dalších svatojanských figur, proslulou Brokoffovu bronzovou sochu na Karlově mostě, již pokrytou zelenou měděnkou.[5]

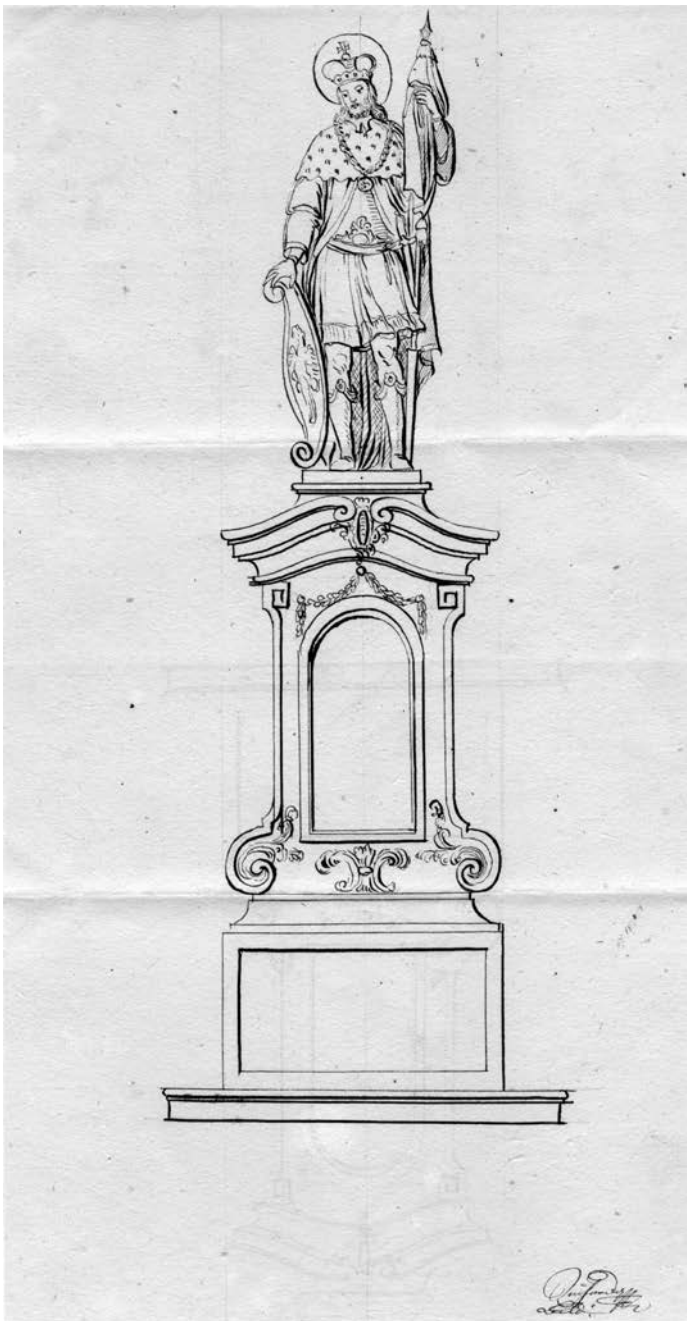
Stavba mostu byla zahájena v roce 1822 a dovedena do fáze, že přes něj mohly jezdit povozy, avšak zcela dokončena byla později. Stavitel Jiří Slavík s oběma sochami ve svém plánu určitě počítal, protože postamenty na předsunutých kamenných ledolamech jsou původní součástí novostavby. Podle zápisu v libštátské farní kronice přemístili místní svatojanskou sochu na most až roku 1826: „*Ten samý den*

*) Ilustrace k tomuto příspěvku jsou zařazeny též v barevné příloze na konci svazku.

Jan Sucharda ml., socha sv. Václava z roku 1831 na mostním parapetu, Libštát. Foto M. Cogan.

[25. září] *i také S. Jan Nep., který pod mostem stál, kady dříve starý most dřevěný šel, na most nový kamenný slavnostně postaven byl.*"[6] O původu této sochy nic bližšího nevíme. Svatí Janové v Kundraticích a Roprachticích z let 1777 a 1780 z rukou novopackého Václava Rulffa (asi 1743–1787)[7] jsou výrazně jiní, protáhlí, rokokově zjemnělí a elegantní. Nepomuk ve Staré Pace, připisovaný Janu Suchardovi staršímu (1772–1820),[8] nemá k těm Rulffovým daleko a nahrává tak domněnce, že se zakladatel suchardovské dynastie u Václava Rulffa vyučil.[9] Bylo by to mnohem pravděpodobnější, než že se podle tradice zafixované u veřejnosti vzpomínkovou knížkou

Jan Sucharda ml., perokresba sochy sv. Václava, signovaná Sucharda Bild[hauer], 1831. Příloha žádosti městyse Libštátu biskupské konzistoři k postavení a vysvěcení sochy, SOkA Hradec Králové.

Bedřicha Slavíka *U Suchardů* vyučil u řemeslníků, dokončujících výzdobu klášterního chrámu v Nové Pace. Těžko si totiž představit, jak některý z řezbářů nebo malířů, bezpochyby v časovém tlaku, přerušuje práci a věnuje se cizímu, nahodile přibíhajícímu chlapci, aby ho tímto způsobem vyučil.[10] Adepti umění se přitom některému z těchto oborů učili v řezbářských a malířských dílnách celé roky. Zjištěním data Rulffova úmrtí však bere za své i reálnější teze o jeho úloze v uměleckém vzdělání Jana Suchardy st., protože Rulff zemřel, když bylo Janovi teprve patnáct let, a tak na objasnění uměleckořemeslného školení Jana Suchardy staršího, a jak uvidíme dále, i jeho syna Jana Suchardy mladšího, si budeme muset ještě počkat.

Kompozičně sevřená, pevně a energicky tesaná svatojanská figura má nejblíže k produkci turnovských řezbářů Fialů. Podobné stojí například v Pipicích (okr. Semily) nebo Staré Vsi u Vysokého nad Jizerou a její původ bychom měli hledat spíše v turnovské dílně. Z útržkovitě dochovaných pramenů se však přesnější provenience této sochy už těžko dopátráme. Naštěstí k soše sv. Václava, pořízené sbírkou libštátských obyvatel v létě roku 1831, máme spolehlivé doklady. V archivu biskupské konzistoře v Hradci Králové se nachází složka obsahující žádost o povolení ke zřízení a vysvěcení této sochy a její návrh. Jak dokazuje signatura *Sucharda Bild[hauer]* v pravém dolním rohu perokresby, jejím autorem je Jan Sucharda mladší. Ten se zdarem řešil podobnou situaci už v roce 1822, kdy na nový most v Jilemnici postavil ke starší barokní soše Jana Nepomuckého novou skulpturu sv. Václava.

Konzistoř dbala na to, aby nově zřizované sakrální památky odpovídaly římskokatolickému ritu, ale také aby byla zajištěna jejich údržba a důstojný vzhled v příštích desetiletích. K žádostem se tak zpravidla připojovaly smlouvy individuálních fundátorů památky nebo zástupců obcí, někdy i doklady o zřízení fondu nebo hypotéky na financování jejich údržby. Bez těchto záruk nepovolila konzistoř vysvěcení sochy, která tak v očích veřejnosti zůstávala pouhou sochou, nikoliv kultovním objektem. V prohlášení z 19. září 1831, přiloženém k žádosti, se proto představitelé obce zavazují: „*My slibujem nadřečenou statui svatého Václava, když žádané posvěcení obdrží, po všechny časy v dobrém stavu a patřičný ozdobě držeti.*“[11] V místní farní kronice se zase dočteme: „*Roku 1832, na den sv. Václava, posvěcena jest socha ke cti sv. Václava nákladem mnohých dobrodinců na mostě městys Libštátu postavená, na nižto náklad vésti a ji v čas potřeby opraviti se uvolila obec městys Libštátu. K tomu cíli zhotoven jest úpisní, obec v tom vázající list, jenž v zádušní kase chrámu Páně libštátského se schovává.*“[12]

Nové sokly pod oběma sochami jsou z místního červeného arkózového pískovce, z něhož je vystavěn i celý most. Arkózové pískovce jsou často zaměňovány s červeným pískovcem, protože jde také o sedimenty, které mají podobnou strukturu i vlastnosti. Proti běžnému pískovci však arkózový obsahuje více minerálů – šupinky slídy, částečky živce a jiných hornin v ní lze rozeznat pouhým okem. Díky tomu není tak homogenní, mívá hrubší zrno a často nedosahuje takové tvrdosti a odolnosti proti povětrnostním vlivům jako kvalitní pískovec. Přesto jej místní lidoví kameníci často využívali i k ušlechtilé práci, protože tak šetřili náklady za dopravu kvalitního kamene ze vzdálených lomů. Mnohdy tu totiž obce nebo majitelé pozemků měli malé vlastní lomy, kde těžili užitkový kámen pro údržbu cest, staveb

atd. Jeden menší leží jen pár set metrů od mostu za železničním viaduktem, odolný arkózový pískovec, vhodný i ke stavebnímu využití, těžili na území blízkého Syřenova.[13] Je proto možné, že sokly vysekal některý z místních kameníků, třeba z rodu Culíků, sídlících v blízkém Košťálově. Kvalitní šedožlutý jemnozrnný pískovec, ze kterého je vytesán sv. Václav, si staropacký sochař nechal ulomit nejspíše ve Vojicích, kde již dříve nalezl příležitostného spolupracovníka, kamenického mistra Jana Josefa. Z homogenního, odolného pískovce jsou i hlavice soklů, přesahující arkózové dříky, které tak i s jejich reliéfní výzdobou chrání před zatékající dešťovou vodou a následnými účinky mrazu. I když je Václav komponován staticky, živé řasení oděvu a praporce, archaický typ štítu nebo barokizující zdobné detaily oděvu, zbroje vedou k celkově konzervativnímu vyznění sochy, jež tak vcelku dobře komunikuje se sousední, starší figurou Jana Nepomuckého. K tomuto souladu přispívají i podobné sokly pod oběma sochami, zdobené tradičními volutovými římsami a křídly. Na dříku soklu svatojanské sochy najdeme reliéfně vyvedený jazyk, symbol Janovy zpovědnické mlčenlivosti. Na začátku 18. století byla totiž při exhumaci jeho pozůstatků nalezena v lebce část mozkové tkáně, považovaná tehdy za zázračně dochovaný jazyk, jeden z důkazů, který přispěl jeho svatořečení. S tímto atributem se pak na svatojanských sochách setkáváme často, zato reliéf Panny Marie Bolestné, který vystupuje na čele dříku pod sv. Václavem, se objevuje v podstatě pouze na Ukřižováních. Postava Panny Marie není ani na Suchardově kresbě soklu, zdobeném pouze barokizujícím dekorem. Naznačuje to, že sokl pod svatováclavskou sochou byl původně určen pod některý krucifix, ale mohl být ozdoben postavou Marie až na opožděnou žádost zadavatele. Podobnou totiž nacházíme i na soklu sochy Jana Křtitele v Bělé u Staré Paky, rovněž připisované Janu Suchardovi mladšímu.

Jan Sucharda mladší

Kapitolu o přehlížené, přitom první skutečně významné postavě suchardovské sochařské a řezbářské legendy začněme tím, že upřesníme její životopisná data. Slavík uvádí rok narození 1797 a úmrtí 1873. Tyto údaje pak převzali další autoři a přežívají stále,[14] přestože dnes lze pohodlně bádat v digitalizovaných matrikách. Navíc je řadu let v knihovně Suchardova domu v Nové Pace dostupný relevantní, průběžně doplňovaný rodokmen, sestavený historikem umění Martinem Krummholzem. Ve skutečnosti osud našemu sochaři dopřál o necelých třináct let méně. Podle matričních zápisů se Jan Sucharda, syn štafíra Jana Suchardy a Marie, rozené Krejčů z Roškopova, narodil ve Staré Pace čp. 77 dne 9. ledna 1798. V novopacké matrice zemřelých pak zjistíme, že Jan Sucharda, sochař, řezbář a soused v Nové Pace čp. 78, zemřel na horečku 18. prosince 1861, ve věku 63 let a 11 měsíců.[15]

Je s podivem, že o Janu Suchardovi mladším nemáme z první dekády po otcově smrti r. 1820 prakticky žádné zprávy, kromě zápisu o jeho svatbě 29. ledna 1823 s Annou, dcerou mlynáře Jana Bergra z Vrchoviny u Nové Paky.[16] Víme také, že se jim mezi lety 1824–1828 narodily čtyři děti: Jan Bedřich, Jan Václav, Anna Františka a Josef Václav,[17] ale o jeho sochařské práci z těchto let velmi málo. Nejstarším zatím

zjištěným sochařským dílem Jana Suchardy ml. je socha zemského patrona sv. Václava, objednaná jilemnickým magistrátem pro novostavbu kamenného mostu napojujícího Jilemnici na novou erární silnici, dovedenou k městu od Studence v roce 1818. Sochu, jež dnes stojí u věže kostela sv. Vavřince v Jilemnici, dodal roku 1822 za 168 zl. 10 kr. vídeňské měny „kamenotepec" Jan Sucharda ze Staré Paky, který ji také oštafíroval a vyzlatil.[18] Druhým uváděným sochařským nebo kamenickým dílem je blíže neurčená práce na hřbitově v Nové Pace z r. 1827.[19] Přesto je jisté, že nezahálel a jeho umělecké jméno i sebevědomí stoupaly a s tím i společenská prestiž. Po přesídlení do Nové Paky 1841 byl například zvolen reprezentantem obce, což se dovídáme ze žádosti o propuštění ze služeb reprezentanta, adresované magistrátu Nové Paky v prosinci 1848.[20]

Jaké byly jeho cesty v prvním desetiletí po otcově smrti, však jen obtížně rekonstruujeme. Je velmi pravděpodobné, že v mládí otci pomáhal v dílně a pochytil od něj řemeslné základy řezbářského a štafírského řemesla a převzal i nevelký okruh zákazníků. Vzhledem k výtvarné kvalitě tvorby Jana Suchardy mladšího, kterou převýšil tehdejší regionální průměr, však musíme předpokládat i práci a školení v zatím nezjištěné, ale dobře vedené sochařské dílně, právě někdy během neprobádané třetí dekády 19. století. Jilemnický svatý Václav, ještě o poznání dynamičtěji komponovaný než jeho mladší libštátský protějšek, je proveden sebevědomě a dobře po stránce umělecké i řemeslné. Naznačuje to, že se Jan Sucharda mladší ženil již vyučený a s novým klasicistním pojetím se seznamoval ve druhé polovině 20. let 19. století v některém z uměleckých center. Nabízí se samozřejmě Praha, mohl se však na zkušenou vydat i do blízké ciziny.

Od roku 1830 pak máme již četnými díly doloženu jeho vlastní, narůstající sochařskou produkci. Jistě se tehdy hodně pohyboval mezi Jičínem a Hořicemi. Dokládá to třeba socha sv. Floriána ve Starém Místě u Jičína signovaná *„Nákladem zdejších počestných obyvatelů Léta Páně 1830 Zhotoveno od Ja: Suchardi, řezbáře z Paky a Ja: Jozefi, kameníka z Vojic"*. Stejně, jen gramaticky správně signovanou mariánskou statui najdeme v téže obci, jen pár set metrů dále u hlavní silnice. S Janem Josefem (1797–1849), o rok starším kameníkem,[21] navázal pracovní a zřejmě i přátelský vztah, protože s ním spolupracoval také v dalších letech, například na soše sv. Jana Nepomuckého v Brtvi u Lázní Bělohradu (1831). Scheybalovi přisuzují tuto sochu na základě podobnosti s Nepomukem ve Staré Pace Janu Suchardovi staršímu s tím, že ji dokončil jeho syn až jedenáct let po otcově smrti.[22] Zvážíme-li však, jak obtížně, často veřejnou sbírkou, sháněla obec peníze na zřízení takové sochy nebo kříže i administrativní náročnost takového projektu, kdy žádost ke konzistoři spolu se závazky o budoucí údržbě putovala z obce prostřednictvím příslušného farního úřadu, často ještě s vyjádřením místní vrchnosti, je málo pravděpodobné, že by brtevští to všechno absolvovali a potom na jedenáct let otáleli s provedením a instalací sochy. Tím spíš, že na blízkém Hořicku bylo dost kamenických mistrů, kteří mohli práci v krátké době dokončit. Pravděpodobnější se jeví, že Jan Sucharda ml. spolu s kameníkem Janem Josefem přijali objednávku na repliku staropackého svatého Jana. Svědčí o tom jak signatury obou na soklu sochy, tak kaplička, jež sochu v Brtvi těsně obestavuje, téměř shodná s tou staropackou.[23]

Kromě Jana Josefa spolupracoval Sucharda i s dalšími vojickými kameníky. V roce 1836 dodal na kašnu prováděnou v Jilemnici Josefem a Aloisem Kofránkovými dekorativní vázu. Zásady pozdního klasicismu uplatnil nejzřetelněji v sochách jičínských kašen nebo některých funerálních plastikách. V sochách boha Neptuna a jeho manželky Amfitrité, spoluvládkyně moří, nebyl Sucharda vázán ikonografickým územ jako u postav katolických světců a především v postavě bohyně toho plně využil. Sochu Neptuna (přesnější by bylo řecké Poseidon, vzhledem k tomu, že Amfitrité patří do řecké, nikoliv římské mytologie) vytvořil jako robustní, lehce disproporčně působící (alespoň podle staré fotografie) mužskou postavu, se zlověstnou tváří. Zato Amfitrité ztvárnil jako ideální krásnou mladou ženu, s postavou lehce vyosenou, jak se pravicí opírá o veslo, v levé ruce drží cíp bohatě zřaseného roucha. Po anatomické stránce dobře zvládnutá, harmonická postava působí lehce dynamicky nejen mírným vychýlením tělesné osy, ale také plnou plastickou modelací živé, prolamované drapérie. Tady sochař dosáhl svého vrcholu, prokázal své možnosti sochařské i řemeslné a své ambice.

V zakázkách pro venkovské objednavatele se ale rád držel osvědčené barokní tradice, což nejlépe dokládá již zmíněný sv. Václav v Jilemnici, sv. Florián ve Starém Místě nebo sv. Jan Nepomucký v Brdu (1834).

Můžeme předpokládat, že Jan Josef lámal Suchardovi kvalitní vojický pískovec nejen na kříž v Peřimově r. 1835, jak dokládá zpráva mříčenského faráře Josefa Řepky,[24] ale i na další zakázky, jejichž počet narůstal a pomoc dobrého kameníka tak byla Suchardovi jistě vítaná. O jeho vzrůstajícím renomé svědčí, že jej Řepka uvedl ve farní kronice jmenovitě, což nebylo zcela běžné. To, že jej jako *„altpakauer Bildhauer und Staffierer Sucharda"* jmenoval v roce 1834 v žádosti o vystavění a vysvěcení sochy sv. Jana Nepomuckého v Brdu i jičínský vikariát[25] nebo později farář Schober v žádosti z 11. července 1849 o vysvěcení kříže ve vzdálených Sendražicích poblíž Hradce Králové,[26] je pak už zcela výjimečné. Ve stovkách podobných žádostí, nashromážděných z celého královéhradeckého biskupství v průběhu první poloviny 19. století, jsme se v jejich textech se jmény sochařů nebo kamenických mistrů nesetkali ani jednou, a pokud jsme na ně vzácně narazili, pak jen v signaturách na přiložených kresbách.

Seznam prací Jana Suchardy mladšího, určených spolehlivě signaturou, jako jsou trojiční sloup ve Stanovém u Vysokého nad Jizerou (1836), sv. Václav ve Staré Pace (1844), sv. Václav v Plotišti nad Labem (1845), sv. Jan Nepomucký v Sendražicích (1848), sv. Josef u kostela v Bozkově (1852), Panna Marie v Dolanech (okres Jičín) z r. 1855 a zřejmě poslední práce, socha sv. Stanislava v Roprachticích (1860), se díky našemu archivnímu výzkumu rozrostl o další dvě, byť nesignované sochy v Libštátu a Brdu a o kříž v Peřimově. Cílený terénní průzkum by přitom nepochybně zaregistroval další Suchardova díla. Kříž podobný tomu peřimovskému stojí například u kostela ve Studenci. Rádi bychom mu přiznali také autorství sousoší Nejsvětější Trojice ve Vesci u Sobotky, připisuje se mu i Pieta v Bozkově, sochy sv. Josefa v Ústí u Staré Paky a Jana Křtitele v Bělé u Staré Paky. Dalšími známými realizacemi Jana Suchardy mladšího jsou již zmíněné sochy na městských kašnách v Jičíně, kde (na Lidickém náměstí) stojí i jeho socha Jana Křtitele z roku 1846, a řada

Jan Sucharda ml., perokresba krucifixu pro Sendražice, signovaná JS, 1849. Příloha k žádosti biskupské konzistoři v Hradci Králové ke zřízení a vysvěcení kříže, SOkA Hradec Králové.

měšťanských náhrobků především na hřbitovech v Jičíně a v Chlumci nad Cidlinou. Sem dodal také sochy andělů do průčelí empírové zubatovské hrobky (1836).

Je to dostatek materiálu, který nám umožňuje vymezit místo a význam Jana Suchardy mladšího jako umělce, jenž značně přerostl úroveň provinčního sochařství. Kvalitou i produktivitou své dílny ovlivnil užitou, především sakrální, funerální

a dekorativní plastiku druhé a třetí čtvrtiny 19. století ve značné části Libereckého a Královéhradeckého kraje. Zvážíme-li ještě tímto příspěvkem opomíjenou druhou sféru Suchardovy tvorby, četné realizace do chrámových interiérů, ať řezbářské nebo malířské, musíme obdivovat také jeho všestrannost a pracovitost. Přitom byl dosud historiky umění zcela opomíjen jako bezvýznamný provinční autor, jeho dílo zaměňováno s otcovým[27] a národopisci a regionalisty zase kritizován jako ctižádostivý odrodilec tradici a kultuře podkrkonošského venkova. Jeho schopnost vyjít vstříc venkovskému zákazníkovi, ovlivněnému stále živým barokním odkazem, můžeme však dnes ocenit jako schopnost vcítit se do konkrétního prostředí. Vždyť koncem třetí a ve čtvrté dekádě 19. století vznikaly v podkrkonošských truhlářských dílnách nejreprezentativnější selské skříně, v nichž se barok mísil s prvky klasicismu jak z konstrukčního, tak dekorativního hlediska. Podobnou symbiózu těchto slohů nalézáme i v tehdejší lidové architektuře a připomeňme, že i v uměleckém průmyslu nastupovalo tehdy tzv. druhé rokoko. Od čtyřicátých let pak aktualizuje o klasicistní prvky i vesnické zakázky. Srovnání nabízejí dvě typově blízké svatojanské sochy, jež od sebe dělí sotva patnáct let, v Brdu a Sendražicích. Alba (tunika) brdského světce je v diagonálních záhybech dynamicky větrem rozvlněná, zatímco u sendražického Jana již převažuje zklidnělé řasení s vertikální orientací. Sokl sendražické sochy zdobí klasicistní horizontální volutová římsa se středovou palmetou. V návrhu sendražického kříže zase nahradil tradiční liliové zakončení břeven jednoduchými, rovnými. Neodpustil si tu ovšem alespoň neorokokovou rokajovou kartuši v reliéfní výzdobě niky s postavou Panny Marie Bolestné. Přece jen mu zůstala blízká barokní estetika, kterou od mládí ze svého okolí vstřebával a promítal do své tvorby i k stáru. Je otázkou, můžeme-li hovořit o uvědomělém historismu, avšak barokní prvky nejsou v jeho díle užívány nahodile, ale ve vzájemných souvislostech a některé jeho práce svou slohovostí mohou zmást i odborníka.[28] Barokizující sochy a kříže Jana Suchardy mladšího díky tomu velmi dobře zapadají do prostředí venkovských sídlišť, mnohem lépe než pozdní práce jeho mladšího bratra Antonína, vzniklé pod vlivem akademicky vzdělaného Antonína Suchardy mladšího. Můžeme také očekávat, že další studie přinesou doklady působení Jana Suchardy mladšího na venkovské řezbáře a kameníky, kterým vděčíme za stovky lidových kamenosochařských památek v Pojizeří, Novopacku a Jičínsku.

Poznámky

1 Krkonoše-Jizerské hory, roč. 2017, č. 10, s. 50.

2 SOkA Semily, fond Farní úřad (dále jen: FÚ) Libštát, Beschreibungs-Tabelle über die religiösen Standbilder, 1837.

3 SOkA Semily, fond FÚ Libštát, kronika, sign. KR 368, s. 78.

4 SOkA Semily, fond FÚ Libštát, Beschreibungs-Tabelle über die religiösen Standbilder, 1837.

5 Kamenné, zvláště pískovcové sochy byly polychromovány běžně, zpravidla však s realistickým rozlišením drapérie, inkarnátu a atributů, případně zlacených detailů. Proto se v případu zeleného nátěru nabízí asociace s barvou měděnky. Podle popisu z r. 1836 byla i kašna se sochou Neptuna na jičínském náměstí natřena *„kamenně zelenou barvou"*, jak se uvádí na http://www.jicinskabeseda.cz/projekty/socha-neptuna/.

6 SOkA Semily, FÚ Libštát, kronika, s. 89.

[7] SOA Zámrsk, sbírka matrik, sign. 113-19, FÚ Nová Paka, kniha zemřelých 1784–1795, pag 21, uvádí: 18. 1. 1787 zemřel v Nové Pace čp. 293 Wenzel Rulff, kameník, na tuberkulózu plic ve věku 44 let.

[8] SCHEYBAL, Josef V. – SCHEYBALOVÁ, Jana. *Umění lidových tesařů, kameníků a sochařů v severních Čechách.* Ústí n. L.: Severočeské nakladatelství, 1985, s. 291.

[9] Ibid., s. 292.

[10] SLAVÍK, Bedřich. *U Suchardů.* Hradec Králové: Kruh, 1973, s. 9.

[11] SOkA Hradec Králové, fond Biskupská konzistoř Hradec Králové XI, inv. č. 133, kt. 56, sign. Exhibit 1831/300.

[12] SOkA Semily, FÚ Libštát, kronika, s. 91.

[13] GOTTHARD, J. *Soupis lomů ČSR.* Č. 1. Okres Semily. Praha, 1932, s. 54.

[14] Např. *Umění lidových tesařů,* s. 292, oficiální web Nové Paky http://www.munovapaka.cz/.

[15] SOA Zámrsk, Sbírka matrik, FÚ Nová Paka, sign. 113-5, matrika křtěných 1796–1812, pag. 259; FÚ Nová Paka, sign. 113-3452, matrika zemřelých 1853–1877, s. 121.

[16] SOA Zámrsk, Sbírka matrik, FÚ Nová Paka, sign. 113-15, matrika oddaných 1812–1836, pag. 253.

[17] SOA Zámrsk, Sbírka matrik, FÚ Nová Paka, sign. 113-6, matrika narozených 1812–1829.

[18] SOkA Semily, Archiv města (dále jen: AM) Jilemnice, Pamětnice města, sign. KR–388, pag. 79–80.

[19] PRAHL, Roman. *Umění náhrobku v českých zemích let 1780–1830.* Praha: Academia, 2004, s. 97. ISBN 80-200-1188-9.

[20] SOkA Jičín, AM Nová Paka, inv. č. 222, sign. Oecon./11, kt. 5. Funkce reprezentanta vznikla v důsledku zavedení regulovaného magistrátu v roce 1791. Nová Paka nezískala úplně regulovaný magistrát, ale patřila mezi města, kde placenými státními úředníky byli jen syndik, kancelista a sluha. Vedle nich formálně dále fungovala omezená stará rada s neplacenými funkcemi – purkmistrem, dvěma nezkoušenými radními, dvěma reprezentanty a dvěma komisaři. Tato rada měla pouze poradní hlas, faktickou správu města vedl syndik s kancelistou. Období regulovaných magistrátů skončilo vydáním prozatímního obecního zřízení v roce 1849, které zavádí jako novou instituci obecní samosprávu. Za tuto informaci děkuji Mgr. Aleně Jurigové.

[21] Křtěn byl 7. 10. 1797, zemřel 15. 3. 1849 na vodnatelnost, ve věku 53 let, domkář a kamenický mistr, ve Vojicích č. 62. Jeho otec, Jan Václav Josef, byl zřejmě také kameník, který si našel nevěstu ve svých kruzích. Oženil se totiž s Josefou, rozenou Kofránkovou, a Jan Josef byl tak prostřednictvím matky spřízněn s tímto významným kamenickým a sochařským rodem. SOA Zámrsk, Sbírka matrik, sign. 147-6, Vojice, kniha narozených 1784–1831, pag. 47; sign.147-9, Vojice, kniha zemřelých 1832–1864, pag. 390.

[22] *Umění lidových tesařů,* s. 291.

[23] O podobné situaci, kdy si představení obce Krsmolu objednali u Antonína Suchardy kříž podle sto let starého kříže v sousedním Brdu, nás zpravují Scheybalovi v *Umění lidových tesařů*, s. 294.

[24] SOkA Semily, FÚ Mříčná, Pamětnice, sign. KR-336, s. 42–43; COGAN, Miroslav. *Peřimovský kříž.* Krkonoše-Jizerské hory, 2017, č. 1, s. 47.

[25] SOKA Hradec Králové, Biskupská konzistoř Hradec Králové, sign. 136, kt. 64, 1834, pol. 472.

[26] Tamtéž, sign. 151, kt. 97, 1849, pol. 250, kříž v Sendražicích, perokresba 34 x 20,6 cm). Signatura IS na návrhu sendražického kříže, shodná se signaturou na kresbě sv. Václava v Libštátu, svědčí o tom, že Schober mínil Jana Suchardu mladšího, nikoliv jeho bratra Antonína (1812–1886), který byl již také plně činný.

[27] Autoři publikace *Drobné památky Jilemnicka* směšují obě postavy v jednu a chybně připisují Janu Suchardovi staršímu díla, která vznikla dávno po jeho smrti roku 1820, a prokazatelně jsou dílem jeho syna Jana Suchardy mladšího, jako např. sloup Nejsv. Trojice ve Stanovém u Vysokého nad Jizerou z r. 1836).

[28] Vedlo to třeba k připsání jeho kříže v Peřimově Františku Fialovi, pozdně barokníku sochaři činnému v Turnově. KESNER, Tomáš .. et al. *Drobné památky Jilemnicka: kulturní dědictví mikroregionu Jilemnicko.* 1. vyd. Jilemnice: Gentiana pro Jilemnicko – svazek měst a obcí, 2010, s. 97. ISBN 978-80-86527-28-4.

COGAN, Miroslav. ***Statue des hl. Wenzel in Libštát und ihr Schöpfer Jan Sucharda d. J.***

Mit dem Fund von einer nicht signierten Zeichnung der Statue des hl. Wenzel auf der Brücke in Libštát (Liebstadtl) konnte dieses Werk dem Schöpfer Jan Sucharda dem Jüngeren zugeschrieben und so die Folge der Zusammenhänge bei der Entstehung der Statue abgeschlossen werden, worüber uns die Chroniken von Libštát und des dortigen Pfarramtes berichten. Gemeinsam mit weiteren Dokumenten, im Archiv des Konsistoriums des Erzbistums in Hradec Králové (Königgrätz) aufgefunden, ermitteln wir weitere Werke von diesem bisher vernachlässigten Mitglied der Bildhauer-, Holzschnitzer- und Malerdynastie Sucharda aus Stará Paka (Altpaka) und Nová Paka (Neupaka). Es zeigt sich, dass Jan Sucharda d. J. (1798-1861) ein führender Repräsentant der Familie war und seine Schöpfungen finden wir im breiten Gebiet von Vysoké nad Jizerou (Hochstadt) bis Kolín (Kolin) vor. Mit der Menge an erhalten gebliebenen Werken, ihrer künstlerischen Qualität und mit den formellen Zusammenhängen mit der spätbarocken bildhauerischen Produktion der Jelínek's aus Kosmonosy (Kosmanos) und deren Nachfolgers Hájek oder der Holzschnitzer Fiala und Chládek aus Turnov (Turnau) beeinflusste Jan Sucharda d. J. seine Zeitgenossen – die Steinmetzmeister und volkstümlichen Steinmetzen in der breiteren Region von Nová Paka, Jilemnice (Starkenbach), Semily (Semil) und Jičín (Jitschin). Mit den Schöpfungen für das bürgerliche Milieu, vor allem für Jičín, führte er hier dann den Spätklassizismus ein. Der Beitrag korrigiert gleichzeitig einige falsche, ständig sich wiederholende Angaben über Jan Sucharda d. J. und seinen Vater und bringt eine Menge an neuen biographischen Daten über weitere Bildhauer und Steinmetze, mit denen Sucharda zusammenarbeitete und von welchen er in seiner künstlerischen Entfaltung beeinflusst werden konnte.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

Evangelíci a spiritismus v Podkrkonoší *)

Jan Kletvík

1. Úvod

Samuel se Saula otázal: „Proč rušíš můj klid? Proč jsi mě dal přivolat?" Saul řekl: „Jsem ve velkých úzkostech. Bojují proti mně Pelištejci a Bůh ode mne odstoupil. Vůbec mi neodpovídá ani prostřednictvím proroků ani skrze sny. Proto jsem zavolal tebe, abys mi oznámil, co mám dělat."[1]

Když Hospodin opustil starověkého krále Saula a přestal mu odpovídat, uchýlil se Saul uprostřed urputných bojů s Pelištejci k jedné věštkyni. Saul ji požádal, aby mu vyvolala ducha zemřelého proroka a soudce Samuela, aby mu z jeho bezradnosti pomohl. Ten se Saulovi sice zjevil, ale reagoval velice ostře: *„Proč se ptáš mne, když Hospodin od tebe odstoupil a stal se tvým protivníkem?"*[2]

Saulova touha setkat se se zemřelým Samuelem měla jasnou příčinu. Přepadla Saula v době, kdy mu Hospodin neodpovídal. A když Saul nebyl schopen najít odpovědi na své otázky u Hospodina, vypravil se je hledat do světa zemřelých. A jak je známo z biblického podání dějin Izraele, každý, kdo začal hledat pomoc jinde než u Hospodina, vydal se na scestí.

Hovory se zemřelými jsou již od dob starozákonních zapovězeny. A tak by se v moderní době dalo očekávat, že reakce církve bude v otázce komunikace s duchy zemřelých jednoznačná. Avšak není tomu tak. Když se komunikace s duchy prostřednictvím média stala okolo poloviny 19. století značně populární a dostalo se jí pevnější organizace a nového označení – spiritismus,[3] nebyly reakce křesťanských církví nikterak jednoznačné. Mezi členy církví se objevilo mnoho horlivých zastánců, jakož i mnoho zrovna tak horlivých odpůrců. Některé církve nebyly schopny dojít k jednoznačnému závěru ani po sto letech, kdy už prvotní entuziasmus pro tu či onu stranu pomalu opadl.[4]

*) Ilustrace k tomuto příspěvku jsou zařazeny též v barevné příloze na konci svazku.

Váhavý či nejednoznačný postoj křesťanských církví je způsoben do značné míry tím, že církve byly v hodnocení spiritismu nejednotné. Jedna část silně pochybovala o pravdivosti komunikace se světem mrtvých skrze média a považovala to celé za podvod nebo autosugesci. Druhá skupina pak zase odsuzovala spiritismus principiálně, a to buď na základě dogmatických ustanovení,[5] nebo exegeze různých biblických textů.[6] A konečně pak existovala i skupina těch, kteří komunikaci s mrtvými považovali za blahodárnou, přičemž ji vnímali jako jakýsi doplněk ke své křesťanské víře. Zrovna tak i tato poslední skupina dokázala najít pro svůj postoj oporu v Písmu.[7] Tato různorodost pohledů pak způsobila, že bylo pro vedení mnohých církví náročné zaujmout jednoznačné stanovisko.

V českém prostředí se badatelé věnovali dějinám spiritismu a dějinám evangelíků vždy samostatně; nově se pozornosti dočkala vazba mezi spiritisty a „tolerančními sektáři", tj. křesťany, kteří se po vydání tolerančního patentu nezařadili k žádné z oficiálních církví. Vztahy oficiálních církví ke spiritistickému hnutí však zůstávají doposud neobjasněny.

V této práci se věnuji studiu vztahu evangelíků v Podkrkonoší ke spiritismu, neboť tento region by mohl být zdrojem k předběžnému pochopení oněch složitých vztahů mezi evangelíky a spiritismem na našem území. Předně se jedná o oblast, kde spiritismus nabyl veliké obliby, obzvláště v období od roku 1880 až do poloviny dvacátého století. Vedle toho se jedná o oblast, kde se vyskytovaly výrazné evangelické sbory již od doby tolerančního patentu. A je známo, že evangelickou církev považovali spiritisté za církev nejbližší a mnozí do ní vstupovali. Je tedy nemožné, že by se evangelíci mohli se spiritismem jaksi „minout".

Dalším důvodem, proč by se Podkrkonoší mohlo stát podnětným prostředím, jsou dílčí závěry monografií věnovaných dějinám zdejších evangelických sborů, které se v této otázce různí. Studie k dějinám evangelíků v Křížlicích a studie věnovaná evangelíkům ve Valteřicích docházejí ke shodnému závěru, že se ani v jednom z těchto dvou sborových archivů neobjevila zpráva o vztahu ke spiritismu.[8] Shodné oběma studiím je i to, že navzdory této absenci oba autoři cítí potřebu se k tématu vyjádřit, jako by tedy spiritismus bylo téma, které se muselo logicky nějakým způsobem zdejších sborů dotknout, a jako by taková absence pramenů ve sborovém archivu byla nečekaná. Naproti tomu studie věnovaná evangelíkům v Libštátě přináší řadu pramenů, ze kterých je patrná negativní reakce evangelických církví směrem ke spiritismu.[9]

Z předchozího výzkumu rovněž vyplývá, že spiritisté měli k evangelické církvi kladnější vztah než k církvi římskokatolické a často se k ní v nemalých počtech přihlašovali, byť tedy někteří pouze formálně. Stěží se tedy jednalo o otázku, které se mohli faráři vyhnout.

Mou snahou je objasnit postoje evangelické církve ke spiritismu, jakož i postoje jednotlivých jejích členů k tomuto hnutí, a pokusit se jednotlivé postoje, ale i jejich důsledky zdůvodnit.

Pro lepší uchopení a interpretaci těchto cílů budu výsledky mé práce konfrontovat s výsledky obdobného studia ve Velké Británii, kde se spiritismus rozšířil velice intenzivně a kde se s ním musely tamní církve po dlouhé roky konfrontovat. Díky

Nadačnímu fondu Věry Třebické-Řivnáčové jsem měl možnost uskutečnit za tímto účelem cestu do Velké Británie a danou literaturu prostudovat.

Chronologicky lze tuto práci ohraničit přibližně lety 1880–1950. Toto vymezení koresponduje s roky největšího rozšíření spiritismu; zároveň k tomuto vymezení dochází na základě současného stavu poznání dějin evangelíků v Podkrkonoší, neboť všechny podrobnější práce věnované dějinám zdejších sborů končí v první polovině 20. století.

Geograficky se tato studie zaměřuje na evangelíky ze sborů ležících v Krkonoších a jejich podhůří. Ke škodě věci budou do současného studia zahrnuty pouze skupiny česky hovořících evangelíků, neboť dějiny německy hovořících evangelíků a jejich sborů nebyly doposud zpracovány.

2. Spiritismus v Podkrkonoší

Nejvíce rozšířil se mezi jinak zbožným lidem v Krkonoších. Lid horský baží rád po hloubání náboženském a také rád se obírá věcmi duchovními; proto také spiritisté nejvíce stoupenců nalezli tam, odkud lidé musili daleko choditi do kostela. Chození toto jest již v létě obtížné, v zimě pak pro neschůdné cesty, sněhové vánice a závěje je mnohdy úplně nemožné. Obydlí lidská jsou zde zatroušena a ne tak pohromadě jako v kraji; tu jsou čtyři, jinde deset stavení, za půl neb čtvrt hodiny najdeš jich opět tolik, nebo i jedno stavení samotné. V zimě zapadnou tato osamocená obydlí sněhem často tak, že když v nich někdo z obyvatelů zemře, mrtvola jeho musí dotud zůstati nepohřbena, až sníh sejde a cesta se uvolní.[10]

Když se učení spiritismu dostává okolo 80. let 19. století do Podkrkonoší, nevstupuje rozhodně do prostředí, které by bylo po náboženské stránce příkladně pravověrné. Vedle toho, že zde působí všechny tři povolené křesťanské církve, vyskytují se zde skupinky nezařazených věřících, které se od oficiálních církví oddělily. To má svůj původ v období po vydání tolerančního patentu roku 1781, kdy se některé skupiny do té doby tajných nekatolíků odmítly přihlásit k nějaké z tolerovaných konfesí, neboť v pobělohorské době, kdy byly ponechány bez pastýře, se od původního učení vzdálily natolik, že se později nebyly schopny začlenit do jedné z tolerovaných církví. Mnoho takovýchto skupin se vyskytlo na našem území právě v oblasti Podkrkonoší. Tyto skupiny, které se odmítly přihlásit k nějaké z tolerovaných církví, jsou označovány jako *„toleranční sektáři"*. Zdeněk Nešpor si ve své knize *Víra bez církve* všímá, že se na konci 19. století mezi některými skupinami těchto „sektářů" rychle uchytil spiritismus.[11]

Zdejší prostředí tak bylo dozajista bohaté na různé náboženské proudy. Jeden z takovýchto sektářů, Ketrle z Pasek nad Jizerou, se výrazně dotkl života libštátských evangelíků. Ketrle působil ještě před příchodem spiritistů, přesto však byla samotnými evangelíky jeho aktivita s činností spiritistů později srovnávána. Libštátský reformovaný farář Havelka často přirovnával „šrámy", které jeho sboru způsobil spiritismus, právě ke „škodám", které způsobil tento Ketrle ještě o několik desetiletí dříve. Jeho činnost započala snad již roku 1848 a pokračovala až hluboko do

60. let. Tímto tedy opravuji údaj ze svého článku o dějinách libštátských evangelíků (*Z Českého ráje a Podkrkonoší,* 27. svazek) a ve světle nových pramenů posunuji počátek Ketrleho činnosti o deset let zpět.[12]

O Ketrleho učení toho víme velice málo. Záchytným bodem nám je to, že používal knihu *Život Ježíšův* od francouzského filosofa Ernesta Renana.[13] Tato kniha vyšla v češtině v roce 1864 a Renan v ní popisoval svou představu historického Ježíše. V Ježíši viděl pouze člověka a ne již Boha, zároveň pochyboval o Ježíšových zázracích. Do knihy rovněž zakomponoval i některé své antisemitské postoje. Ketrle z této knihy asi skutečně čerpal podněty pro své učení o Ježíšovi, neboť čteme, že *„večer pořádal schůzky, dokazoval lidem, že Kristus nebyl Božím synem a že snad vůbec nežil, co prý dnes s Mojžíšem, co se zázraky!"*[14] Není ani jasné, zda měl něco společného s „tolerančními sektáři" či nikoliv. Farář Havelka také upozorňuje na to, že hodně lidí získal právě v rodinách evangelíků, ač sám byl katolík.[15]

Ketrle byl bezesporu ve své agitaci velice úspěšný a podařilo se mu získat na svou stranu mnohé evangelíky. Ve výroční sborové zprávě reformovaného sboru v Libštátě čteme roku 1892 toto: *„S odchylným a zlým učením musela církev tato již nejednou zápasiti, a zápasí posud. Jako před 30 léty řádila zde* nevěra [tj. učení Ketrleho, pozn. autora]*, a některé rodiny v ní uvázly, a s těžkostí z ní vycházejí, tak zase v nynějším čase zachvacuje spiritismus mnohých lidí ve zdejším okolí…"*[16]

Z knihy *Světlo na horách* se dovídáme, že Ketrle byl poměrně úspěšný v době, kdy libštátský sbor administroval Šubert a na bohoslužby chodilo málo lidí.[17] To bylo po odchodu faráře Šillera roku 1859, kdy byla libštátská fara dva roky prázdná. Poté přišel farář Daniel Nešpor na pouhé tři roky. V této době byl sbor tedy poměrně oslaben, a tak když se Ketrle v neděli postavil na rozcestí nedaleko kostela a přemlouval lidi, aby tam nešli, zjevně někoho získal. *„Ketrle měl na všechno nějaký biblický verš s posměchem, ukazoval vychloubačně na svou sukovitou hůl a říkal podle žalmu: To je má hůl, můj štít a má pavéza!"*[18] Zde se ukazuje, jak důležitou úlohu má na sboru přítomný farář, neboť když do Libštátu přišel Havelka, osobně Ketrleho navštívil a od té doby si již Ketrle držel od libštátského sboru odstup.[19]

Neuplynulo ani tolik času, aby se stačilo v Libštátě na Ketrleho činnost zapomenout, a celé Podkrkonoší zachvátilo hnutí nové: spiritismus. Za počátek světového spiritistického hnutí je tradičně považována seance konaná na konci 40. let 19. století v New Yorku, na které sestry Kate a Margaret Foxové údajně navázaly kontakt se světem mrtvých. Duchové s nimi prý komunikovali skrze různé klepání a jiné podobné zvuky. Jejich činnost vzbudila obrovskou pozornost a praktiky těchto sester se záhy rozšířily po Spojených státech. Podobně rychle se hnutí ujalo i v dalších anglicky mluvících zemích, nejvýrazněji snad ve Velké Británii. Postupně se objevovali příznivci seancí ve zbytku Evropy. O značnou popularizaci se posléze postaral Francouz Allan Kardec, který dosavadní praxi dodal systematickou strukturu. Do Čech se spiritismus dostal okolo roku 1880. Přitom je potřeba upozornit, že se v Čechách určitá setkání podobná těm spiritistickým konala již v 50. letech 19. století, především tedy mezi „tolerančními sektáři".[20, 21]

První známá „novodobá" spiritistická seance se konala v Podkrkonoší roku 1878,[22] i když někteří autoři kladou počátky zdejšího spiritismu až do roku 1880,[23]

přičemž obojí chronologie pochází od samotného Miroslava Plecháče, dobového znalce zdejšího spiritismu. Průkopníkem tohoto směru se stal v Podkrkonoší trutnovský továrník Ignác Etrich, který začal pořádat seance pro své dělnictvo. Tito první spiritisté se v následujících letech setkávali pravidelně každý týden. Jejich schůzky se patrně staly jakousi základnou, ze které se spiritismus dále šířil do kraje. Z těchto schůzek vzešlo také první známé médium – Marie Votočková z Jestřabí v Krkonoších.[24]

Podle Zdeňka Nešpora právě fakt, že Ignác Etrich hledal svá první média v oblasti Jestřabí a samot okolo Žalého, dokládá, že duchařské praktiky nemusely být v této oblasti novinkou a moderní spiritismus dal těmto praktikám pouze novou tvář. Zdeněk Nešpor dokonce ve svazích nad řekou Jizerkou vidí původ českého lidového spiritismu; samozřejmě tedy v návaznosti na „toleranční sektářství".[25] Pro účely této práce je pouze potřeba připomenout, že Křížlice, enkláva horských evangelíků, leží přesně mezi jižními svahy Žalého a Jestřabím, kde Zdeněk Nešpor vidí předchůdce „novodobého" spiritismu.

To, že v pořádání seancí náleží prvenství Trutnovu, dokládá i farní kronika obce Studenec: *„Spiritismus přicházející z ciziny nejprve pevně zakotvil v Trutnově u bohatého továrníka. Z Trutnova se rozšířil do sousedních obcí, také v západním směru na Vrchlabsko, do německých částí Krkonoš a současně do krajin s českým obyvatelstvem."*[26]

Tento pisatel ze Studence nás dále informuje, že z Trutnovska a Vrchlabska se spiritismus šířil do průmyslových horských částí s českým obyvatelstvem, především

Pohlednice Kruhu z počátku 20. století. Krkonošské muzeum Vrchlabí.

do oblasti Vysokého nad Jizerou, odtud pak do již zmiňovaného Jestřabí, Mříčné a Roztok. Počínaje rokem 1887 se centrem podhorského spiritismu stal Kruh.[27]

Jak je zřetelně vidět, dostupné prameny hovoří o rychlém rozšíření spiritismu, z něhož se během pěti let stalo hnutí, které obrovsky přitahovalo pozornost, a těžko se lze domnívat, že by bylo hnutím několika jedinců. Nabízí se tak otázka, co stálo za tak snadným a rychlým přijetím spiritismu.

Jedno vysvětlení přináší Zdeněk Nešpor, který za úspěšným rozšířením spiritismu vidí souvislost s „tolerančním sektářstvím". V okolí Vysokého Mýta to dokládá genealogicky; v Podkrkonoší pak vytváří hypotetickou analogii s Vysokým Mýtem, neboť ve zdejší genealogii nelze prokázat vazbu na poslední generaci. Nešpor dále upozorňuje, že zdejší lid je obecně mysticky nakloněný, v čemž vidí kořeny zdejšího spiritismu.[28]

Toto dosavadní poznání bych rád rozšířil o zprávu z křížlického vizitačního protokolu. Čteme v ní: *„V novějším čase mnoho mluveno o spiritismu."*[29] Zpráva sice neříká nic o tom, zda spiritismus je novinka či nikoliv, avšak říká, že v současnosti budí spiritismus velký zájem. Tedy jestliže existovaly nad řekou Jizerkou na úpatí Krkonoš duchařské praktiky ještě před příchodem moderního spiritismu, byly v pozornosti spíše menší skupiny obyvatel, neboť teprve až *„v novějším čase mnoho mluveno o spiritismu"*.

Tento vizitační protokol, který byl učiněn seniorem Lánym v roce 1884, potvrzuje, že se spiritismus šířil tak, jak se o něm zmiňuje Miroslav Plecháč a autor studenecké farní kroniky. Společně s nimi označuje senior Lány za jedno z center spiritismu Jestřabí, vesničku vzdálenou pouhé čtyři kilometry od Křížlic. V protokolu se totiž zmiňuje, že se mezi lidmi zpívá píseň s následujícím textem: *„Na Jestřabí velká nouze adorujou duchy tůze."*[30]

Dle tohoto vizitačního protokolu lze předpokládat, že se v bezprostředních počátcích evangelíci mezi spiritisty ještě nijak výrazně nedostali. Senior Lány uvádí, že evangelíci mezi spiritisty nejsou.[31] Není ani známo, že by mezi spiritisty byli v této době nějací evangelíci hlásící se k jednomu ze dvou sborů v Libštátě. Na druhou stranu je jasné, že se evangelíci o spiritismus zajímali a že mezi nimi spiritismus budil pozornost. Již v samotném vizitačním protokolu přece stojí, že je *„mnoho mluveno o spiritismu"*. Podobně z deníků Josefa Soukupa, o kterých bude ještě řeč později v kapitole věnované Jičínu, vyplývá, že se mezi evangelíky šířily spiritistické knihy už v 80. letech – s jistotou tak víme alespoň od roku 1887, tedy pouhých sedm let po příchodu spiritismu.[32]

V této době zároveň přichází první známá reakce církve, konkrétně tedy reakce církve římskokatolické. V roce 1887 zaslala královéhradecká diecéze zprávu o spiritistickém hnutí na pražské místodržitelství.[33] Reakce katolické církve musela být poměrně výrazná. Všímá si jí i libštátský evangelický farář Petr Marušiak, který píše, že *„katolické kněžstvo je a musí býti bezohledným nepřítelem duchařů"*, a zdůvodňuje to četnými odstupy spiritistů z katolické církve, jakož i jejich ostrým postojem proti papežství či jejich názorem, že katolická církev je *„naskrze zkažená"*.[34]

Roku 1888 se dovídáme o reakci katolického faráře ze Studence. A jak je z této zprávy patrné, spiritismus na každý pád budil pozornost horského a podhorského

obyvatelstva. Reakce lidí se různily. Byli mezi nimi sympatizanti, zvědavci, ale i ti, kteří měli od počátku spiritismus v hlubokém opovržení. V katolické farní kronice stojí: *„Jedno neznabožské individuum jménem J. Kočárek, žijící s vlastní ženou v náboženském rozvratu, našel zálibu v dceři Ignáce Tauchmana č. 50 ve Studenci […], která se stala obětí jeho rejdů nemravností. Kočárek ovlivnil dceru Tauchmana stejně jako jejího otce, který až dosud byl docela nábožným mravným člověkem – myšlenkami spiritismu. Otec Ign. Tauchman stal se propagátorem spiritismu a jeho dcera ‚médiem'."*[35] Rozšíření spiritismu pak roznítilo katolického faráře Kuhna, a tak jej v jednom svém nedělním kázání na počátku roku 1888 odsoudil. *„To mělo za následek, že popuzený lid oblehl večer stavení a počal vyháněti duchy kamením a pařezy, které házel do stavení. Ve své vášni šel tak daleko, že potrhal střechu a pobořil komín. Příští neděli pak musel dotyčný Tauchman veřejně se v kostele zodpovídat a složit vyznání víry."*[36]

Tento rozohněný katolický farář, který dokázal poštvat lid, nebyl určitě žádnou výjimkou. Díky tomu, že se kamenování v moderní době považuje za trestný čin, dovídáme se o dalším podobném excesu z protokolů Okresního soudu Semily. Na velikonoční neděli 1890 večer se v obci Pohoří, ležící mezi Semily a Libštátem, sešla skupinka přibližně dvanácti spiritistů, kteří povětšinou pocházeli z Lomnice nad Popelkou. Při odchodu domů pak byla celá skupinka ostře kamenována, přičemž pořadatel seance Hynek Hanuš a jeden další spiritista utrpěli zranění hlavy. Všichni kamenující i kamenovaní do soudního protokolu uvedli, že jsou katolíky.[37]

Dost pravděpodobně mohl za celou akcí stát semilský děkan Emanuel Zdobinský. Ten se sám dostal ještě téhož roku před soud pro křivé nařčení několika spiritistů z Nedvězí. V dopise, který odeslal den po zmiňovaném incidentu v Pohoří, tvrdil, že spiritisté v Nedvězí *„odvažují se páchati neplechu a neřesti proti mravnosti"*. Dle soudu se však trestného činu nedopustil.[38]

Z těchto všech reakcí začíná být patrné, že se spiritismus rozšířil skutečně masivně. Zatímco pro léta 80. nemáme přesnou představu o organizační struktuře podkrkonošských spiritistů a můžeme pouze předpokládat, že se spiritismus šířil spíše spontánně a nepříliš organizovaně, od 90. let je již patrná zřetelnější organizační struktura celého hnutí. Spiritismus se jasněji prezentuje navenek, vzniká první časopis a organizují se první oficiální spolky, z čehož lze usuzovat, že se počet spiritistů navýšil. Navýšení počtu spiritistů, jakož i jasnější a výraznější prezentace na veřejnosti vedly k tomu, že se v 90. letech upřela na spiritismus daleko větší pozornost. Zájem veřejnosti pak během prvních několika desetiletí 20. století přetrvával, až následně začal klesat. Poslední dekádu 19. století tak můžeme vidět jako další charakteristické období.

V 90. letech se například objevuje značný počet soudních sporů. Vedle již dvou jmenovaných to byly především soudní spory, kde byl pořadatel spiritistické seance obviňován z nedovoleného shromažďování. Doklady jsou o soudních procesech z let 1888 a 1892 (proti Františku Štěpánovi z Mříčné), 1897 (proti spiritistům v Roztokách u Jilemnice a v Kruhu), 1902 (proti Josefu Kadavému a Josefu Fišerovi ze Štěpanic a dále proti Michalu Skalskému z Peřimova).[39]

Toho, že na přelomu století úřady schůze spiritistů běžně zakazovaly, si všímá i libštátský farář Marušiak. Zároveň se domnívá, že tyto zákazy neměly žádného velkého významu, možná spíše naopak spiritisty ještě posílily a postavily je do role trpitelů a mučedníků.[40] V tomto období také přichází první výraznější reakce ze strany evangelické církve – té se však budu věnovat samostatně v následující kapitole.

Spiritisté si mezitím začali vytvářet pevnější organizaci a lepší infrastrukturu. Začaly vycházet spiritistické časopisy a formovaly se spiritistické spolky. První spiritistický časopis vycházel od roku 1894; byla jím *Hvězda záhrobní* (1894–1897) v redakci Jaroslava Janečka. Z místních časopisů je potřeba zmínit německý *Die Glocke* s redakcí ve Svobodě nad Úpou. Mezi česky psanými časopisy pak měl prvenství *Posel záhrobní,* vydávaný v Nové Pace.[41] Zároveň se konaly první sjezdy a výstavy literatury, tak například sjezd v Hořicích v roce 1903, výstava medijních kreseb ve Dvoře Králové 1906. Mezi první spiritistické spolky se řadí Jednota Komenský v Chrudimi z roku 1895 či Harmonische Gesellchaft v Trutnově z roku 1898, dále vzniklo roku 1912 Bratrské sdružení československých spiritistů v Čechách, které se mělo stát jakousi jednotící organizací českého spiritismu,[42] tento záměr ale nebyl naplno realizován.[43]

Po první světové válce došlo k posílení lidového spiritismu,[44] což může být způsobeno zvýšenou „poptávkou" po komunikaci s rodinnými příslušníky, kteří náhle odešli z tohoto světa. Například ve farní kronice z Vysokého nad Jizerou si zdejší katolický farář roku 1916 stěžoval na duchaře, především pak na ženy, které „duch" informoval o tom, že budou-li jejich muži mít u sebe šátek, zůstanou v pořádku.[45] Narůstající popularitu v souvislosti s válkou zaznamenal i evangelický teolog František Žilka v Praze.[46] Podobný nárůst zájmu během první světové války je znám i z Velké Británie. Tam však po válce došlo na rozdíl od Podkrkonoší spíše k posílení spiritismu organizovaného než lidového.[47]

Toho, jak spiritismus získal rychle na síle, si byli vědomi i evangeličtí faráři. Emanuel Havelka, reformovaný farář z Libštátu, hovoří o *„hotové náboženské velmoci"*.[48] Rozšíření spiritismu vnímal podobně i Havelkův nástupce, farář Slavomil Daněk: *„Na počátku 20. století existovalo v podkrkonošském kraji ohromné společenství spiritistů, sdružených v mnoha spolcích."*[49]

Luterský farář Marušiak pak uvádí důvody, proč si myslí, že se spiritismus v tomto regionu tak hojně rozšířil: *„V Čechách, myslím, jen v Krkonoších, kde je spiritismus nejvíce rozšířen a příčinou toho je jistě jen zvědavost, neobyčejnost zjevů a dějů, kouzlo tajemného a pak bohužel i náboženská vlažnost a lhostejnost a k tomu nevzdělanost a neuvědomělost náboženská."*[50]

Na rázu zdejšího spiritismu se bezesporu podepsal Karel Sezemský. Tento štýrský rodák se o spiritismu se dozvěděl v Praze od jednoho dělníka, ke kterému se přestěhoval coby obchodní příručí. Sezemský začal spiritismus teoreticky studovat a napsal několik příspěvků do *Hvězdy záhrobní* a do *Života*. V roce 1897 převzal vydávání *Spiritistické knihovny* a od roku 1900 redigoval časopis *Posel záhrobní*. Dalšího roku se přestěhoval i s časopisem do Podkrkonoší – do Hrabačova u Jilemnice. Vedle redigování časopisu se věnoval i organizaci zdejších spiritistů. Ně-

Hrabačov na pohlednici z 30. let 20. století. Krkonošské muzeum Vrchlabí.

kolikrát byl pro svou činnost navštíven četníky. V roce 1904 se přestěhoval do Nové Paky.[51]

Sezemský v rámci spiritismu upřednostňoval směr náboženssko-mravní. Opustil římskokatolickou církev a výrazně proti ní vystupoval.[52] Spiritismus vnímá jako formu křesťanství. Sám vede různé seance, dovídáme se například o tom, že předsedal seancím v Peřimově.[53] Mimochodem je to právě Peřimov, kde víme o účasti evangelíků na spiritistických seancích,[54] o tom však podrobněji v další kapitole. Sezemský neuznává žádné církve, ale cítí, že reformovaní jsou mu bližší. Tak například svou vnučku posílal na náboženství bratrské.[55]

Sezemského zásluhou se Novopacko stalo na dlouhé roky centrem podkrkonošského spiritismu. V roce 1931 hovoří Plecháč o přítomnosti asi 15 médií a zmiňuje se, že se seance konají na šesti či sedmi místech.[56] V téže době se dle pramenů zachovaných v muzeu v Pasekách vyskytovalo v oblasti Vysokého nad Jizerou až 39 médií, o dvacet let později už jen deset médií.[57]

Charakter zdejšího spiritismu

Podobně jako jinde ve světě i v Čechách se spiritismus dělí na tzv. spiritismus vědecký a spiritismus náboženský; v Čechách též označován jako spiritismus městský a spiritismus lidový. Spiritismus v Podkrkonoší je typickým příkladem spiritismu náboženského, respektive spiritismu lidového. Příznivci spiritismu se zde cítí být zároveň křesťany a spiritisty a nevidí v tom žádný rozpor. Spiritismus berou jako určité rozšíření či nadstavbu své křesťanské víry.

S tezí, že spiritismus v Podkrkonoší je spiritismem náboženským či křesťanským, přišel již Miroslav Plecháč, když říká: „*Spiritisté sami pokládají své seance za původní apoštolská shromáždění, v čemž je utvrzují analogie jako seslání Ducha sv. na učedníky, mluvení cizími jazyky apod. Znalci nalézají jisté podobnosti s pobožnostmi kvékrů, což prý je zvláště patrno, jestliže se projev dlouho nedostaví a přítomní sedí delší dobu v tichu, a pak ve velkých sálech, kdy media začnou mluvit z publika.*“[58] Tento koncept pak detailněji rozvíjí Zdeněk Nešpor.[59] Iva Kumperová rovněž považuje spiritismus za lidové náboženství,[60] ale dodává, že někteří spiritisté se nehlásili k žádné křesťanské církvi a jejich jedinou vírou byl spiritismus,[61] což ovšem ještě nevylučuje, že by se v tomto případě nejednalo o spiritismus náboženský.

Otázka náboženské povahy spiritismu hraje jednu z klíčových rolí pro pochopení vztahu evangelíků k tomuto hnutí. Domnívám se, že v případě Podkrkonoší se z větší části jedná o lidové náboženství, kde je spiritismus často vnímán jako doplněk ke křesťanství. Své stanovisko se pokusím, vedle argumentů, kterými do debaty přispěli již Zdeněk Nešpor či Iva Kumperová, doložit následujícími prameny.

Křesťanský charakter zdejšího spiritismu nově dokládají například prameny ze soudních jednání se spiritisty. Odvolací soud v Jičíně se vyslovil takto: „[…] *nelze totiž pokládati spiritismus za zvláštní kultus náboženský, jenž by zákonem byl dovolen, ježto vyznavači této sekty, i když holdují učení spiritistickému, zůstávají přece příslušníky onoho vyznání náboženského, ve kterém jsou vychovávaní a jehož způsobem zákonně předepsaným se nezřekli.*“[62]

Na spojení spiritismu s křesťanstvím poukazuje i luterský farář z Libštátu Petr Marušiak. „*A při tom ovšem do jisté míry čerpá spiritismus i z Písma svatého a tím působí na ty, kdož lačnějí a žízní po věcech duchovních a Božích, po pravdě a spravedlnosti, a čistšího pramene neznají.*“[63]

Můžeme se zde ještě podrobněji podívat na to, jak evangelický farář Marušiak charakterizuje podkrkonošský spiritismus:

„*Co je spiritismus? Duchaři praví, že je to čistá věda aneb lépe náboženství, a to nejlepší, nejpravější a nejdokonalejší. Náboženství starozákonní bylo prý nedokonalým stupněm ve vývoji náboženství; náboženství novozákonní, křesťanské, je již na vyšším stupni, avšak není prý ještě dokonalé, ač Krista spiritisté ctí jako vzneseného ducha. Teprve, když v přítomném čase přicházejí duchové zemřelých lidí ze záhrobní říše a zvěstují a odhalují, co tam viděli, zkusili a zažili, teprve teď nastala doba pravého náboženství a jistého poznání o věcech Božích na nebi i na zemi.*“[64]

Velice podobně popisuje spiritismus i Miroslav Plecháč. Plecháč vysvětluje svým čtenářům spiritistické dělení věků následovně: Starý zákon je obdobím, v němž panoval Bůh Otec, Nový zákon je obdobím, v němž panuje Bůh Syn, a se spiritismem přichází věk třetí, v němž panuje Duch svatý. Plecháč zároveň vnímá spiritismus jako křesťanství doplněné „metapsychózou“, tedy vírou, že člověk žije několikrát po sobě.[65]

Tuto svou víru se spiritisté snažili doložit i několika biblickými texty. Konkrétně se jednalo o evangelijní text z Lukáše 12,59, Jana 3,7 a Matouše 16,28.[66]

Přestože spiritisté svou víru opírali o biblické texty, tyto texty samy o sobě nikdy netvořily základ jejich učení. Ten vycházel spíše z jakýchsi filosoficko-teologických

podkladů. Důležitým východiskem byla víra ve spravedlnost a pokrok. Tato víra ve spravedlnost se odráží i ve výběru výše zmíněného textu z Lukášova evangelia, kde čteme: *„nevyjdeš odsud, dokud bys posledního haléře nevrátil,"* a současný úděl je vnímán jako zasloužený následek hříchů z minulých životů. O významu pokroku píše i spiritista František Vrána, když chce své děti přihlásit na vyučování náboženství v Křížlicích: *„má-li býti pravý pokrok, nesmí žádný dělati tak, jak dělali jeho rodiče."*[67]

Víra v optimistickou budoucnost a pokrok byla do jisté míry živena tehdy populárním darwinismem.[68] Plecháč tuto víru popisuje takto: *„Matky spiritistické mají za to, že děti budou se rodit v pozdějších dobách již od kolébky chápavější, věří se, že nás samé čeká skvělá dráha, poněvadž budeme přicházet, rozumí se, budeme-li správně živi, do podmínek stále příznivějších, ježto i naše země postupuje vždy dál na cestě k dokonalosti, a nebude-li ona již stupni našeho vývoje odpovídat, celý vesmír je nám otevřen."*[69]

Mezi další rysy podkrkonošského spiritismu patří i poněkud upravený pohled na duchy. Ti se totiž v Podkrkonoší podobali svými vlastnostmi skutečným pozemšťanům. Duchové tak mohli být unavení, a to fyzicky i psychicky. Z toho vyplýval i ideální čas pro setkání s duchy – mělo to být pozdní odpoledne.[70]

Nakonec mezi znaky zdejšího spiritismu musíme uvést přísnější morálku, na které si podkrkonošští spiritisté tak zakládali. Krátce po vzniku samostatného Československa si účastníci sjezdu spiritistů v Nové Pace vyslechli, že mezi spiritisty není *„pijáků, pytláků a karbaníků"*. Tento sjezd také varoval spiritisty před velkými očekáváními z přicházející pozemkové reformy: *„To není nic pro spiritisty, ti se radují ze svobody myšlenkové a touží po statcích duchovních."*[71]

Podobně se o spiritismu vyjádřila i Iva Kumperová. Ta připomíná, že spiritisté odsuzovali promiskuitu, karban, pití alkoholu i kouření. Rovněž se zmiňuje, že během svého studia dané oblasti narazila na několik případů, kdy se z těžkých alkoholiků stali abstinenti a nekuřáci právě díky spiritistickým zásadám.[72] Mravní život spiritistů chválí i luterský farář Marušiak. Ten spatřuje především dva výrazné vlivy, které se podepisují na dobrém mravním životě spiritistů: pilné, až náruživé čtení Písma a strach před duchy a utrpením neočištěných duší.[73]

Samozřejmě se ale mezi spiritisty nacházely i výjimky. Například o jednom spiritistovi z Libštátu, který byl zároveň luteránem, čteme: *„U Francka peníze nejsou ničím. Pije. Hraje karty. ‚Já, kdybych nic neměl, užívím se!' Teď drží se spiritistů. Ve volbách agitoval, sháněl. Když jsem s ním mluvil, řekl: ‚Pro mé spasení je převtělování bez významu. Chci se mít dobře vždy a všude.'"*[74]

Vztah spiritistů ke křesťanství

Spiritismus v Podkrkonoší přejímal do své nauky mnoho křesťanských prvků. Jejich výběr byl sice poněkud svérázný, ale asi by neměl překvapit. Tak například svátosti spiritisté neuznávali, neboť jim na nich vadil „materialismus". Velké křesťanské svátky slavili spiritisté jen některé; velkou roli hrály z pochopitelných důvodů svatodušní svátky či dušičky. Z církví byla spiritistům nejméně po chuti církev římskokatolická, která se dle nich nejvíce odchýlila od původní církve. Také proto se

s ní dostali nejdříve do křížku, jak bylo například vidět na výše zmíněné příhodě ze Studence. Proti římskokatolické církvi vystupovali o něco méně radikálně německy hovořící spiritisté, kteří zdůrazňovali, že spiritismus stojí nad církvemi, nikoliv proti nim.[75]

Kumperová upozorňuje, že podle ne-spiritistů bylo poměrně složité zjistit skutečné náboženské vyznání spiritistů. Kolikrát ani obyvatelé téže obce nevěděli, zda jednotlivé rodiny skutečně vyznávají náboženství, ke kterému se oficiálně hlásí. Celé prostředí zřejmě bylo prodchnuto navíc jakousi paranoiou, neboť například dlouhodobější absence na bohoslužbách vyvolávala podezření, že daná rodina ve skutečnosti vyznává spiritismus.[76]

Mnozí spiritisté se přihlásili alespoň formálně ke katolické církvi, aby se vyhnuli tlaku ze svého okolí. Podle Kumperové se zase jiní přidali k evangelictví a dle tvrzení jejích informátorů to nebylo malé procento. „*O této církvi spiritisté prohlašovali, že z povolených náboženství se svým učením nejvíce přibližuje jejich představám o původním čistém náboženství a obsahuje značné množství dosud nezkažených křesťanských prvků.*“[77] Část spiritistů zůstávala bezkonfesní a jejich jedinou vírou byl spiritismus. Lze předpokládat, že formální přihlašování k té které etablované církvi se nejintenzívněji dělo v době nejvýraznějšího potírání spiritistů, tedy v dekádách před první světovou válkou.

Výstupy z církve dokládá i Plecháč a odvolává se na spolkové stanovy spiritistů: „*Tato povinnost očekává každého člena dříve či později.*“ Tam, kde se na venkově v Podkrkonoší vyskytovalo větší procento bezkonfesních, byla z nich významná část tvořena pravděpodobně spiritisty.[78]

Kolorovaná pohlednice Mříčné z 20. let 20. století. Krkonošské muzeum Vrchlabí.

Různorodost církevní příslušnosti spiritistů lze doložit i zápisy z protokolů okresního soudu v Jilemnici. V devadesátých letech 19. století a na počátku století 20. se konalo několik soudních procesů se spiritisty, kteří byli obviňováni z nedovoleného shromažďování. Z protokolů vyslýchaných vyplývá, že se spiritistických setkání účastnili lidé různého vyznání. Například roku 1892 se účastnilo setkání spiritistů ve Mříčné patnáct lidí, z čehož bylo třináct katolíků a dva evangelíci, přičemž jeden z nich byl konvertitou od katolicismu.[79]

Již bylo zmíněno, že spiritisté si ze všech církví nejlépe rozumí s církví evangelickou. Často ale tato blízkost nebyla motivovaná učením, ale v prvorepublikovém období zde sehrála roli i otázka národní. V *Poslu záhrobním*, spiritistickém periodiku, vyzývali jeho autoři spiritisty, aby opustili „státu nepřátelskou" katolickou církev a vstoupili do některé z evangelických „národních" církví. Nejlépe by však podle těchto autorů bylo, kdyby spiritisté zvolili bezkonfesijnost.[80] To byl i případ organizátora jičínských spiritistů Josefa Buchara. Ten sám přiznal, že se považuje za theosofa a že vstoupil do církve bratrské z čistě národních důvodů.[81]

3. Evangelíci a spiritismus v Podkrkonoší

Ale ovšem horliví a slovem Kristovým odchovaní evangelíci snadno poznají, že přece jen toho dobrého je v duchařích méně, nesmírně méně, než sami evangelíci mají ve svém náboženství, v denním obecenství s Kristem.[82]

Petr Marušiak

Byli to ale skutečně lidi čistí, po morální stránce určitě, protože tuto vlastnost – já si to teď tak vykládám – by Pámbů nepropůjčil nikomu, kdo by mu byl jako pro smích.[83]

Anna Kuželová

Spiritismus není slučitelný s křesťanskou vírou, založenou na zmrtvýchvstání Ježíše Krista, a to ani jedná-li se o tak zvaný křesťanský spiritismus, jenž byl rozšířen v Podkrkonoší. Důvody, pro které křesťané odmítají spiritismus, byly stručně uvedeny v úvodu této práce; zde pouze zopakuji hlavní z nich. Mezi biblické argumenty patří zavrhnutí těchto praktik ve Starém zákoně i Novém zákoně.[84] Dogmatické argumenty proti spiritismu jsou zase vystavěny na kritice upozaďování Ježíše Krista, který během seancí obvykle nehrál žádnou roli, neboť většina dotazů byla směřována k duchům zemřelých lidí, ať již zemřelých rodinných příslušníků či významných postav z minulosti. Kritizována je i lidská touha po důkazech o posmrtném životě, které svým způsobem vytlačují prvek osobní víry.

Pro tyto a mnohé další důvody se většina farářů postavila proti spiritismu. Jak však bude patrné z následujících stran, každý farář a každý sbor tak činil s jinou razancí. Nejprve se podíváme na reformovaný a luterský sbor v Libštátě, dále navštívíme luterský sbor v Křížlicích a nakonec se očima jednoho současníka podíváme na evangelíky v Jičíně, kteří po dlouhá léta administrativně spadali pod libštátský sbor.

V Libštátě bude řeč mimo jiné o reformovaném faráři Havelkovi, který odmítl vysluhovat večeři Páně spiritistům a který se nakonec rozhodl zrušit členství ve sboru některým spiritistům, to vše s podporou svého staršovstva. Odpůrce spiritismu uvidíme i v luterském faráři Petru Marušiakovi. Ten ale v některých směrech nezašel tak daleko jako jeho současník Havelka – například večeři Páně spiritistům přisluhoval; není ani známo, že by někoho ze sboru vyloučil, nakonec se snažil ve spiritismu hledat i nějaká pozitiva.

O něco méně přehledná je situace v křížlickém sboru, kde se dochovalo minimum písemných pramenů, které by postoj zdejšího sboru ke spiritismu nějak osvětlily. Přestože i zde se někteří faráři proti spiritismu postavili, zdá se být jejich postoj daleko méně důrazný.

Na závěr se podíváme do Jičína, kde budeme situaci sledovat očima Josefa Soukupa, aktivního člena tamního sboru. Jeho deníky nám barvitě představí vztah jičínských evangelíků ke spiritismu, který byl v mnohých ohledech k tomuto směru poměrně otevřený. Jedna skupina spiritistů se zde dostala k církvi tak blízko, až se nakonec pravděpodobně asimilovala.

Způsobů, jakými evangelická církev na spiritismus reagovala, je opravdu hodně. Tato různorodost je do značné míry způsobena tím, že vedení církve nevydalo žádné jasné pokyny, jak se ke spiritismu stavět. Každý sbor tak byl odkázán sám na sebe. Nerad bych do této práce vnesl své představy o tom, jak církev reagovat měla či neměla. A tak následující pasáže budou popisem, jak církev reagovala, a hodnocením, co tu či onu reakci způsobilo a jaké to mělo následky.

Libštát

Libštátský reformovaný sbor byl spiritismem zasažen výrazně, ale výrazné byly i odpovědi, které ze strany zdejší církve přicházely. O tom, jak je sbor zasažen spiritisty, čteme v Havelkově výroční zprávě za rok 1893:

„Jako před 30 léty řádila zde nevěra a některé rodiny v ní uvázly,[85] *a s těžkostí z ní vycházejí, tak v nynějším čase zachvacuje spiritismus mnohých lidí ve zdejším okolí, a z církve naší zachvátil tři rodiny, které nemohou se vyprostiti z tohoto učení, jež zabývá se duchy zemřelých lidí. Napomínání naše neprospívá jim, a proto snažíme se posilovati a utvrzovati v pravdě evangelium ty rodiny, které bydlíce blízko spiritistů, posud se nenakazily tím bludem. Ti pak, kdo učení tomu obcují, opustili společné naše shromáždění, od večeře Páně byli vyloučení staršovstvem."*[86]

V reformovaném sboru v Libštátě se zákaz přístupu k večeři Páně stal standardním opatřením proti spiritistům. Opakovaně se tento zákaz objevoval například v ohláškách na bohoslužbách ještě o více jak deset let později. V ohláškách před večeří Páně v roce 1903 čteme:

„Příští neděli a následující zde se bude jísti večeře Páně. K tomu hodu každý hleď přijíti, kdo nemá v tom překážku důležitou. Však ti, kdo buď náboženství jiné mají než to, které církev naše dle písem svatých drží a zachovává, jako například spiritisté, nemají jíti k večeři Páně, neb to učení má Bůh v nenávisti."[87]

Vedle zákazu přistupovat k večeři Páně pak mohlo být dalším postihem vyloučení ze sboru, což, jak uvidíme, se nakonec v několika ojedinělých případech stalo.[88]

Emanuel Havelka,
farář helvetské (reformované) církve v Libštátě
v letech 1864–1910.

Hrozbu, kterou spiritismus pro evangelíky představoval, vnímal Havelka skutečně vážně. Ve výročních zprávách věnoval spiritismu mnohdy hodně prostoru.

Mezi hlavní nástroje, které používal tento reformovaný farář v boji proti spiritismu, patřila pastorace. Posílil pastoraci obzvláště v těch rodinách, které žily poblíž spiritistů. Havelka přiznává, že napomínání těch, kteří spiritismu již propadli, nepomáhá, a raději se tak snaží posílit ty, kteří spiritismu ještě nepropadli.[89]

Vedle faráře se ke spiritismu výrazně odmítavě stavělo staršovstvo sboru i jeho kurátor. To je patrné z následujícího příběhu, kde v Libštátě vyvedou z bohoslužeb dívku, která se uprostřed kázání dostane do transu:

Mladičké Pochopovo děvče, vyhlášené medium, přišlo s ostatními, poslouchalo, pojednou uprostřed kázání se postavilo, jako by ustrnulo, začalo zhluboka dýchat a mluvilo v transu: *„Já nejsem žena, já jsem dobrý duch…“* Více však neřekla, vedle sedící k ní skočili velice pohněváni a chtěli ji vyvést. Farář Havelka jí však důtklivě domluvil, ať zanechá těchto pověr a ať si váží dobrého učení, které slýchala od rodičů i od něho. Odešla pak pokojně, domácí hospodář, kurátor Opočenský, vyprovodil ji až na práh, ale roztrpčen dal jí na cestu: *„Víckrát mně sem s takovou nechoď!“*[90]

Není jasné, kdo to „Pochopovo děvče“ vlastně bylo. V seznamech členů křížlického sboru se však vyskytuje toto jméno hned několikrát, například v Horních Štěpanicích a na nedalekém Zákoutí.[91] Zde se může nabízet jedna souvislost: rodiny žijící na Zákoutí se po mnoho let intenzivně věnovaly duchaření. Jakékoliv vazby mezi nimi a touto dívkou však nelze nijak prokázat.

Havelkův luterský kolega Marušiak vidí situaci podobně a shodně s Havelkou se domnívá, že nepomůže žádná domluva či poučování, neboť když se někdo stal spiritistou, zůstává ve svém přesvědčení *„tak tvrdošíjný a tak pevný jako železo“*. Nadto Marušiak soudí, že evangelíci jsou spiritismem zasaženi mnohem méně než katolíci. Zároveň se zdá, že evangelíci, kteří se dali na spiritismus, nebyli ve své pů-

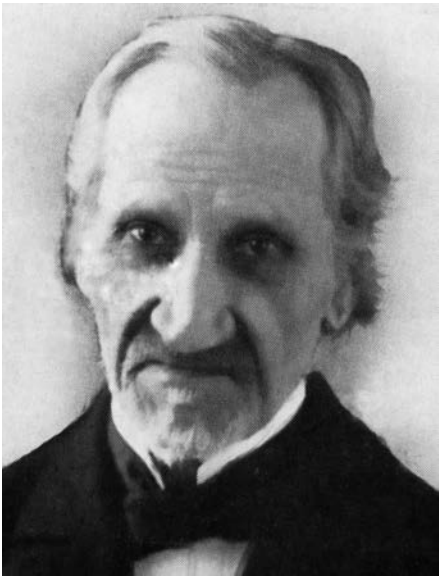
vodní křesťanské víře dostatečně utvrzeni. „*Mezi opravdovými horlivými a vzdělanými evangelíky se duchařství neujímá.*“[92]

Luterán Marušiak byl oproti Havelkovi daleko smířlivější a snažil se na spiritismu hledat i pozitivní stránky. Ve svém článku *Něco o spiritismu* z roku 1903 spiritismus z rozličných důvodů odsoudí, ale nakonec dodá: „*Dobré je to, že do jisté míry čerpá duchařství z evangelia a z Písma svatého vůbec. Je to dobře, že spiritisté Písmo svaté čtou a tak usedají také u nohou Kristových. Tím mnohé dobré símě rozsívá se do srdcí lidských mezi lid, který evangelium do té doby valně neznal.*“[93]

Odmítavé stanovisko libštátských farářů mohlo mít za následek, že spiritisté, kteří byli přímo z Libštátu, zůstávali více v ústraní. Dva libštátští pamětníci, Ludmila Šáfrová a Vladimír Hodboď, tvrdí, že žádné spiritisty neznali. V Libštátě podle nich spiritisté sice byli, ale tajili se a na bohoslužby pravděpodobně nechodili. Oba pamětníci pak vzpomínají na to, jak jejich rodiče „*tomu nepřáli*“ a „*viděli v tom čarování*“.[94]

Další pamětník z řad evangelíků, Jan Kříž, ve svých vzpomínkách uvádí, že „*lidi tím byli načichlí*“, a vzpomíná hned na dva členy sboru, kteří se spiritismem koketovali. Jedná se o jakéhosi Janatu, který se chodil například dotazovat, má-li učinit koupi koně, a dále o jakéhosi Šádka, u něhož si však Jan Kříž není jistý, jak to bral vážně.[95]

Libštátští faráři byli v boji se spiritismem nejspíše poměrně úspěšní, neboť spiritismus si mezi zdejšími evangelíky nenašel větší počet sympatizantů, alespoň pokud je řeč přímo o Libštátu. O to více se ale příznivci spiritismu nacházeli v rozsáhlé libštátské diaspoře. Všechny výše zmiňované rodiny, kterým bylo odmítnuto účastenství na večeři Páně, byly rodiny z libštátské diaspory. Dvě rodiny byly z Pe-

Petr Marušiak, farář luterské (augšpurské) církve v Libštátě v letech 1878–1918.

řimova a jedna rodina z Valteřic. Ani jednu z nich se během několika let nepodařilo přivést zpět do církve, a tak došlo k nejméně žádoucímu řešení – všechny tři rodiny byly vyškrtnuté ze sboru. Farář Emanuel Havelka o tom píše takto:

„Spiritismus v zdejším okolí panující drží dosud dvě rodiny naše v Peřimově a jednu ve filiálce valteřické. Poněvadž mezi učením naším a jejich jest propast, a poněvadž oni opustili nadobro naše služby Boží, budeme muset ty, kdož jsou neústupní, vyvrhnouti sami ze sebe."[96]

Zde je nutné podotknout, že v reformovaných Valteřicích byl trvalý reformovaný duchovní správce až od roku 1903; do té doby zde duchovenskou činnost vykonávali učitelé ze zdejší reformované školy a farář přijížděl osmkrát do roka.[97] Obě místa tak lze na přelomu 19. a 20. století považovat za místa s charakterem diaspory. Zároveň je nutné připomenout, že neexistují doklady o tom, že by valteřičtí reformovaní učitelé, či později vikáři a faráři, proti spiritismu vystoupili.[98]

Zatímco ve Valteřicích je tento případ spíše ojedinělý a vícekrát o Valteřicích již zmínka v souvislosti se spiritisty mezi evangelíky nepadne, v případě Peřimova se jedná snad přímo až o jakési centrum evangelíků spiritistů, tedy alespoň pokud jde o evangelíky reformované. Jednou se dokonce stalo, že peřimovští spiritisté, členové reformovaného sboru v Libštátě, svůj sbor navštívili a jejich médium se zde dostalo do transu. Farář Havelka se o tom zmínil svému luterskému kolegovi z Křížlic Bohdanu Kutlíkovi takto:

Dvojctihodný pane bratře!

Posílám zápis křtu dítěte Martinova, žádaje za laskavé zaslání přiloženého lístku pro lepší jistotu.

Duchařům peřimovským tak narostly rohy, že se osmělili vejíti v hojném počtu do našeho nábožného shromáždění ve čtvrtek večer po skončených službách Božích, a jedna z řečnic před našima očima se uspala a začala mluvit, napomínajíc mne, bych je neodsuzoval. Zakřikli jsme je a pohrozili jim, by víckrát tak do našeho shromáždění nepřišli. Jsou na mne rozdrážděni, že jsem nechtěl přijmout do církve naší dívku duchařku katoličku, kterou chce si vzíti Jan Bubeník, vdovec, jehož manželka Marie Křížková nedávno pochována. Já však mám za nebezpečno přijímat do církve ty, jenž na odpor jsou učení Kristovu. Zvěděl jsem například při této návštěvě mimo známé věci od Boha zakázané i od apoštolů, že také toto oni učí: Adam a Eva nebyli svedeni od hada v ráji, ale od člověka ďáblem posedlého, svět od počátku stojí a psali to jen lidi, co v Písmě stojí. Kristus neměl tělo tělesné, ale duchovní, fluidické, večeři Páně velmi zlehčují, snad proto, že jsem jim spolu se staršími zdejšími zakázal jíti k ní s námi. To vše od nich samých vím. Jsou velmi dotěrní k rodinám, které k nim posud nepřistoupily, a myslím, že pojde z nich as podobná škoda, jaká pošla z Ketrle v roce 1848 a později. Doufám, že nás Bůh ochrání od další škody. S uctivostí, Váš E. Havelka. V Libštátě dne 25. listopadu 1893.[99]

Jisté vysvětlení toho, proč je v diaspoře více evangelíků, kteří se zabývají spiritismem, bychom mohli najít v myšlenkách Petra Marušiaka. Příčinu zájmu vidí mimo jiné v náboženské vlažnosti, nevzdělanosti a náboženské neuvědomělosti.

Horliví a vzdělaní evangelíci se dle Marušiaka spiritismu nechytají.[100] Zcela logicky pak těch ve víře vzdělaných bude více v Libštátě než v diaspoře.

Postoje Havelky a postoje Marušiaka jsou známy natolik detailně, že je možné analyzovat i jejich argumenty proti spiritismu. Konkrétně u faráře Havelky lze předpokládat, že proti spiritismu používal především teologické argumenty, alespoň tedy zpočátku. Mezi tyto argumenty bude jistě patřit exegeze Saulovy návštěvy v Endóru.[101] Odkaz na tento příběh, ve kterém Saul navštívil věštkyni v Endóru a nechal si přivolat zemřelého Samuela, nacházíme u Havelky jak v jeho kázáních, tak v osobních rozhovorech.[102] Tento text se ostatně ke kritice spiritismu používal často, příklady jeho využití jsou známy například z Velké Británie.[103]

Havelkův syn však svému otci doporučuje, aby používal i jiné než biblické, respektive teologické argumenty. V knize *Světlo na horách* mu radí, že uvidí-li lidé ve svém faráři pouze *„náboženského odpůrce proti svému novému osvícení"*, nebude to v boji proti spiritismu tak účinné jako hmatatelný důkaz. Sám mu pak dává za příklad, jak na jedné spiritistické schůzce odhalil podvodné jednání. *„Mne vábil také např. jejich klepající a pohybující se stoleček. Jediná zkouška však odkryla, že tu nepůsobí nic než chvění svalů, které vzniká při napjaté pozornosti a přenáší se na stolní desku."*[104]

Vědecké důkazy navrhuje použít i luterán Marušiak: *„Zde je potřebí zdravého vzdělání a péče o to, aby se vzdělání šířilo do všech vrstev. Přednášky s pokusy a demonstracemi, prostonárodní vědecké výklady o zjevech se spiritistickou vírou souvisících: o halucinaci, magnetismu, náměsíčnictví, extázi, davovém blouznění, byly by velice vhodným prostředkem."*[105]

Při troše zobecnění by se dalo říci, že Marušiak hledá spíše argumenty vědecké, což by snad mohlo naznačovat, že sám daným jevům nevěří, a tudíž je není potřeba vysvětlovat biblicky. Neustále zdůrazňuje, jak je v boji proti spiritismu důležité vzdělání: *„Lidé méně vzdělaní, zvláště ti, u nichž cit převládá nad rozumem, ženy a lid pohorský, rádi věří ve zjevování duchů, jak to vidíme i u dětí. Oni žijí mezi duchy. Je to primitivní způsob myšlení."*[106] Odtud potom vychází i forma, kterou je možné spiritismu zabránit – vzděláváním. Marušiak upozorňuje, že nejméně vhodným způsobem je násilí a trest.[107] Tomuto názoru by asi oponoval pražský teolog František Žilka: *„Ochranou proti pověrčivosti není vzdělávání, nýbrž živé náboženství."*[108] Ten totiž poukazuje na to, že spiritismus se šíří mezi lidmi bez ohledu na jejich vzdělání. František Žilka ale promlouvá o situaci v Praze, která se mohla v tomto ohledu lišit.

Vedle pastorace a vzdělávání věřících reagovali faráři na spiritismus i v kázáních. Takto na to vzpomíná i Jan Kříž z Libštátu: *„Faráři asi na spiritismus reagovali, kázali proti němu. Byla to určitá konkurence."*[109]

Toto svědectví nám přináší i kniha *Světlo na horách*, ve které vzpomíná syn reformovaného faráře Havelky na otcovo kázání, kde je spiritismus ostře kritizován. Ve svém kázání vycházel Havelka ze zmiňované Saulovy návštěvy věštkyně v Endor.[110]

Toto Havelkovo kázání proti spiritismu bylo namířeno do konkrétní situace. Na bohoslužbách byl totiž právě přítomný jakýsi Crha, který měl ke spiritismu velice

blízko.[111] Emanuel Havelka tedy vedl proti spiritismu otevřený boj i v kázání a dokázal reagovat na aktuální situaci ve sboru.

Kritika se na spiritismus snesla i v kázání Slavomila Daňka, byť tedy jen okrajově. Vyslechněme si nyní část kázání tohoto Havelkova nástupce na libštátské faře.

„A přepadne-li satanské pokušení Ježíše v božské samotě, není divu, že lid má čerta za hlupáka. Zato, když k spícím nebo klímajícím přijde třeba dobroděj, může být i z radosti smrt! Leknutí může způsobit služebníku také pán – zrovna jako zloděj. Také spasitel vyděsí a strachem zmrtví jakoby soudce ty, kdož nejsou každou chvíli hotovi přivítati s chutí samého ďábla jako Luther kalamářem i sestru smrt s otevřenou náručí jako František z Assisi. Kdo se bojí, vyděsí se andělem stejně jako hastrmanem, a známo vám, že matky zšílely strachem ze spiritských produkcí svých zemřelých dětí. Kdo naopak má radost spasení dnes, těší se i na poslední soud.“[112]

Další konfrontace se spiritisty, o které se dovídáme, se odehrála na biblické hodině. Když začal roku 1928 nově příchozí farář Jaroslav Kučera pořádat biblické hodiny, chodilo na ně zpočátku mnoho spiritistů. Nejspíše se jednalo o nějakou skupinku spiritistů, kteří nebyli přímo členy libštátského sboru, neboť o nich více nevíme. V archivu libštátského sboru o biblických hodinách čteme: *„Zvlášť veliká účast byla v prvním roce, tehdy se do nich dostavovali ale mnozí spiritisté, kteří se domnívali, že tam dojdou opory ve svém náboženském blouznění. Když však poznali, že se jedná o opravdové křesťanství a ne o duchaření, mnozí z nich se odvrátili.*“[113]

Z těchto biblických se dovídáme zajímavou skutečnost o počtech spiritistů. Již sama citace říká, že se dostavovali „mnozí spiritisté“. Při pohledu na statistiky je pak vidět, že průměrná účast na biblické v roce 1928 byla 97 lidí, přičemž o rok později to bylo jen 68. Nejvyšší účast na biblické v roce 1928 byla dokonce 135 lidí, o rok později už jen 80 lidí.[114] Nelze si myslet, že by tak velký rozdíl ve statistice mezi jednotlivými roky byl způsoben výhradně přítomností spiritistů. Jistou úlohu zde hraje jistě i to, že biblické hodiny se toho roku staly v Libštátě novinkou a určitou „novinkou“ byl nakonec i sám farář Kučera. Přesto však je zde mezi oběma lety v průměrné účasti rozdíl 29 lidí. Doplníme-li to o Kučerův komentář, že mnozí z nich byli spiritisté, je pravděpodobné, že by nám prsty jedné ruky ke spočítání spiritistů nestačily.

Pozorný čtenář pak jistě i postřehl, že farář Kučera napsal, že *„mnozí z nich se odvrátili“*, tedy ne všichni se odvrátili. Je dost možné, že menší počet spiritistů mohl mezi evangelíky zůstat a dál navštěvovat biblické hodiny. U faráře Kučery ale žádnou oporu pro své duchaření nenašli.

Přestože evangelická církev v Libštátě proti spiritistům zaujala jasné stanovisko, nelze si představovat, že by mezi evangelíky a spiritisty vyrostla jakási neprostupná bariéra. Jsou známy různé příklady toho, jak se evangelíci se spiritisty tu více tu méně setkávali. Často evangelíky ke spiritistům zavedla zvědavost, jindy to zase byla lhostejnost nějak výrazněji řešit rozdíly mezi oběma skupinami.

Jako příklad návštěvy ze zvědavosti si můžeme uvést jednu takovou návštěvu syna reformovaného faráře Havelky. Je nutné ale dodat, že za to dostal syn od otce pěkně vyčiněno: *„Nemáš tam co hledat! Pak řeknou, že farář mluví proti spiritistům a jeho syn chodí mezi ně.*“[115]

O podobné návštěvě se dozvídáme z vyprávění od Marie Brabencové ze Spálova. Ta šla na setkání spiritistů rovněž z pouhé zvědavosti. Seance se tehdy konala v jedné chalupě a Marie Brabencová na ni šla jako mladá dívka se svými kamarádkami. Vypráví, jak ve spiritismu nebyla vychovaná, a tak jí to přišlo k smíchu. Spojení s duchy se tenkrát na seanci nevydařilo, což médium vysvětlilo tím, že jsou tam přítomni lidé, kteří v komunikaci s duchy nevěří. Marie Brabencová se tak zážitku komunikace se světem zesnulých nedočkala a se svými kamarádkami ze setkání odešla.[116] Zdůvodnění onoho neúspěchu, jež se Marii Brabencové na seanci dostalo, ostatně nebylo nijak neobvyklé. Luterský farář Marušiak se rovněž zmiňuje, že spiritisté mezi sebou na seancích neradi trpí člověka, který v komunikaci s duchy nevěří, neboť jim prý překáží a duch pak není ochotný se zjevit.[117]

Dalším známým příkladem toho, jak evangelíci ze zvědavosti navštěvovali spiritistické seance, je jistý Rolc z Mrklova, přestoupivší k reformované církvi. Ten navštívil veliké zasedání u továrníka v Mrklově. Alespoň tak na to vzpomíná Havelka, který zároveň Rolce napomenul těmito slovy: *„Nesmíme prošlapávat bludnou cestu sami sobě a zvláště také ne jiným."*[118]

Marie Brabencová přináší ale i příklad toho, jak se evangelíci a spiritisté setkávali, aniž by v tom jedna či druhá skupina viděla nějaký výraznější problém. To je patrné ze vzpomínek na činnost v pěveckém sdružení v Libštátě. Marie Brabencová vypráví, jak byli zpěváci z Libštátu pozváni na pohřeb jedné spiritistky. Sama se pohřbu účastnila a vzpomíná, jak zpívali evangelické písně. Tuto kapitolu uzavírá slovy, že se jeden druhému nijak neprotivili.[119]

Naproti tomu byli jiní unešeni novou vírou natolik, že se sami rozhodli církev opustit. A to i navzdory tomu, že se spiritisté často domnívali, že se evangelická církev nejvíce přibližuje jejich představám o původním „čistém" náboženství. Tedy vedle spiritistů, kteří byli z církve vyloučení, a spiritistů, kteří žili v církvi, avšak svou náklonnost ke spiritismu spíše skrývali, byli i tací, kteří se rozhodli evangelickou církev sami opustit. Mezi důvody, které je k tomu vedly, můžeme zařadit ty, které uvedla Zdenka Kovářová z Libštátu. Ta se rozhodla vystoupit ze zdejšího evangelického sboru augšpurského vyznání:

„Nevěřím, jak učí církev, že Kristus umřel za hříchy mé. Věřím, že přišel příkladem, aby ukázal i mně, jaká býti mám. Jak dovedl on trpěti z lásky pro veškerenstvo, tak nedovede z jeho služebníků církevních žádný. Výminka potvrzuje pravidlo. Je mnoho důvodů, pro které rozešla jsem se s církví. Našla jsem v ní mnoho, co v ní býti nemá, a nenašla přemnoho, co chyběti by nemělo. Když jsem vystupovala, bylo mi líto pana faráře Marušiaka. Věděla jsem, že působím mu bol, ale nemohla jsem jinak jednati, nechtěla-li jsem býti lhářkou. Chci býti volna v pěstění své duše, chci těžiti sama svým rozumem, který mám od Boha, jako hřivnu mi svěřenou. Nežádám si, aby pracoval za mne jiný. Člověk musí prožíti a procítiti sám, aby mohl posouditi správně. Nevím, co je bolest, nevím, co je radost, dokud sama nezakusím; z cizího líčení jich nepoznám."[120]

Tato vzpomínka zapsaná do rodinné kroniky nepoukazuje jen na důvody, které vedly spiritisty k tomu, že se rozhodli opustit svou mateřskou církev, nýbrž vykresluje i pohled tehdejšího duchovního, faráře Petra Marušiaka. Vzhledem k tomu, že

vyprávění Zdenky Kovářové nebylo ještě nikdy v odborné literatuře uvedeno, budu z tohoto pramene citovat ještě další část, kde podrobně vysvětluje, proč se rozhodla opustit církev:

„Chce-li duše poznati Světlo, Pravdu, musí se sebe skládati, co duši škodí: pýchu, sobectví, mamon, pokrytectví a pod. Kdo v Boha věří, skládá to vše se sebe. Bůh, Láska, Dobro, Pravda, Světlo osvítí jeho rozum. Duše musí však chtíti. Je-li duše naplněna zlem, paprsek božství, láska, dobro, pravda, světlo nemůže ji ozářiti a naplniti. Moje já, má duše musí chtíti, a On přijde, osvítí rozum, naplní srdce citem a láskou k bližnímu. Nemiluje Boha, kdo nemiluje bližního. Milovati pro prokázané dobro je blízko sobectví. Poznávati Boha, sám sebe, duše kolem sebe, společnost, poznávati svůj poměr a svoji povinnost k nim, dle poznání toho uzpůsobovati svůj život a klestiti si cestu vpřed přes nepohodlí a ústrky, to mne poutá. To vše buduje moje duševní štěstí. Duše pěstovaná v nás vznáší se jako umělcova píseň tam k Jeho trůnu. A On má jej v nás. V srdci je chrám, kde sídlí Láska. Kdo lásky nemá, nemá Boha, byť byl v církvi kterékoliv. Proto opustila jsem svou církev.“[121]

Zdenka Kovářová dále vzpomíná, jak ji coby dívku nebavily duchovní chvilky strávené se svým dědečkem Josefem Soukupem:[122]

„Byl velice zbožný evanjelík helvetského vyznání. Zpíval denně, modle se, z velikého starého kancionálu, nahlas. Kancionál byl místy, jak se svítívalo loučí, propálen, a místy pěkně již opravován. Měl několik zpěvníků starých. Jeden asi 10 cm silný koupil tvůj tatínek od maminky a zaslal do Ruska. Dva dosud máme a zůstanou jako rodinná památka. Když se modlil nebo zpíval, musila jsem být tiše. Mne to ale nebavilo. Často podíval se na mne jen skrze brejle, ale někdy bylo zle.“[123]

Křížlice

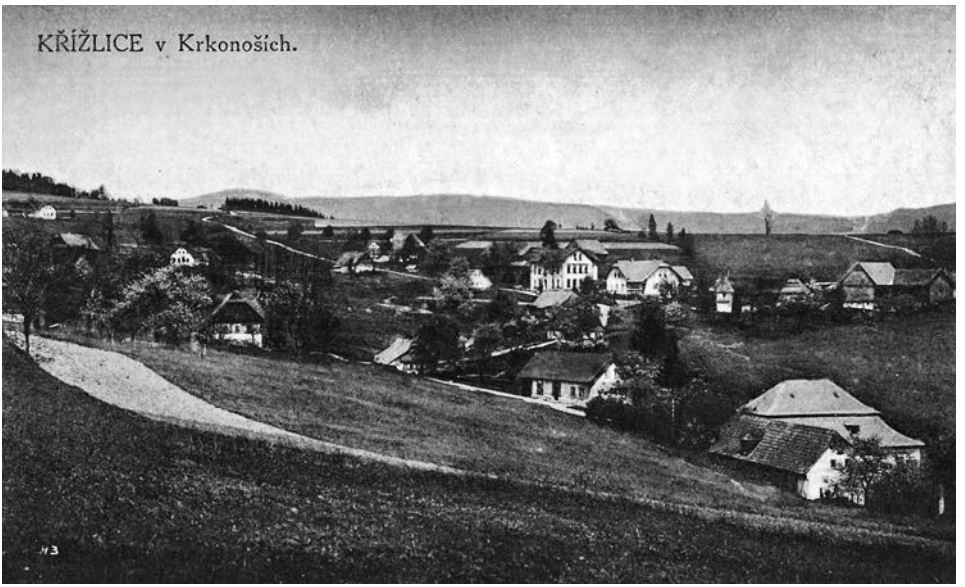
Z křížlické farnosti přichází první zpráva o spiritismu velice brzo. Vlastně se jedná celkově o první zprávu o spiritismu z prostředí evangelických far. O spiritismu zde čteme již v roce 1884, tedy pouhé čtyři roky po jeho rozšíření. Tehdy zapsal senior Lány do vizitačního protokolu následující větu:

„V novějším čase mnoho mluveno o spiritismu; tak i zpíváno: ‚Na Jestřábí velká nouze, citirujou duchy túze‘ – ale přívržence blud ten v naší církvi nemá.“[124]

Asi by nemuselo nikoho překvapit, že první reakce na spiritismus ze strany evangelických církví přichází právě z Křížlic, neboť v jejich bezprostředním okolí vzniklo jedno z prvních center spiritismu. V nedalekém Jestřábí se nacházela Marie Votočková, první známé médium.

Avšak konstatování *„přívržence blud ten v naší církvi nemá“* neplatilo dlouho a spiritisté se záhy objevili i mezi členy církve. V roce 1892 obdržel křížlický farář Bohdan Kutlík od spiritistů z Mříčné dopis, ve kterém ho žádali o vstup do sboru.[125] Žádosti bylo vyhověno a tři rodiny z Mříčné hromadně přestoupily. Celou událost ještě popíši podrobněji v části věnované křížlické diaspoře.

Lze předpokládat, že farář Kutlík si byl vědom toho, že praktikování spiritismu nemá v křesťanství oporu, avšak jasný doklad nemáme. Z vizitačního protokolu pouze vyplývá, že jeho senior spiritismus označoval jako „blud“. Kutlíkovi se rovněž dostalo varování od reformovaného faráře Havelky z Libštátu. V předchozí kapitole

Křížlice na kolorované pohlednici z počátku 20. let 20. století. Krkonošské muzeum Vrchlabí.

byl uveden přepis dopisu, který Havelka poslal Kutlíkovi roku 1893 a ve kterém jej před spiritisty varoval. Vedle jiného jej zde také například informoval, že spiritistům zakázal přistupovat k večeři Páně.[126]

Dva roky nato žádali spiritisté z Jablonce nad Jizerou, aby Bohdan Kutlík vyučoval jejich děti evangelické náboženství. Ani zde se však nedovíme přesný Kutlíkův postoj, neboť na žádost odpovídal tehdejší vikář.[127] Jeho odpověď byla přinejmenším zdrženlivá, a tak lze usuzovat, že podobně zdrženlivě se ke spiritismu mohl stavět i Kutlík.

V roce 1896 Kutlík ze sboru po 32 letech odchází a je vystřídán farářem Františkem Hrejsou, který v Křížlicích zůstává do roku 1902. Po něm se křížlickým farářem stává farář Hugo Samek. Po celá tři desetiletí se ze sboru o spiritismu nedovídáme nic. Je jen jasné, že se mezi členy sboru spiritisté objevovali, ať už se jednalo o více či méně formální členství. Členové sboru například v roce 1902 stanuli před soudem kvůli pořádání spiritistické seance. I o nich bude ještě řeč později.

Další zpráva z prostředí sboru se objevuje až v červnu 1925, sotva několik měsíců po odchodu křížlického faráře Huga Samka, kdy do Prahy na církevní ústředí přišel naléhavý dopis. Dočasný administrátor křížlického sboru v něm žádal, aby byl do Křížlic co nejdříve vyslán nový farář. Ze zprávy se zdá, jako by se snad s odchodem duchovního pastýře život sboru zcela zastavil. Sborový administrátor si nestěžuje pouze na to, že se nemá kdo starat o matriky, že se přestalo vyučovat náboženství, že nebyla nedělní škola či že se na jilemnické filiálce dokonce ani nesloužily čtené služby Boží. V popředí všech starostí o duchovní život sboru stojí následující obava:

„Staršovstvo má veliké obavy, že bude-li sbor přes zimu neobsazen, lidé velmi si odvyknou chrám navštěvovati; a bývalý farář Samek obává se, že příliš mnozí propadnou spiritismu a pro církev budou ztraceni."[128]

Z této jedné věty vyplývá několik důležitých skutečností. Za prvé, farář Samek si byl vědom hrozby, kterou pro zdejší evangelíky spiritismus představoval, a minimálně můžeme předpokládat, že se snažil během svého působení zájem evangelíků o spiritismus mírnit. Jak moc byl v tomto během své služby aktivní, ovšem nevíme; jiné prameny k dispozici nejsou. S ohledem na to, že Samek sloužil v Křížlicích 23 let, se přesto jedná o důležitou informaci.

Za druhé nás tato zpráva obeznamuje o změně, kterou prošel křížlický sbor za posledních čtyřicet let. Zatímco v roce 1884 se senior Lány ve vizitační zprávě o spiritismu zmiňuje a zároveň dodává, že mezi evangelíky přívrženci spiritismu nejsou,[129] v roce 1925 bývalý křížlický farář varuje, že nebude-li fara obsazena, dají se mnozí zdejší evangelíci ke spiritismu. Zajisté již spiritismus nebyl malou hrozbou.

Nakonec je pak tato zpráva také dokladem, že se o spiritismu v Podkrkonoší a jeho případném rozšíření mezi evangelíky dozvědělo i církevní ústředí. Představitelé církve tak o tomto problému věděli. Jaká byla jejich reakce, ale zůstává nejasné. Doposud se nepodařilo najít jediný přímý doklad, že by na výskyt spiritismu mezi evangelíky vedení církve jakkoliv reagovalo. Po prostudování fondu evangelíků v Libštátě a fondu evangelíků v Křížlicích v Ústředním církevním archivu je možné konstatovat, že je to nejspíš jediná zpráva svého druhu, která na církevní ústředí po roce 1918 z oblasti Krkonoš a Podkrkonoší došla. I to samo o sobě může o něčem vypovídat – faráři si ohrožení ze strany spiritismu příliš nepřipouštěli, minimálně jej tedy nepovažovali za problém, se kterým by si nedokázali poradit sami; druhou možností by pak bylo, že se o spiritismu báli hovořit, respektive bylo to pro ně nepříjemné téma. Proti oběma argumentům je pak potřeba upozornit na fakt, že písemná komunikace mezi sbory a církevním ústředím byla všehovšudy zřídkavá a vesměs se omezovala na témata, jako jsou finance, případně personální otázky týkající se jednotlivých farářů.

Další stopy o vztahu mezi evangelíky a spiritisty nás zavedou do doby mnohem mladší. Zajímavé zjištění se ukrývá v textu diplomové práce Ivy Kumperové, kde popisuje vztah spiritistů k církvi. V této části vedle jiného popisuje i křty dětí spiritistů. A s jistou opatrností zde lze vyčíst i to, jak ke spiritistům přistupovala daná církev.

Dle Ivy Kumperové se mnozí spiritisté snažili na sebe příliš neupozorňovat, a tak často přejímali náboženské zvyklosti svého okolí. Mnohdy v tom však hrálo roli to, jak daleko to bylo k danému faráři. Lišil se i přístup spiritistů, kteří se hlásili mezi katolíky, a spiritistů, kteří se hlásili mezi evangelíky. Zatímco spiritisté katolíci nechávali své děti křtít, spiritisté evangelíci své děti obvykle nekřtili a vymlouvali se na velkou vzdálenost. Děti nechávali křtít pouze ti spiritisté evangelíci, kteří byli z Křížlic.[130] Toto zjištění ukazuje, jak byla důležitá přítomnost farního úřadu v té které obci. Duchovní správa tak do značné míry mohla zajistit alespoň formální kontakt se spiritisty.

Zároveň je tu však i druhá možnost, jak se na křtění dětí spiritistů v Křížlicích dívat. Evangelický farář v Křížlicích křtil děti spiritistů, a zdůrazňuji, jedná se o děti křížlických spiritistů, nikoliv o děti z diaspory, takže tyto děti musely být evangelickému faráři známé. Byly tyto křty něčím podmíněné? Nebo byl farář s přítomností spiritistů ve svém sboru smířen a křtem jejich dětí stvrdil členství spiritistů v církvi?

Odpovídat na tyto otázky by bylo jistě velice předčasné. Rovněž je nutné podotknout, že se tímto tématem ani Iva Kumperová nezabývala a já se pouze z jejího textu snažím co nejvíce vytěžit. Cílem její práce nebylo zjišťovat vztah církve ke spiritismu. Chybí nám tak patřičné doklady, abychom si udělali představu o tom, zda popisovaná situace byla běžnou praxí nebo zda se jednalo o výhradní zkušenost právě několika jednotlivců, kterých se Kumperová dotazovala. Těžko se lze tedy plně spolehnout na danou informaci, neboť vedle toho, že nevíme, kolika lidí se to týkalo, nevíme ani, v které době to bylo, kdo byl tehdy farářem apod.

Další informace o spiritismu v Křížlicích k nám přicházejí o deset let později z knihy *Na horách ležící* od Luďka Rejchrta, toho času již bývalého křížlického faráře. V knize, která pojednává o dějinách evangelíků v Křížlicích, se tématu spiritismu nevyhýbá, byť je zmiňuje jen okrajově, neboť své pojednání o dějinách sboru končí záměrně na počátku 20. století. Toto časové ukončení vysvětluje autor rétorickou otázkou: *„Kdo by měl odvahu vyprávět to, co mnozí znají z jiných úhlů, lépe či dokonaleji, přesto však jako součást ještě svého času?“* Jedná se dozajista o pochopitelné rozhodnutí, má-li člověk sloužit historii a svému sboru zároveň.

Přesto však Luděk Rejchrt formuluje o vztahu evangelíků ke spiritismu tuto tezi: *„Avšak – a to je vskutku významné – všechny dostupné sborové zprávy o spiritismu mlčí. Sotva proto, že by ve sboru byl neznám. Spíše naopak. Skoro se vnucuje domněnka, že každý farář se této oblasti podvědomě vyhýbal. Schvalovat spiritismus nemohl, postavit se proti němu znamenalo mnohé urazit a znepřátelit si je. Proto bylo výhodnější mlčet.“*[131]

Další střípek z křížlické mozaiky je tvořen barvitými vzpomínkami křížlické rodačky Anny Kuželové, dcery učitele Kasala a manželky bývalého křížlického faráře Josefa Kužela. Na otázku Libora Duška z časopisu Krkonoše, zda měla nějakou osobní zkušenost se spiritisty, odpověděla:

»A víte, že měla! Když babička ovdověla (v 37. roce děda umřel, jako Masaryk – tentýž den), tak nechtěla k nám do Štěpanic – zrovna tak já bych nešla k rodinám synů – to už je jejich rodina, tak ať mají klid od starých lidí... Tak jsme museli babičce obstarat nějakou paní, která by tady naproti ve světničce bydlela s ní. A shodou okolností byla velkou duchařkou-spiritkou. Tak tejden co tejden chodívala, jak ona říkávala, „do zasedání“ na Benecku. A vždycky říkávala: „Slečinko, dneska nám bylo řečeno, že jednou – to už byla válka – budeme krásnou republikou, která bude vzorem celýmu světu. Že přišel Masaryk a že to řek. A vona vždycky přišla a říkala: „Slečinko, dneska za mnou přišel můj manžel a říká, až se jednou dostaneš ke mně nahoru, tak půjdeme za ručičku spolu.“ No, tak můžeme tomu věřit, nemusíme, ovšem něco na tom je.«[132]

Anna Kuželová není spiritistka, přesto však spiritismus nezatracuje. Jen těžko hledat kořeny tohoto váhavého postoje. Lze se domýšlet, že spiritismus byl v okolí

Křížlic tak rozšířen, že ho nešlo vnímat jinak než jako skutečnost. Něco proti čemu se není nutné vyhraňovat. Jako by ve slovech – *„no, tak můžeme tomu věřit, nemusíme, ovšem něco na tom je*" – byla skrytá jakási osobní zkušenost či zkrátka étos daného místa. Snad něco, co ne každý praktikuje, ale něco, nad čím se není třeba pohoršovat, něco, co je přítomné, něco, co je běžné. Jakoby snad zbožnost některých evangelíků byla spiritismem ovlivněna. Takovéto váhavé odpovědi byly nakonec mezi spiritisty poměrně časté, všímá si toho například Emanuel Rádl a podobně váhavé odpovědi komentuje takto: *„‚Něco na tom přece jest,' třebas ovšem jinak chtějí zůstati rozumnými lidmi."*[133]

Dále křížlická rodačka vypráví:

„Já bych tomu někdy trošku tak víru dala, protože vždyť se modlíme, že věříme ve věčný život, že se nikam neztratíme… Ten přechod do toho duchovna je pro někoho možná, nebo pro všechny asi rozdílný. Nedovedeme si to představit, ale asi to existuje… určitě… protože vždyť Ježíš se taky nikam neztratil… Byli to ale skutečně lidi čistí, po morální stránce určitě, protože tuto vlastnost – já si to teď tak vykládám – by Pámbů nepropůjčil nikomu, kdo by mu byl jako pro smích. A pořád tady snad nějaký buňky jsou, doteď. Už se to tak jako po válce ztišilo, zajedno se asi báli, to víte, naši lidi – horší než cizí!"[134]

Jako by se v tomto vyprávění bily věroučné poučky a skutečné prožitky. Celé vyprávění je prodchnuto jakousi nejistotou, „jak to tedy vlastně je". A skutečně, kdo ví naprosto přesně a je si jist, „jak to tedy vlastně je"? Byl to génius loci či nějaký osobní prožitek Anny Kuželové?

Podobně jako tomu bylo v Libštátě, i v Křížlicích se dovídáme o spiritistech především z diaspory. O tom, jak vážně brali své členství v církvi, lze pochybovat. Je známa například rodina Patočků z Vysokého nad Jizerou. Tato rodina, hlásící se oficiálně k augšpurskému vyznání, pořádala ve své chalupě „Za Vrškem" velice často spiritistické seance, až se jejich domu začalo říkat „U Mediánů".[135] Do úvahy také připadají evangelíci žijící na „Zákoutí", tedy osadě o několika domech u Štěpanic. Tato samota byla duchařením proslulá. Z evangelického sboru tu žila rodina Pochopova a nabízí se hypotetická souvislost mezi touto rodinou a slečnou Pochopovou, která se dostala do transu na libštátských bohoslužbách.[136]

Z diaspory se dovídáme ještě o dalších luteránech, kteří se aktivně účastnili spiritistických seancí. Již roku 1888 byl trestně stíhán František Štěpán z Mříčné za to, že pořádal spiritistickou seanci. O další čtyři roky později se objevil před soudem znovu, a to již jen jako účastník seance, tentokrát po boku Františka Sedláčka, dalšího luterána z Mříčné.[137] Roku 1902 se zase konal soud s evangelíky Josefem Kadavým a Josefem Fišerem ze Štěpanic.[138]

V soudních spisech o Františku Štěpánovi se objevuje ještě jedna zajímavá skutečnost. Zatímco v roce 1888 se hlásí ke katolíkům, v roce 1892 je již členem evangelického sboru v Křížlicích. František Štěpán byl totiž mezi těmi zmiňovanými rodinami, které v Mříčné přestoupily k luteránům. Přestupy od katolictví k evangelické církvi se konaly běžně a v následujícím odstavci se pokusím ozřejmit, jak takový přestup v praxi vypadal.

Dne 6. ledna 1892 odeslal Josef Buchar z Mříčné dopis křížlickému faráři, v němž žádal o přihlášení Františka Sedláčka a Františka Štěpána s rodinami a dále Františka Štěpána, patrně syna posledně jmenovaného. Z dopisu také vyplynulo, že František Štěpán chtěl předešlého podzimu uzavřít sňatek. Ale *„skrze spiritismus mu byly kladené námitky"*, a tak se rozhodl přestoupit do Křížlic a zde požádat o sňatek ještě tutéž zimu.[139] Jak je vidět ze soudního spisu, příliš překážek těmto rodinám z Mříčné při vstupu do sboru asi kladeno nebylo, neboť už téhož roku v březnu je v soudních spisech František Štěpán veden jako evangelík.[140] Pouze pro srovnání: rok poté zaslal libštátský farář Havelka do Křížlic dopis, ve kterém se zmiňuje, že jedné katoličce odmítl povolit vstoupit do sboru, neboť byla duchařka.[141]

Zajímavý je sám původce této žádosti spiritistů o přijetí do sboru – Josef Buchar. Je možné, že se jedná o téhož Josefa Buchara, který organizoval spiritisty v Jičíně.[142] O něm bude ještě řeč právě v souvislosti s jičínskými evangelíky. Přestupy spiritistů k evangelíkům augšpurské konfese tak mohly být řízeny přímo organizátorem spiritistů.

Podobná žádost přišla do Křížlic v září 1895 z Jablonce nad Jizerou. František Vrána tehdy jménem spiritistů čerstvě vystoupivších z katolické církve žádal, zda by křížlický farář vyučoval jejich děti, nikdo z rodičů se ale do církve vstoupit nechystal. V této směle psané žádosti František Vrána křížlickému faráři psal: *„Vaší věcí pak bude, by získal jste je lépe, než si nás získali naši dosavadní pastýři.* […] *Nechci Vám pochlebovati, ale uznávám dle písem, že jest církev evangelická dle mého náhledu bližší učení Kristovu, nemyslím však nikoho z opatrnosti před zákonem, by náhled můj opakoval* […] "[143]

Na dopis odpovídal křížlický vikář, avšak jeho postoj můžeme pouze rekonstruovat z druhého dopisu Františka Vrány. Ten se ale v odpovědi na vikářova slova odvolává velice málo, a tak vikářovo přesné stanovisko neznáme. Lze vytušit, že se s Františkem Vránou pustil do polemiky, ale nebyla asi nijak ostrá. Křížlický vikář se ve své odpovědi zmiňoval o spisovateli Tolstém, ale kontext je neznámý. František Vrána na to reaguje slovy: „*Milý zlatý* […], *an jsem větší přítel moudrých literních učitelů než kněží formálních sekt, jichž jest i Vámi jmenovaný, mnou vysoce ctěný Tolstý největším nepřítelem, zato ještě však přirozeným knězem zákona božího.*" Dále se z Vránova dopisu dozvídáme o vikářových výhradách následující: „*Co se týká Vašeho výroku, co si jednou dítky pomyslejí, že otcové či rodiče jejich do oné víry nevstoupli, rozumím Vám zcela dobře. Ale přichází, milý příteli, doba, že se nebude více říkati: v čem byl otec, i já musím býti.*"[144]

Žádné další stopy, které by promlouvaly o vztahu evangelíků ke spiritismu, jsem již v souvislosti s Křížlicemi nenašel. I s vědomím toho, na jak nejisté půdě se pohybuji, vyslovím tuto domněnku: křížlický sbor mohl být na rozdíl od obou sborů libštátských v určité době spiritismu více otevřen. Podložit bych to chtěl argumenty v následujících čtyřech odstavcích.

V křížlickém sborovém archivu jsem nenašel pramen, který by hovořil o jakémkoliv výrazném vymezení se vůči spiritismu. V archivu se objevily žádosti spiritistů o vstup do sboru a o vyučování dětí, varování libštátského faráře před spiritismem

a zmínka seniora konajícího vizitaci roku 1884, že spiritismus sbor nijak nezasáhl. Avšak nenalezl jsem žádný pramen, který by o postoji církve hovořil tak jasně, jako prameny v Libštátě. Tato absence je opravdu zarážející, obzvláště pokud přihlédnu k tomu, že se Křížlice nacházely v centru horského spiritismu.

Luděk Rejchrt, farář křížlického sboru, vyslovuje tezi, že kdyby faráři proti spiritismu vystoupili, mnohé by urazili a znepřátelili si je, což neznamená nic jiného, že v křížlickém sboru museli být mnozí spiritisté či příznivci spiritismu. To je ještě znásobené tím, že se Luděk Rejchrt domnívá, že se spiritismu podvědomě vyhýbal snad každý farář. To, že si faráři museli být spiritistů mezi členy sboru vědomi, vyplývá rovněž z textu Ivy Kumperové o křtech dětí křížlických spiritistů.

Anna Kuželová, manželka křížlického faráře, vnímá spiritismus jako přítomnou realitu. Ač sama se seancí účastnit nemusela, nad rozmlouváním s mrtvými se nepohoršuje, naopak komunikaci s mrtvými vnímá jako dar od Boha.

Zajímavou roli zde hraje i slůvko „mnoho"/„mnozí". V roce 1884 čteme, že *„mnoho mluveno o spiritismu"*, v roce 1925 pak zase, že *„mnozí propadnou spiritismu"*, a nakonec v roce 1978, že *„postavit se proti němu* [= spiritismu] *znamenalo mnohé urazit"*.

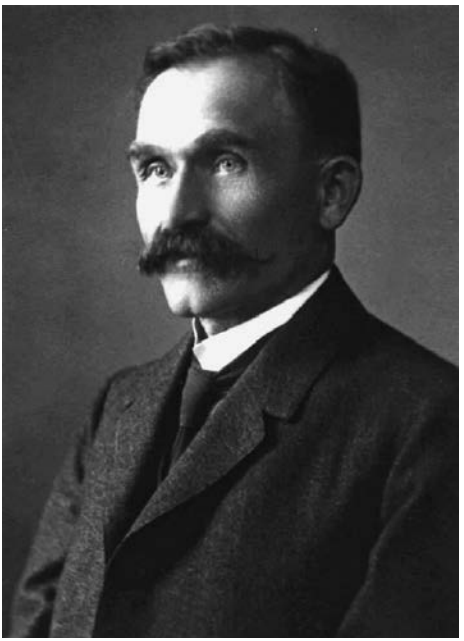
Jičín

Na rozdíl od předchozích dvou zastavení bude tato kapitola daleko osobnější. Zatím jsme při našem sledování spiritismu vycházeli z pramenů, které měly převážně institucionální původ. Nyní budeme mít možnost pracovat s pramenem, který je čistě osobní. Uvidíme, jak se asi mohl spiritismus promítnout v každodenním životě jednoho evangelíka. Modelovým příkladem se pro tuto chvíli stane Josef Soukup, aktivní evangelík, který sám spiritistou nebyl, ale se spiritismem přišel nejednou do styku.

Josef Soukup za sebou zanechal tisíce stran osobních poznámek, deníků a korespondence, díky čemuž je možné spolehlivě mapovat jeho postoje, ať již náboženské, politické či kulturní. V jeho pozůstalosti je zřetelně vidět, jak významnou roli hrál spiritismus v životě podkrkonošské církve. Jeho zápisky nám odpovídají na množství otázek, na které bychom marně hledali odpovědi ve sborových archivech.

Ještě než se na tyto otázky podíváme detailněji, nastíním, čeho se čtenář v této kapitole dočká. Josef Soukup se narodil v roce 1870 a zemřel v roce 1949. Svůj život prožil tedy v období, kdy byl zájem o spiritismus na samém vrcholu. O spiritismu se ve svých denících prvně zmiňuje poprvé již v sedmnácti letech. Osobních poznámek o spiritismu však učinil nejvíce až v období první republiky, přesněji ve druhé polovině let dvacátých a na počátku let třicátých. Josef Soukup se v té době účastnil některých setkání se spiritisty, často se vídal s místním organizátorem spiritistů Josefem Bucharem a často o spiritismu s přáteli rozmlouval. Spiritismus rozhodně nebyl tématem, které by stálo mimo jeho pozornost.

Lze si klást otázku, zda sám Josef Soukup považoval komunikaci se světem mrtvých jako vhodný doplněk víry evangelíka. Při pozorném čtení se nabízí odpověď, že nikoliv; obzvláště v pozdějších letech se v jeho denících objevují poznámky

Josef Soukup, zvěrolékař
(26. 5.1870 Dolní Štěpanice,*
† 9. 2. 1949 v Ústí nad Labem).

s kritickým podtextem. Z většiny zmínek o spiritismu vyplynulo, že Josef Soukup byl spíše horlivým diskutérem a téma ho zajímalo především z odborné stránky. Jistě k jeho horlivosti v debatách přispělo i to, že v jeho rodině se několik spiritistů vyskytovalo. Z deníků dále vyplývá, že se Josef Soukup ostře vyhraňuje vůči theosofii, sugesci a východním náboženstvím.

Obecný závěr lze formulovat následovně: témata jako východní náboženství, theosofie, spiritismus či léčitelství byla mezi prvorepublikovými měšťanskými evangelíky velice populární a často o nich horlivě diskutovali, ať již mezi přáteli, s rodinou či na veřejných debatách.

Vedle osobních postojů Josefa Soukupa se lze v denících dočíst i o postojích církve ke spiritismu. Soukup ve svých denících například vypráví o tom, jak se spiritisté u evangelíků účastnili biblické hodiny nebo jak přistupovali k večeři Páně. Nezdá se, že by se proti tomu nějak výrazně jičínský sbor stavěl, oproti tomu se ale jičínský sbor negativně vyhraňoval vůči theosofii.

Ještě než nechám promluvit deníky samotné, rád bych uvedl několik základních poznámek k podobě dochovaných deníků. Deníky jsou podrobně psány až od roku 1918. Předchozí roky jsou zapsané až zpětně, a to trochu stručněji než období mladší. Rovněž je potřeba připomenout, že tisíce původních stran byly autorem přepisu z pochopitelných důvodů zkráceny na necelých 600 stran, i tak se jedná o vysoký a pro současné studium více než postačující počet. Lze očekávat, že v původních denících může být ještě několik dalších zmínek o spiritismu navíc, přesto však bude následující výčet dostačujícím přehledem toho, jakým způsobem se života aktivního evangelíka mohl spiritismus dotýkat.

Ze života Josefa Soukupa

Josef Soukup strávil většinu svého života v Podkrkonoší. V jedenácti letech společně se svou rodinou opustil rodné Dolní Štěpanice a během několika dalších let žil v Kruhu, Turnově a Lomnici nad Popelkou. Studentská léta strávil na gymnáziu v Hradci Králové a na zvěrolékařském ústavu ve Vídni. Svou zvěrolékařskou praxi postupně provozoval ve Vimperku, Třeboni a Protivíně. V roce 1900 se přestěhoval do Jilemnice a roku 1911 do Jičína, kde strávil většinu svého aktivního života. Josef Soukup byl tedy člověkem, jehož rozhled sahal daleko za hranice rodného Podkrkonoší.

Do církve Kristovy byl Josef Soukup vštěpen již v útlém dětství a ve své víře se po zbytek života upevňoval. Jeho rodina se držela augšpurské konfese, a tak v dětství chodil do kostela do Křížlic; ty jsou od Dolních Štěpanic vzdáleny asi hodinu chůze. Na své první roky v církvi vzpomíná Josef Soukup takto:

„Do Křížlic do kostela jsem chodil s tatínkem v létě i zimě, bylo-li to možné a cesty schůdné. Nebyly mi nijak obtížné. Tatínek měl na levé kruchtě své místo s uzamčenou schránkou pro zpěvník. Odtud bylo dobře vidět a slyšet kazatele. Kruchty bývaly plně zasednuté. Farář Kutlík kázal dobře, byl národovec a politik. Jednou přišel i do školy a vyučoval, v nás dětech stouplo neobyčejně konfesijní vědomí a vnitřní sebevědomí. Maminka učila nás večer i ráno krátce se pomodlit.“[145]

Bohdana Kutlíka po více než třiceti letech vystřídal na křížlické faře František Hrejsa. S ním Josef Soukup vycházel přátelsky a zrovna tak přátelsky vycházel i s učitelem evangelické školy Nechanickým. A právě na jeho popud a na popud faráře Hrejsy se Josef Soukup zasazoval o přeměnu jilemnické kazatelské stanice na filiální sbor.

Podobně jako v Jilemnici, i po přestěhování do Jičína byl Josef Soukup aktivním evangelíkem. Působil zde ve staršovstvu, později byl zástupcem tamního kurátora. Víra a příslušnost k církvi byly pro jeho život stěžejní a společně s rodinou stály vysoko na jeho žebříčku hodnot.

Setkání se spiritismem

V této podkapitole uvedeme všechna setkání se spiritismem tak, jak se v Soukupových denících objevují. Vůbec poprvé se o spiritismu zmiňuje v necelých sedmnácti letech. Tehdy si coby student třetího ročníku hradeckého gymnázia půjčil nějakou spiritistickou knihu.[146] Deníky přinášejí informaci o tom, že si tuto knihu půjčuje od jakéhosi Laufa. Z dalších záznamů vyplývá, že Lauf byl patrně Soukupův spolužák. Z kontextu tohoto záznamu můžeme usuzovat, že knihu získal v Hradci Králové. Událost se odehrála v období, kdy byl spiritismus v Čechách ještě v zárodcích, pouhých sedm let po jeho rozšíření v Podkrkonoší. Je zajímavé, že deníky nepřinášejí první zmínku z Podkrkonoší, nýbrž z Hradce Králové.

Další poznámku o spiritismu čteme v srpnu 1890: *Kopecká Zajíčková vypravovala o spiritismu, tatínek dokonce řekl: něco na tom je, jednou tam půjdeme. Ta trpělivost ve snášení úsměšků nemůže nedojmout.*[147] Zda se ale nakonec tatínek Josefa Soukupa na setkání spiritistů vypravil, se už v denících nedovídáme. Kopecká Za-

jíčková byla tetičkou Josefa Soukupa z matčiny strany. Nelze se nezmínit, že byla z Kruhu, a jak již bylo uvedeno dříve, právě Kruh se roku 1887 stává centrem podkrkonošského spiritismu.[148]

V následujících letech deníky o spiritismu mlčí. Další záznam je až z roku 1910 o tom, že se v Nové Pace konal sjezd spiritistů,[149] a dále z roku 1919, kdy v Jičíně přednášel spiritista Karel Sezemský.[150] Z deníků není patrné, zda se Josef Soukup těchto setkání účastnil či nikoliv.

S příchodem nové republiky se ale v denících četnost záznamů o spiritismu zvyšuje. Je zřejmé, že se spiritismus stal častým tématem debat s přáteli a s rodinou. Tyto debaty byly velice živé a jejich účastníci v nich vydrželi diskutovat dlouhé hodiny. První, o které víme, se odehrála v únoru 1920. Byla to debata s Josefem a Zdenkou Kovářovými o politice a spiritismus se v ní objevil spíše okrajově. Toto téma by nemělo překvapit, neboť Zdenka Kovářová se rozhodla kvůli spiritismu vystoupit z libštátského sboru, a tak jsme o ní již jednou slyšeli.[151] Josef Soukup si o této návštěvě napsal následující poznámku:

24. 2. u nás na návštěvě Josef a Zdenka Kovářovi z Libštátu. V hovoru o věcech sociálních až do noci. Komunista, spiritista, ale žádný násilník a terorista: „Vzácná věc není bez oběti a krve. Ani nové komunistické pořádky sociální." Soukromý majetek, sobectví, lakota je pramen všeho zlého. Ženuška horlivě se účastní. Druhý den s Kovářovými do Žeretic shánět živobytí. Večer znovu do půlnoci v debatě.[152]

Další záznam v deníku přináší svědectví o tom, že příklon ke spiritismu nemusel ještě takovému člověku uzavřít cestu ke křesťanskému společenství. Nebyl ani překážkou k tomu, aby takoví lidé mohli v církvi veřejně vystupovat. Konkrétně se jednalo o organizátora jičínských spiritistů Josefa Buchara, který přednášel na večírku Kostnické jednoty v místnostech YMCA: *O cestě ke Kristu mluvil spiritista Buchar. Zajímavý zjev. Velký, ráz horáků, na jedno oko slepý, očí zapadlých.*[153] O tomto „zajímavém zjevu" Bucharovi ještě ostatně hodně uslyšíme.

Jednou si Josef Soukup udělal poznámku o tom, jaké jsou v církvi proudy a komu jaký proud vyhovuje, a tím zároveň přinesl i informaci, že se spiritisté v prostředí jičínských evangelíků, ne-li přímo v jejich středu, vyskytovali:

V církvi jsou dva směry. Ředitele Rychlého, zbožňovaného ženami a spiritisty. Ten chce, aby členové chodili do shromáždění, děti do náboženského vyučování. Má rád vzrušující projevy, dlouhé modlitby, lpí na obřadech hodně římských. Druhý směr faráře Falty, učitele Lemberka a Hrubého je vědecky kritický, více realistický a chce vidět náboženství více v životě než v kostele.[154]

V dubnu 1925 si Josef Soukup posteskne nad tím, jak se lidé zajímají o sugesci a uzdravování. Bylo to tehdy, když na toto téma pořádal schůzi Aleš Panocha, jičínský cukrář.

Panocha svolal do sálu v Paříži [tj. hotel Paříž v Jičíně, pozn. autora] *svoji schůzi o sugesci a uzdravování. Sál měl natřískaný, zástup rokoval venku. Znamení doby! Na vážné věci nepřijde takřka nikdo. Neuvidí-li divů, chtějí aspoň zábavu. Promluvil také spiritista Vaněk, spisovatel ze Slatin. Panocha není řečníkem, má však odvahu.*[155]

Slovo spiritismus se v různých pádech objevuje v denících během dvacátých let stále častěji. Znovu a znovu se spiritismus stával velkým tématem debat Josefa Sou-

kupa s přáteli a s rodinou, a to i ve svátečních chvílích. Ponořme se tak nyní na chvíli do času Vánoc a podívejme se, jak je tento jičínský veterinář oslavil. Nejprve rok 1925:

Na Boží hod byla společná snídaně v 9.45. Pro mne byla nejmilejší částí svátků shromážděná rodina. Na Šibeňáku pitva psa. Na odpoledním shromáždění 16–17.45 kázal farář Dobiáš z Bošína, po něm vedeme rozhovor o spiritistech jičínských a horských. Po večeři všichni velcí šli do bia, K. H. Borovský, r. 1848.[156]

A nyní rok 1927:

Hod Boží vánoční, díky babičce, která vstala před 8.30, byla snídaně společná. Četl jsem vánoční evangelium, byli jsme ve shromáždění. Pepa se soumrakem zmizel, vrátil se v 23.30, Adka s Braumem a Jiřík byli v biu. My s ženou večer u Bucharů, hovor o spiritismu a článku Žilky v Kostnických jiskrách z 8.12.[157]

Josef Buchar byl organizátorem jičínských spiritistů a článek, který tehdy na Vánoce v roce 1927 vzbudil celovečerní debatu, byl článek o spiritismu od Františka Žilky, evangelického novozákoníka z pražské bohoslovecké fakulty.

František Žilka se v Kostnických jiskrách pustil do kritiky spiritismu, ve které se zaměřil především na spiritismus vědecký, tedy městský. Rysy městského spiritismu bychom nakonec našli i v Jičíně, takže článek to byl pro místní evangelíky navýsost aktuální. František Žilka kritizuje spiritismus jako pověrčivost: *Zatím budeme trpělivi. Ale jednu věc je nutno říci hned, a to zcela jasně a velmi důrazně: pozor před vpádem pověrčivosti!* Dále František Žilka ve svém článku cituje tato slova profesora Ladislava Syllaby:[158] *Kdyby byl duchovní obsah záhrobního života tak chuďoučký, jak se jevívá podle tak zvaných vzkazů zemřelých osob ze záhrobí, často i písemně zachycovaných, nepřál bych si, abych měl nesmrtelnou duši.* Což František Žilka doplňuje ještě o vlastní komentář: *Věřící v duchy arci namítnou, že duchové nezjevují všeho, nezjevili dost, že jsme teprve v začátcích styků. Ale ty začátky jsou tak málo slibné, že netoužíme po pokračování.*[159]

Na tomto místě nám může začít pomalu krystalizovat představa o tom, jak se ke spiritismu Josef Soukup stavěl. Fakt, že tento článek vyvolal na Štědrý den bouřlivou debatu, mne přivádí k myšlence, že mohl Josef Soukup s touto kritikou souhlasit. Z toho by pak plynulo, že se o spiritismus zajímal především z odborné či intelektuální stránky. To by potvrzovalo i to, že se na jednotlivé praktiky začíná dívat s mírným despektem. Je to i patrné z poznámek k jednotlivým setkáním u Bucharů, na které se samostatně zaměřím později.

Jednou se o spiritismu hovořilo i na staršovstvu filiálního sboru v Jičíně. Po smrti libštátského faráře Marušiaka vydali k jeho památce jičínští evangelíci malý sborník, který obsahuje celkem dvacet příspěvků. Z těchto dvaceti příspěvků se na staršovstvu toho večera četl jediný, a sice Marušiakův článek *Něco o spiritismu* (v této práci již několikrát citován). Na zasedání tohoto staršovstva byl přítomný i libštátský farář Jaroslav Kučera.[160]

To, že se četl pouze Marušiakův článek proti spiritismu, již také o něčem vypovídá. Jistě to nebude proto, že by ostatní články byly nezajímavé. Mezi dvacítkou otištěných příspěvků byl například životopis faráře Marušiaka, jeho dopis adresovaný jičínským evangelíkům a jeho teologická zamyšlení, vzpomínky blízkých na

Marušiaka apod. Spiritismus tedy musel být tématem, jež u jičínských evangelíků rezonovalo.

Ještě téhož roku se o další rozruch postaral slovenský evangelický farář a theosof Ján Maliarik. Ten zavítal do Jičína o svatodušních svátcích roku 1931. Josef Soukup ho měl jít přivítat a následně s ním strávit celý sváteční víkend. O tom, jak toto setkání se slovenským theosofem dopadlo, nechám promluvit samotného Josefa Soukupa:

V pátek přijel Maliarik, měl jsem jít také naproti v 19.15, ale usnul jsem na pohovce. V sobotu se ženou na jeho přednášce „Cesta k blahu a míru" v zasedačce radnice. Svolavatel a vývěsce plakátů byl [Josef] *Rus. Začal svým životopisem, obsahem studia včetně koránu, budhismu,*[...]*, rozesíláním svých publikací a listů,*[...]*, bije Maďary a Němce. Bude hostem Rusovým. Pod vlivem přednášky nedovedl jsem ho již pozvat na oběd a nocleh, ač žena byla už ochotná. Ochladl jsem na nulu. V neděli odpoledne po shromáždění soukromě hovořili M. a dr. N.* [Ján Maliarik a Oldřich Novotný, pozn. autora] *u sochy sv. Václava a pramene na lavičce debatovali do 19 h. Rus by byl rád poslouchal, ale M. jej odeslal ke mně. Rozrušený dr. N. namítal a odmítal... M. vstal, urazil se.*

Na večerní schůzku spiritistů, okultistů a theosofů jičínských v domě knihaře Fr. Macháčka v Havlíčkově ulici Rus mne nepozval. Pozval mne však 2x Maliarik, bude pokračovat ve své přednášce. V přízemí Holinkova tiskárna, v poschodí nájemníci, v podkroví komůrka se světlíkovitými okny s prostými záclonkami, nenatřenými prkny, šalovaná. Obraz Krista, stůl, lavice sbité z prken. Sedl jsem do rohu, abych nebyl R. a M. přímo na očích. Celkem asi 20-25 lidí, Panocha nepřišel. Rus vyzval k dotazům, na vztah k Maďarům a Němcům mlčel i přes opakované vybízení druhých. „Nerozumím otázce." Byly trapné pauzy mlčení. Rus vybízí mne, abych promluvil. „Přišel jsem poslouchat. Host náš má dokončit sobotní přednášku."

Rus začal prudce dýchat, škubat sebou, kroutit se, koulet očima. Po dlouhé pauze slyším zase delší medijní projev. První v Jičíně. Nebyl šťastný, ani obsažný. Nebylo cítit a znát spojení s vyššími duchovními sférami, ale vlivy kněžské a ke konci známé myšlenky Rusa samého, usoudila paní Černá. Rus skončil obvyklým „S Pánem Bohem!", dlouho těžce dýchal, plačtivě štkal, zakrýval obličej rukama, kladl se na stůl, prosil důstojného pána za odpuštění – i mne. „Nemohl jsem už jinak". Teď měl promluvit host, než zase trapná pauza. M. mlčí, vstává, shromáždění se rozchází. Zaraženě, sklíčeně, zklamaně. Proč nepromluvil alespoň Holoubek nebo Dvorský? Byl jsem tu překážkou já? M. odešel, ani ruku mi nepodal... Každý řečník má být připraven. Nemá pohrdati těmi, kteří se nevyjadřují tak, jak by si přál. Hvězda nevydala světla.[161]

Když v lednu roku 1934 zemřel vůdce jičínských spiritistů Josef Buchar, byl Josef Soukup na jeho pohřbu. Alespoň to nepřímo vyplývá z deníkových záznamů, kam si zapsal o Bucharově pohřbu několik podrobností.[162] S jistotou ale víme, že byl na *„tryzně spiritistů u Bucharových"*[163] o dva měsíce později.[164]

Po dalších dvou měsících, tedy v dubnu 1934, dorazilo na jičínskou biblickou hodinu asi 16 spiritistů z Vojic, *„hledajících ve stopách J. Buchara"*.[165] Ve Vojicích existovala výrazná skupinka evangelíků. Od Josefa Soukupa se o ní na jiném místě dovídáme následující: *„Údové byli získáni Jičínem a jsou s námi spojeni srdcem a bra-*

trstvím."[166] Evangelické bohoslužby se zde konaly ještě během druhé poloviny dvacátého století.[167] Ve Vojicích žije sotva několik stovek obyvatel a je tedy pravděpodobné, že mezi tamní skupinou spiritistů z 30. let a místními evangelíky bude nějaká souvislost, nejedná-li se přímo o jednu a tutéž skupinu.

Vůbec poslední záznam o spiritismu je z roku 1934: *„Večer slečna Popková k ženě: nám spiritismus dal víru a radost, smířil s životem, jak je.*"[168]

Čtenáři by nemělo uniknout, že poslední záznam o spiritismu přichází několik měsíců po smrti organizátora spiritistů Buchara. Jeho odchod mohl do určité míry způsobit opadnutí zájmu o spiritismus. V následujících patnácti letech se o spiritismu či o spiritistech z deníků nedovídáme nic.

Josef Buchar se celkově zdá být klíčovou postavou ve vztahu mezi evangelíky a spiritisty. Tento libštátský rodák nejenže organizoval spiritistický kroužek, který se okolo něho formoval, ale zároveň se účastnil života jičínských evangelíků a patrně sehrál i klíčovou roli při postupné asimilaci spiritistů do jičínského sboru. Patrně ten samý Buchar organizoval hromadný přestup spiritistů z Mříčné do křížlického sboru, o kterém byla již řeč, a dle všeho i v Jičíně přiváděl spiritisty mezi evangelíky. O jeho integraci do sboru svědčí například i to, že na jeho pohřbu za církev promluvil kurátor jičínských evangelíků Oldřich Novotný.[169] Setkání s Josefem Bucharem byla v předešlých odstavcích vynechána, nyní se tak vrátíme o devět let zpět, abychom se na tato setkání podívali podrobněji.

Soukupovi se s Josefem Bucharem vídali poměrně často. I v tomto případě se postoj Josefa Soukupa rýsuje v podobných obrysech, jako v předchozích zastaveních: o spiritismus se zajímá, zvídavě nad ním přemýšlí, ale nezdá se, že by jeho praktiky považoval za „správné".

Celkově se okolo Josefa Buchara shromažďovaly spíše ženy, což nakonec není nic neobvyklého – i jinde ve světě spiritismus přitahoval více žen než mužů.[170] Co však v následujících odstavcích může překvapit, je otevřenost jičínských evangelíků, se kterou spiritisty přijímali.

Poprvé se spiritistického setkání u Bucharů účastnila paní Soukupová v roce 1925; tehdy tam šla ještě sama bez svého manžela. V denících čteme: *Ž*[ena] *dala na stůl buchtu a poprvé šla s Habalovými do Bucharova kroužku.* […] *vrátila se od Bucharů v 21.30.*[171]

K poznání postojů církve je však mnohem důležitější událost, která se stala následujícího roku, v neděli 25. dubna 1926 v jičínské evangelické kapli. Tehdy k vysluhování večeře Páně přistoupili vedle hostů z českobratrské jednoty i hosté z Bucharova kroužku.[172] Není zcela zřejmé, kdo tuto neděli večeři Páně vysluhoval. Velice pravděpodobně se však jednalo o libštátského faráře Marušiaka.

Vedle večeře Páně se spiritista Buchar účastnil i biblických hodin. Jednou na biblické hodině rozmlouval o Adamovi a Evě, a to takto: *„Dvojice Adam a Eva trvají v každém člověku: rozum a rozvaha, cit a vášeň…* "[173]

Dále se hosté z Bucharova kroužku účastnili i křtin. Byli přítomni při křtu Josefa Ruse, jemuž se Josef Soukup stal kmotrem. Je potřeba dodat, že Rusovi rovněž projevovali zájem o spiritismus. Tehdy křtil vikář Šklába z Turnova a po křtinách následovalo pohoštění a dlouhá debata o duchovním růstu.[174] Kmotrovství mělo tehdy

Anděla Bradáčová-Soukupová (29. 5. 1880 Vimperk, † 28. 2. 1938 Jičín).*

daleko větší společenský význam a bylo jakýmsi důkazem společenské vážnosti. Scénář, kde spiritisté žádali o kmotrovství příslušníky tradičních církví, byl poměrně častý. Rovněž tak i příslušníci tradičních církví občas vyhledávali kmotry mezi spiritisty, a to především pro jejich dobré mravy; jinak to bylo mezi katolíky, kteří mezi spiritisty kmotry nevyhledávali.[175]

Jak je vidět, stoupenci nebo snad spíše stoupenkyně Bucharova spiritistického kroužku se často podíleli na společném církevním životě. Vedle událostí oficiálních se účastnili i událostí méně formálních. V únoru 1928 tak například přišly ženy z Bucharova kroužku uvítat kurátora jičínských evangelíků Oldřicha Novotného, který přijel po těžké operaci z Prahy.[176]

O tom, jak rozhovory u Bucharů vypadaly, nechám promluvit opět samotného Josefa Soukupa. Máme zachované poznámky ze dvou takových setkání, přičemž obě se odehrála v roce 1929. Nejprve první setkání z ledna:

My s ženou jsme byli 15.30 – 19.00 h u Bucharů ve společnosti, probírající různé pohledy na víru, vyložení pojmu karma, meditačních metod aj., ženuška se živě účastní debaty, přítomní se divili, že já mlčel. Prohlubuje se propast. Co je pro zasvěcence, není pro lid, žena a matka pracující jsou tu vyloučeny.[177]

A nyní poznámky ze setkání u Bucharů o dva měsíce později:

Večer jsme poslouchali u Bucharů poštovního úředníka Holoubka z Pardubic, hosta slečny R. Barešové, o reinkarnaci. Popisoval proces umírání, poměr těla a duše, tělo etherické a astrální, pojem kauzálnost atd. Spekulace. Poukázáno na 99 % podvodnost medií, nejbezpečnější pravdu, cestu a život – Krista. Rus se ztrácel ve své spiritistické dogmatice. Buchar vyznal, že je theosofem a k církvi bratrské se připojil jen z důvodů

národních. Holoubek prohlašoval, že nevěří v osobního Boha, duch, toť jen vybočující síla. Není hříchu, není rozdílu mezi dobrem a zlem – pro duchy zasvěcené. Dr. Novotný nemohl přijít, přednášel o Masarykovi v Nemyčevsi.[178]

O něco stručnější zprávu nám pak Josef Soukup zanechal o setkání u Bucharů na Vánoce 1930. *Večer jsme byli u Bucharových do 21 hod. o reinkarnaci, vysvětlující různost povah týchž rodičů.*[179]

Náboženský život byl v meziválečném Jičíně dozajista pestrý a Josef Buchar nebyl zdaleka jediným, kdo k této pestrosti přispíval. Mezi další výrazné osobnosti patřil Aleš Panocha, jičínský cukrář. Podobně jako o spiritismu, i o Panochovi přichází nejvíce zpráv z druhé poloviny dvacátých let 20. století. Panocha se věnoval theosofii, léčitelství a sugesci. Vedle toho se považoval snad za božské vtělení a za proroka. Byl oblíben mezi spiritisty a mládeží. A co si o tomto cukráři myslel Josef Soukup? „*Blázen není, ale kolečko mu přeskočilo.*"[180] Zájem po Jičíně nesporně vzbudil veliký, například i chlapci se pak na ulici začali zdravit: „*Tě Panocha.*"[181] Podrobněji pak Josef Soukup popisuje Panochu takto:

Na radnici v členské schůzi národní strany práce s účastí nepatrnou se o slovo přihlásil cukrář Panocha. Černý šat, rudá kravata, vzhled korsikána. Prohlašuje, že cítí velké povolání přicházejícího pátého Krista, mluvícího k národu a všem lidem. Potřebuje však, aby uznán byl za Povolaného nejvyšším předsedou zednářských loží. Tím je náš prezident M[asaryk]. *Psal mu, ale nedostal odpověď, jistě byl jeho list zadržen. Národní strana práce má s prezidentem přátelské styky, má svým vlivem dopomoci mu k slyšení! Předseda dr. Všetečka mu velmi taktně připomenul, chce-li zavést pořádek v národě a lidstvu, aby zavedl jej nejprve ve své rodině a u sebe.*[182]

Panocha vzbuzoval zájem nejen mezi spiritisty, ale také mezi jičínskými evangelíky. Josef Soukup vzpomíná, jak kdysi vedle množství přednášek politických a náboženských navštívili i přednášku Panochovu.[183]

V denících se dočítáme i o několika osobních setkáních s Alešem Panochou. Na jedné návštěvě dokonce Josefa Soukupa žádal o finanční pomoc při tisku svého spisku. Tato schůzka zároveň ukazuje snad až typický Soukupův přístup – na jednu stranu se o spiritismus či theosofii zajímá, ale na druhou stranu se nakonec vždy od těchto témat distancuje: *Slíbil jsem, ale sotva budu moci splniti. „Odpusť nám naše viny..." Druhý den pobyl u nás se svými pracemi zase. Čilý jako rtuť. Nerad bych mu ublížil, ale také bych nerad ublížil pravdě.*[184]

Podobně se Soukup distancuje od Panochy v rozhovoru s přáteli, kde vystupuje proti jeho učení: *Hájil jsem vyvýšenost prostého křesťanství, Ježíšova evangelia, životní opravdovosti a práce křesťanského západu nad všechna velebená učení východu.*[185]

Tématem theosofie a Panochovými pamflety se zabývala i Kostnická jednota, kde byl Josef Soukup jednatelem. Kostnická jednota, podobně jako jičínský evangelický sbor,[186] zároveň odmítla pozvat slovenského theosofa Maliarika, o kterém jsme již dříve slyšeli. Napsali mu: „*Základ, na němž stavíte, je jiný, nežli základ náš.*" Řeč toho dne byla i o spiritistech. *Buchar st. žaluje. Rus měl v Lomnici projev v extázi, zkoumá dobré a zlé mocnosti či přírodní a duchovní síly, které zmocňují se člověka. Je vnitřně nevyrovnaný. Spasení nepotřebuje, o znovuzrození žádat nebude.*[187] Ruse

kritizovali i o několik měsíců předtím, zjevně členy Kostnické jednoty znepokojoval.[188]

Theosofie se stala u jičínských evangelíků rovněž populárním tématem. Pokladník sboru Habal například doporučoval k četbě Orisona Swetta Mardena, stoupence hnutí *Nová myšlenka*, jemuž vyšlo ve dvacátých letech několik knih v češtině. Habal říkal: *„Nepodlamuj dítěti sebedůvěru a sebeúctu. Čti Mardena!"*[189]

Do souvislosti s těmito všemi příběhy bychom pak měli dát současnou stručnou charakteristiku vzniku sboru evangelíků v Jičíně. Ti na své webové stránce popisují vznik sboru takto: *„Nevznikl ze starých evangelických rodů, většina jeho členů byla získána z řad jinověrců, bez vyznání i spiritistů."*[190] Je tedy více než zřejmé, že spiritisté měli k evangelíkům v Jičíně blízko. Dozajista se jich evangelíci nestranili a obě skupiny společně sdílely své náboženské zkušenosti. Lze předpokládat, že se pak skupinka spiritistů mezi evangelíky postupně infiltrovala. V prostředí jičínských evangelíků se spiritisté pohybovali zcela volně, patrně se stávali i členy sboru. Původní členové sboru se sice se spiritismem seznamovali, neodsuzovali jej, ale spiritisty se sami nestávali, tedy alespoň ne horlivými, respektive ne dlouhodobě.

4. Porovnání postojů českých a britských církví

Vedle vzájemného srovnání jednotlivých sborů a farářů v Podkrkonoší se nabízí porovnání vztahu církví ke spiritismu i jinde ve světě. Jako vhodné místo ke srovnání jsem zvolil Velkou Británii, neboť se zde k dané otázce nachází množství zpracovaných studií.

Ve Velké Británii se spiritismus rozšířil ještě o několik desetiletí dříve a tamní protestantské církve se s ním musely rovněž po dlouhá léta vyrovnávat. Vztah církví ke spiritismu zde má velice podobný charakter jako v Čechách. Principy, které jsou patrné při šíření a praktikování spiritismu ve Velké Británii, je možné ve větší či menší míře nalézt i v českém prostředí. Nabízí se zde hned několik oblastí, které lze srovnat.

Ve Velké Británii ani v Čechách se církvím nepodařilo zaujmout ke spiritismu jednotné stanovisko a veškeré reakce tak byly v režii samotných farářů. Plodem této situace byla značná nejednota argumentů, které jednotliví faráři používali. Výhodou však bylo, že se farářům lépe operovalo v prostoru a přizpůsobovalo konkrétní situaci. Ve smyslu pravidla „co není zakázáno, je povoleno" mohlo toto mlčení ze strany vedení církve umožnit i to, že se někteří faráři stali aktivními spiritisty a zároveň stále sloužili jako duchovní své církve. V Británii je takových případů známo poměrně hodně; v případě Čech nevím o žádném, přesto ale taková situace mohla nastat.

Anglikánská církev byla oproti české evangelické církvi o jeden krůček blíže k tomu, aby ke spiritismu zaujala jednotné stanovisko. V roce 1937 zřídila komisi s cílem *prozkoumat komunikaci s duchy a nároky spiritismu na křesťanskou víru*.[191] Výsledkem bylo, že sedm z deseti členů komise považovalo komunikaci mezi živými a mrtvými za pravděpodobně skutečnou a doporučovali církvi, aby zůstala v kontaktu s umírněnými spiritisty; samozřejmě ale došlo i k označení problematických

částí spiritismu, jako například učení o Ježíši Kristu.[192] Biskupská konference byla těmito závěry očividně zklamaná a ve stínu druhé světové války se na závěry komise rychle zapomnělo. Co znamená tento všeobecně nejednoznačný postup, se kterým se v obou zemích ve větší či menší míře setkáváme? Je komunikace mezi mrtvými a živými otázkou, kterou nelze institucionálně uchopit a zaujmout k ní na církevní půdě jednoznačné stanovisko?

V určité shodě s některými závěry této komise je farář Marušiak. Anglikánská komise například došla k závěru, že spiritismus většinou pomohl utvrdit lidem jejich víru.[193] Marušiak zase vidí jako pozitivum, *„že spiritisté Písmo svaté čtou, a tak usedají také u nohou Kristových. Tím mnohé dobré símě rozsívá se do srdcí lidských mezi lid, který evangelium do té doby valně neznal."*

Zatímco evangelické církve v obou zemích nebyly schopné zaujmout jednoznačný a jednotný postoj, v obou zemích se proti spiritismu jasně vyhranila katolická církev. V případě Podkrkonoší byli katolíci první, kdo na spiritismus reagoval, byť se jedná o prvenství pouze v řádech několika let. Co však odlišuje katolickou církev od těch evangelických nejvíce, je tvrdost, s jakou proti spiritismu zasáhla. V Podkrkonoší někteří faráři kázali proti spiritismu tak horlivě, až to vedlo ke kamenování a veřejnému lynčování spiritistů. Někteří katoličtí faráři také například neváhali psát stížnosti na civilní úřady. V Británii byl postup katolíků obdobně razantní. Ve dvacátých letech byla například zformována skupina *Catholic Crusade Against Spiritualism*.[194] V otázce laxnosti kritizoval anglikánskou církev George Butterworth, který si stěžoval, že anglikánská církev hovoří velice nejasně, zatímco katolíci zaujali vůči spiritismu jasný postoj.[195]

Jak britské církve, tak české církve se shodly ve výběru argumentů proti spiritismu. Docházelo k výběru stejných biblických veršů a podobných dogmatických argumentů. V obou zemích také došlo k tomu, že každý farář preferoval jeden konkrétní směr argumentace, na němž stavěl svou kritiku. Pro jedny to byly důvody biblické, pro jiné dogmatické a pro další vědecké.

V Británii spiritismus do značné míry ovlivnil celou řadu oblastí spojených s pohřby a s učením o věcech posledních. Na pohřbech se suverénněji začalo mluvit o jistotě věčného života, pohřební kázání se stala nadějnější a změn se dostalo i pohřební liturgii. Anglikánská církev dokonce připustila, že komunikace mezi živými a mrtvými je možná, avšak ne skrze médium, ale skrze modlitbu.[196] Zda tomu tak bylo i v Podkrkonoší, nevíme. Ale právě strach před smrtí do značné míry způsoboval větší zájem o spiritismus mezi zdejšími obyvateli. Vzpomeňme, co zaznělo v souvislosti se spiritismem v úvodu k jedné z kapitol: „*V zimě zapadnou tato osamocená obydlí sněhem často tak, že když v nich někdo z obyvatelů zemře, mrtvola jeho musí dotud zůstati nepohřbena, až sníh sejde a cesta se uvolní.*"[197]

Dalším společným fenoménem je výrazná emancipace žen. Spiritismus v Británii přispěl k tomu, že ženy dostaly v církvi více prostoru.[198] Spiritismus byl mezi ženami velice populární i v Čechách, stačí zde například připomenout Jičín, kde byla stále řeč o *ženách z Bucharova spolku*. Otázkou je, zda česká evangelická církev poskytovala ženám dostatek prostoru pro jejich vlastní zbožnost a dostatek možností k jejich realizaci. Právě například v Jičíně se konalo mnoho intelektuálních přednášek

a besed, pořádaných Kostnickou jednotou. Byl tento program vyvážený dostatkem jiných aktivit, kam by mohli chodit muži či ženy toužící hlouběji praktikovat svou zbožnost?

5. Závěr

Mou snahou bylo popsat a objasnit postoje členů evangelické církve ke spiritismu. Tyto složité vztahy se nyní pokusím zobecnit a vytvořím z nich jakési modely, které by mohly mít širší platnost. Jejich účelem není ukázat, který z postupů byl ideální, ale poukázat na jejich jednotlivé dopady.

Nejaktivnějším bojovníkem proti spiritismu byl bezesporu reformovaný farář Emanuel Havelka. Ten také zároveň používal nejpřísnějších prostředků; spolu se staršovstvem rozhodl o zákazu vysluhování večeře Páně spiritistům či později rozhodl o vyloučení spiritistů ze sboru. Jeho současník, luterský kolega Petr Marušiak, již tak daleko nezašel. Přestože spiritismus odsoudil, pro spiritismus ze sboru nikoho nevylučoval, navíc mu nečinilo problém spiritistům přisluhovat večeři Páně. I přes odsouzení spiritismu si byl vědom jeho kladných stránek a se spiritismem si přál vyrovnat se následovně: „*Podporovat dobré, co je v něm, a odpomáhat tomu, co není zdravé … Nejméně vhodný způsob je násilí a trest.*" Z Křížlic se pro změnu dovídáme, že faráři o otázce raději mlčeli, aby neurazili mnohé členy sboru.

Radikální postup vůči spiritistům, jak jsme jej viděli u reformovaného Havelky, mohl vést k ještě většímu utvrzení spiritistů a v posledku k jejich úplnému vzdálení se či odchodu ze sboru. Ve vzpomínkách pamětníků z Libštátu bylo vidět, že si mnozí mysleli, že v Libštátě spiritisté žili, ale tajili se. Lze se tedy domnívat, že se vytvořila jakási hráz, která obě strany oddělovala. Zároveň ale tento aktivní postup znamenal, že sbor nebyl zasažen spiritismem v takové míře jako jiné sbory. To nakonec potvrzuje i srovnání s minulostí, neboť Havelka říká, že spiritismus sbor nepoznamenal tolik, jako učení „sektáře" Ketrleho o třicet let dříve.

Umírněný postup, který byl patrný u luterského faráře Marušiaka, znamenal značnou otevřenost vůči spiritistům a otevíral prostor pro integraci. Viděli jsme, že spiritisté chodili na biblické hodiny či na vysluhování večeře Páně a že se účastnili na životě sboru – tedy alespoň v Jičíně, který vždy pod Marušiakovu správu spadal. Dalo by se oprávněně namítnout, že Jičín ležel již daleko od svého mateřského Libštátu, a tak zdejší dění mohl farář minimálně ovlivnit. Ale i kdyby byl vliv faráře minimální, přesto byly postoje jičínských evangelíků podobně umírněné či dokonce integrační jako u faráře Marušiaka. Ve výsledku mnozí členové sboru se spiritismem koketovali a jistě byly i okamžiky, kdy jejich aktivity byly z pohledu křesťanského pravověří již minimálně na hraně. Na druhou stranu tito evangelíci umožnili spiritistům přístup do církve, až se nakonec spiritisté díky osobním kontaktům s evangelíky plně do sboru začlenili.

Vyhýbavý postup, který je možné předpokládat u některých farářů z Křížlic, mohl rovněž znamenat určitou míru integrace. Do sboru vstupovali spiritisté z širokého okolí, převážně „konvertité" od katolicismu. V tomto případě lze ale úspěšně pochybovat o upřímnosti takové konverze a je možné předpokládat, že

se často jednalo o přestupy zcela formální. Nakonec si tedy farář nikoho „nezpřátelil", ale nelze mluvit ani o tom, že by si někoho „získal". Zároveň nedostatečná osvěta ze strany oficiální církve se mohla podepsat i na vztahu evangelíků ke spiritismu. A tak mohou i s odstupem někteří pamětníci, ač ne-spiritisté, říkat: „*Nedovedeme si to představit, ale asi to existuje.*" Avšak zde je potřeba mnoho pochopení, nakonec, kdo si tyto otázky mezi „nebem a zemí" umí přesně představit? Zdá se ale, že zbožnost některých členů zdejšího sboru mohla nést prvky spiritismu.

Jsem si vědom, že se tímto zobecněním dopouštím zkratky, která obsahuje řadu nezahrnutých prvků. Ač tato zkratka pravděpodobně vystihuje odraz skutečného běhu dějin, přál bych si, aby byla brána se vší volností, jako něco obecného, něco přenositelného. Ať není ten který postup vázán pouze a jen k Libštátu či pouze a jen k Jičínu a Křížlicím, ale ať každý z nich slouží jako model, který mohl platit v určité době v kterémkoliv ze zmiňovaných míst.

Tyto tři modely, které sledují pouze osobní přístup farářů, nezahrnují řadu prvků. Mezi prvky, jež ovlivňovaly postoje evangelíků ke spiritismu, bych zařadil dvě základní oblasti: dlouholetou přítomnost faráře a intenzitu rozšíření spiritismu v okolí daného sboru.

V Libštátu, odkud známe postoje ke spiritismu nejjasněji, byli oba zdejší faráři přítomní ještě před rozšířením spiritismu a dlouho po něm. Své sbory tedy znali velice dobře a mohli si dovolit proti šířícímu se spiritismu vystoupit. Lze si snadno představit, že pro nově příchozího faráře je výraznější reakce na takové hnutí daleko obtížnější. Uvažme následující data. Spiritismus se začal rychle šířit v 80. letech 19. století. Libštátský reformovaný farář Havelka byl ve službě v letech 1864–1910 a libštátský luterský farář Marušiak v letech 1878–1927. Oproti tomu v Křížlicích byl Kutlík v letech 1864–1896, Hrejsa v letech 1896–1902, Samek v letech 1902–1925. Podobná situace byla i ve Valteřicích; první reformovaný vikář tam přišel až roku 1903 a v následujících 17 letech se tam vikářů či farářů vystřídalo pět. K valteřickým luteránům přišel první vikář roku 1892 a byl následován Aloisem Trojanem, který zde byl v letech 1898–1928. Jistě se opět jedná o určité zjednodušení. Jasné ale je, že je mnohem náročnější vystoupit proti spiritismu pro faráře, jenž přišel do sboru již spiritismem zasaženého.

Dalším zmiňovaným prvkem, který je třeba při vyhodnocování výsledků zohlednit, je intenzita rozšíření spiritismu v okolí toho kterého sboru. Patrně je opět jednodušší proti spiritismu kázat, má-li farář oporu ve svém staršovstvu a je-li spiritismem zasaženo jen několik rodin, a to ještě žijících v odlehlých oblastech, než kázat proti spiritismu ve sboru, kde žije více spiritistů. Intenzitu rozšíření spiritismu je těžké měřit, avšak při pohledu na místa, která zde byla zmíněna v souvislosti s výskytem spiritistů, lze konstatovat, že se více spiritistů vyskytovalo blíže k horskému pásu Krkonoš, tedy blíže ke křížlickému sboru.

V souvislosti s výskytem spiritistů je potřeba poukázat ještě na jeden fakt. Z dostupných pramenů vyplývá, že se v obcích, kde bylo centrum daného evangelického sboru, vyskytovali spiritisté jen zřídka. Klíčovou úlohu tedy hrála i bezprostřední přítomnost faráře. Z obcí s trvalou přítomností evangelického faráře byli spiritisté

výrazněji přítomni jen v Křížlicích, ač tedy není jasné, v jak velikém počtu,[199] v případě Valteřic a Libštátu to byla otázka spíše jen jednotlivců, ostatní spiritisté evangelíci žili v diaspoře.

Ani v Libštátě ani Křížlicích se dle dochovaných pramenů spiritistické seance nekonaly, respektive nejsou nám známy, a to ani seance konané katolíky či lidmi bez církevní příslušnosti; zato se však tyto seance obvykle konaly v bezprostřední blízkosti těchto dvou obcí. Na druhou stranu trvalá přítomnost katolického kněze nebyla na překážku, neboť v takových obcích se běžně seance konaly. Zdá se tedy, že spiritismus se ujímal v místech, kde nebyl evangelický sbor, ale zároveň tam, kde to k takovému evangelickému sboru nebylo příliš daleko. To částečně dokládá nebo přinejmenším nevyvrací hypotézu Zdeňka Nešpora o původu lidového spiritismu v „tolerančním sektářství". Dle všeho se tedy spiritismus šířil mezi lidi, kteří to neměli k evangelíkům daleko, geograficky i věroučně, ale ani tak blízko, aby se mohli aktivně a často účastnit na životě sboru.

Jestli je vůbec možné klást si otázku, kde byl spiritismus mezi evangelíky nejvíce rozšířen, tak v případě reformovaných je to pravděpodobně Peřimov. Identifikovat podobné centrum u luteránů je daleko složitější. Pominu-li oblast Vysokého nad Jizerou, kde byla oficiální příslušnost spiritistů k církvi spíše jen formální, tak hlavním místem byly Horní Štěpanice a jejich bezprostřední okolí. V těchto oblastech bylo evangelíků praktikujících spiritismus nejvíce.

Počty spiritistů ve sborech byly dále ovlivněny množstvím konverzí. Prakticky všechny známé konverze byly vždy od katolicismu k luteránství. Na tom nese jistě podíl reformovaný farář Havelka, který odmítal přijímat spiritisty do sboru. Mezi známé konverze je možné zařadit například hromadný přestup katolíků z Mříčné a vůbec největším přestupem se pak zdá být začlenění spiritistů do jičínského sboru.

Rád bych na tomto místě povzbudil další badatele, kteří by se chtěli oblasti vztahu církví ke spiritismu věnovat. Jednou z možností, kam příští výzkum směřovat, je sledovat postoje evangelíků ke spiritismu na širším území. Podkrkonoší není jediným místem, kde se obě skupiny setkávaly. Nabízí se například možnost studia postojů evangelíků k městskému spiritismu. Odrazovým můstkem by mohla být Praha, kde se spiritismus dostal mezi členy smíchovského sboru.[200]

Dále je samozřejmě možné pracovat na zpřesnění výsledků prezentovaných v této práci. Nabízelo by se například projít podrobněji archivní fondy nově ustanovených městských sborů jako Jičín, Jilemnice či Vrchlabí, neboť ty jsem do této práce zahrnoval pouze okrajově. Dalším posunem v tomto poznání by bezesporu bylo zahrnutí německy hovořících evangelíků z Trutnova, Rudníku či Vrchlabí.

V neposlední řadě se pak nabízí srovnání postojů evangelické a katolické církve. Z dosavadního poznání se zdá, že některé údy katolické církve byly v reakci na spiritismus agresivnější. Bezesporu by bylo zajímavé vědět, jak se dopady těchto rozdílných přístupů mezi sebou lišily.

Nakonec bych rád podpořil všechny pamětníky, aby se podělili o své prožitky a zkušenosti, neboť se obávám, že archivní prameny nemusí být pro úplné pochopení těchto vztahů postačující. Vztah církví ke spiritismu si zaslouží další pozornost, vždyť se v něm tak jasně odrážejí otázky týkající se věčnosti lidského života.

Poznámky

[1] 1 Sam 28,15, Český ekumenický překlad (z tohoto překladu budou i všechny následující biblické citace).

[2] 1 Sam 28,16.

[3] *Spiritismus (duchařství) vyhlašuje, že podává lidstvu vědění, nabyté obcováním s duchy zemřelých prostřednictvím osob zvlášť disponovaných k navázání styků se záhrobím, jež slují media. Ottův slovník naučný.* Díl 23. Praha, J. Otto 1905.

[4] PERRY, Michael (ed.). *Spiritualism: The 1939 Report to the Archbishop of Canterbury*. Louth: Lincolnshire CFPSS, 1999. ISBN 978-0902666412.

[5] Kritikům spiritismu mnohdy vadilo, že spiritisté upozaďují vykupitelské dílo Ježíše Krista. V praxi tak nedocházelo k dotazování se Krista, ale duchů zemřelých; Kristus byl také nahrazován v písních, kde se například místo „andělé Kristovi" nově zpívalo „andělé moudrosti". STODDART, Jane. *The Case against Spiritualism*. Londýn, 1919, s. 112–119. V případě Podkrkonoší je v této otázce známo pouze velice málo, v jedné zdejší spiritistické písni se ale zpívá: „*Ty horské kraje v červáncích lásky a svaté ticho sálá v duši klid. Ježíš se chýlí z duševní lásky a žehná horským lidem upřímným*." BURGERT, Ladislav. *Spiritismus*. Pasecké čtení, č. 2, Paseky nad Jizerou 2009, s. 5.

[6] Kritici spiritismu se odvolávali například na Lv 20,6 (*Kdyby se někdo uchyloval k duchům zemřelých a k vědmám, aby s nimi smilnil, proti takovému se obrátím a vyobcuji jej ze společenství jeho lidu*), Dt 18,10–12 (*Ať se u tebe nevyskytne nikdo, kdo by provedl svého syna nebo svou dceru ohněm, věštec obírající se věštbami, mrakopravec ani hadač ani čaroděj ani zaklínač ani ten, kdo se doptává duchů zemřelých, ani jasnovidec ani ten, kdo se dotazuje mrtvých. Každého, kdo činí tyto věci, má Hospodin v ohavnosti. Právě pro tyto ohavnosti Hospodin, tvůj Bůh, před tebou vyhání ony pronárody*), Zj 21,8 (*Avšak zbabělci, nevěrní, nečistí, vrahové, cizoložníci, zaklínači, modláři a všichni lháři najdou svůj úděl v jezeře, kde hoří oheň a síra. To je ta druhá smrt*) nebo také L 16,19–31 (podobenství o boháči a Lazarovi; na toto podobenství se ale odvolávali i někteří spiritisté, neboť dokládá možnost komunikace mezi oběma světy). BYRNE, Georgina. *Modern spiritualism and the Church of England, 1850–1939*. Woodbridge: Boydell & Brewer, 2010, s. 148–149, ISBN 978-1843835899.

[7] Spiritisté s oblibou používali řadu biblických veršů, na které se odvolávali, ať už se jednalo o interpretaci méně či více úspěšnou. Mezi tyto verše patřil například L 12,59 (*Pravím ti, že odtud nevyjdeš, dokud nezaplatíš do posledního haléře*), J 3,9 (*Nediv se, že jsem ti řekl: Musíte se narodit znovu*), Mt 16,28 (*Amen, pravím vám, že někteří z těch, kteří tu stojí, neokusí smrti, dokud nespatří Syna člověka přicházejícího se svým královstvím*). PLECHÁČ, Miroslav. *Spiritismus v Podkrkonoší.* Praha: Vydavatelské oddělení Ymky, 1931, s. 36.

[8] REJCHRT, Luděk. *Na horách ležící: dějiny evangelického sboru v Křížlicích*. Praha: 1978, s. 123; LOUDA, Jiří. *Valteřičtí evangelíci od tolerančního patentu po spojení v Československou církev evangelickou.* I. část. Z Českého ráje a Podkrkonoší, roč. 25, 2012, s. 105. ISSN 1211-975X.

[9] KLETVÍK, Jan. *Evangelíci v Libštátě v letech 1781–1945.* I. část. Dvě konfese, dva sbory. Z Českého ráje a Podkrkonoší, roč. 27, 2014, s. 66–69. ISSN 1211-975X.

[10] KUDRNOVSKÝ, Alois. *Spiritismus.* Praha: 1908, s. 30. Kudrnovský se zde odvolává na: PAVLÍK-SYCHRA, Boleslav. *Spiritismus ve světle pravdy.* Přeštice: 1903, s. 15.

[11] NEŠPOR, Zdeněk R. *Víra bez církve?: východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století.* Ústí nad Labem: Albis international, 2004, s. 126–135. ISBN 80-86067-92-0.

[12] SOkA Semily, ČCE Křížlice, L-III-D-32 – curiosa. Dopis Havelky křížlickému faráři Kutlíkovi, 25. listopadu 1893.

[13] HAVELKA, Emanuel. *Světlo na horách: ze života pastýře chudých*. Praha: Kalich, 1939, s. 82.

[14] Tamtéž.

[15] Tamtéž, s. 81.

[16] SOkA Semily, ČCE Libštát, R-III-D. Zpráva o sboru 1894.

[17] HAVELKA, E., *Světlo na horách,* s. 82.

[18] Tamtéž.

[19] Tamtéž.

[20] Zápis z obecní pamětnice Stradouně na Vysokomýtsku: „*Toho roku* [1853] *na jaře činily se zkoušky v pohybování a točení stolů a jiných věcí. Mladí lidé se na způsob řetězu okolo stolu posadili a každý palec od obou rukou položil na ten palec opět vedlejší tak, že spojení bylo jako řetěz. Když tak nepohnutě několik minut seděli, počal se stůl sám od sebe pohybovati.*" Citováno z: NEŠPOR, Zdeněk. *K původu a pramenům českého lidového spiritismu*. Lidé města, roč. 5, 2003, č. 12. http://lidemesta.cz/archiv/cisla/5-2003-12/k-puvodu-a-pramenum-ceskeho-lidoveho-spiristismu.html, zpřístupněno 30. srpna 2017.

[21] Andrea Hudáková zase poukazuje na Antonína Vodseďálka: „*Slyšel sem od Františka Marka ve Staré Vsi roku 1868, že se můžou duchy citýrovat.*" Cituje jej z časopisu Krkonoše, č. 9, 2000. HUDÁKOVÁ, Andrea. *Organizace československého spiritistického hnutí.* Disertační práce. Evangelická teologická fakulta UK. Praha, 2012, s. 29.

[22] PLECHÁČ, Miroslav. *Spiritisté v Podkrkonoší.* Křesťanská revue, III, 1930, s. 44.

[23] PLECHÁČ, M., *Spiritismus v Podkrkonoší,* s. 5.

[24] Tamtéž, s. 5–6.

[25] NEŠPOR, Z., *K původu a pramenům českého lidového spiritismu*.

[26] KUMPEROVÁ BRAUNOVÁ, Iva. *K problematice etnografického studia náboženství v Podkrkonoší: spiritisté na Jilemnicku.* Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 1968, s. 21. Autorka odkazuje na farní kroniku ze Studence z let 1887–1888.

[27] Tamtéž.

[28] NEŠPOR, Z., *Víra bez církve*, s. 127. Podobně NEŠPOR, Z., *K původu a pramenům českého lidového spiritismu*.

[29] SOkA Semily, ČCE Křížlice. Zprávy o sboru L-III-D-4. Církevní a školní visitační protokol. Zápis učiněn 10. června 1884 seniorem Lánym (opis Bohuslava Kutlíka).

[30] Tamtéž.

[31] Tamtéž.

[32] ZELLERIN, Hugo (ed.). *Z deníků a korespondence zvěrolékaře Josefa Soukupa: životní příběh Josefa Soukupa a jeho rodiny (na pozadí soudobých společenských a politických událostí).* Jičín: H. Zellerin, 2012, s. 28.

[33] PLECHÁČ, M., *Spiritismus v Podkrkonoší*, s. 6. Plecháč odkazuje na protokoly o spiritismu v archivu královéhradecké konzistoře.

[34] MARUŠIAK, Petr. Něco o spiritismu (Psáno r. 1903). In: NOVOTNÝ, Oldřich (ed.). *Sborník památce služebníka Božího Petra Marušiaka*. Jičín: 1931, s. 77.

[35] KUMPEROVÁ BRAUNOVÁ, I., *K problematice etnografického studia náboženství v Podkrkonoší*, s. 21–22. Autorka odkazuje na farní kroniku ze Studence z let 1887–1888.

[36] Tamtéž. Autorka odkazuje nejspíše na obecní kroniku.

[37] SOkA Semily, OS Semily, inv. č. 428, sign. C 181/1890. Spiritistická schůze u Hynka Hanuše v Pohoří konaná 6. dubna 1890.

[38] SOkA Semily, OS Semily, inv. č. 428, sign. C 232/1890.

[39] SOkA Semily, OS Jilemnice, inv. č. 561, sign. A 17/1888; inv. č. 563, sign. A 74/1888; inv. č. 565, sign. A 2/1888; inv. č. 603, sign. C 158, 264 a 680/1892; inv. č. 609, sign. C 50/1897; inv. č. 779, sign. U 98 a 137/1902.

[40] MARUŠIAK, P., *Něco o spiritismu,* s. 77.

[41] PLECHÁČ, M., *Spiritismus v Podkrkonoší*, s. 9.

[42] Tamtéž, s. 7.

[43] HUDÁKOVÁ, Andrea, *Organizace československého spiritistického hnutí,* s. 151.

[44] PLECHÁČ, M., *Spiritismus v Podkrkonoší*, s. 7.

[45] BURGERT, L., *Spiritismus*, s. 4.

[46] Všímá si také, kterak vzrostla popularita kartářek. „*Ve válce a po válce prý mnohá ustaraná matka a žena v takové věštbě nalezla zdroj klidu, trpělivosti, doufání.*" ŽILKA, František. *Spiritism.* Kostnické jiskry, č. 48, 8. prosince 1927, s. 361–362.

[47] BUTTERWORTH, George William: *The Church and Spiritualism*. Londýn: 1937(?), s. 6.

[48] HAVELKA, E., *Světlo na horách*, s. 85.

[49] Archiv Slavomila Daňka, Katedra praktické teologie Evangelické teologické fakulty UK. Kázání na Zjevení 3,1–6, Daňkova poznámka pod čarou.

[50] MARUŠIAK, P., *Něco o spiritismu*, s. 73.

[51] PLECHÁČ, M., *Spiritismus v Podkrkonoší*, s. 12–13.

[52] Tamtéž, s. 14.

[53] SOkA Semily, OS Jilemnice, inv. č. 779, sign. U 98/1902.
[54] SOkA Semily, ČCE Libštát, R-III-D. Zpráva o sboru 1903.
[55] PLECHÁČ, M., *Spiritismus v Podkrkonoší*, s. 14.
[56] Tamtéž, s. 12.
[57] Za první republiky: Vysoké nad Jizerou 3, Bratrouchov 3, Dušnice 3, Jablonec nad Jizerou 8, Jestřabí 4, Sklenařice 1, Stará Ves 3, Poniklá 4, Tříč 3, Paseky nad Jizerou 6, Zlatá Olešnice 1. BURGERT, L., *Spiritismus*, s. 4.
[58] PLECHÁČ, M., *Spiritismus v Podkrkonoší*, s. 38.
[59] NEŠPOR, Z., *Víra bez církve*, s. 128–129.
[60] KUMPEROVÁ BRAUNOVÁ, I., *K problematice etnografického studia náboženství v Podkrkonoší*, s. 6.
[61] Tamtéž, s. 75.
[62] SOkA Semily, OS Jilemnice, inv. č. 779, sign. U 98/1902. Rozhodnutí odvolacího soudu v Jičíně, 18. dubna 1902.
[63] MARUŠIAK, P., *Něco o spiritismu*, s. 73.
[64] Tamtéž, s. 74.
[65] PLECHÁČ, M., *Spiritismus v Podkrkonoší*, s. 35–36.
[66] Tamtéž, s. 36.
[67] SOkA Semily, ČCE Křížlice, L-III-D-32 – curiosa. Dopis Františka Vrány z Jablonce nad Jizerou, 19. září 1895.
[68] PLECHÁČ, M., *Spiritismus v Podkrkonoší*, s. 36.
[69] Tamtéž, s. 37.
[70] KUMPEROVÁ BRAUNOVÁ, I., *K problematice etnografického studia náboženství v Podkrkonoší*, s. 64.
[71] PLECHÁČ, M., *Spiritismus v Podkrkonoší*, s. 31.
[72] KUMPEROVÁ BRAUNOVÁ, I., *K problematice etnografického studia náboženství v Podkrkonoší*, s. 73.
[73] MARUŠIAK, P., *Něco o spiritismu*, s. 74.
[74] BRAUM, Jan (ed.): *Drobty pro rodinný památník: Přepis rukopisu rodinné kroniky Josefa Soukupa, okresního veterinárního rady v Jičíně*. Včelná, 2010, s. 210.
[75] PLECHÁČ, M., *Spiritismus v Podkrkonoší*, s. 39.
[76] KUMPEROVÁ BRAUNOVÁ, I., *K problematice etnografického studia náboženství v Podkrkonoší*, s. 76.
[77] Tamtéž, s. 77.
[78] PLECHÁČ, M., *Spiritismus v Podkrkonoší*, s. 39.
[79] SOkA Semily, OS Jilemnice, inv. č. 565, sign. A 2/1892.
[80] *Posel záhrobní*, 1918–1919, 4/5, s. 64–66. Citace převzatá z: BŘEZINOVÁ, Hana. *Moderní český spiritismus.* Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Brno, 2009, s. 25.
[81] ZELLERIN, H. (ed.), *Z deníků a korespondence rodiny zvěrolékaře Josefa Soukupa*, s. 333–334.
[82] MARUŠIAK, P., *Něco o spiritismu*, s. 77.
[83] DUŠEK, Libor. *Křížlice takřka bezstarostné.* Krkonoše – Jizerské hory, č. 2, 2010. http://krkonose.krnap.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=11080&Itemid=34, zpřístupněno 30. srpna 2017.
[84] Např. Lv 20,6, Dt 18,12, Zj 21,8 nebo L 16,19–31.
[85] Zde má Havelka na mysli Ketrleho z Pasek, který šířil své učení v 50. a 60. letech 19. stol.
[86] SOkA Semily, ČCE Libštát, R-III-D. Zpráva o sboru 1894.
[87] SOkA Semily, ČCE Libštát, III-B-10. Ohlášky 28. srpna 1903, podobně čteme i v dalších ohláškách před večeří Páně v tomtéž roce. Toto uvedené nabádání před večeří Páně pokračovalo takto: *„Též kdo se opijí, nemá k večeři Páně jíti, neb nemůžeme píti kalich Páně a kalich ďáblů. Též kdo s bratrem svým není smířen, nemá jíti k stolu Páně, neb dí Pán Ježíš: Nechej dar tvůj před oltářem a odejdi, prvé smiř se s bratrem svým a potom přijď a obětuj dar svůj. Tak když očistíme srdce svá, bude nám vzácná a milá památka smrti Kristovy, lámaný ten chléb a kalich vína.“*
[88] SOkA Semily, ČCE Libštát, R-III-D. Zpráva o sboru 1903.
[89] SOkA Semily, ČCE Libštát, R-III-D. Zpráva o sboru 1894.
[90] HAVELKA, E., *Světlo na horách*, s. 84.
[91] SOkA Semily, ČCE Křížlice, statistika. Sešit se soupisem členů z 30. let. 20. století.
[92] MARUŠIAK, P., *Něco o spiritismu,* s. 73.
[93] Tamtéž, s. 73.
[94] Rozhovor s Ludmilou(?) Šáfrovou a Vladimírem Hodboděm. Využil jsem rozhovorů s pamětníky z libštátského sboru, které byly učiněny studenty ze semináře Jana Horského z Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.

[95] Rozhovor s Janem Křížem, 18. ledna 2011 v Libštátě.
[96] SOkA Semily, ČCE Libštát, R-III-D. Zpráva o sboru pro 1903, 27. května 1903.
[97] LOUDA, J., *Valteřičtí evangelíci od tolerančního patentu po spojení v Československou církev evangelickou*, I. část, s. 92 a 105.
[98] Tamtéž, s. 105.
[99] SOkA Semily, ČCE Křížlice, L-III-D-32 – curiosa. Dopis Havelky křížlickému faráři Kutlíkovi, 25. listopadu 1893.
[100] MARUŠIAK, P., *Něco o spiritismu,* s. 73.
[101] 1 Sam 28,1–25.
[102] HAVELKA, E., *Světlo na horách*, s. 81a 87.
[103] Tento biblický text například užíval jeden z největších církevních kritiků spiritismu G. W. Butterworth. BUTTERWORTH, G. W.: *The Church and Spiritualism,* s. 3.
[104] HAVELKA, E., *Světlo na horách*, s. 86.
[105] MARUŠIAK, P., *Něco o spiritismu,* s. 78.
[106] Tamtéž, s. 77.
[107] Tamtéž, s. 78.
[108] ŽILKA, F., *Spiritism*, s. 361.
[109] Rozhovor s Janem Křížem, 18. ledna 2011.
[110] HAVELKA, E., *Světlo na horách*, s. 81.
[111] Tamtéž, s. 81.
[112] Archiv Slavomila Daňka, Katedra praktické teologie Evangelické teologické fakulty UK. Kázání na Zjevení 3,1–6.
[113] SOkA Semily, ČCE Libštát, balík 11. Dotazník o biblických hodinách, 10. května 1934.
[114] Tamtéž.
[115] HAVELKA, E., *Světlo na horách*, s. 85.
[116] Rozhovor s Marií Brabencovou, 14. září 2007.
[117] MARUŠIAK, P., *Něco o spiritismu,* s. 75.
[118] HAVELKA, E., *Světlo na horách*, s. 87.
[119] Rozhovor s Marií Brabencovou, 14. září 2007.
[120] BRAUM, J. (ed.), *Drobty pro rodinný památník*, s. 157–158.
[121] Tamtéž, s. 158.
[122] Josef Soukup (dědeček) → Marie Vraštilová (matka, spiritistka) + Jan Vraštil (otec, jeho rodiče katolíci, vychován evang. dědečkem, po svatbě přestoupil k evang.) → Zdeňka Kovářová.
[123] BRAUM, J. (ed.), *Drobty pro rodinný památník*, s. 152.
[124] SOkA Semily, ČCE Křížlice. Zprávy o sboru L-III-D-4. Církevní a školní vizitační protokol. Zápis učiněn 10. června 1884 seniorem Lánym (opis Bohuslava Kutlíka).
[125] SOkA Semily, ČCE Křížlice, L-III-D-32 – curiosa. Dopis Josefa Buchara z Mříčné, 6. ledna 1892.
[126] Tamtéž, dopis Havelky křížlickému faráři Kutlíkovi, 25. listopadu 1893.
[127] Tamtéž, opis Františka Vrány z Jablonce nad Jizerou, 19. září 1895.
[128] ÚA ČCE, AF SR ČCE, A/38, Křížlice 1920–1949. Dopis administrátora Štěpána Pavlince, 23. června 1925.
[129] SOkA Semily, ČCE Křížlice. Zprávy o sboru L-III-D-4. Církevní a školní vizitační protokol. Zápis učiněn 10. června 1884 seniorem Lánym (opis Bohuslava Kutlíka).
[130] KUMPEROVÁ BRAUNOVÁ, I., *K problematice etnografického studia náboženství v Podkrkonoší*, s. 117.
[131] REJCHRT, L., *Na horách ležící*, s. 123.
[132] DUŠEK, L., *Křížlice takřka bezstarostné*.
[133] RÁDL, Emanuel. *Co soudím o spiritismu*. Praha: Grosman & Svoboda, 1922, s. 2.
[134] DUŠEK, L., *Křížlice takřka bezstarostné*.
[135] BURGERT, L., *Spiritismus*, s. 4–5.
[136] HAVELKA, E., *Světlo na horách*, s. 63; SOkA Semily, ČCE Křížlice, statistika. Sešit se soupisem členů z 30. let 20. století.
[137] SOkA Semily, OS Jilemnice, inv. č. 561, sign. A 17/1888; inv. č. 565, sign. A 2/1892.
[138] SOkA Semily, OS Jilemnice, inv. č. 779, sign. U 137/1902.
[139] SOkA Semily, ČCE Křížlice, L-III-D-32 – curiosa. Dopis Josefa Buchara z Mříčné, 6. ledna 1892.
[140] SOkA Semily, OS Jilemnice, inv. č. 565, sign. A 2/1892.
[141] SOkA Semily, ČCE Křížlice, L-III-D-32 – curiosa. Dopis Havelky křížlickému faráři Kutlíkovi, 25. listopadu 1893.
[142] SOkA Jičín, matrika zemřelých. Narozen 15. února 1864 v Libštátě, zemřel 12. ledna 1934 v Jičíně (odkaz vyhledal Hugo Zellerin).
[143] SOkA Semily, ČCE Křížlice, L-III-D-32 – curiosa. Dopis Františka Vrány z Jablonce nad Jizerou, 9. září 1895.
[144] SOkA Semily, ČCE Křížlice, L-III-D-32 – curiosa. Dopis Františka Vrány z Jablonce nad Jizerou, 19. září 1895.
[145] ZELLERIN, H. (ed.), *Z deníků a korespondence rodiny zvěrolékaře Josefa Soukupa*, s. 17.
[146] Tamtéž, s. 28. Únor/březen 1887.

[147] Tamtéž, s. 53.
[148] KUMPEROVÁ BRAUNOVÁ, I., *K problematice etnografického studia náboženství v Podkrkonoší*, s. 21. Autorka odkazuje na farní kroniku ze Studence z let 1887–1888.
[149] *21. srpna 1910 v Nové Pace sjezd spiritistů, mezi řečníky Paula Moudrá. Současně sjezd čs. strany pokrokové.* ZELLERIN, H. (ed.), *Z deníků a korespondence rodiny zvěrolékaře Josefa Soukupa*, s. 140.
[150] *19. března 1919 v malém sále sokolovny přednášel red. Sezemský z N. Paky o spiritismu.* ZELLERIN, H. (ed.), *Z deníků a korespondence rodiny zvěrolékaře Josefa Soukupa*, s. 165.
[151] BRAUM, J. (ed.), *Drobty pro rodinný památník*, s. 157–158.
[152] ZELLERIN, H. (ed.), *Z deníků a korespondence rodiny zvěrolékaře Josefa Soukupa*, s. 177.
[153] Tamtéž, s. 200. 13. března 1923.
[154] Tamtéž, s. 252. 16. února 1925. Původní deník zde obsahuje ještě další informace. Záznam je v přepisech krácen.
[155] Tamtéž, s. 256. Duben 1925.
[156] Tamtéž, s. 273. 25. prosince 1925.
[157] Tamtéž, s. 308.
[158] Podobnou reakci, jakou měl Ladislav Syllabus, nacházíme i u anglikána Roberta Bensona: „*Sdělení, která se nám dostávají od duchů, zřídka svou moudrostí převyšují dílo současných žijících autorů, natož pak aby svojí moudrostí dosahovaly hloubky a hodnoty učení největších duchovních představitelů minulosti.*" BYRNE, G., *Modern spiritualism and the Church of England,* s. 154. Citován BENSON, *Spiritualism*, s. 15.
[159] ŽILKA, F., *Spiritism*, s. 361–362.
[160] ZELLERIN, H. (ed.), *Z deníků a korespondence rodiny zvěrolékaře Josefa Soukupa*, s. 371. 1. února 1931.
[161] Tamtéž, s. 380. 22. května 1931.
[162] Tamtéž, s. 455. 12. ledna 1934.
[163] Jeden až dva týdny po smrti spiritisty se na přání příbuzných konala seance, na níž měla být umožněna komunikace se zemřelým. KUMPEROVÁ BRAUNOVÁ, I., *K problematice etnografického studia náboženství v Podkrkonoší*, s. 79.
[164] ZELLERIN, H. (ed.), *Z deníků a korespondence rodiny zvěrolékaře Josefa Soukupa*, s. 458. 18. března 1934.
[165] Tamtéž, s. 460. 26. dubna. 1934
[166] Tamtéž, s. 501. Listopad 1936.
[167] http://www.ccejicin.cz/historie, zpřístupněno 30. srpna 2017.
[168] ZELLERIN, H. (ed.), *Z deníků a korespondence rodiny zvěrolékaře Josefa Soukupa*, s. 462. 5. června 1934.
[169] Viz pozn. 142.
[170] HIGHET, John. *The Scottish churches: a review of their state 400 years after the Reformation.* London: Skeffington, 1960, s. 49.
[171] ZELLERIN, H. (ed.), *Z deníků a korespondence rodiny zvěrolékaře Josefa Soukupa*, s. 250. 11. ledna 1925.
[172] Tamtéž, s. 279. 25. dubna 1926.
[173] Tamtéž, s. 426. 15. prosince 1932.
[174] Tamtéž, s. 314. Březen 1928.
[175] KUMPEROVÁ BRAUNOVÁ, I., *K problematice etnografického studia náboženství v Podkrkonoší*, s. 89–90.
[176] ZELLERIN, H. (ed.), *Z deníků a korespondence rodiny zvěrolékaře Josefa Soukupa*, s. 312. Únor 1928.
[177] Tamtéž, s. 331. Leden 1929.
[178] Tamtéž, s. 333–334. 10. března 1929.
[179] Tamtéž, s. 368. 25. prosince 1930.
[180] Tamtéž, s. 437. 2. května 1933.
[181] Tamtéž, s. 255. 9. dubna 1925.
[182] Tamtéž, s. 299. 7. června 1927.
[183] Tamtéž, s. 315. Březen 1928.
[184] Tamtéž, s. 437. 2. května 1933.
[185] Tamtéž, s. 373. Březen 1931.
[186] Tamtéž, s. 375. 27. března 1931.
[187] Tamtéž, s. 379. 11. května 1931.
[188] Tamtéž, s. 375. 27. března 1931.
[189] Tamtéž, s. 275. Únor 1926.
[190] http://www.ccejicin.cz/historie, zpřístupněno 30. srpna 2017.
[191] HAZELGROVE, Jenny. *Spiritualism and British Society Between the Wars*. Manchester: University Press, 2000, s. 18. ISBN 978-0719055591. Závěrečná zpráva z této komise byla publikována až v roce 1979 v časopise *Christian Parapsychologist.*
[192] PERRY, M. (ed.), *The 1939 Report to the Archbishop of Canterbury*.
[193] Tamtéž.
[194] HAZELGROVE, J., *Spiritualism and British Society*, s. 19.
[195] BUTTERWORTH, G. W., *The Church and Spiritualism*, s. 4.
[196] BYRNE, G., *Modern spiritualism*, s. 220.

[197] KUDRNOVSKÝ, Alois. *Spiritismus.* Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1908, s. 30. Kudrnovský se zde odvolává na PAVLÍK–SYCHRA, Boleslav. *Spiritismus ve světle pravdy.* Přeštice: Fr. Jan Šafařík, 1903, s. 15.

[198] BROWN, Callum G. *Religion and Society in Twentieth-century Britain*. Harlow: Pearson Education, 2006, s. 104.

[199] KUMPEROVÁ BRAUNOVÁ, I., *K problematice etnografického studia náboženství v Podkrkonoší*, s. 117.

[200] ŽILKA, F., *Spiritism*, s. 361.

KLETVÍK, Jan. ***Evangelíci a spiritismus v Podkrkonoší***

After 1781 there were established several Protestant congregations in Podkrkonoší (North-East Bohemia). Approximately one hundred years later, the whole region was greatly affected by Spiritualism, a belief in communication with spirits of the dead through mediums. My objective is to describe the attitudes of the Protestant congregations in Podkrkonoší towards Spiritualism and analyse their causes and effects. For this purpose, I studied the congregations in Libštát, Křížlice, and Jičín. In particular I focused on their parish priests because they had the control over their flock in these questions. I went through the archival materials of the respective congregations as well as personal diaries, and I analysed the memories of several interviewed people. These findings were then compared with the attitudes of some congregations in Great Britain.

The results revealed three different approaches of the priests. Some were very radical, which led to excommunication of Spiritualists. Others were rather tolerant, which resulted in integration of Spiritualists. Finally, some priests were quite secretive, so their parishioners may not have seen a clear line between Spiritualism and Christianity.

(Translated by the author)

Vlastimil Kybal a Josef Pekař, žák a učitel

Jaroslav Hrdlička

O Josefu Pekařovi bylo napsáno mnoho. Přesto do značné míry zůstává nepoznán. Jednou z cest, jak tohoto historika lépe pochopit, může být zkoumání jeho učitelských vztahů s žáky. Patřil k nim i historik a diplomat Vlastimil Kybal (1880–1958).

Na střední škole se Kybal s Pekařovým dílem v podstatě nesetkal. Až pražská univerzita a její přednášková nabídka jej 16. října 1899 seznámila s pedagogem, jehož řečnický talent ho ihned zaujal.[1] O několik měsíců později se začal student seznamovat i s Pekařovými díly.[2] Vedle nich se snažil poznat i díla starších českých historiků, především F. Palackého, V. V. Tomka a J. Golla.[3] J. Pekař jej zaujal i svým vedením v historickém semináři.[4] Zde se Kybal rozhodl pro dějiny předchůdců husitství a z nich především M. Matěje z Janova.[5] O Pekařovu semináři si student zapsal do deníku: „*Pekař je nadaný člověk (ne však geniální), je a snaží se být velice moderním historikem českým. Má hojné nápady a hypotézy. Je příliš synem doby a dne. […] V semináři i z katedry polemizuje časem s novinami (s Časem, N. L.)! […] Je příliš subjektivní. Je ješitný a domýšlivý. Nemá žáků. Já, ač akceptuji mnohé jeho názory, nemohu k němu přilnout, pon[ěvadž] mu schází morální výše, mravní a čistý zápal pro věc, který kupř. u Masaryka právě dojímá a láká.* “[6]

I přes toto hodnocení, jež předznamenalo složité vztahy učitele a žáka, se Kybal pokoušel k J. Pekařovi během roku 1901 více přiblížit. Velmi mu záleželo, aby v něm pedagog viděl „*studenta vynikajícího nade všechny ostatní svými vědomostmi, pracovní energií, programovostí práce i nadáním historickým*.“[7] Dílu učitele věnoval recenzní pozornost v revui Rozhledy.[8] Do ní student přispíval i dalšími recenzemi a studiemi.[9]

Revue vyvolal k životu T. G. Masaryk, když roku 1885 vydal známou úvahu *Jak zvelebovat naši literaturu naukovou?* V ní vyzval i k zakládání nových periodik, seznamujících čtenáře s politickým i kulturním děním ve světě.[10] Úvahou inspiroval nakladatele J. Pelcla, jenž roku 1892 založil revue Rozhledy, vycházející v letech 1892–1909.[11]

Vlastimil Kybal na portrétu z ateliéru Františka Drtikola.

Zde je třeba poznamenat, že Kybalův vztah k Josefu Pekařovi se vyvíjel (a nemohl ani jinak) i pod vlivem žákovského vztahu k prof. Jaroslavu Gollovi. Tomu student během univerzitního studia projevoval značnou úctu, jež se promítla i do jeho publikační činnosti.[12]

Velmi brzy Pekař kladně zhodnotil Kybalovu pracovitost. Především uznal za velmi dobrý jeho referát v historickém semináři, věnovaný muzejnímu kodexu XIII E 13 Regulí M. Matěje z Janova.[13] Pedagog na žáka působil i myšlenkově. Stopy jeho vlivu nalezneme např. v Kybalově deníkovém rozboru myšlenek i dějů 1. dílu Jiráskova románu *Bratrstvo*.[14]

V roce 1901 si Pekař i Goll začali více uvědomovat finanční obtíže, s nimiž se Kybal probíjel univerzitou. I když pocházel ze statku v Černochově u Loun, na studia nastoupili i jeho další sourozenci. Kybal, zajištěn z domova pěti zlatými měsíčně, vydělával si na knihy a obědy opisováním v archívech. Pekař s Gollovým vědomím otevřel studentovi možnost přivydělat si tu a tam korekturami konanými pro redakci ČČH.[15] Dlouho na sebe nedala čekat ani učitelova podstatnější nabídka. Kybal ji zachytil v deníku 3. září 1901: „*Velmi mne vzrušil dnes mně došlý dopis dra Pekaře, v němž mně nabízí místo archívního adjunkta v Jindřichově Hradci s 600 zl. a s vyhlídkou na brzké dostihnutí místa archiváře tamže.*“[16] Mladý historik o nabízeném místě vážně uvažoval, ale nakonec se rozhodl využít raději možnosti dalšího univerzitního studia.[17]

Učitel i dále nezapomínal na žákovo hmotné dobro. Dílo, na němž se měl student svou prací podílet, patří k významným z Pekařovy vědecké dílny. 21. listopadu 1902 si student do deníku zapsal: „*Opisuji pro prof. Pekaře Kristiánovu legendu a opis pak kolacionuji s rukopisem kapitulním. Byl jsem proto dnes dopoledne u biskupa Krásla se představit.*“[18] O své opisovačské činnosti si dále poznamenal: „*Legendu Kristiánovu kolacionuji v hospodářském úřadě děkanství kapituly pražské.*“[19] Na jiném místě deníku Kybal kladně hodnotí, že práce nad Kristiánovou legendou mu umožňuje kontakt s profesorem, „*jenž v mnohém ohledu je mi vzorem a jenž svými názory na mne mnoho působí.*“[20] Kybal pak pečlivě provedl korektury celého textu legendy.[21] Pilná práce mu pomohla. 12. ledna 1903 studentovi Pekař prozradil, že jej prof. Goll i on navrhli „*za asistenta historického semináře.*“[22] V lednu 1903 v deníku student vyjádřil jisté zklamání, že Pekař ve vydání svého díla nezmínil jeho pomocné vědecké práce na zde vřazené Kristiánově legendě. Posléze ale došel k závěru: „*A ostatně: o mé práci při vydání Kristiana ví prof. Goll i autor sám. A to mně stačí. Na chválu jiných tak nedám, jako na uznání těchto dvou osob.*“[23] V dalších měsících Kybal sledoval se zájmem odezvy historiků na Pekařovo dílo, především z pera prof. J. Kalouska.[24]

První známky zkalení vztahu učitele a žáka se promítly do Kybalova deníku v březnu 1903. Žák zde v deníkovém zápise Pekařovi vytkl nedůvěřivost a podezíravou povahu. Vytkl mu i tematickou roztěkanost. Pekař mu nedovede „*setrvat při jedné věci dlouho; dovede pracovat intenzivně, ano horečně, ale jen na čas, po čase stává se mu předmět, který ho byl zaujal, protivným. Prchá k jinému předmětu. Má také jemný historický instinkt, tuší jádro věci, ale důkladně věc probrat nedovede – jen naznačí a jde dále. Imponuje mně samostatností své povahy i bystrostí své*

práce. Ale tuto se rozcházíme: já jsem důkladný a pořádný venkoncem. Mám zájem pro mnohé věci, ale jen jedna věc poutá mne a zajímá […]."[25] Student v deníku vyjádřil i doufání, že učitel pozná poctivost a upřímnost jeho povahy a bude k němu otevřenější.[26]

K hlubšímu přiblížení učitele a žáka však nikdy nedošlo. Kybalovu narůstající nechuť k J. Pekařovi výrazně prohloubila učitelova kritika T. G. Masaryka. Žák ji nepřijal a to z části připravilo podmínky budoucího rozchodu obou historiků.[27] Skončilo tak období dvacátého druhého a dvacátého třetího roku Kybalova života, kdy měl Pekař na něho značný vliv a každá jeho myšlenka u něho vyvolávala, především na mravní a národnostní rovině, ozvěny.[28]

V roce 1905 mladý historik vydal monografii o M. Matěji z Janova. Ještě o dva roky později J. Goll o jeho disertaci vyslovil kladné hodnocení: „*Kniha dr. Kybala znamená velký a rozhodný krok kupředu ku poznání Matěje z Janova a tím i předhusitství i husitství samého […].*"[29]

Již na počátku roku 1905 informoval Kybal Pekaře, že s dokončením monografie uzavřel historicko-teologická studia o době předhusitské a obrací se ke studiu tématu z doby předbělohorské a v ní k politice Karla ze Žerotína.[30] Dopis Pekařovi nepostrádá pro Kybala někdy příznačně patetické a zbrklé tóny. Budoucí autor rozměrného díla o Husovu učení zde například konstatuje, že se „*vzdal dalších plánů na studium husitství po stránce teologické […].*"[31] Kybal skutečně na čas opustil své disertační téma, aby se věnoval studiu doby, jež ho hluboce zaujala. Prázdninová cesta roku 1905 po středoevropských archivech se pak stala prvním velkým pokusem historika obsáhnout pramenný materiál týkající se jeho budoucího habilitačního tématu z novověkých dějin. I další prameny z roku 1905 již dokládají Kybalovy plány psát práci z novověkých dějin.[32]

Průběh zmíněné prázdninové cesty roku 1905 mapuje Kybalova korespondence s Pekařem. Po týdenním pobytu v Magdeburku cestoval historik do Lince. Odtud učiteli nastínil další průběh své cesty do archivů ve Vídni, Budapešti, Brně a Kroměříži.[33] Pekařovi zhodnotil i svůj pobyt ve Vídni.[34] Historikova radost nad úspěšnou cestou vyvrcholila na Moravě, kde nalezl cenné prameny v kroměřížském archivu. Návrat do Prahy se pak pro Kybala odehrál ve znamení badatelských úspěchů.[35] Pekař na žákovy zprávy z cesty reagoval v dopise Gollovi jen stručně. Stejně krátce komentoval i jeho radost z výsledků cesty.[36]

Zlom v historikově tematické orientaci potvrdil i pozdější text jeho životopisu. Zde Kybal uvádí, jak byl jeho dlouholetý zájem o dílo M. Matěje z Janova korunován vedle dvou seminárních prací i disertací poctěnou jubilejní cenou KČSN. Pokračuje: „*Po dokončení tohoto spisu kandidát obrátil se ke studiu politických dějin nového věku se zvláštním zřetelem ke století XVII.*"[37]

Jen z části lze odhadnout, do jaké míry na Kybalův příklon ke studiu novověkých dějin působili jeho univerzitní učitelé. Gollův vliv na tento posun lze poměrně snadno vyloučit. Odmítavý referát o Kybalově prvé habilitační práci z novověkých dějin dokládá jasně nelibost učitele nad žákovým zběhnutím z pole mu otevřených a doporučených středověkých témat.

Nelze předpokládat, že by na tento příklon působil výrazněji i sám Pekař. Spíše to byly vlivy odjinud. Naznačuje to z části již citovaný Kybalův dopis učiteli z počátku roku 1905. V něm jsou uvedeny některé motivy historikova rozhodnutí věnovat pozornost předbělohorským dějinám střední a západní Evropy: „*Zvolil jsem Žerotína podle dávných, Denisem vzbuzených sympatií k tomuto filosofu zbloudilému mezi politiky a světci žijícímu v zkaženém světě.*“[38] Pisatel dopisu Pekaře ujistil, že „*motivy této konverze jsou čisté a ideální […], je potřebné, abych po studiu omezeného tématu obrátil se k jinému oboru a k jiné době.*“[39]

Vědecký, společenský i národní život v Praze byl před první světovou válkou spojen s činností řady institucí, spolků, klubů. Mezi nejdůležitější z nich pro Kybalovo vědecké i společenské zrání patřil Historický klub. V letech 1903/4 se stal Kybal spolu s Josefem Kazimourem jeho jednatelem.[40] Tuto funkci pak v letech 1904/5 zastával sám, aby pro léta 1905/6 na toto místo nastoupil již jen J. Kazimour.[41] Opuštění jednatelské funkce souviselo s chystaným Kybalovým studijním pobytem v Paříži, který se uskutečnil v první polovině roku 1906. Formálně byla cesta k historikovu pařížskému pobytu otevřena udělením státního stipendia.[42]

Kybalovo studium v Paříži roku 1906 se promítlo do jeho korespondence s J. Pekařem, jemuž především vedle F. Drtiny, J. Golla, Z. Nejedlého a R. Urbánka popisoval své studijní dojmy „z Babylonu nad Seinou“.[43] V Paříži si historik výrazněji než v Praze uvědomil měnící se situaci předválečné evropské historiografie. V tomto poznání nebyl ze své generace historiků sám. Po setkání s Kybalem v Paříži odtud poprvé výrazněji zazněl do Čech Gollův názor o Kybalově nepoddajnosti.[44] I Kybalův žákovský vztah k J. Gollovi během žákova pařížského studijního pobytu v roce 1906 jako by narazil na své meze. Z ciziny Kybal napsal tomuto učiteli dopis, který připravil jeho rozchod s Gollem i Pekařem. V něm Gollovi nekompromisně, nekomunikativně a do jisté míry i netaktně vysvětlil svou snahu věnovat se vedle středověku i evropským novověkým dějinám.[45] Sám Goll Kybalovy schopnosti historika zhodnotil před Pekařem velmi střízlivě.[46]

Kybalovým dalším studijním cílem se na krátký čas stalo i malé univerzitní město Bonn. Zde jej přitahoval především Pekařem i Gollem mu doporučovaný německý historik husitství Friedrich von Bezold.[47]

Kromě poznámek v historikových zápisnících se o bonnském pobytu zachoval cenný Kybalův dopis Pekařovi, psaný na sklonku jeho zdejšího pobytu. Je vyznáním zklamání ze stavu německé historiografie. Kybal tu konstatuje: „*Nač jsem byl nejvíce zvědav, to byla metodičnost, solidnost a objektivnost německé vědy […]. A právě v tom jsem byl zklamán, zvláště co se týče objektivnosti. Kupř.: Bezold přednáší o ‚velikém kurfirstovi'. O tomtéž tématu jsem poslouchal v Paříži přednášky E. Bourgeoise na École des sciences politiques. Bourgeoise – výborný řečník a pedagog – pojal předmět ‚z výše', jako kapitolu diplomatické a politické historie Evropy 18. století. Jemu byl Friedrich stejnou složkou historickou, jako byla Kateřina v Rusku nebo Marie Terezie v Rakousku. Bezold také líčí Friedricha v rámci politické a kulturní historie 18. století, ale vždy se zvláštním akcentem pruským: Friedrich je mu typem a tvůrcem pruské monarchie 18. století, tak jako jiným je Bismarck tvůrcem německé jednoty 19. století. Stanovisko stejně úzkoprsé, jako nesprávné.*“[48]

Jak dokládá jiný dopis Pekařovi, Kybal obdivoval Bourgeoisovo dílo a navrhl pro knihovnu Historického klubu zakoupit jeho *Manuel historique de politique étrangère*.[49]

Ve srovnání Bezoldovy a Bourgeoisovy metody práce s historickými fakty se Kybal pokusil vyrovnat s poznáním stavu historické vědy, jež načerpal během studia v Paříži i Bonnu. Jeho otazníky nad objektivitou německé pozitivistické historiografie je nutno vidět v kontextu s jeho prohlubujícím se poznáním limitů pozitivistické historiografie. Veden tímto poznáním, mladý historik se v dopise Pekařovi z Bonnu odvolává na Denise. Ten mu „*ve své poslední knize o německé říši pěkně praví, že velikým nebezpečím historie je abstrakce; detaily přesné; atmosféra zkažená; úvod ke kultu hrdinů […]*".[50]

Kybalovi je v tomto stavu evropské historické vědy bližší duch i osobitost textů francouzského historika, jehož dílo se mu vyznačuje snahou o překonání krize pozitivizmu, než detailismus a nacionalistické ambice jeho německých kolegů. V závěru dopisu Pekařovi se vyjádřil jasně: „*Nemám despektu k německé vědě a kultuře, mám jen osobně zdůvodněnou skepsi k její síle a čistotě.*"[51] Orientace na francouzskou historiografii i jisté podcenění německé historické vědy Kybalovi u Pekaře neprospěly a přispěly k zvětšení odstupu mezi oběma historiky.

Bonnské studium mladého historika sice zůstalo ve stínu jeho předcházejícího pařížského pobytu, ale přece nebylo ztrátou. Naopak, v mnohém přispělo k jeho vědeckému růstu.

Po návratu z ciziny na podzim roku 1906 historik znovu nastoupil na místo sekretáře a knihovníka historického semináře.[52] Dvojí studijní pobyt probudil u historika i intenzivní zájem o sociální a psychologické aspekty dějin, který promítl po návratu do Čech publikačně i do odborných periodik.[53] Po celý zbytek roku 1906 vznikala Kybalova první habilitační práce *Jindřich IV. a Rudolf II. Dvě kapitoly ze zahraniční politiky francouzsko-habsburské v letech 1592–1610*.[54] Úplný rozchod mezi Gollem a Kybalem byl dovršen po učitelovu odmítnutí práce v červenci 1907.[55] Ještě v roce 1930 vysvětloval Kybal historiku K. Stloukalovi jako hlavní příčinu tohoto rozchodu svou snahu věnovat se vedle středověku i evropským novověkým dějinám.[56]

Gollovo odmítnutí této práce mělo dohru v Kybalově rezignaci na skromné místo asistenta historického semináře dne 14. srpna 1907.[57] Goll i Pekař přijali žákovu rezignaci s ulehčením.[58] Pekař přijetí rezignace oznámil děkanátu FF UK 2. října.[59]

Touto rezignací ztratil téměř třicetiletý historik jeden ze svých základních zdrojů obživy. Místo zastával od 1. února 1903 do konce září 1907 a příjem z něho nebyl vysoký.[60] Po Kybalovi místo zastával Jan Slavík, později František Hrubý či Zdeněk Kalista.[61]

Druhým zdrojem Kybalovy obživy bylo sekretářství Výboru pro lidové přednášky českých vysokých škol pražských, jež získal s Gollovou pomocí 1. října roku 1906, krátce po návratu z Paříže a Bonnu.[62] Opustil je až 30. listopadu 1919, po svém vstupu do diplomatického sboru Československa. Vedle cestovních stipendií

a honorářů za vydané texty šlo (po rezignaci na místo asistenta historického semináře) na řadu let o jediný pravidelný historikův příjem.[63]

Po neúspěchu první habilitační práce odjel Kybal na počátku dubna 1907 do Říma, kde pracoval do léta ve vatikánských archivech.[64] Rozhodl se (cestou shromažďování pramenných materiálů v řadě evropských archívů) připravit další práci. V ní se věnoval velkému tématu francouzské historie, Jindřichu IV. a jeho zahraniční politice. Badatelská i cestovatelská vůle i energie mladého historika byly obdivuhodné. V. Kybal za sebou skutečně spálil všechny mosty. Již nemohlo dojít ke sblížení s J. Gollem a jemu nejbližšími žáky J. Pekařem a J. Šustou.

V letech 1908–1911 navštívil Kybal na badatelských cestách řadu evropských archívů. Prameny z nich promítl do úspěšné habilitační práce *Jindřich IV. a Evropa v letech 1609 a 1610*. Zdařilá práce byla oceněna jubilejní cenou ČAVU. Původně ji její autor ani publikovat nechtěl.[65]

Kybal profesorskému sboru FF UK podal žádost o přijetí své práce na sklonku roku 1909.[66] Archív UK uchoval zprávu komise, jež měla tento nový text posoudit. Ta se sešla 10. května 1910 ve složení J. Goll, J. Bidlo a J. Pekař.[67] Složení komise bylo pro Kybala příznivější právě Bidlovou účastí.[68] Tento historik blízký kruhu V. Novotného nahradil Kybalovi nepříznivě nakloněného Šustu.[69] V Gollově referátu zazněly i nyní negativní tóny. Přesto závěrečné hodnocení nedopadlo pro autora posuzované práce zle: „*Podepsaná komise hledíc k pokroku, který se ukazuje v nové práci dr. Kybala z oboru dějin novověkých, a přihlížejíc při tom vždy k ceně jeho starší práce o Matěji z Janova a kladouce na cenu této práce zvláštní váhu, navrhuje, aby dr. Kybal [...] byl připuštěn k dalším aktům habilitačním pro dějiny středního a nového věku [...].*“[70]

Kvality historikovy nové habilitační práce, podložené rozsáhlým pramenným materiálem, byly přesvědčivé. Text ukazuje, že její autor pozitivně přijal i většinu Gollových výtek věnovaných jeho habilitační práci z roku 1907. To si uvědomil i sám Goll a otupil ostří svého kritického hlasu. Kybalovi se tak v květnu roku 1910 podařilo překročit předěl, na kterém o tři léta dříve ztroskotal. Jeho další cesta k docentuře již byla přímá: „*Zpráva komise byla přednesena ve schůzi profesorského sboru 21. června 1910 a v poslední schůzi před prázdninami, 7. července, vykonal dr. Kybal habilitační kolokvium, jehož výsledek byl uznán uspokojivým. Přednášku na zkoušku mohl vykonat [...] až po prázdninách, 27. října, na téma: Zahraniční mínění o českém Majestátu. Téhož dne usneseno sborem předložit ministerstvu vyučování návrh na udělení veniae legendi dr. Vlastimilu Kybalovi pro obor všeobecných dějin věku středního a nového.*“[71]

Toto obhájení se mladého historika bylo i definitivním stvrzením jeho rozchodu s J. Gollem a J. Pekařem. Oba učitelé žákovi pomohli v nalezení základního badatelského směru.[72] Jejich rozchod s ním však naznačuje, že vítr do plachet Kybalovy životní lodi vanul již z jiných směrů, než ty, jež poháněly lodě Gollova a Pekařova života.

V květnu 1917 podepsal Kybal s odborně i lidsky mu blízkým univerzitním učitelem prof. Václavem Novotným *Projev českých spisovatelů k českému poselstvu na říšské radě*.[73]

Ten vznikal v atmosféře národní a sociální radikalizace české společnosti. Podpisem vyjádřil svobodně své politické názory. Projev podepsal i Kybalovi blízký filosof a pedagog prof. F. Drtina.[74] Ani J. Goll, ani J. Pekař projev podpisem nepodpořili. Nic nemohlo lépe vyjádřit politickou i lidskou vzdálenost mezi Kybalem a těmito jeho univerzitními učiteli.

Ke sblížení Kybala i Pekaře nedošlo ani po 28. říjnu 1918. Samotný vznik Československa se stal významným impulsem pro další vývoj české historiografie. Přinesl i snahu řady zástupců historické vědy pořádat nově učební aktivity na pražské univerzitě i vydavatelské aktivity v periodikách a organizacích historiků. K tomuto usilování se připojil v letech 1918 až 1920 i V. Kybal.

Politické postoje Jaroslava Golla během války vyvolaly u části jeho žáků, mezi nimi i u Kybala, odpor a posléze i odmítavou reakci. Ta se promítla do (nezachovaného) memoranda sedmnácti českých historiků, zaslaného počátkem listopadu 1918 Historickému klubu. To požadovalo Gollovo opuštění redakce ČČH i vzdání se protektorství nad Historickým klubem. Podepsal je i V. Kybal.[75] Požadavek byl přes omezující snahy J. Pekaře úspěšný.

Od prosince 1918 se profesoři i docenti jednotlivých oborů historie na UK scházeli na poradách, na nichž se věnovali otázkám rozvoje univerzitní i publikační činnosti. V. Kybal zde byl mezi aktivními. Setkání zahrnula i diskusi o vytvoření nové redakční rady ČČH. J. Pekař usiloval i nadále o to, aby zůstal hlavním redaktorem tohoto periodika. V dubnu 1919 porada o uspořádání redakční rady ČČH přinesla ve vedení periodika nové poměry. V redakci začal působit pod vedením J. Pekaře jako její sekretář V. Kybal, jako její výkonní redaktoři pak J. Bidlo, G. Friedrich, K. Krofta, L. Niederle, V. Novotný, J. V. Šimák, J. Šusta. Kybal měl vést agendu periodika a konat korektorskou činnost, s níž se seznámil po Pekařově boku již jako student.[76]

Redakční kruh se nescházel pravidelně a ani sekretář redakce Kybal se své práci zde nevěnoval s potřebnou intenzitou. Kritiku činnosti kruhu proto vyslovila řada mladších historiků (V. Hrubý, V. Klecanda, H. Opočenský, K. Stloukal, V. Vojtíšek, J. Werstadt a jiní). To vyvolalo v dosavadním redakčním kruhu ČČH diskusi o jeho novém uspořádání. J. Pekař by sice v této situaci uvítal rozpad redakčního kruhu ČČH, nechtěl však ustoupit tlaku mladších historiků. Za této situace Kybal redakci periodika opustil a zahájil svou diplomatickou dráhu v Římě.[77]

Během let Kybalova diplomatického působení byly jeho kontakty s J. Pekařem nebohaté. Když 8. července 1929 zemřel J. Goll, Kybal se dle Pekařova svědectví 11. července zúčastnil jeho skromného pohřbu. Z dalších historiků zde byli přítomni J. Glücklich, K. Krofta, J. Pekař a J. Šusta.[78]

V červnu 1932 si Pekař s Kybalem vyměnili dopisy. Učitel žáku popřál k abrahámovinám, ten poděkoval a zanedlouho mu popřál i k volbě rektorem UK.[79]

V. Kybal a J. Pekař se setkali osobně ještě během pohřebního obřadu prof. Václava Novotného, v létě 1932. Podle svědectví Pekařova deníku zde jeho žák promluvil „*víc o Husovi, než o Novotném, a to stylem, jenž budil pochybnost o rozumném pořádku jeho hlavy*".[80] Starší historik své hodnocení mladšího z doby jejich dávného rozchodu nezměnil. A to i přesto, že Kybal před nedávnem vůči němu hájil své žá-

kovství.[81] Učitelovo příkré hodnocení mohlo ovlivnit i to, že žák nepřispěl do jeho sborníku. Jak Kybal v omluvě J. Pekařovi vysvětlil, stalo se tak proto, že redakce sborníku zaslala do Madridu pouze oznamovací tiskopis, ne osobní dopis, a ten zapadl v množství korespondence vyslanectví.[82]

Svědčí o Kybalovu hlubším prožívání žákovského vztahu k J. Pekařovi, zřejmě posíleném smrtí V. Novotného, že to byl tento učitel, jehož informoval začátkem podzimu 1933 o odvolání své osoby z úřadu velvyslance ve Španělsku ministrem Benešem. V dopise učiteli uvedl, že byl „*nejen zproštěn úřadu v Madridě, nýbrž i dán na neurčitou dobu na dovolenou, která se prakticky rovná penzionování*".[83]

Prof. J. Pekař zemřel v Praze 23. ledna 1937. Pohřebního obřadu 26. ledna 1937 v aule PF UK v Praze se jeho žák zúčastnit nemohl, neboť v této době působil jako československý vyslanec daleko za mořem, v Mexiku. Jak však dokládá Kybalova válečná kniha *Svatý Václav a Němci*, na některé učitelovy myšlenky o počátcích českého státu její autor navázal i během svého působení v exilu v USA.[84]

S učitelem se Kybal na sklonku života vyrovnával i v pamětech psaných po válce v USA. Zde Pekaře s odstupem času znovu zhodnotil. Kladně se vyslovil o charismatu jeho osobnosti, o jeho kritičnosti, českém nacionalismu, nezištnosti, samostatnosti i odvaze ve vědeckých a politických úsudcích. Záporně viděl jeho náladovost a občasné přílišné podléhání vlastním hypotézám. Kybal zde naznačil i význam Masaryka pro svůj myšlenkový vývoj.[85] Byl to tento filosof českých dějin, který J. Pekařovi i J. Gollovi odvedl jejich nadaného žáka.

Poznámky

1 KYBAL, Vlastimil. *Deník 16. října 1899*, s. 122; *Paměti Vlastimila Kybala – Díl I.*, Brno: L. Marek, 2012, s. 78. Deníky jsou uloženy ve fondech Společnosti V. Kybala v Praze.

2 KYBAL, Vlastimil. *Deník 27. dubna 1900*, s. 15: „ *Začal jsem číst Pekařův přehled historiografické práce české od 1848–98 v Památníku císařském. Začíná Palackým; [...] Výklad je pěkný, ale – zdá se mi – schází mu preciznost Kalouskova a uhlazenost a jadrnost slohu Vlčkova.*"; srov. též KYBAL, Vlastimil. *Deník 3. května 1900*, s. 21; KYBAL, Vlastimil. *Deník 28. srpna 1901*, s. 77.

3 KYBAL, Vlastimil. *Deník 14. listopadu 1900*, s. 14; srov. též KYBAL, Vlastimil. *Deník 3. prosince 1900*, s. 25.

4 KYBAL, Vlastimil. *Deník 23. října 1900*, s. 3.

5 KYBAL, Vlastimil. *Deník 23. ledna 1901*, s. 51.

6 KYBAL, Vlastimil. *Deník 5. března 1901*, s. 74.

7 KYBAL, Vlastimil. *Deník 1. července 1901*, s. 36; srov. též KYBAL, Vlastimil. *Deník 26. října 1901*, s. 105. Na podzim roku 1901 byl student přesvědčen, že již Pekaře dostatečně přesvědčil, že v něm „*sídlí nadaný mladý duch [...]*."

8 (vk), *J. Pekař: Nejstarší kronika česká*. Rozhledy, 1902, roč. 13, č. 8, s. 206–207; *Paměti Vlastimila Kybala – Díl I.*, Brno: L. Marek, 2012, s. 104; Josef Pelcl (1861–1916), nakladatel a publicista.

9 (vk), *Dr. Fr. Drtina, Myšlenkový vývoj evropské civilisace*. Rozhledy, 1902, roč. 12, č. 19, s. 554; KYBAL, Vlastimil. *Z novější cizí literatury o Husovi a husitství*. Rozhledy, 1904, roč. 14, č. 42, s. 985–990.

10 MASARYK, Tomáš G. *Jak zvelebovati naši literaturu naukovou?* Athenaeum, 1885, roč. 2, č. 9, s. 270 –275.

11 ŠIRCOVÁ, Ivana. *Místo a úloha Pelclovy revue "ROZHLEDY" v českém kulturním životě 90. let 19. století*. Diplomová práce. Praha: FF UK, 1994, s. 9, 83. Od roku 1896 vycházely Rozhledy v Praze. V jejich redakci působili F. V. Krejčí, F. X. Šalda, J. S. Machar, ale i politici Antonín Hajn či František Soukup. Revue měla vztah k pokrokovému

hnutí, jež se na sklonku 19. století osamostatňovalo od mladočeské strany.

[12] KYBAL, Vlastimil. Goll contra Bachmann, Studentské směry, roč. 5, 1902, č. 2, s. 33–35.

[13] KYBAL, Vlastimil. *Deník 8. července 1901*, s. 39; KYBAL, Vlastimil. *Deník 11. července 1902*, s. 95. O rok později učiteli odevzdal seminární práci věnovanou třetí knize Regulí SZ a NZ M. Matěje z Janova.

[14] KYBAL, Vlastimil. *Deník 5. září 1901*, s. 80.

[15] KYBAL, Vlastimil. *Deník 18. července 1901*, s. 42; *Paměti Vlastimila Kybala – Díl I.*, s. 90.

[16] KYBAL, Vlastimil. *Deník 3. září 1901*, s. 79.

[17] Tamtéž, s. 79; ANM, fond J. Pekař, kt. 12, Vlastimil Kybal Josefu Pekařovi, dopis ze 4. září 1901.

[18] KYBAL, Vlastimil. *Deník 21. listopadu 1902*, s. 33–34; srov. též PEKAŘ, Josef. *Nejstarší kronika česká ku kritice legend o sv. Ludmile, sv. Václavu a sv. Prokopu*, Praha: Bursík & Kohout, 1903, 203 s. Text Kristiána s. 123–193. František Borgia Krásl (1844–1907), metropolitní probošt, biskup, historik, spisovatel.

[19] KYBAL, Vlastimil. *Deník 23. listopadu 1902*, s. 34.

[20] KYBAL, Vlastimil. *Deník 28. listopadu 1902*, s. 35.

[21] KYBAL, Vlastimil. *Deník 6. prosince 1902*, s. 39. J. Pekař Kybalovi za jeho práci vyplatil 50 korun.

[22] KYBAL, Vlastimil. *Deník 12. ledna 1903*, s. 45; *Paměti Vlastimila Kybala – Díl I.*, s. 103. Jako rozhodující pro získání místa asistenta je v pamětech viděn J. Pekař.

[23] KYBAL, Vlastimil. *Deník 19. ledna 1903*, s. 48.

[24] KYBAL, Vlastimil. *Deník 2. února 1903*, s. 52; KYBAL, Vlastimil. *Deník 5. března 1903*, s. 61.

[25] KYBAL, Vlastimil. *Deník 17. března 1903*, s. 70–71.

[26] Tamtéž, s. 71.

[27] KYBAL, Vlastimil. *Deník 30. března 1903*, s. 82; *Paměti Vlastimila Kybala – Díl I.*, s. 111. Masaryka vnímal student jako osobnost, jež jej orientovala v oblasti politiky i kultury.

[28] *Paměti Vlastimila Kybala – Díl I.*, s. 103–104.

[29] AUK, fond V. Kybal č. 438, kt. 37, č. 1747. GOLL, Jaroslav. *Posudek 1. Kybalovy habilitační práce z 1. července 1907*; srov. též KYBAL Vlastimil, *M. Matěj z Janova, jeho život, spisy a učení*. Praha: KČSN, 1905, s. 330.

[30] ANM, fond J. Pekař, kt. 12, Vlastimil Kybal Josefu Pekařovi, dopis z 5. ledna 1905. Dopis učiteli předznamenal Kybalovu prázdninovou studijní cestu; *Paměti Vlastimila Kybala – Díl I.*, s. 117–118.

[31] ANM, fond J. Pekař, kt. 12, Vlastimil Kybal Josefu Pekařovi, dopis z 5. ledna 1905.

[32] NA, fond V. Kybal, kt. 11, složka 564. Vlastimil Kybal Zdeňku Nejedlému, konspekt dopisu na rubu listu Z. Nejedlého ze 4. května 1905; NA, fond V. Kybal, kt. 24, složka 31. KYBAL, Vlastimil. *Poznámkový sešitek z roku 1905*.

[33] ANM, fond J. Pekař, kt. 12, Vlastimil Kybal Josefu Pekařovi, pohlednice z 31. srpna 1905; srov. též ANM, fond J. Pekař, kt. 12, Vlastimil Kybal Josefu Pekařovi, pohlednice ze 7. srpna 1905.

[34] ANM, fond J. Pekař, kt. 12, Vlastimil Kybal Josefu Pekařovi, dopis z 6. září 1905.

[35] NA, fond V. Kybal, kt. 24, složka 35, KYBAL, Vlastimil. *Curriculum vitae*.

[36] Josef Pekař Jaroslavu Gollovi, dopis z 18. září 1905. In: *Listy úcty a přátelství*, Praha: Vyšehrad, 1941, s. 429; Tamtéž, s. 432. „*Kybal přijel předevčírem nabit dojmy a materiálem.*"

[37] NA, fond V. Kybal, kt. 24, složka 35, KYBAL, Vlastimil. *Curriculum vitae*.

[38] ANM, fond J. Pekař, kt. 12, Vlastimil Kybal Josefu Pekařovi, dopis z 5. ledna 1905.

[39] Tamtéž.

[40] *Paměti Vlastimila Kybala – Díl I.*, s. 105. Byl zvolen jednatelem na návrh J. Pekaře.

[41] Archív AV ČR, fond Historický klub, kt. 12, ŠPÉT, Jiří. *Dějiny Historického klubu v Praze*, rukopis, Praha 1957, s. 288; Josef Kazimour (1881–1933), čs. historik.

[42] NA, fond V. Kybal, kt. 1, složka 9. František Grešl – Vlastimilu Kybalovi, *dopis z 14. prosince 1905. „C. k. zemská školní rada vynesením ze dne 5. prosince 1905 č. 53956 dává svolení k tomu, abyste za účelem pokračování ve studiích na cizích univerzitách, k němuž Vám od c. k. ministerstva kultu a vyučování zvláštní stipendium bylo uděleno, koncem*

měsíce prosince 1905 ještě před ukončením plného zkušebního roku zkušební svou praxi na zdejším ústavě směl přerušit."

43 ANM, fond J. Pekař, kt. 12, Vlastimil Kybal Josefu Pekařovi, dopis ze 17. března 1906.

44 Jaroslav Goll Zdeňku Nejedlému, dopis z Paříže z 5. července 1906. In: *Korespondence Zdeňka Nejedlého s českými historiky*, Praha: Academia, 1978, s. 28. Kybal je zde charakterizován: „*On má mnoho energie, ale také dosti značnou míru tvrdošíjnosti a neústupnosti. Řekl jsem mu to a varoval ho, že často si způsobí konflikty bez potřeby.*"

45 Archív AV ČR, fond J. Goll, inv. č. 194, léta 1904–1907, Vlastimil Kybal Jaroslavu Gollovi, dopis z 10. května 1907. „*Mně není, slovutný pane, věda, ta věda, které jste mně sám naučil, řemeslem, jež možno měnit podle poptávky nebo předpisu.*"

46 Josef Pekař Jaroslavu Gollovi, dopis z 11. září 1901. In: *Listy úcty a přátelství*, Praha: Vyšehrad, 1941, s. 295. „*Psaní Kybalovo mne zajímalo, ale při tom dojalo smutně. Nevím ještě, odpovídá-li jeho talent jeho dobré vůli, jeho aspiracím a nadějím.*"

47 *Paměti Vlastimila Kybala – Díl I.*, s. 78; srov. též J. P., *Zemřel Friedrich von Bezold*. ČČH, 1928, roč. 34, č. 2, s. 451–452. Pekař napsal historikovi i úvodní stať k českému vydání jeho kulturně historické studie *K dějinám husitství* (J. Pelcl, Praha 1914) a věnoval mu později i nekrolog v ČČH; Friedrich Gustav Johannes von Bezold (1848–1928), něm. historik.

48 ANM, fond J. Pekař, kt. 12, Vlastimil Kybal Josefu Pekařovi, dopis z 10. června 1906; Émile Bourgeois (1857–1934), fr. historik, autor *Manuel historique de politique étrangère* I. – III. (Paris 1892, 1898, 1905).

49 ANM, fond J. Pekař, kt. 12, Vlastimil Kybal Josefu Pekařovi, dopis ze 17. března 1906.

50 ANM, fond J. Pekař, kt. 12, Vlastimil Kybal Josefu Pekařovi, dopis z 10. června 1906.

51 Tamtéž.

52 LA PNP, fond R. Urbánek, LA PNP 147/62/3621. Vlastimil Kybal Rudolfu Urbánkovi, nedatovaná pohlednice z Mnichova. Kybal uvádí, že se do Čech vrátí 8.–10. září 1906.

53 KYBAL, Vlastimil. *Emil Boutmy a „L´École libre des sciences politiques" v Paříži*. Lumír, 1907, roč. 35, s. 20–26, 79–83; KYBAL, Vlastimil. *Francouzská metoda historická*. Novina, 1908, roč. 1, s. 6–10, 35–40, 69–72, 142–146, 169–171, 199–202, 227–236, 267–272, 289–293.

54 KYBAL, Vlastimil. *Jindřich IV. a Rudolf II. Dvě kapitoly ze zahraniční politiky francouzsko-habsburské v letech 1592–1610*, Praha: KČSN, 1907, 125 s.

55 AUK, fond V. Kybal, inv. č. 438, kt. 37, *Posudek Jaroslava Golla o habilitační práci Vlastimila Kybala z 1. července 1907*.

56 ANM, fond K. Stloukal, kt. 11, složka 563, Vlastimil Kybal Karlu Stloukalovi, dopis z 5. června 1930; STLOUKAL, Karel. *K padesátce Vlastimila Kybala.* Příloha Národních listů, roč. 70, 1930, č. 150, s. 1. Učinil tak v dopise reagujícím na Stloukalův článek ke Kybalově činnosti historika a diplomata k jeho abrahámovinám.

57 ANM, fond J. Pekař, kt. 12, Vlastimil Kybal Ředitelství Historického semináře, dopis z 5. října 1907. Zde údaj o Kybalově rezignaci 14. srpna 1907.

58 Jaroslav Goll Josefu Pekařovi, dopis z 25. srpna 1907. In: *Listy úcty a přátelství*, Praha: Vyšehrad, 1941, s. 508; Tamtéž, s. 510. Pekař ji akceptoval stručně: „*S Kybalovou demisí ovšem souhlasím z celého srdce.*"

59 AUK, fond V. Kybal č. 438, kt. 37, č. 49, Josef Pekař děkanství FF UK, dopis z 2. října 1907.

60 AUK, fond V. Kybal č. 438, kt. 37, č. 1273, děkan Jan Sobotka místodržitelství, dopis z 3. prosince 1906. V dopise děkana FF UK Sobotky je konstatováno, že Kybal má být asistentem i po léta 1907–8. Na celé toto období připadla odměna 1000 K.

61 BOUČEK, Jaroslav. *Jan Slavík: příběh zakázaného historika.* Jinočany: H & H, 2002, s. 30. ISBN 80-7319-006-0; KALISTA, Zdeněk. *Po proudu života. 2. díl.* Brno: Atlantis, 1996, s. 77. ISBN 80-7108-127-2.

62 Jaroslav Goll Josefu Pekařovi, dopis ze 14. srpna 1906. In: *Listy úcty a přátelství*, Praha: Vyšehrad, 1941, s. 461. Zde se dovídáme o Gollově pomoci Kybalovi v získání místa sekretáře extenzí: „*Po Thonovi je uprázdněno místo sekretáře extenze. Hodilo by se to pro Kybala. Psal jsem o tom Drtinovi dvě psaní.*"

[63] AUK, fond V. Kybal 438, kt. 37, František Konopásek: Sekretariát lidových přednášek čs. vysokých škol pražských děkanátu FF UK, dopis ze 7. dubna 1921. Výčet historikových odměn za vedení extenzí: 1906–9 zde získával historik 120 K měsíčního platu, 1910–11 to bylo 160 K měsíčního platu, od počátku r. 1912 do února 1914 již 200 K, od března 1914 do října 1915 220 K, od listopadu 1915 do června 1918 250 K a od 1. července 1918 do 30. 11. 1919 – 300 K.

[64] LA PNP, fond R. Urbánek, LA PNP 147/62/3624, Vlastimil Kybal Rudolfu Urbánkovi, dopis z 2. března 1907.

[65] NA, fond V. Kybal, kt. 19, složka 22. ČAVU Vlastimilu Kybalovi, dopis z 1. července 1910. Cenou ve výši 500 korun; AV ČR, fond Z. Nejedlý, inv. č. 1535, kt. 33. Vlastimil Kybal Zdeňku Nejedlému, dopis z 24. prosince 1916. Práci její autor předložil ČAVU prostřednictvím historika prof. Josefa Kalouska do soutěže o jubilejní cenu o 1000 K.

[66] AUK, fond V. Kybal č. 438, kt. 37, č. 1428, KYBAL, Vlastimil. Žádost z 30. prosince 1909.

[67] AUK, fond V. Kybal č. 438, kt. 37. Zpráva komise z 10. května 1910.

[68] KAZBUNDA, Karel. *Stolice dějin na pražské univerzitě III.* Praha: UK, 1968, s. 417; *Paměti Vlastimila Kybala – Díl I.*, s. 171.

[69] NA, fond V. Kybal, kt. 11, složka 581. Václav Novotný Vlastimilu Kybalovi, dopis z 8. března 1911. Zde Novotného varování před Šustou: „*Není pro Vás tajemstvím, že mnozí lidé, snad i Goll, jistě Šusta nejsou právě Vašimi přáteli. Šusta zvláště chce se mstít.*"

[70] AUK, Kybal č. 438, kt. 37, GOLL Jaroslav, *Posudek Kybalovy habilitační práce z roku 1910*.

[71] KAZBUNDA, Karel. *Stolice dějin na pražské univerzitě III.* Praha: UK, 1968, s. 418; srov. též NA, fond V. Kybal, kt. 25/45, složka KYBAL, Vlastimil. *Zahraniční mínění o českém Majestátu (habilitační přednáška).*

[72] KYBAL, Vlastimil. *Arnošt Denis a Bílá Hora*, Praha: J. Pelcl, 1912, s. 17. I po rozchodu s J. Pekařem v Kybalově dílech jeho vliv je tu a tam dále přítomen. V polemice s E. Denisem například v chápání husitství jako převážně středověkého hnutí; KYBAL, Vlastimil. *M. Jan Hus. Život a učení II. 2*. Praha: J. Laichter, 1926, s. 405.

[73] Projev českých spisovatelů. In: *Dokumenty našeho osvobození.* Praha: B. Kočí, 1919, s. 51; *Paměti Vlastimila Kybala – Díl I.*, s. 114, 224–225.

[74] Tamtéž, s. 51.

[75] ŠPÉT, Jiří. *Kapitola z dějin Českého časopisu historického*. ČČH, 1991, roč. 89, s. 715; KŘESŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění.* Praha–Litomyšl: Paseka, 2012, s. 168–169. ISBN 978-80-7432-253-2. Podepsali je dle svědectví pamětníků i Josef Borovička, Gustav Friedrich, Karel Guth, Václav Hrubý, Vladimír Klecanda, Zdeněk Nejedlý, Lubor Niederle, Václav Novotný, Hanuš Opočenský, Rudolf Urbánek, Václav Vojtíšek, Jaroslav Werstadt a snad i Bedřich Jenšovský, Hubert Ripka, Karel Stloukal a Josef V. Šimák.

[76] KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák: jeho život a dílo se zvláštním zřetelem k historické vlastivědě.* České Budějovice – Pelhřimov: SPKD, 2013, s. 168. ISBN 978-80-904446-9-0; ŠPÉT, Jiří. *Kapitola z dějin Českého časopisu historického*. ČČH, 1991, roč. 89, s. 717–718.

[77] ŠPÉT, Jiří. *Kapitola z dějin Českého časopisu historického*, s. 718–724.

[78] HANZAL, Josef (ed.). *Deníky Josefa Pekaře 1916–1933*, Praha: Vyšehrad, 2000, s. 133. ISBN 80-7021-419-8; JIROUŠEK, Bohumil. *Jaroslav Goll: role historika v české společnosti*, České Budějovice: HÚ FF JU, 2006, s. 197–198. ISBN 80-7040-888-X; MAREK, Jaroslav. *Jaroslav Goll*, Praha: Melantrich, 1991, s. 284. ISBN 80-7023-100-9. Tichý pohřeb se konal na přání J. Golla.

[79] NA, fond V. Kybal, kt. 12, složka 20. Josef Pekař Vlastimilu Kybalovi, blahopřání k 50. narozeninám; ANM, fond J. Pekař, kt. 12, Vlastimil Kybal Josefu Pekařovi, dopisy ze 7. a 19. června 1932.

[80] HANZAL, Josef (ed.). *Deníky Josefa Pekaře 1916–1933.* Praha: Vyšehrad, 2000, s. 172. ISBN 80-7021-419-8; srov. též HANZAL, Josef. *Josef Pekař: život a dílo.* Praha: Karolinum, 2002, s. 172. ISBN 80-246-0275-X. Řečnil po J. V. Šimákovi a O. Odložilíkovi.

[81] ANM, fond J. Pekař, kt. 12, Vlastimil Kybal Josefu Pekařovi, dopis z 15. dubna 1930.

[82] Tamtéž.

[83] ANM, fond J. Pekař, kt. 12, Vlastimil Kybal Josefu Pekařovi, dopis z 3. listopadu 1933. Do Prahy se vrátil 12. října 1933; KYBAL, Vlastimil. *Tomás G. Masaryk*. Madrid: CIAP, 1930, 60 s. Ve své knize o prezidentu Masarykovi Pekaře nezmínil.

[84] KYBAL, Vlastimil. *Svatý Václav a Němci*. New York: Československý kulturní kroužek, 1942, s. 20, 21, 30.

[85] *Paměti Vlastimila Kybala – Díl I.*, s. 103.

Tento příspěvek vznikl v rámci plnění programu rozvoje vědních oborů na UK HTF, Teologie jako způsob interpretace historie, tradic a současné společnosti (Progres Q01) v roce 2017.

HRDLIČKA, Jaroslav. ***Vlastimil Kybal und Josef Pekař, Schüler und Lehrer***

Der Historiker Prof. Vlastimil Kybal (1880-1958) studierte zwischen 1899-1903 Geschichte an der Philosophischen Fakultät der Karlsuniversität bei Jaroslav Goll, Josef Pekař und Václav Novotný. Kybal war Schüler der Professoren Émile Bourgeois (Paris im Jahre 1906) und Friedrich von Bezold (Bonn im Jahre 1906). Als Historiker der Goll-Schule hat er mit *Verstehen von Geschichte* an die Werke von F. Palacký und T. G. Masaryk angeknüpft. Das Werk dieses Historikers ist außerordentlich breit und vielschichtig. Kybal's Beziehung zu J. Pekař beeinflussten grundsätzlich zwei Habilitationsversuche an der PF der Karlsuniversität. Der erste war nicht erfolgreich (1907), der zweite war erfolgreich (1909). Im Jahre 1909 wurde seine Studie „Jindřich IV. a Evropa v letech 1609 a 1610" (in Übersetzung „Heinrich IV. und Europa in den Jahren 1609 und 1610") positiv aufgenommen und ein Jahr später habilitierte er erfolgreich für das Fach Allgemeine Geschichte des Mittelalters und der Neuzeit.

Der Historiker war zwischen 1919–1938 Diplomat der Tschechoslowakei in Rom, Rio de Janeiro, Madrid und Mexiko-Stadt. Prof. J. Pekař starb am 23. Januar 1937 im 66. Lebensjahre. Zwischen 1919-1937 hatte Kybal mit Pekař nur wenig persönliche Kontakte.

(Übersetzt vom Autor)

Charakteristika památníků obětem první světové války na Novopacku

David Ulrych

Úvod

Na území České republiky bylo Ministerstvem obrany k 3. prosinci 2015 evidováno 35 347 válečných hrobů, z toho 22 165 s ostatky a 13 182 pietních míst bez ostatků.[1] Tento výčet není úplný, neboť mnoho míst stále není řádně zdokumentováno. Dle zákona č. 122/2004 Sb., o válečných hrobech a pietních místech a o změně zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, mají obecní úřady s rozšířenou působností vést evidenci válečných hrobů, nalézajících se v jejich správních obvodech, a o jejich stavu informovat krajské úřady, které vedou centrální evidenci. Péči koordinuje odbor pro válečné veterány Ministerstva obrany. Dle zákona tvoří válečný hrob místo, kde jsou uloženy ostatky osob, jež zahynuly v důsledku aktivní účasti na vojenské operaci, válečném zajetí nebo zahynuly důsledkem účasti v odboji.[2] Rozumí se jím i pamětní deska, pomník, památník či obdobný symbol připomínající tyto oběti.[3]

1 Realizace památníků

„Zkušenosti po světové válce 1914–1918 nás poučily, že při zřizování tzv. pomníků padlým v jednotlivých obcích nebylo vždy postupováno za šetření požadavků estetických, architektonických nebo urbanistických. Tyto pomníky byly namnoze pořizovány značným nákladem a často i z materiálů nehodnotných. Nebyly ojedinělé případy, že takový památník stal se spíše estetickou a komunikační závadou v obci než její ozdobou. K tomu přistupuje ještě okolnost, že tyto památníky časem pustly, pozbývajíce stále více zájmu veřejnosti.“[4]

Problematikou se zabýval ředitel tehdejší Vyšší průmyslové školy sochařské a kamenické v Hořicích Václav Weinzettel, který poukazoval na časté chyby při realizaci,

poskytoval užitečné informace z mnohaleté praxe v oboru a stal se rovněž autorem několika památníků. Mezi časté chyby řadil návrhy monumentálních děl pro menší obce a varoval před instalací skromnějšího pomníku před větší stavby nebo využití veřejné budovy za každých okolností.[5] Velkou pozornost je nutno věnovat výběru místa, a to zkušenými osobami. Autor měl vždy vytvořit kreslenou či modelovanou skizzu a po jejím schválení dodat návrh, dle kterého již místní sochař či kameník mohl realizovat samotný pomník. Někdy docházelo ke zhotovování papírových modelů v reálné velikosti, které byly umisťovány na různá místa za účelem zjištění vhodnosti instalace pomníku skutečného.[6] Ceny pomníků pro menší obce se měly včetně všech nákladů spojených s realizací pohybovat od 10 000 do 15 000 Kč, přičemž odměna za návrh měla zpravidla tvořit kolem 10 % celkové částky.[7] Některé výbory či komitéty ve snaze snížit náklady vybíraly nejlevnější nabídky, někdy i na úkor kvality a estetických hodnot. Dokonce se stávalo, že byl znovu opracován starší náhrobek. K nejkvalitnějším materiálům byly řazeny bronz nebo žula, popřípadě mramor či vápenec, využitelný pro závětří, přesto se častým materiálem stal dobře sochařsky opracovatelný pískovec, poskytující vysokou užitnou hodnotu materiálu za přijatelnou cenu. Umělý kámen (teraco), známý z civilních hrobů, nebyl doporučován, neboť mimo krátkodobých zkušeností s materiálem neposkytoval takovou variabilitu výtvarného projevu jako kámen přírodní.

2 České země

Ossaria, pantheony, kaple, sochy, obelisky, pylony, mohyly, kříže, pamětní desky, stély, hroby i kenotafy, to vše dodnes tvoří hmatatelnou reflexi první světové války. Se vzdálenými válečnými frontami mizelo v našich podmínkách i pochovávání padlých, přesto se setkáváme s množstvím válečných hrobů s ostatky zemřelých v důsledku válečných zranění či chorob. Během války vznikaly jak hřbitovy řešící momentální potřebu pochovat mrtvé, tak i první sochařská díla budovaná v zázemí, často v blízkosti nemocnic.[8] Bývala zřizována vojenskými jednotkami a vyzdvihovala hrdinství i oběť spolubojovníků. Osobitý charakter nesou hřbitovy v Písku, Olomouci-Černovíru s kaplemi dle různého náboženského vyznání a nelze opomenout hřbitovy pro válečné zajatce v Milovicích či Josefově.

Výrazný celek tvoří památníky věnované těm, které nebylo možné pochovat v rodném kraji, městě či obci. Nalezneme je v parcích, na návsích, při cestách a silnicích, před veřejnými budovami, jako jsou úřady, školy, hasičské zbrojnice či sokolovny. Někdy jsou umístěny při hřbitovech nebo kaplích, výjimečně nacházíme pamětní desky se jmény farníků v kostelech.

Nejzákladnější dělení je na všeobecné a adresné, nesoucí konkrétní jména osob.[9] Právě adresné tvoří větší část památníků obětem první světové války na našem území. Realizace byla ve větší míře záležitostí období mezi světovými válkami, kdy se jednalo zejména o iniciativu civilní sféry a posudky či případná dokumentace byly v kompetenci Památníku osvobození Ministerstva obrany. Největší vlny budování probíhaly v polovině 20. a první polovině 30. let, ale v národnostně českých oblastech sehrál roli i významný úsek vztahující se k desetiletému výročí samostat-

nosti. V našich zemích lze památníky dělit dle národnostních a etnických skupin na české, německé nebo židovské.[10] V národnostně českých oblastech je třeba vymezit památníky věnované všem padlým či legionářům.

Legionářským památníkům byl v době vzniku přisuzován větší význam a skutečně nesly po celou éru první republiky jistý politický i osvětový charakter. Dodnes symbolizují vykoupení samostatnosti krví a utvářejí svébytný okruh památek jisté národní elity. Básník Antonín Macek přisoudil legionářským památníkům oduševnělost a charakter boje za svobodu připodobněný husitství, stejně jako potřebu oprostit se od pouhého oslavování moci nebo vojevůdců.[11]

Meziválečné Československo provázela snaha zbavit se v podstatě všech upomínek habsburské monarchie, a tak se právě „české" památníky musely z ideologických důvodů zbavit motivů provázaných s vojenskou tradicí monarchie. Také větší část pomníků věnovaných všem obětem války charakterizuje přijmutí nových vzorů spojených s mladou republikou, jsou však civilnějšího rázu a nebývají tak specifické jako jejich legionářské protějšky. Někdy působí poměrně neutrálně nebo dokonce připomínají službu v rakousko-uherské armádě, kdy mohou mít hlavní motiv totožný s některými památníky „německými". Obvykle se pak liší různými prvky. Výjimečný je národnostně nevyhraněný pomník připomínající samaritány padlé při výkonu služby.[12]

Německy mluvící oblasti užívaly symboliku vycházející ze všeněmeckých idejí, někdy prolínanou motivy a prvky z vojenských tradic monarchie. Zároveň se objevilo několik nových nekonvenčních směrů. I v pomníkové tvorbě je zřejmé, že se Němci vesměs s novým státem neztotožnili. Časté jsou pomníky bez figurálních motivů, architektonicky členěné a doplněné národními symboly či militaristickými atributy. Obvykle bylo voleno i novogotické písmo, zvláště oblíbená fraktura.

2.1 Motivy

Odborná literatura se figurálními motivy dosud blíže nezabývala. Jejich variabilita se měnila s autorem či přáním zadavatele. Lze se však pokusit o stručný náhled s odkazy na elektronické databáze a literaturu. Jedním z častých námětů byl voják. U památníků vzniklých během války bývá výraznou figurou třeba praporečník, dávající signál k postupu vpřed,[13] inspirovaný staršími vzory.[14] Jindy je to stojící postava v plné polní výstroji a zamyšleně hledící do dáli,[15] jako u památníků padlým v rakousko-pruské válce roku 1866.[16] Pro meziválečné období je typičtější voják zasažený a padající k zemi,[17] umírající[18] nebo padlý,[19] někdy s postavou ženy, popřípadě dětí v pozadí či popředí.[20] Uniformy v českých oblastech jsou buď nekonkrétně působící[21] nebo legionářské.[22] Loučící se vojín bývá naopak vyobrazen v uniformě rakousko-uherské armády, obvykle i s detailně vypracovanými prvky výstroje.[23] Takové plastiky působí klidně a staticky, obdobné postavy mohou klečet a vzhlížet k desce se jmény.[24] Legionáři bývají vyobrazeni v bojovnějších,[25] popřípadě důstojných pózách,[26] někdy se lvem po boku.[27] Časté je vyobrazení bojovníků na západní frontě, jako kvalitní díla *Na stráž* a *Teď nebo nikdy* od Josefa Mařatky,[28] dané politickou návazností na Francii. Právě tam se lze setkat s četnými vyobrazeními vojáků (Poilu), typických expresivitou výtvarného vyjádření.[29] Vznikaly sa-

mozřejmě i plastiky legionářů ruských[30] či italských.[31] Otta Birma vytvořil pro České Budějovice sousoší plk. Josefa Jiřího Švece se dvěma vojáky.[32] Objevují se i trojice ruských, francouzských a italských legionářů, jako to známe z *Pohřbu legionáře* od Jana Štursy[33] nebo *Masarykovy věže samostatnosti* v Hořicích.[34] Stavba protínající osu náměstí slouží zároveň jako observatoř a její základní kámen poklepal Tomáš Garrigue Masaryk 10. července 1926.[35] Pro kasárenské objekty byly příznačné plastiky soudobých vojáků, pomyslně střežících odkaz legií.[36] Příkladem nekonvenčně pojatého „německého" památníku je sousoší vojínů s názvem *Tanec smrti* z Trutnova, jehož autorem byl vynikající sochař Emil Schwantner.[37] Vliv zde mohla sehrát tvorba Ernsta Barlacha a Franze Metznera, se kterým autor spolupracoval na památníku bitvy u Lipska.[38] Expresivní protiválečné dílo bylo zničeno nacisty, neboť odporovalo „všeněmeckému světovému názoru". Celkem je od Schwantnera na Trutnovsku zaznamenáno 29 památníků, většina z nich však zanikla po odsunu německého obyvatelstva a ještě v 90. letech docházelo ke krádežím. Muskulaturní postavy, jako stylizované plastiky mužů, často balancují mezi antickými tradicemi a sociálním realismem, provází je představa hrdinství, zdatnosti a mužnosti. Nalezneme je v původně německých,[39] ale i českých obcích.[40] Nahé figury mívají zatnuté pěsti[41] nebo třímají v ruce meč,[42] popřípadě prapor.[43] Postavy rytířů poukazují na ideály cti a takové připodobnění lze v Německu vysledovat již na počátku války. Skulptury v plné plátové zbroji jsou tedy typické zejména pro německé oblasti.[44] Věčný spánek může strážit i anděl třímající meč, jako ten v Písku od Josefa Žemličky.[45]

Oráč s pluhem představuje tematiku budování republiky, kterou symbolizuje lípa či lipové ratolesti, obvykle vzhlíží k desce se jmény padlých.[46] Někdy zde můžeme nalézt holubici míru v kombinaci s postavami matky a sestry třímající v ruce knihu jako symbol vzdělanosti, ale i hrobem otce v pozadí připomínajícím oběti.[47] Zbojníci v kroji ozbrojení sekerou doplňují lidově pojatá témata.[48]

Lev byl v českých oblastech jedním z nejpopulárnějších motivů, ale výjimečně se vyskytl i v německém regionu.[49] Plastiky se liší pózami, a to útočnou,[50] majestátní[51] nebo ležící,[52] někdy roztrhává pouta.[53] Reliéfy v pozitivu či negativu byly zpravidla inspirovány zemským[54] nebo státním znakem[55] a někdy tvořily i hlavní motiv.[56] Orlice se vyskytuje jak na pomnících v německých oblastech,[57] tak i v ryze českých.[58] Oproti tomu sokol má často spojitost se stejnojmennou tělocvičnou jednotou.[59]

Žena v mystickém pojetí se objevuje jak sama, tak v návaznosti na jinou postavu, nejčastěji umírajícího či mrtvého vojáka. Někdy se jedná o antickou bohyni,[60] jindy anděla[61] nebo figuru prostupující pomyslné světy živých a mrtvých.[62] Výjev může být alegorický, kdy plastiky symbolizují hodnoty, pro které byly pokládány životy.[63] Ve Francii mohou představovat neformální pojetí vlasti. U nás se lze setkat s plastikami držícími štít se znaky zemí Československa.[64] Hojné jsou plastiky truchlících žen a dívek, stojících[65] či klečících,[66] často s věncem v rukou,[67] známé jsou i s reliéfy.[68] Ženy mohou dávat umírajícímu napít,[69] takové scény se pak odehrávají na vrcholu pylonu či sloupu a někdy je doplňují figury dětí, dotvářející tragédii celé rodiny.[70] Matky spravující domov v době nepřítomnosti muže tvořily motivy u nás

i v zahraničí, přestože se během války role ženy stále více posouvala k náhradě chybějících mužů, například ve zbrojním průmyslu, či k práci ošetřovatelek a zdravotních sester v lazaretech.[71] V Podkrkonoší nalézáme výjevy žen vyhlížejících v dáli své muže nebo milé, kteří se nevracejí.[72] Oděny do pracovních šatů připomínají rovněž nelehký úděl žen a nedostatek pracovních sil v zázemí.

Portréty významných politických osobností poukazují na zahraniční a domácí odboj tehdejší elity. Podoba prezidenta republiky T. G. Masaryka se vyskytuje v reliéfním provedení z bronzu či kamene,[73] jako busta[74] i kamenná plastika.[75] Historické osobnosti jako Jan Žižka[76] nebo Jan Hus[77] symbolizují mučednictví a dávný boj Čechů za svá práva.

Ježíš Kristus znamená utrpení a sebeobětování, ale přináší také víru a spásu.[78] Piety[79] a spojení památníků s křesťanskými festivitami jsou příznačnější pro jižní a východní Moravu.[80] Monumentální kříže jsou prosté, někdy hrubě opracované,[81] desky se jmény bývají osazeny přímo na kříži[82] nebo valu.[83] Někdy mohla být spojena funkce památníku padlých a centrálního kříže na hřbitově.[84]

2.2 Prvky

Vzhledem k různorodosti lze jen stěží vytvořit ucelenější ikonografii, avšak můžeme shrnout okruh častých prvků, vyskytujících se samostatně nebo doplňujících význam motivů. Lípa jako národní strom tvoří v českých oblastech jeden z nejčastějších a symbolizuje slovanství i nový státní celek. Objevuje se celá, kdy ve vysokém reliéfu přikrývá desky se jmény padlých,[85] nebo v podobě ratolestí,[86] někdy obklopujících zemské znaky.[87] Věnec může být samostatný nebo třímaný dívkou,[88] objevuje se i vavřínový,[89] někdy půlený s národním stromem.[90] V německých oblastech jsou to věnce dubové.[91] Někdy ho nahrazuje trnová koruna[92] či palmový list decentně doplňující okolí desky.[93] Právě mučednická symbolika spojuje jazykově i kulturně rozličné oblasti. Věnce a trnové koruny mohou nést nápis či letopočet.[94]

Reliéf lva[95] je nejčastěji na štítu jako zemský znak.[96] U pískovcových pomníků v Podkrkonoší se setkáme s vyobrazením znaků zemí Československa,[97] zvláště v podobě užívané legiemi.[98] Pro tvrdé leštěné materiály je příznačnější střední státní znak.[99]

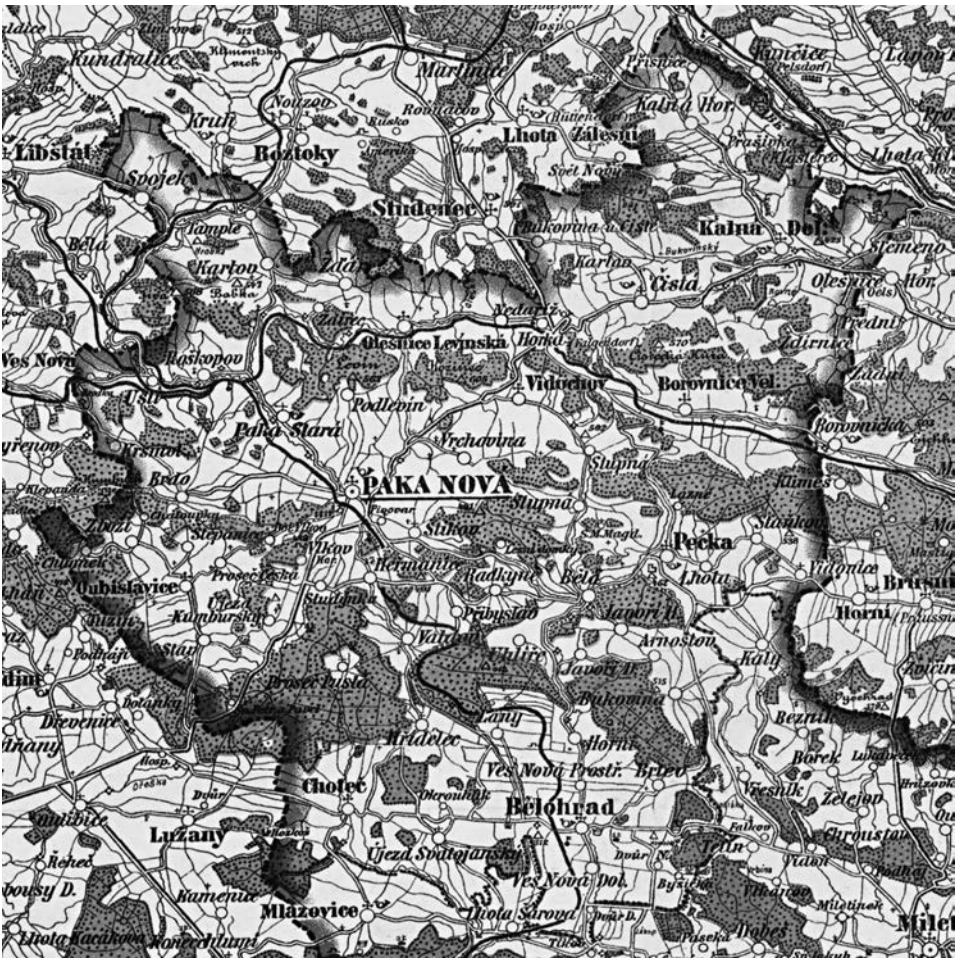
Mrtvá dvouhlavá orlice, představující staré mocnářství, může být konkretizována mečem, klenotem či korunou, často se nalézá pod nohama vítězného lva[100] nebo je umístěna pod kořeny mladé lípy.[101] Meč protínající vavřínový věnec,[102] někdy třímaný svalnatou postavou[103] či rytířem, symbolizuje vojenské tradice. Dělostřelecký granát naopak přináší novou, netradiční symboliku a zároveň ukazuje jednu z obávaných zbraní války. Nalezneme ho v tvrdém kameni na vrcholu obelisku či pylonu[104] i po stranách podstavce.[105] Kříž se vyskytuje v různých podobách, jako kříž latinský[106] nebo válečný v německých oblastech.[107] Může být reliéfem provedeným v negativu[108] i pozitivu,[109] někdy ověnčený vavříny či dubovými ratolestmi.[110] Výjimečně je osazen na vrcholu obelisku,[111] jako se s tím setkáváme u památníků starších,[112] a občas se jedná dokonce o inkrustaci kovového odlitku.[113]

Přilby legionářů na západní frontě, tedy francouzské M 15, nalézají využití v reliéfech,[114] někdy v kombinaci s lipovými[115] nebo vavřínovými věnci,[116] popřípadě

jako součást výstroje plastik vojáků.[117] Stalhelm vycházející z německé přilby M 16 nebo rakousko-uherské M 17 doplňuje výstroj vojáků[118] i hrdinských figur,[119] ale bývá rovněž samostatný ve spojení s vavříny[120] a dubovými věnci.[121] V Německu byl takto pojmenován dokonce největší spolek válečných veteránů. Hlavně děl vycházejí z vojenské symboliky příznačné pro 19. století,[122] avšak setkáme se i s dalšími militáriemi ve formě pušek a karabin s bodáky, bubnů či praporů.[123] Někdy došlo k vsazování válečných reliktů, zvláště nábojnic, do kamenných mohyl.[124]

3 Politický okres Nová Paka

Hranice novopackého politického okresu z let 1935–1960 kopírovaly stejnojmenný okres soudní v letech 1903–1949.[125] V severní části okresu se nalézaly obce

Mapa politického okresu Nová Paka. Krkonošské muzeum ve Vrchlabí, Mapy, M 378.

Borovnice (Borovnice Velká, něm. Grossborowitz), Nedaříž (něm. Nedarsch), Stupná (něm. Stupna) a Vidochov (něm. Widach), s většinově německým obyvatelstvem, až do vysídlení v letech 1945–1946. Zbylou část lze charakterizovat jako českou, popřípadě s nepatrnou německou menšinou. To byl případ městečka Pecky nebo obcí Štikova a Ždírnice. Výraznou změnou bylo odloučení zadluženého Hořicka, dle vládního nařízení č. 104/1935 Sb., s platností k 1. říjnu 1935.[126] To dosud tvořilo okres soudní s exponovaným politickým komisařem od roku 1910, avšak snahy o vlastní okresní hejtmanství projevilo již před první světovou válkou. Oblast stejně neměla bližší vazby na Novopacko, které chtělo ztrátu nahradit připojením okresu Lomnice nad Popelkou.[127] K tomu nikdy nedošlo.

Značnou ránu okres zaznamenal 10. října 1938, kdy byly anexí pohraničí odloučeny čtyři zmíněné německé obce. Snahu o připojení k okresu Vrchlabí (něm. Hohenelbe) projevily před první světovou válkou, nyní však byly přiřazeny k okresu Hostinné (něm. Arnau).[128] Obce Bukovina u Čisté (Bukovina), Čistá u Horek (Čistá), Dolní Kalná, Horka u Staré Paky (Horka), Horní Kalná, Slemeno a Ždírnice připadly do okresu Jilemnice a po reformě z roku 1942 byly připojeny k okresu Semily.[129] Právě nařízení ministerstva vnitra č. 185/1942 Sb. znamenalo připojení zbylé části okresu Nová Paka do správního obvodu okresního úřadu v Jičíně.[130] Dne 28. 5. 1945 byl okres obnoven v původním rozsahu,[131] s trváním až do přijetí zákona č. 36/1960 Sb., kdy došlo k definitivnímu sloučení s okresem Jičín.[132] Vymezená oblast bývá s různými odchylkami v širším pojetí dosud vnímána jako Novopacko. Do roku 1960 byla postavena také většina památníků, kterými se příspěvek zabývá.

3.1 Charakteristika pietních míst

Došlo ke zmapování 43 míst na území bývalého politického okresu Nová Paka, z toho deset není jako válečné hroby evidováno a na dvou místech jsou vždy dvě desky vedeny samostatně, takže evidovaných válečných hrobů je 35. Nejpodstatnější část tvoří 30 pomníků, následuje 8 pietních míst s pamětními deskami (celkem 10 desek), 2 hroby s ostatky, 2 kenotafy a 1 nápis na památníku náboženského charakteru. Pomníky v Borovnici, Stupné a Vidochově se nedochovaly, avšak dokážeme je lokalizovat a poslední jmenovaný byl nahrazen pomníkem univerzálním. Většina z uvedených je věnována všem obětem, zatímco na legionářské je vždy poukázáno. Památníky jsou uvedeny v abecedním pořadí, dle současných názvů obcí, osad nebo jejich částí.

SOUPIS POMNÍKŮ

Borovnice, o. Trutnov
VH: neevidován (zničen)
Souřadnice: 50°30′34.6″N, 15°36′43.4″E

Nalézal se za budovou školy, dnes obecního úřadu, pošty a mateřské školky čp. 39. Vznikl nejspíše kolem roku 1926, kdy byla pořízena fotografie.[133] Po odsunu německého obyvatelstva došlo k jeho zničení, sloupky jsou však uloženy na obecním úřadě a v současnosti se uvažuje o obnově pietního místa. Prostor byl ohrazen

šesti sloupky nesoucími řetězy a na dvou stupních s podstavcem byl umístěn obelisk s frakturou vepsaným nápisem: *„1914–1918. Die trauernde Heimat ihren Söhnen.“* Nad ním se nacházel pravděpodobně bronzový vavřínový věnec a v čele pak basreliéf válečného kříže. Materiálem byla leštěná žula a možná armovaný beton pro základovou desku či stupně. Jména nejsou z fotografie čitelná a jiné prameny chybějí.

Brdo, obec Stará Paka, o. Jičín
VH: CZE-5210-37424
Souřadnice: 50°29'38.12"N, 15°28'5.04"E

Pod budovou školy byl svépomocí občanů vystavěn mohylovitý pomník z čediče, pocházejícího z hradu Kumburku.[134] Slavnostní odhalení proběhlo 16. září 1928.[135] K pietnímu místu ohrazenému kovovým plůtkem stoupá šest schodů. Branka je zdobena rostlinným motivem a jsou zde stojany pro květináče. Rohy betonové základové desky doplňují balvany a památník s balvanem na vrcholu je osazen deskou z černého skla, připevněnou čtyřmi nýty. Je zde uvedena datace: *„1914–1918“*, dále nápisy: „*ČSR*“ a „*Památka našim padlým*“. Pod 11 jmény s uvedenými zeměmi, kde muži padli, je připomenut rok odhalení: *„1928“*.

Brdo – čedičový pomník z roku 1928. Foto David Ulrych.

Brtev – pomník z hořického pískovce od Jana Krause z roku 1923. Foto David Ulrych.

Brtev, obec Lázně Bělohrad, o. Jičín
VH: CZE-5207-04304
Souřadnice: 50°26'6.53"N, 15°36'10.74"E

Nachází se na návsi, při zahradě stavení čp. 23. V roce 1923 jej vytvořil Jan Kraus z Podhorního Újezdu.[136] Dřevěný plůtek nahradil původní drátěný.[137] Zasazen je do šesti masivních pískovcových sloupků. K podstavci ze dvou profilovaných částí vedou tři schody orámované zábradlím. Je zde uvedena rovněž signatura autora. Pylon doplňuje secesí ovlivněná plastika zarmoucené dívky ve volných šatech. V čele je umístěn nápis: *„VĚČNÉ PAMÁTCE OBĚTEM SVĚTOVÉ VÁLKY 1914–18"*, doplněný palmovým listem, následuje deska z černého skla, uvádějící 17 jmen. Materiálem je pískovec hořického typu.

Bukovina u Čisté, o. Semily
VH: CZE-5104-08345
Souřadnice: 50°32′32.59″N, 15°35′1.12″E

Stojí při silnici z Dolní Kalné na Studenec, vedle pomníku obětem druhé světové války, poblíž čp. 81. Zasloužila se o něj obec, Národní jednota severočeská, TJ Sokol i místní sbor dobrovolných hasičů.[138] Pozemek ke stavbě věnoval chalupník Arnošt Grof z čp. 59, zatímco finance pocházely z veřejných sbírek, dvou plesů a výnosu ze slavnostního odhalení.[139] Dílo Josefa Víta z Konecchlumí stálo 6 120 Kč, oplocení 1 228,08 Kč a stavba 240,80 Kč.[140] Odhalení proběhlo 19. července 1925.[141] K pietnímu místu vede štěrková cesta a stoupá sem sedm pískovcových schodů, orámovaných zábradlím se dvěma sloupky v čele. Násep je ohrazen drátěným plotem s de-

Bukovina u Čisté – pískovcový pomník od Josefa Víta z roku 1925. Foto David Ulrych.

Dolní Kalná – žulový pomník z roku 1933. Foto David Ulrych.

seti kovovými sloupky. Základ pomníku nese čtyři sloupky s železným řetězem a podstavec je členěn na dvě části. Vrchní je osazena reliéfem se znaky zemí Československa, jak je užívaly legie. Zadní strana nese nápis: „*POSTAVENO SPOL. NÁKLADEM OBCÍ BUKOVINY A OSADY KARLOVA R. 1925,*" z boku je pak viditelná signatura autora. Pylon doplňuje plastika oráče v lidovém kroji s pluhem v pozadí. Ruce má zkřížené a pokorně hledí k lípě, jež v podobě stylizovaného reliéfu přikrývá desku z leštěného kamene s 23 jmény. Nad lípou je nápis: „*HROBŮM V DÁLI*" a letopočet: „*1914–1918*". Použitým materiálem je pískovec hořického typu. V roce 2012 byly pokáceny túje, jež vychylovaly pylon,[142] k revitalizaci místa i výměně drátěného plotu za dřevěný došlo v roce 2017.

Dolní Kalná, o. Trutnov
VH: CZE-5215-20714
Souřadnice: 50°32'25.51"N,15°38'32.00"E

Nalézá se u bývalé školy, později pošty, proti hřbitovnímu kostelu sv. Václava. Zřizovatelem se stal sbor dobrovolných hasičů a k odhalení došlo 25. června

Horní Kalná – pomník z hořického pískovce od Josefa Víta z roku 1925.
Foto David Ulrych.

1933.[143] K oplocené rohové zahrádce stoupají tři schody z umělého kamene. Pomník je umístěn na dvou stupních, z toho jeden tvoří krajnice z pískovce, kdy je prostor vyplněn zeminou. Zde je usazen podstavec a dva pemrlované kvádry, následují dva leštěné bloky nesoucí jehlanovitý pylon. Na zadní straně je vysekáno: „*ZŘÍDIL SBOR DOBROVOL. HASIČŮ D. KALNÁ R. 1933.*" V čele pylonu nalezneme mělký reliéf středního státního znaku Československa a pod ním nápis: „*OBĚTEM PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY.*" Následuje 36 jmen. Pod nápisem: „*OBĚTI DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY 1938–1945*" je uvedeno dalších 8 jmen, včetně v obci zastřelených válečných zajatců. Materiálem je žula.

Dolní Nová Ves, obec Lázně Bělohrad, o. Jičín
VH: CZE-5207-04303
Souřadnice: 50°25′22.18″N,15°35′10.45″E

Je umístěn v prostředí lesoparku u silnice z Lázní Bělohrad na Lukavec. K odhalení pomníku z pískovce hořického typu došlo 25. června 1922.[144] Vede sem dlážděná cesta, obsypaná štěrkem, intimitu pak dotváří sedm tújí, rostoucích v blízkosti koryta Javorky. Ještě počátkem 60. let bylo místo s květinovou zahrádkou obehnáno kovovým plůtkem.[145] Před pomníkem stojí na profilovaném podstavci pult s datem: „*1922*" a reliéfem věnce, který tvoří oltář pro květiny nebo „věčný oheň". Pomník tvoří základ, profilovaný podstavec ze dvou bloků a tři desky spojené kramlemi, tvořící jeden celek, který je v zadní části zavětrovaný. Jména 15 padlých prolíná ve třech pásech text Jana Amose Komenského: „*VĚŘÍM JÁ BOHU, ŽE PO PŘEJITÍ VICHŘIC HNĚVU, HŘÍCHY NAŠIMI NA HLAVY NAŠE UVEDENÉHO, VLÁDA VĚCÍ TVÝCH ZASE SE K TOBĚ NAVRÁTÍ, O LIDE ČESKÝ.*" Písmo opatřené černou monochromií je v případě některých dat narození a úmrtí zcela nečitelné. V čele nalezneme reliéf českého lva na štítu.

Horní Kalná, o. Trutnov
VH: CZE-5215-20725
Souřadnice: 50°33′57.11″N,15°37′1.00″E

Nalézá se v severní části obce, nedaleko hasičské zbrojnice a bývalé školy, pod čp. 48. V roce 1922 byl z iniciativy řídícího učitele Ludvíka Kodyma zřízen výbor pro postavení pomníku, který se skládal ze zástupců obce, učitelského sboru, TJ Sokol, dobrovolných hasičů, kampeličky, divadelních ochotníků, hospodářského spolku, republikánské strany i Sdružení republikánského dorostu.[146] Dílo zhotovil Josef Vít z Konecchlumí a slavnostní odhalení proběhlo 31. května 1925.[147] K pomníku ve svažitém terénu vede osm schodů, ohraničených po každé straně třemi sloupky s železnými řetězy. Jedná se o mladší část, neboť na dobových fotografiích chybí.[148] Pomník tvoří tři stupně, kdy na prvním jsou čtyři sloupky držící železný řetěz, dále podstavec, který stejně jako pylon připomíná vyzdění z balvanů. Plastiky dívky a chlapce vzhlížejí k vrcholu, kde je umístěno sousoší ženy dávající napít umírajícímu vojákovi v blíže nespecifikované uniformě. Námět vychází z piety, kdy je společným jmenovatelem utrpení a sebeobětování. Pod znaky zemí Československa, jak je užívali legionáři, je vytesán text: „*MY DALI ŽIVOTY, VY DEJTE PRÁCI*

A LÁSKU". Deska z leštěného kamene uvádí 38 jmen, lemuje ji reliéf věnce z kvítí, včetně vlčích máků. Stuha nese nápis: „*HROBŮM V DÁLI.*" Použitým materiálem je pískovec hořického typu.

Horní Nová Ves, obec Lázně Bělohrad, o. Jičín
VH: CZE-5207-04306
Souřadnice: 50°26'41.01"N,15°34'54.42"E

Pomník se nalézá v lesoparku při silnici z Lázní Bělohrad na Bělou u Pecky. Původní termín výstavby v květnu 1922 nebyl dodržen, a tak pro lepší organizaci vznikl komitét.[149] Peníze získával z veřejné sbírky, ochotnického divadla, slavnostního odhalení a byla použita i „válečná kuchyně".[150] Za návrh „Oběť vlasti" od učitele na tehdejší sochařské a kamenické průmyslové škole v Hořicích Antonína Máry bylo zaplaceno 2 000 Kč.[151] Realizaci v kameni provedli sochaři Khun a Kysela z Hořic za 7 800 Kč.[152] Dva metry hluboké základy, na které byl použit kámen z místních lomů, byly položeny 26. dubna.[153] Již 1. června tak mohlo proběhnout slavnostní odhalení.[154] K pomníku vede štěrková cesta, kterou lemují stříbrné smrky a lípy, okruh kolem mohylovité vyvýšeniny pak lemují lavičky. Stoupá sem sedm schodů a samotný pomník se skládá z podstavce, na kterém je osazen blok lomového kamene s vyobrazením legionáře, jehož pád zachycuje Svoboda.[155] Žena je oblečena v antikizujících šatech a na hlavě má přilbu, připomíná tak spíše bohyni Athénu. V pozadí je vavřínový věnec a letopočet „*1914–1918*". Po pravé straně bloku spatříme 28 jmen, někdy s popisnými čísly, a následuje signatura autora návrhu. Písmo je opatřeno černou monochromií a materiálem pomníku je pískovec hořického typu.

Choteč, o. Jičín
VH: CZE-5207-04375
Souřadnice: 50°25'54.84"N,15°31'6.61"E

Situován je na prostranství při silnici z Lázní Bělohrad do Lužan. Autorem byl Jaroslav Jedlička z Vojic a k odhalení došlo 2. července 1922.[156] Místo v minulosti zastíněné vzrostlým stromem je ohrazeno kovovým plůtkem, který nesou čtyři pískovcové sloupky.[157] Podstavec má na pravém boku signaturu autora a je zde osazena plastika klečící truchlící dívky s věncem. Na pomyslné skále se tyčí pylon s reliéfem znaků zemí Československa a lipovými ratolestmi. Následuje 10 jmen, data narození i úmrtí. V čele lze vidět data „*1914–1918*". Písmo má černou monochromii a materiálem je pískovec hořického typu.

Karlov, obec Stará Paka, o. Jičín
VH: CZE-5210-39136
Souřadnice: 50°32'19.01"N,15°29'30.70"E

Nalézá se při vstupu na hřbitov. Vznikl nejspíše ve stejném časovém úseku jako hřbitov zřízený po roce 1924[158] a autorem byl Josef Vít z Konecchlumí. Místo za plotem zastiňuje vzrostlá bříza. K vyvýšenině stoupají dva schody, končící v rovině základové desky. Na ní jsou dva stupně o půdorysu šestiúhelníku a čtverce. Čtyři

Karlov – žulový pylon s podstavcem z pískovce, vytvořený Josefem Vítem po roce 1924. Foto David Ulrych.

sloupky nesou masivní železný řetěz a na stupních stojí kvádrovitý podstavec s reliéfem ženy, truchlící nad hrobem vojáka, na který vrhá stín smuteční vrba. Použitým materiálem je pískovec hořického typu, vyjma obelisku z leštěné žuly. Ten nese data *„1914–1918“*. Následuje 15 jmen, někdy s čísly popisnými či určením jednoho legionáře. Zlacené písmo neuměle končí u hrany obelisku.

Kumburský Újezd, obec Nová Paka, o. Jičín
VH: CZE-5210-36647
Souřadnice: 50°28′11.53″N,15°29′55.38″E

Je situován před budovou bývalé školy čp. 42. Již 21. února 1926 bylo na schůzi komitétu rozhodnuto o příspěvcích pozůstalých na zřízení pomníku, vždy po 500

Kč, zbylých 5 000 Kč měl obstarat komitét.[159] Lze tedy předpokládat původní cenu kolem 11 500 Kč. Od akce však bylo upuštěno kvůli neochotě platit příspěvky. Zápis v pamětní knize obce uvádí: *„Jan Vik, kovář, jenž má za manželku vdovu po padlém Müllerovi, dokazoval, že jinde na to pozůstalí ničeho neplatí, ač bylo mu dokázáno, že tomu tak není, ba že přispívají jednotlivci ještě většími obnosy. Následkem agitace nebylo docíleno dohody a konečně předseda komitétu H. Hrůza prohlašuje s politováním, že se tedy od celé akce ustupuje. Peníze již přijaté se vrátí.*"[160] Oslavy desetiletého výročí samostatnosti s sebou přinesly nové snahy o vznik pomníku a byl

Levínská Olešnice – pomník z hořického pískovce od Josefa Víta z roku 1922. Foto David Ulrych.

ustanoven výbor.[161] Proč k realizaci opět nedošlo, dnes nevíme. Nicméně v květnu 1932 byl vymezen pozemek a zřízení pomníku schválil okresní školní výbor, takže se již 24. července konalo slavnostní odhalení.[162] Pomník zastiňují dvě vzrostlé túje. Na základové desce z betonu je osazen pemrlovaný žulový podstavec, nesoucí dva kvádrovité stupně a pylon ze žuly leštěné. Jehlanovitý pylon s mělkým reliéfem malého státního znaku Československa a věnováním *„OBĚTEM SVĚTOVÉ VÁLKY 1914–1918"* nese 12 jmen, ale i data narození či úmrtí padlých. Pomník původně ohrazoval železný plot s ozdobným kováním, nesený čtyřmi sloupky.[163] Zadní strana byla nejspíše ohraničena masivním řetězem.

Levínská Olešnice, o. Semily
VH: CZE-5104-08350
Souřadnice: 50°31'34.62"N,15°32'1.50"E

Nachází se naproti kostelu Všech svatých. O vybudování pomníku bylo rozhodnuto 15. června 1922.[164] Přestože 20 z 35 obětí bylo členy sboru dobrovolných hasičů, stala se zřizovatelem místní TJ Sokol.[165] Finance čerpala z příspěvků obyvatel a sama se podílela na výkopech základů, pro které dodali materiál v podobě kamene a písku místní rolníci.[166] Dílo za 7 000 Kč zhotovil Josef Vít z Konecchlumí a ke slavnostnímu odhalení došlo již 20. srpna 1922.[167] Květinový záhon je vymezený obrubníkem, samotný pomník pak tvoří tři stupně se sloupky nesoucími železný řetěz vpředu a na bocích. Čtyři schody vedou před plastiku klečící truchlící ženy, jež v překřížených rukou drží lipový věnec. Bosovaný podstavec doplňují nápisy se zbytky černé monochromie: *„1914=1918"* a *„NAŠIM DRAHÝM, KTEŘÍ SE NEVRÁTILI"*. Zvětráváním kamene poškozený text najdeme rovněž na zadní straně, čitelné je: *„POSTAVIL MÍSTNÍ SOKOL ZA PŘISPĚNÍ OBČANSTVA ... 1922."* Do pylonu vsazená deska z tmavého mramoru uvádí 35 jmen a lemuje ji reliéf stylizované lípy, vyrůstající z trnové koruny v rozorané zemi. Kmen obepínají rozevřená pouta a slunce prosvítá skrz korunu stromu. Na římse je uvedeno: *„28. X. HROBŮM V DÁLI"* a v čele nalezneme reliéf znaků zemí Československa, užívaný legionáři. Použitým materiálem je pískovec hořického typu.

Lhota u Pecky, obec Pecka, o. Jičín
VH: CZE-5210-38471
Souřadnice: 50°28'47.74"N,15°37'5.07"E

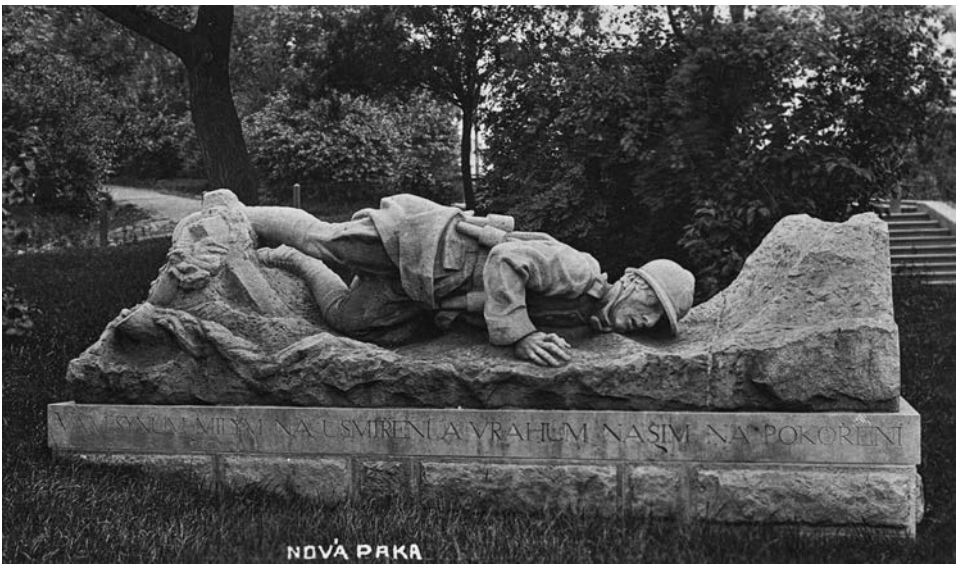
Pod staveními čp. 308 a čp. 309 se při silnici nachází pomník vyzděný z araukaritu. Pochází z roku 1929, kdy byl odhalen obdobný věnovaný vojínům padlým a zemřelým za sedmileté války v Pecce.[168] Zahrádku ohrazuje drátěný plůtek, nesený betonovými sloupky. Dvěma jalovci obklopený památník má tvar homole, na jejímž vrcholu je kříž. Deska z leštěného kamene nesla nápis *„Naše oběti světové války 1914 –1918"*, ale také 8 jmen padlých.[169] Mezi daty byl pravděpodobně vyryt kříž. Dnes zde zbyla pouze nevzhledná kapsa. Památníky z araukaritu ve Lhotě u Pecky a v Pecce byly nepochybně vzájemně ovlivněny, inspirace však mohla pocházet i z nedaleké Stupné. Roli zde jistě sehrála snadná dostupnost či vysoká užitná i estetická hodnota materiálu.

Lhota u Pecky – pomník z araukaritu, zbudovaný v roce 1929.
Foto David Ulrych.

Nová Paka, o. Jičín
VH: CZE-5210-37414
Souřadnice: 50°29'39.81"N,15°30'43.95"E

Původně se nalézal před budovou měšťanské školy, společně se sochami J. A. Komenského a T. G. Masaryka. Nyní je umístěn v Jírových sadech. O jeho zřízení se zasloužila Československá obec legionářská a mělo tak dojít k uctění památky

Nová Paka – pískovcový pomník padlým legionářům vytvořený Františkem Bílkem podle návrhu Karly Vobišové, odhalen před měšťanskou školou v roce 1921. Archiv autora.

Nová Paka – současná úprava pomníku padlým legionářům a obětem druhého odboje v Jírových sadech. Foto David Ulrych.

padlých a zemřelých legionářů. Již 4. května 1920 byla požádána městská rada o převzetí protektorátu nad výstavbou pomníku, ta jmenovala dva zástupce. Bohumil Kafka zprostředkoval realizaci návrhu Karle Vobišové, své studentce na Uměleckoprůmyslové škole v Praze.[170] V kameni jej zpracoval bývalý poručík ruských legií, sochař František Bílek z Podhorního Újezdu. Slavnostní odhalení díla proběhlo 9. října 1921.[171] Již před desátým výročím bitvy u Zborova došlo k vyčištění a konzervování Františkem Bílkem, za částku 1 260 Kč.[172] V roce 1928 sem byla při stejné příležitosti uložena prsť z daného bojiště a při oslavách desetiletého výročí samostatnosti prsť z bojiště u Verdunu.[173] Pomník byl elektricky osvětlen 16. srpna 1931, v předvečer deseti let od založení místní odbočky ČsOL.[174] Po okupaci nastaly potíže, neboť dle nařízení okresního úřadu z 27. června 1940 měl být odstraněn.[175] K odvezení a zakopání pomníku u bývalé prachárny došlo hned následující den, zanedlouho k němu přibyla i socha T. G. Masaryka. Dne 2. září byl odstraněn podstavec a zavezeny základy, avšak 8. října byly znovu vykopány a odstraněny.[176] Původně měly být sochy zničeny a za tímto účelem je zakoupil sochař Horák, aby materiál zužitkoval.[177] Možná i díky tomu se dodnes dochoval alespoň legionářský pomník. Slavnostní odhalení na současném místě proběhlo 1. června 1946.[178]

Nová Paka – pomník věnovaný všem obětem první světové války z roku 2008, sestávající z pískovcového bloku a bronzové desky. Foto David Ulrych.

Po druhé světové válce byl pomník restaurován a byla přidána podesta i deska se jmény obětí druhého odboje. Podstavec z bosovaného haklíkového zdiva nahradily desky se 17 jmény, ale také daty a místy narození legionářů, stejně jako zeměmi, kde padli. Jsou to jména z celého tehdejšího soudního okresu, nikoliv pouze města.[179] V zápatí je nápis: *„OBĚTI PRVNÍHO ODBOJE 1914–1918."* Původně bylo na soklu uvedeno: *„VÁM SYNŮM MILÝM NA USMÍŘENÍ A VRAHŮM NAŠIM NA POKOŘENÍ."* Písmo je opatřeno černou monochromií. Motivem díla s názvem *První vlna* je příslušník legií ve Francii, zobrazený v útočné póze vleže, po přískoku mezi zákopy. Jedná se o mladého muže v typické přilbě M 1915, u pasu má zavěšené ruční granáty, zatímco v levé ruce drží polní rýč a tiskne se k zemi. Z rozryté země nikoho činí zbytky výdřevy zákopů a ostnaté dráty. Kompozici zřejmě inspirovala díla *Mrtvý Ábel, Nemocná duše* či *Život je boj* od Quida Kociána, autorčina učitele z Hořic. Ta popsala plastiku takto: *„Můj legionář je provždy bojující. Vojsku je známé gesto jeho akce. V první vlně razí cestu v nepřátelské opevnění. V momentu, kdy legionář vhodil pumu v cizí řady, dopadá, aby se skryl před palbou, slyší v zrušeném napětí účinek svého granátu a soustřeďuje se ke skoku v zákopy nepřítele. Vehnán v toto strašlivé peklo, československý voják nezdolnou myšlenkou ideálu, necítí blízkost smrti, ví, že naši musí čáru prorazit, třeba i přes jeho hlavu, jen když za vítězstvím! Tu rozhoduje už jen železnou vůlí každý jednotlivec a ten jednotlivec se stává celkem. Tak to začlo u Zborova."*[180] Nelze tedy akceptovat obecně přijímané tvrzení, že se jedná o postavu umírajícího vojína v posledním záchvěvu života.[181] Po roce 1989 zde byl instalován stožár pro státní vlajku a v roce 2014 prošlo místo revitalizací. Pomník se zcela vymyká běžné kamenosochařské produkci v oblasti, proto je od 14. 10. 2014 památkově chráněn.

Nová Paka, o. Jičín
VH: CZE-5210-37439
Souřadnice: 50°29'39.81"N, 15°30'43.95"E

Prostý blok lomového kamene s bronzovou deskou je umístěn proti jeho protějšku, věnovanému padlým legionářům a obětem druhé světové války v Jírových sadech. S myšlenkou výstavby přišel lékař Tomáš Roučka. Návrh vytvořil Bohuslav Benč po konzultacích s historikem Zdeňkem Benešem.[182] Kámen poskytla firma TEKAM a přepravu zajistila Autodoprava Číla z Nové Paky. Osazení bloku provedl kameník a restaurátor Tomáš Váňa z Řevnic,[183] zatímco desku od Jindřicha Javečky odlila slévárna VHV z Horní Kalné.[184] Celkové náklady činily 76 400 Kč a byly zpětně poskytnuty Ministerstvem obrany.[185] K odhalení došlo 27. října 2008.[186] Pod nápisem *„Památník obětem I. světové války"* je uvedeno 116 jmen.

Pecka, o. Jičín
VH: CZE-5210-41116
Souřadnice: 50°28'47.55"N, 15°36'16.07"E

Nalézá se v Třešňovce pod hradem. Městečko pozemek zakoupilo od Aloise Wernera, aby zde byl 28. října 1928 položen základní kámen pomníku.[187] Na schůzi zastupitelstva z 29. dubna 1929 měla být sjednána cena 15 000 Kč, která však neza-

Pecka – pomník z hořického pískovce vytvořil František Bílek dle návrhu Antonína Máry. Odhalen byl v roce 1930. Foto David Ulrych.

hrnovala stavbu základů a model.[188] Na výstavbu mělo být z rozpočtu městečka připraveno 8 000 Kč, zatímco zbytek se zavázal opatřit komitét formou sbírek a divadla.[189] Ten finance sháněl déle než 2 roky.[190] Tvrzení, že pomník měl být pořízen za 8 000 Kč, je tudíž mylné.[191] Konečná suma se vyšplhala na 28 000 Kč, kvůli její výši se lze domnívat, že byla započítána i koupě pozemku.[192] Autorem návrhu byl Antonína Mára, který vytvořil již reliéf Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic před místní školou. Realizaci v kameni pocházejícím z Boháňky provedl František Bílek z Vojic.[193] Obecní kronika uvádí jako datum slavnostního odhalení 26. červen 1930,[194] zatímco kronika školy až 6. červenec téhož roku.[195]

Na prostoru vydlážděném žulovými kostkami se nachází základ obložený deskami, spojenými kramlemi, a podstavec z dokonale opracovaných bloků. Pylon s plastikou vojína v neurčité uniformě je z jednoho kusu materiálu. Vojín je oblečen v kabátu, bez pokrývky hlavy a v idealizované póze umírá zasažen kulí či střepinou. V křeči se pravou rukou snaží zachytit pylonu, čímž symbolicky navazuje na 53 jmen uvedených v negativu po bocích. Pylon je architektonicky členěn a v čele uvádí větu: „*TĚM, KTEŘÍ ŽIVOTY A ŠTĚSTÍ SVÝCH RODIN SVOBODĚ NAŠÍ OBĚTO-*

VALI." Nad římsou nalezneme reliéf lva z malého státního znaku Československa, ale i data „*1914–1918*". Na zadní straně je signatura autora návrhu. Materiálem je pískovec hořického typu. Jedná se o kvalitní dílo ovlivněné konstruktivismem a stylem art deco, umístění v lesoparku, mezi skalami, není proto vhodné. Čisté tvarosloví by lépe vyniklo v městské zástavbě.

Podlevín, obec Nová Paka, o. Jičín
VH: CZE-5210-37418
Souřadnice: 50°30'32.57"N, 15°31'17.37"E

Je umístěn před hřbitovem. Autorem byl Josef Steklík z Lomnice nad Popelkou. Dva stupně, vždy ze čtyř kvádrů a první část podstavce s deskou z černého skla, s nápisem: „*OBĚŤ II. SVĚTOVÉ VÁLKY*", jménem a datem narození i úmrtí, jsou vytvořeny z pískovce hořického typu. Materiálem dvou zbylých částí pyramidovitě vzestupného podstavce, stejně jako samotného obelisku, je leštěná žula. V čele nalezneme mělký reliéf latinského kříže, obklopeného vavřínovými věnci, pod ním pak nápisy: „*1914–1918*" a „*PAMÁTCE PADLÝM VE SVĚTOVÉ VÁLCE*". Následuje 9 jmen, data narození i úmrtí.

Podlevín – žulový obelisk s pískovcovým podstavcem od Josefa Steklíka. Foto David Ulrych.

Roškopov – pomník z čedičových balvanů s pískovcovou stélou z roku 1928. Foto David Ulrych

Roškopov, obec Stará Paka, o. Jičín
VH: CZE-5210-39139
Souřadnice: 50°31'4.78"N,15°28'42.01"E

Nalézá se při silnici ze Staré Paky na Lomnici nad Popelkou, pod čp. 6. Za jeho vznikem stála místní osvětová komise, jež ustanovila výbor konající sbírky.[196] Roli sehrála zvláště svépomoc občanů, neboť stavební kámen byl dovezen z „Laugnerova lomu" a materiál na desku pocházel z lomu „U Lišků", ta byla následně opracována u Krejčích v čp. 27. Výstavba byla provedena zedníky z obce a předseda osvětové komise František Šulc vystihl myšlenku trefně, když prohlásil: „*Pohlížejte na ten náš památník v tom smyslu, že jest to práce našeho lidu, z našeho kamene, za naše peníze a jako takový ho přijměte.*"[197] Přestože o výstavbě bylo rozhodnuto teprve počátkem října 1928, slavnostní odhalení proběhlo již 28. října v rámci oslav desetiletého výročí samostatnosti.[198] K místu stoupají tři schody a je ze tří stran obklo-

peno zídkou kopírující svah. Na základové desce je vyzděn podstavec z čedičových balvanů, stejně jako zídka. Na něm je osazena pískovcová stéla s plasticky vyvedenou přilbou a lipovými ratolestmi. Deska z černého skla se zlaceným písmem uvádí data: *„1914–1918“* a 18 jmen.

Slemeno, obec Dolní Kalná, o. Trutnov
VH: CZE-5215-20715
Souřadnice: 50°32'24.46"N,15°39'44.2"E

Nalézá se poblíž silnice z Dolní Kalné na Hostinné, při odbočce u čp. 32. Dílo z pískovce hořického typu zhotovil Josef Vít z Konecchlumí a ke slavnostnímu od-

Slemeno – pomník z hořického pískovce od Josefa Víta z roku 1925. Foto David Ulrych.

halení došlo 3. září 1925.[199] Náklady činily 6 000 Kč, avšak kromě výtěžku z ochotnického divadla nevíme, odkud pocházel zbylý obnos. Fond na udržování pomníku v obecní pokladně tvořil v polovině 30. let kolem 500 Kč.[200] Pietní místo ohrazuje nový dřevěný plůtek trojúhelníkového půdorysu, nesený sedmi betonovými sloupky. K pomníku stoupají dva schody a stojí na třech stupních čtvercového půdorysu, v jejichž rozích jsou umístěny čtyři sloupky nesoucí železné řetězy. Podstavec napodobující balvanové zdivo je doplněn reliéfy lípy, jejíž kořeny upozaďují ze-

Stará Paka – pomník z hořického pískovce od Josefa Víta z roku 1923. Foto David Ulrych.

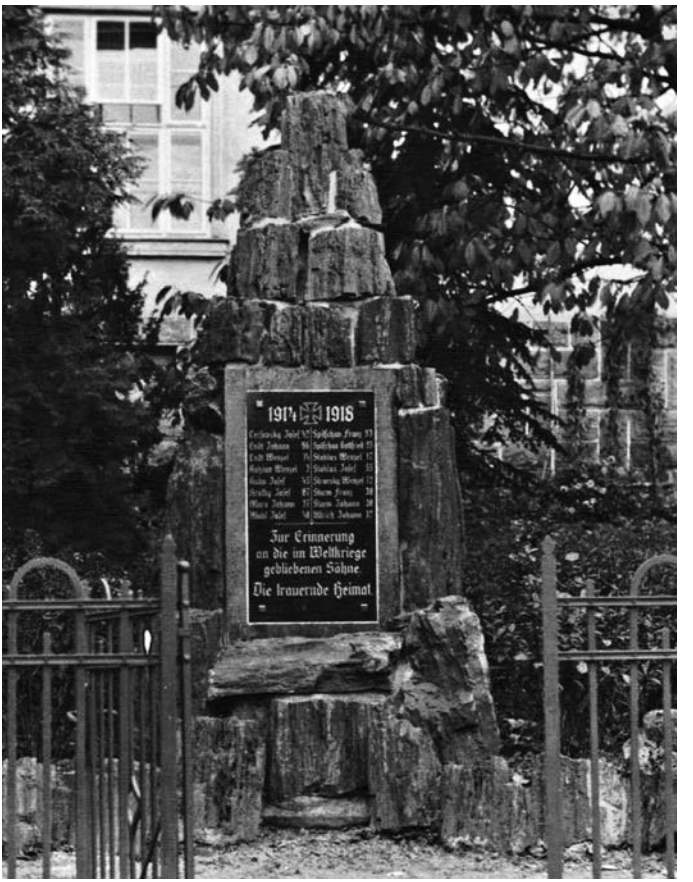
mřelou dvouhlavou orlici. Vpravo nalezneme kytici květin, ovinutou stuhou s nápisem „*PADLÝM VOJÍNŮM*“. Datace „*1914–1918*“ je vlivem zvětrávání kamene nečitelná. V čele pomníku se nacházejí znaky zemí Československa, jak je užívali legionáři. Na desce z černého skla je pod 16 jmény uvedeno: „*My dali životy, Vy dejte práci a lásku!*“ Na vrcholu je osazena plastika ženy v pracovních šatech s šátkem na hlavě a nahým dítětem v jedné ruce. Zastiňuje si výhled rukou a snop obilí s odloženým srpem evokuje horký letní den, kdy je při žních citelný nedostatek mužů. Záznam v pamětní knize obce popisuje dílo takto: „*Socha představuje matku s děckem na ruce, ona pohlíží do dálky k východu a očekává toužebně, ale marně návrat milovaného manžela.*“[201]

Stará Paka, o. Jičín
VH: CZE-5210-39159
Souřadnice: 50°30′37.28″N, 15°29′37.46″E

Nachází se před Masarykovou základní školou čp. 335, proti budově starší roubené školy. Zřízení pomníku navrhl Josef Mládek 18. června 1922 při valné hromadě Družiny československých válečných invalidů.[202] Kámen určený do základů pocházel od rolníka Josefa Suchardy z čp. 31 a dílo vytvořil Josef Vít z Konecchlumí za obnos 7 000 Kč.[203] Slavnostní odhalení se konalo 8. července 1923. K místu vysypanému štěrkem vede dlážděný chodník. Pomník je umístěn za jiným pomníkem, věnovaným obětem druhé světové války. Rostou zde dva jalovce, mezi kterými je záhon s květinami. K prvnímu stupni vedou dva schody a čtyři sloupky nesou železné řetězy. Následují dva stupně s podstavcem imitujícím balvanové zdivo, do kterého je vsazena deska z černého skla. Zlacené písmo uvádí 53 jmen, přesto dvě chybí.[204] Reliéf lípy se naklání ke znakům zemí Československa, jak je užívali legionáři. V pravém rohu je kytice květin svázaná stuhou s nápisem: „*1914–1918 HROBŮM V DÁLI*“ a věnováním: „*DRUŽINA ČSL. INVALIDŮ VE ST. PACE.*“ Na vrcholu je osazena plastika ženy obdobná jako ve Slemeně, avšak liší se detaily. Materiálem je pískovec hořického typu a písmo mimo desku je opatřené černou monochromií. Restaurování provedla v roce 2011 Střední průmyslová škola kamenická a sochařská v Hořicích.

Stupná, obec Vidochov, o. Jičín
VH: neevidován (zničen)
Souřadnice: 50°29′43.5″N,15°35′00.9″E

Stál před bývalou školou čp. 101. V roce 1927 jej zhotovila firma Ervin Botas z Trutnova.[205] Zničen po vysídlení původního německého obyvatelstva. Pietní místo obklopoval kovový plůtek a na památníku vyzděném z araukaritu byla čtyřmi nýty osazena deska z černého skla. Data: „*1914*“ a „*1918*“ odděloval válečný kříž.[206] Následovalo 16 jmen[207] s nápisem: „*Für Erinnerung an die im Weltkriege gebliebenen Söhne die trauernde Heimat.*“[208] Za jmény byla čísla domů, z nichž muži pocházeli.[209]

Stupná – pomník vyzděný z araukaritu v roce 1927, zničený po druhé světové válce. SOkA Jičín, SD okresu Jičín, inv. č. 733, fotografie, sign. VI/1a-733.

Svojek, o. Semily
VH: CZE-5104-08363
Souřadnice: 50°33'17.52"N, 15°27'10.19"E

Je umístěn při silnici z Tample na Libštát, u čp. 35. Rozhodnutím obecního zastupitelstva z února 1921 byla pro pomník vymezena část z pozemku pronajímaného Josefu Prášilovi z čp. 37.[210] Iniciátorem výstavby se stala místní osvětová komise, kdy finance zajistila veřejná sbírka. Autorem díla za 6 350 Kč se stal Antonín Stýblo z Nové Paky a ke slavnostnímu odhalení došlo 10. července.[211] O rok později byl pomník ohrazen plůtkem z dřevěných latí, který zdarma zhotovil František Fejfar z čp. 30. Šest osmihranných nosných sloupků z pískovce z lomu nedaleko Vojic vyšlo na 1041 Kč.[212] V roce 1984 byl pomník opraven a konečně v roce 2005 došlo k vyzlacení písma, výměně nepůvodního plotu s betonovými sloupky i odstranění túj.[213] K obdélníkové zahrádce vedou čtyři schody. Místo je ohrazeno

dřevěným plůtkem neseným osmihrannými sloupky s kvádrovitým základem. Prostor před pomníkem je vydlážděn. Zde stojí na dvou stupních podstavec, jehož čelo zdobí reliéf štítu s českým lvem v pozitivu, zatímco lipové štěpy kolem jsou v negativu. V minulosti byly odstraněny znaky Moravy, Slezska a Slovenska, prázdné místo pak nahradila právě rostlinná výzdoba. Před pylonem je umístěna plastika stojícího lva. Na pylonu s reliéfem vavřínových ratolestí je osazena deska z černého skla se zlaceným písmem. Uvádí: „*Oběti světové války 1914–1919*", následuje 26 jmen. Pod ní je vepsáno: „*VĚNOVÁNO S PŘISPĚNÍM SPOLKŮ A OBČANŮ.*" Pískovec pocházející z okolí Vojic použil autor nejen zde, ale i ve Štikově[214] nebo v Martinicích v Krkonoších.[215]

Svojek – pískovcový pomník od Antonína Stýbla z roku 1921. Foto David Ulrych.

Štikov, obec Nová Paka, o. Jičín
VH: CZE-5210-37417
Souřadnice: 50°29'7.57"N,15°32'6.62"E

Stojí pod bývalou školou čp. 58, nedaleko kostela Nejsvětější Trojice. Vznikl z iniciativy sboru dobrovolných hasičů, čerpajícího z příspěvků obyvatel. Zbylé náklady, stejně jako zřízení kovového plotu, hradila obec.[216] Autorem byl Antonín Stýblo z Nové Paky a odhalení proběhlo 11. června 1922. Mezi dvěma upravenými lípami, za nepůvodním zábradlím nahrazujícím drátěný plůtek,[217] stojí na jednom stupni členěný podstavec se signaturou autora. Před textem *„Věnováno s přispěním sboru dobrov. hasičů a občanů"* je osazena plastika ležícího lva. Jedná se o výdusek nahrazující původní majestátní motiv.[218] Pamětní kniha obce uvádí: *„Pomník pískovcový (z Vojic) představuje osvobození československého národa ze jha Habsburgů, což jest znázorněno tím, kterak český lev přetrhl okovy a zašlapuje rakouského dvouhlavého orla."*[219] V čele pylonu přečteme nápis: *„OBĚTI SVĚTOVÉ VÁLKY"* a pod ním nalezneme trnovou korunu. Níže je již uvedena datace: *„1914–1918"* a 16 jmen. Pod nimi je epitaf: *„Spěte klidně a sladký budiž Váš sen, neboť nebyla marná Vaše oběť."* Písmo bylo červenou monochromií opatřeno nejspíše až při nedávné revitalizaci místa, jak upozorňuje také nápis štětcem *„OBNOVENO 1989"*.

Štikov – pískovcový pomník od Antonína Stýbla z roku 1922, opatřený novou plastikou lva. Foto David Ulrych.

Úbislavice – pomník z hořického pískovce od Josefa Víta z roku 1925. Foto David Ulrych.

Úbislavice, o. Jičín
VH: CZE-5210-37416
Souřadnice: 50°28′41.07″N,15°27′57.69″E

Stojí pod kostelem Narození Panny Marie, naproti hostinci. V obci byl nejprve zřízen komitét, zajišťující hladký průběh celé akce.[220] Pozemek věnoval rolník Josef Nechanický z čp. 55 a již v dubnu 1925 vytvořil Josef Vít z Konecchlumí dílo za 6 250 Kč.[221] Poté došlo ke konečnému vyrovnání terénu a osazení. Do kapsy pod desku byla uložena skleněná rourka, obsahující papír se jmény občanů, kteří finančně přispěli nebo se jinak přičinili o výstavbu pomníku.[222] Uloženy byly rovněž mince v hodnotě jednoho haléře, dvou haléřů, pěti haléřů, deseti haléřů, dvaceti haléřů, padesáti haléřů a jedné koruny.[223] Finančně i organizačně byli zainteresováni obyvatelé České Proseče, Chloumku, Stavu a Štěpanic, jejichž padlí jsou zde uvedeni, neboť se jim zamlouvalo místo pod kostelem. Jistý obnos k úhradě nákladů

mohlo přinést divadlo sehrané dobrovolnými hasiči v předvečer slavnostního odhalení, konaného 17. května 1925.[224] K místu oválného půdorysu, vysypanému štěrkem, vede šest schodů se zábradlím, zakončeným prostými sloupky. Pomník tvoří tři stupně, v čele pojaté jako schody, a ohraničují ho čtyři sloupky, nesoucí v čele a po stranách železný řetěz. Podstavec napodobuje balvanové zdivo a pod reliéfem kytice květin nalezneme stuhu s černěnou signaturou autora. Deska z leštěného kamene nese stříbřený nápis: *„Spěte drazí, spěte v dáli, kde jste stáli, kde jste spali, na vás často vzpomíná vaše rodná otčina."* Plastika znázorňuje klečící truchlící dívku, jež v překřížených rukou drží věnec z lipových ratolestí. V pylonu je osazena deska obdobného materiálu i zpracování jako na podstavci, uvádí však 32 jmen. Přikrývá ji vysoký reliéf lípy, vyrůstající z trnové koruny. V čele nad římsou najdeme reliéf znaků zemí Československa, užívaný legionáři. Materiálem je pískovec hořického typu.

Ústí, obec Stará Paka, o. Jičín
VH: CZE-5210-39144
Souřadnice: 50°31′04.3″N,15°27′27.8″E

Je situován u hřiště, poblíž čp. 100. K vyvýšenině stoupá dvanáct pískovcových schodů. Materiálem základu je načervenalý arkózový pískovec, obložený čedičem, který tvoří materiál zbytku památníku. V čele je osazen pískovcový reliéf s podobiznou prezidenta T. G. Masaryka a nápisem podél orámování: *„BRAŇTE ODKAZ PRESIDENTA OSVOBODITELE T. G. MASARYKA."* Čtyřmi nýty připevněná deska z černého skla uvádí 17 jmen, s důrazem na jednoho legionáře.

Vidochov, o. Jičín
VH: neevidován
Souřadnice: 50°30′45.6″N,15°34′01.2″E

Pietní místo se nalézá u cesty ke kostelu sv. Andělů strážných. Původní kamenný obelisk se nedochoval,[225] ale na jeho místě stojí stéla z teraca s nápisem: *„PAMÁTKA PADLÝCH"*. Obklopena je drátěným plůtkem neseným čtyřmi sloupky a vedou k ní čtyři schody.

Vidonice, obec Pecka, o. Jičín
VH: CZE-5210-38468
Souřadnice: 50°28′36.57″N,15°38′42.00″E

Nachází se při zahradě čp. 19, proti budově bývalé školy. Vzhledem k tomu, že byl pomník vyfotografován v roce 1927,[226] ale v jinak pečlivě vedené kronice obce z let 1924–1937 záznamy o výstavbě chybí,[227] mohl být zřízen v letech 1919–1923. Motiv i zpracování připomíná práce Josefa Víta z Konecchlumí v Levínské Olešnici či Úbislavicích. Obrubník lemuje zahrádku vysypanou štěrkem. Dílo z pískovce hořického typu se pak skládá ze stupňovitého základu, lemovaného čtyřmi sloupky, nesoucími železný řetěz a obepínajícími samotný bosovaný podstavec. Před deskou z leštěného kamene, s textem: *„SPĚTE KLIDNĚ DRAZÍ V DÁLI, V CIZÍ ZEMI, KDE JSTE PADLI. VZPOMÍNÁ VÁS VAŠE DRAHÁ OTČINA,"* je umístěna plastika

Vidochov – pomník obětem válek na místě nedochovaného obelisku. Foto David Ulrych.

klečící a truchlící dívky, držící věnec z lipových ratolestí. Pylon je osazen deskou se jmény stejného provedení i materiálu jako na podstavci, avšak zlaceným písmem je zde uvedeno 13 jmen. Překrývá ji stylizovaný reliéf lípy, vyrůstající z kořenů trnové koruny. V prostoru nad římsou spatříme reliéf znaků zemí Československa, používaný legionáři.

Vrchovina, obec Nová Paka, o. Jičín
VH: CZE-5210-37422
Souřadnice: 50°30′18.51″N, 15°32′14.82″E

Památník se nachází u místní komunikace, před čp. 17. Vytvořil jej Antonín Stýblo z Nové Paky a pochází z roku 1921.[228] Zřizovatelem se stali místní občané, zda byli organizováni v komitétu, však nevíme. K revitalizaci místa došlo v roce 1970. Zahrádka na půdorysu trojúhelníku je ohrazena kovovým plotem. Pomník ovlivněný secesí tvoří dva stupně s podstavcem, nesoucím architektonicky členěný sloup. Na levém boku podstavce nalezneme signaturu autora a v zadní části monogram: *„VJ“*. Nýty je zde připevněna deska z černého skla, uvádějící zlaceným písmem 25 jmen obětí první světové války. Pod daty *„1939–1945“* jsou 2 jména. Deska zasahuje do dříku sloupu a byla vytvořena mezi lety 1945–1960.[229] Jména třech pad-

Vrchovina – pískovcový pomník od Antonína Stýbla z roku 1921. Foto David Ulrych.

lých legionářů na bocích podstavce jsou sice poškozena neodborným zásahem, přesto však čitelná. Pouze v čele se jedná o torzovité části písma, kvůli výřezu pro desku. Na dříku sloupu je v pozitivu uveden nápis: „*OBĚTEM SVĚTOVÉ VÁLKY*“ a v čele potom datace: „*1914–1918*“. Hlavice tvoří pult zdobený girlandami, které jsou stejně jako nápisy v pozitivu či geometrická výzdoba opatřeny bronzovou monochromií. Na zadní straně lze nalézt dlátem hrubě sekaný nápis: „*VĚNOVÁNO OBČANSTVEM VRCHOVINSKÝM 1921*“ a „*OP. 1970*“. Materiálem je pískovec.

Zboží, obec Úbislavice, o. Jičín
VH: neevidován
Souřadnice: 50°29'05.3"N,15°27'15.0"E

Je umístěn u silnice, poblíž čp. 9, naproti garážím. Autorem byl Josef Vít z Konecchlumí a vzhledem k charakteristice motivu i činnosti autora mohl vzniknout asi v polovině 20. let. K místu stoupá devět betonových schodů s pískovcovým zábradlím, zakončeným jednoduchými sloupky. Spoje jsou fixovány kramlemi. Zahrádku obepíná plůtek s ozdobným kováním. První ze dvou stupňů nese v rozích čtyři sloupky s železným řetězem, dochovaným však pouze při levé straně. Podstavec se signaturou autora na pravé straně je v pohledové části opatřen černým nápisem: „*O DRUZI DRAZÍ, VY BRATŘI NÁS VŠECH, KDO Z VÁS SI POMYSLIL, ŽE NEUZŘÍ JIŽ ČECH, TU DRAHOU VLAST – OTCE, MATIČKU, NEB DĚTI VOLAJÍCÍ: VRAŤ SE, TATÍČKU.*“ Dnes je text kvůli zvětrávání kamene hůře čitelný,

citujeme jej tudíž z písemných pramenů.[230] Plastika oráče s pluhem je osazena na podstavci, nesoucím rovněž obelisk s deskou z leštěného kamene, uvádějící 8 jmen. Přikrývá ji vysoký reliéf lípy, jejíž kořeny odhalují trnovou korunu a kmen zakrývá rozevřené okovy. V čele se nalézá datace: *„1914–1918"*. Materiálem je pískovec hořického typu. Motiv je obdobný jako v Bukovině u Čisté, avšak postava zde namísto překřížených rukou drží smeknutý klobouk se stuhou.

Ždírnice, obec Horní Olešnice, o. Trutnov
VH: CZE-5214-37766
Souřadnice: 50°31'21.79"N,15°39'32.60"E

Stojí pod budovou školy čp. 63. V obci došlo k ustanovení výboru v čele s řídícím učitelem Františkem Bubákem, kde byla každá organizace zastoupena dvěma

Zboží – pomník z hořického pískovce od Josefa Víta. Foto David Ulrych.

členy.[231] Finance pocházely z divadelního představení pořádaného místní osvětovou komisí, ale použit byl také výtěžek ze slavnostního odhalení 20. července 1930.[232] Autorem pomníku za 2 800 Kč byl Josef Kraus z Podhorního Újezdu.[233] Zahrádku na půdorysu trojúhelníku ohrazuje dřevěný plůtek s novou, nepříliš vhodnou podezdívkou. Dva jalovce lemují široký podstavec, nesoucí masivní desku. V čele je vepsáno: „*OBĚTEM SVĚTOVÉ VÁLKY 1914–1919.*" Pod reliéfem lipových ratolestí je do kapsy vsazena deska z bílého mramoru. Zlacené písmo zde uvádí 17 jmen. Užitým materiálem je pískovec hořického typu.

Ždírnice – pomník z hořického pískovce od Josefa Krause z roku 1930. Foto David Ulrych.

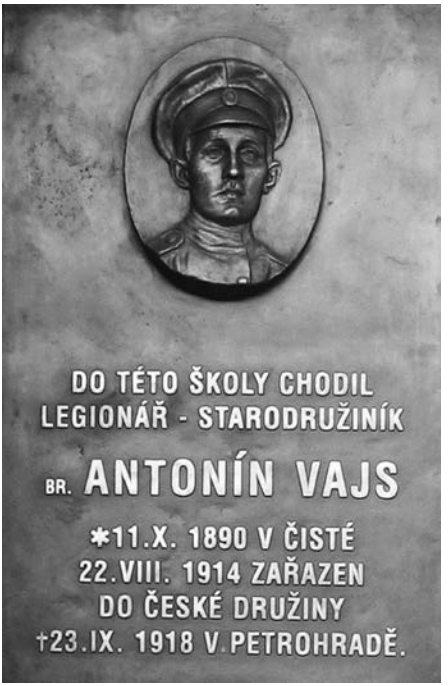
PAMĚTNÍ DESKY

Čistá u Horek, o. Semily
VH: CZE-5104-08354 a CZE-5104-28140
Souřadnice: 50°31'54.24"N,15°36'25.55"E

V chodbě základní a mateřské školy čp. 236 jsou umístěny dvě pamětní desky věnované obětem první světové války a dvě obětem druhé světové války. O zřízení prvních dvou se zasloužila místní osvětová komise ve spolupráci s obcí.[234] K odhalení došlo 5. srpna 1928.[235] Pod nápisy: *„OBĚTEM SVĚTOVÉ VÁLKY"* a *„1914 – 1918"* je uvedeno 63 jmen. Orámování černé leštěné žuly tvoří ornament, vycházející z lipových listů.

Čistá u Horek, o. Semily
VH: CZE-5104-39901
Souřadnice: 50°31'54.24"N,15°36'25.55"E

Bronzová deska se jménem, životními daty a podobiznou legionáře Antonína Vajse se nachází vlevo před vchodem základní a mateřské školy čp. 236. Písmo je vyvedeno v pozitivu. Ke slavnostnímu odhalení té původní, umístěné vpravo, došlo 22. května 1938.[236] Na jaře 1939 byla odstraněna a tajně zakopána na zahradě školy, avšak po druhé světové válce se již desku nepodařilo najít.[237] O zřízení repliky se

Čistá u Horek – bronzová replika pamětní desky Antonína Vajse (původní byla odhalena v roce 1938), zhotovená v roce 2013. Foto David Ulrych.

zasloužil Josef Stránský ve spolupráci s Mateřským centrem Barvínek, za financování z fondů Evropské unie.[238] Odlila ji slévárna VHV z Horní Kalné a k odhalení došlo 22. června 2013.[239]

Lány, obec Lázně Bělohrad, o. Jičín
VH: CZE-5207-39902
Souřadnice: 50°26'45.30"N,15°33'23.58"E

Deska z černé leštěné žuly doplňuje exteriér kapličky sv. Václava. Zřizovatelem se stal Městský úřad v Lázních Bělohrad a autorem kameník Jaroslav Veverka z Miletína. Pod věnováním „*PAMÁTCE PADLÝM A ZEMŘELÝM HRDINŮM I. SVĚTOVÉ VÁLKY Z OBCE LÁNY*" je uvedeno devět jmen s daty narození i úmrtí. Nalezneme zde rovněž mělký reliéf lipových ratolestí ověnčených stuhou a nápis „*ODHALENO 28. ŘÍJNA 2013*". Veškeré písmo je zlacené. Pod deskou je pískovcový pult.

Lázně Bělohrad, o. Jičín
VH: CZE-5207-04317 a CZE-5207-04318
Souřadnice: 50°25'39.19"N,15°34'58.76"E

Dvě pamětní desky jsou umístěny na Fričově muzeu čp. 191. Právě zde byly sbírány písemnosti, fotografie a součásti výstroje legionářů již ve 20. letech.[240] Zřízení

Lázně Bělohrad –
jedna z mramorových desek věnovaných
obětem první světové války.
Foto Robert Hrnčíř.

Lázně Bělohrad – pískovcová pamětní deska legionáře Jana Beneše. Foto David Ulrych.

desek a současná přístavba muzea proběhly za součinnosti městské rady a muzejního spolku.[241] Jisté finance pocházely z rozpočtu muzea, příspěvku spolku i mimosoudních vyrovnání.[242] Ředitel muzea Alois Hoch přesvědčil obecní zastupitelstvo, aby se zaručilo za půjčku v záložně, od které pak obdrželi dar.[243] Úvěr v záložně činil 50 000 Kč, půjčka 11 000 Kč.[244] Právě výše půjčky mohla odpovídat ceně desek. Návrh přístavby muzea stál 1 134 Kč, její realizace 59 000 Kč.[245] Na deskách z červené leštěné žuly jsou nápisy: „*OBĚTEM SVĚTOVÉ VÁLKY*“ a „*1914–1918*“, pod nimi následuje 56 jmen s daty narození. Písmo je zlacené.

Lázně Bělohrad, o. Jičín
VH: CZE-5207-26505
Souřadnice: 50°25'45.10"N,15°35'15.40"E

Pamětní deska legionáře Jana Beneše je umístěna na rohu sokolovny čp. 295, pod deskou věnovanou obětem druhé světové války. Reliéf znázorňuje francouzskou přilbu M 15, spočívající na vavřínech. Věnování, jméno i životní data jsou vytesány v negativu.

Levínská Olešnice, o. Semily
VH: neevidován
Souřadnice: 50°31'49.0"N,15°32'11.9"E

Při úvozu do Studence, v místě zvaném „Na Zakopanici“, nalezneme litinový kříž s podstavcem z načervenalého pískovce. Jedná se o lidovou práci s reliéfem sv. Jana Nepomuckého, pocházející z druhé poloviny 18. století. Opravit a doplnit vá-

Levínská Olešnice – barokní litinový kříž na pískovcovém podstavci s vápencovou pamětní deskou padlého Otakara Čermáka. Foto David Ulrych.

pencovou deskou se jménem Otakara Čermáka, datem i místem, kde padl, ho nechal rolník Hynek Čermák, k jehož usedlosti kříž patřil.[246] Písmo je opatřené černou monochromií. V roce 2005 jej restauroval Rudolf Huťa ze Střední průmyslové školy kamenické a sochařské v Hořicích.[247]

Nedaříž, obec Horka u Staré Paky, o. Jičín
VH: neevidován
Souřadnice: 50°31′43.1″N,15°33′47.5″E

U staré hasičské zbrojnice stojí socha Panny Marie z pískovce hořického typu. Antonín Sucharda ml. ji vytvořil v roce 1874. Podstavec je osazen deskou z černého skla, s daty: *„1914“ a „1918“*, oddělenými válečným křížem. Dále pokračuje nápis:

„*Die trauernde Heimat ihren Söhnen*“, jména dvou obětí s daty narození i úmrtí a věta: „*Ehre ihrem Andenken!*“ Fraktura je bílé barvy.

Svatojanský Újezd, o. Jičín
VH: CZE-5207-04411
Souřadnice: 50°25′37.10″N,15°32′28.88″E

V průčelí neogotického hřbitovního kostela sv. Jana Křtitele je osazena deska z leštěné černé žuly. Pod zlaceným nápisem: „*PADLÍ V I. SVĚTOVÉ VÁLCE*“ se nachází devět jmen. Deska s pískovcovým pultem vznikla až po roce 1960, neboť na fotografii z téhož roku ještě není.[248]

Nedařiž – skleněná deska se jmény padlých Josefa Glose a Johanna Dresslera, osazená na pískovcovém dříku sloupu s plastikou Panny Marie od Antonína Suchardy ml. Foto David Ulrych.

HROBY S OSTATKY

Borovnice, o. Trutnov
VH: neevidován
Souřadnice: 50°30'33.9"N,15°36'45.7"E

U zdi hřbitova, při kostele sv. Víta, se nalézá pustnoucí hrob Christiana Kaudela. Podstavec z pemrlované žuly nese dva bloky z leštěného gabra a žulový kříž s reliéfem lučního kvítí i drobnou plastikou holubice. Pod oválnou fotografií v porcelánu je jméno, datum narození i úmrtí. Následuje text: „*IM JUNGEN LENZ DES LEBENS BRACH DICH DER TOD IM KRIEG, ACH ALLES WAR VERGEBENS: UMSONST JEDWEDE MÜH ::*“

Borovnice – náhrobek zemřelého Christiana Kaudela ze žuly a gabra. Foto David Ulrych.

Svojek – pískovcový náhrobek zemřelého Jindřicha Jíry z Bělé. Foto David Ulrych.

Čistá u Horek, o. Semily
VH: neevidován
Souřadnice: 50°31'56.4"N,15°36'48.7"E

Ve východní části hřbitova, při kostele sv. Prokopa, nalezneme rodinný hrob s neogotickým pískovcovým náhrobkem. Zde byla umístěna deska z černého skla se jménem Václava Štilce, datem úmrtí a věkem. Text epitafu zněl: „*Kdož vypíše bolnou ránu, jakou srdce dostalo, když milého syna schránu v mrtvou rámě objalo. Opuštěn jsa od všech sešel v dáli tamo v cizině, kéž do slávy Páně vešel, plesal v pravé otčině.*" Při renovaci byla deska odstraněna, ale jméno je uvedeno na deskách ve škole.

Svojek, o. Semily
VH: neevidován
Souřadnice: 50°33'29.4"N,15°26'52.7"E

V jihovýchodním rohu hřbitova nalezneme pískovcový náhrobek se jménem Jindřicha Jíry, který zhotovil Jaroslav Horák z Nové Paky. Vpředu se nachází reliéf

květin a vycházejícího slunce v pozadí, na druhé straně byla umístěna oválná fotografie. Pod jménem, daty narození i úmrtí pokračoval epitaf, který je nečitelný vlivem zvětrávání kamene. Dochoval se pouze text: *„Věnuje syn v r. 1928.“* Místo prošlo revitalizací a byla také odstraněna rušivá stéla z teraca, patřící k urnovému hrobu. Zesnulý není uveden na zdejším pomníku ani v pamětní knize obce.

KENOTAFY

Nová Paka, o. Jičín
VH: neevidován
Souřadnice: 50°29'27.4"N,15°30'55.1"E

V západní části městského hřbitova se nachází kovovým plůtkem ohrazený hrob. Stéla s krucifixem na vrcholu je ovlivněna neobarokem. Přiléhají k ní křídla s volutami a plastikami andělů. Použitým materiálem je pískovec hořického typu. Na desce z černého skla je uvedeno jméno Václava Blímy, informace o jeho věku, datu i místu úmrtí.

Nová Paka – pískovcová hrobka rodiny Blímů, se skleněnou deskou padlého Václava. Foto David Ulrych.

NÁPISY

Uhlíře, obec Lázně Bělohrad, o. Jičín
VH: CZE-5207-04305
Souřadnice: 50°27'56.11"N,15°33'43.77"E

Na louce pod čp. 13 se mezi dvěma túje mi nalézá kovanou zahrádkou ohrazený pískovcový kříž z roku 1756. Původní text na podstavci je kvůli zvětrávání kamene špatně čitelný. V čelní straně dříku je vysekán a černou monochromií opatřen nápis: *„Svým padlým hrdinům r. 1914–1918 věnují občané Uhlířů."*

Závěr

Fenomén památníků obětem první světové války předčí i tak ojedinělý soubor funerálních památek, jakým jsou památníky věnované padlým a zemřelým v sedmitýdenním konfliktu roku 1866. Ty bývaly obvykle zřizovány přímo jednotkami, důstojnickými sbory,[249] řády,[250] spolky vojenských vysloužilců nebo obyvateli, kteří se setkali s utrpením vojáků.[251] Péči záhy převzal Komitét pro udržování památek z války roku 1866, spolupracující s kamenosochařskou školou v Hořicích. Památníky neoznačující pouze hroby s ostatky, ale připomínající spolubojovníky, členy spolků, rodinné příslušníky či občany obcí a měst, padlé daleko od domova, váží se již k bojům u Navarry roku 1848,[252] Melagnana a Solferina roku 1859,[253] Trebinje a Gorice roku 1878.[254] Přesto se taková místa rozšiřovala v masovém měřítku právě po první světové válce. Se změnami ve společnosti docházelo také k citelnější iniciativě civilní sféry, která byla válkou nebývale postižena. Zřizovateli se stávaly komitéty a výbory při obecních zastupitelstvech, okrašlovací spolky, sbory dobrovolných hasičů, Sokol a samozřejmě ČsOL. Na osvětové i přednáškové činnosti se významnou měrou podíleli učitelé, legionáři, osobnosti veřejného života spojené s politickou správou a je nutné zmínit význam účasti armády.[255] Kult památníků dosáhl značného rozšíření, přičemž se stávaly jakýmisi novými poutními místy. Daleko tak přesáhl pouze pietu věnovanou určitému spektru lidí. Památníky tvořily prostor pro rozličné národní svátky, jako upálení Jana Husa, oslavy samostatnosti či akce při příležitostech výročí významných bojů legionářů, zvláště Zborova. Jednalo se rovněž o manifestace v době ohrožení suverenity, především v září 1938.[256] Rituály pak byly obvykle politizovány. O významu svědčilo také doplňování jmen obětí druhé světové války, přesto samotným památníkům dosud nebyla věnována potřebná pozornost.

Poznámky

1 Válečné hroby v ČR. In: *Ministerstvo obrany: Péče o válečné hroby* [online]. © 2015 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.valecnehroby.army.cz/valecne-hroby-v-cr.

2 Zákon č. 122/2004 Sb., o válečných hrobech a pietních místech a o změně zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Portál veřejné správy* [online] Ministerstvo vnitra © 2015 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=57590&fulltext=&nr=122~2F2004&part=&name=&rpp=15.

[3] Tamtéž.

[4] Krkonošské muzeum v Jilemnici, AP, kart. 48, Památníky osvobození.

[5] SOkA Jičín, Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, inv. č. 883, kart. 19, Spisy, Stavba pomníků poválečných 1920, s. 4–5.

[6] KASKA, František. *Historie jičínských soch.* Jičín, 1936, s. 13.

[7] SOkA Jičín, Střední průmyslová škola sochařská a kamenická a Střední odborné učiliště kamenické Hořice, inv. č. 883, s. 4.

[8] WINTER, Jay. *Sites of Memory, Sites of Mourning: The Great War in European Cultural History.* Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1995, s. 79. ISBN 978-0-521-49682-7.

[9] FRYŠČOK, Miloslav Alexej. *Pomníky a pamětní desky padlým v 1. světové válce v Brně.* Brno: Šimon Ryšavý, 2008, s. 1. ISBN 978-80-7354-058-6.

[10] VRBA, Dan. Liberec, židovský hřbitov: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/11399-pomnik-obetem-1-svetove-valky/#11399-pomnik-obetem-1-svetove-valky.

[11] HOJDA, Zdeněk – POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomníky.* Praha: Paseka, 1996, s. 167. ISBN 80-7185-050-0.

[12] VEVERKA, Bohuslav. Praha 2, Karlovo náměstí: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/2992-pomnik-obetem-1-svetove-valky/#2992-pomnik-obetem-1-svetove-valky.

[13] SOkA Jičín, SD Nová Paka, kart. 84, Český svět, roč. 1916 X.

[14] HOLUBIČKOVÁ, Lenka. *Hrobům v dáli: otisk první světové války na Jilemnicku.* Jilemnice: Gentiana, 2014, s. 130–135. ISBN 978-80-86527-36-9.

[15] KASKA, František – ÚLEHLA, Vladimír. *Procházka jičínským hřbitovem.* Jičín: Knihovna V. Čtvrtka, 2012, s. 80. ISBN 978-80-905342-0-9.

[16] Srov. pomník praporu polních myslivců č. 8 v lese Svíb, pomník praporu polních myslivců č. 6 u Vysokova.

[17] Srov. Pecka.

[18] SKOK, Zdeněk. Šárovcova Lhota. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/7467-sarovcova-lhota/.

[19] *Pomníky padlým v 1. světové válce: Běchary.* Muzejní noviny. Jičín: Regionální muzeum a galerie, mimořádné číslo věnované 80. výročí vzniku samostatného československého státu, říjen 1998, s. 18.

[20] Srov. Horní Kalná.

[21] Srov. Studenec. HOLUBIČKOVÁ, L., c. d., s. 160–164.

[22] NOVÁK, Petr. Kutná Hora: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2496-kutna-hora/.
JEDLIČKA, František. Police nad Metují, Na Babí, hřbitov: pomník padlým legionářům. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/ 2847 -police-nad-metuji/. HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 182–189.

[23] NIMBURSKÝ, Josef. Březhrad: pomník obětem 1. a 2. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1360-brezhrad/.
ŠŤASTNÝ, Ivo. Střezetice: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1563-strezetice/.

[24] VYKYDAL, Adam. Cholenice: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/3983-cholenice/.

[25] Srov. Nová Paka: pomník padlým legionářům. JEŽEK, Vladimír. Mladá Boleslav: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2696-mlada-boleslav/.

[26] JEŽEK, Vladimír. Mladá Boleslav: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2696-mlada-boleslav/.

[27] LAŠŤOVKA, Milan. Praha 4, Kunratice: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/5816-pomnik-obetem-1-svetove-valky/#5816-pomnik-obetem-1-svetove-valky. KASKA, F., *Historie jičínských soch,* s. 13.

[28] HOJDA, Z. – POKORNÝ, J., *Pomníky a zapomníky,* s. 165, 171.

[29] SHERMAN, Daniel. *Monuments, Mourning,* s. 92.

[30] ŠŤASTNÝ, Ivo. Kunžak: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/208-kunzak/.

[31] http://www.evidencevh.army.cz/Evidence/detail-hrobu-ci-mista?id=CZE5209-53479.

[32] KOVÁŘ, Daniel. Pomníky. In: *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. © 1998–2016 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/pomniky.

[33] http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1205-nove-mesto-na-morave/Vratislavovo%20n%C3%A1m%C4%9Bst%C3%AD/

[34] *Pomníky padlým v 1. světové válce: Masarykova věž samostatnosti.* Muzejní noviny. Mimořádné číslo věnované k 80. výročí vzniku samostatného československého státu. Jičín: Regionální muzeum a galerie, říjen 1998, s. 17.

[35] Tamtéž, s. 17.

[36] KOVÁŘ, Daniel. Pomníky. In: *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. © 1998 - 2016 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/pomniky. VAŇOUS, Petr. Do Hradce se vrátí pomník legionářů. In: *Hradecký deník* [on-line]. © 2017 [cit. 10. 6. 2017]. Dostupné z: http://hradecky.denik.cz/zpravy_region/do-hradce-se-vrati-pomnik-legionaru-20170303.html.

[37] ANTOŠOVÁ, Jana. *Emil Schwantner 1890–1956.* Vrchlabí: Správa KRNAP, 2015, s. 10. ISBN 978-80-87706-75-6.

[38] SCHON, Jenny. *Emil Schwantner (1890–1956).* Trutnov: Městský úřad, 1996, s. 5–7.

[39] LAŠŤOVKA, Milan. Děčín: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/18953-pomnik-obetem-1-svetove-valky/#18953-pomnik-obetem-1-svetove-valky; VRBA, Dan. Velký Šenov: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/ vpm/mista/obec/3791-velky-senov/.

[40] *Pomníky padlým v 1. světové válce: Dřevěnice,* Muzejní noviny. Mimořádné číslo věnované 80. výročí vzniku samostatného československého státu, s. 20. ŠTASTNÝ, Ivo. Stěžery: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1560-stezery/.

[41] *Socha vzdoru.* Muzejní noviny. Jičín: Regionální muzeum a galerie, červen 1993.

[42] KASKA, F., *Historie jičínských soch,* s. 106. *Pomníky padlým v 1. světové válce: Podhorní Újezd.* Muzejní noviny. Mimořádné číslo věnované 80. výročí vzniku samostatného československého státu, s. 23.
FOUS, Karel. Písek, vojenský hřbitov: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/3789-pomnik-obetem-1-svetove-valky/#3789-pomnik-obetem-1-svetove-valky.

[43] VRBA, Dan. Lomnice nad Popelkou: pomník obětem 1. a 2. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/493-lomnice-nad-popelkou/. BRYNYCH, Martin. Poříčany: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line], *Poříčany* [cit. 1. 2. 2016]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2883-poricany/.

[44] ZAJAC, Mirek - ZAJAC, Marek. Šluknov: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/3799-sluknov/.

[45] FOUS, Karel. Písek, vojenský hřbitov: pomník obětem 1. světové války. In: Spolek pro vojenská pietní místa [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/3789-pomnik-obetem-1-svetove-valky/#3789-pomnik-obetem-1-svetove-valky.

[46] Srov. Bukovina u Čisté, Zboží.

[47] VÁPENÍK, René. Milín: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2320-milin/.

[48] Regionální muzeum a galerie v Jičíně, *Pomníky padlým v 1. světové válce: Češov.* Muzejní noviny. Mimořádné číslo věnované 80. výročí vzniku samostatného československého státu, s. 23.

[49] KŘÍDLO, Jaroslav. Žatec: pomník obětem 1. světové války. In: Spolek pro vojenská pietní místa [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/22054-pomnik-obetem-1-svetove-valky/#22054-pomnik-obetem-1-svetove-valky.

[50] ŠŤASTNÝ, Ivo. Svobodné Dvory: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1392-svobodne-dvory/.
KŘÍDLO, Jaroslav. Žatec: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/22054-pomnik-obetem-1-svetove-valky/#22054-pomnik-obetem-1-svetove-valky.

[51] *Pomníky padlým v 1. světové válce: Chlum.* Muzejní noviny. Mimořádné číslo věnované 80. výročí vzniku samostatného československého státu, s. 19. ŠŤASTNÝ, Ivo. Sobčice: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2992-sobcice/. Liberecký, Semily, Syřenov - číslo VH: CZE-5107-08414. In: *Ministerstvo obrany České republiky: Evidence válečných hrobů* [on-line]. © 2009 – 2015 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.evidencevh.army.cz/Evidence/detail-hrobu-ci-mista?id=141281.

[52] Srov. Štikov.

[53] KOSTRHOUN, Jan. Mrač: pomník obětem 1. a 2. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/3433-mrac/.

[54] Srov. Svojek.

[55] Srov. Pecka. *Pomníky padlým v 1. světové válce: Osek.* Muzejní noviny. Mimořádné číslo věnované 80. výročí vzniku samostatného československého státu, s. 18.

[56] ŠŤASTNÝ, Ivo. Holovousy: pomník obětem 1. a 2. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2938-holovousy/. VRBA, Dan. Smrčí: pomník obětem 1. a 2. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/7680-smrci/.

[57] JEDLIČKA, František. Toužim: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/6636-touzim/.

[58] *Pomníky padlým v 1. světové válce: Chomutice.* Muzejní noviny. Mimořádné číslo věnované 80. výročí vzniku samostatného československého státu, s. 19. *Pomníky padlým v 1. světové válce: Rytířova Lhota.* Muzejní noviny. Mimořádné číslo věnované 80. výročí vzniku samostatného československého státu, s. 22.
JEDLIČKA, František. Častrov: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/ mista/obec/896-castrov/.

[59] HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 69–77. RAPANT, Jiří. Rtyně v Podkrkonoší: pomník obětem 1. a 2. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 2. 2016]. Dostupné z: http://www.vets.cz/ vpm/mista/obec/4190-rtyne-v-podkrkonosi/.

[60] Srov. Horní Nová Ves.

[61] GLASER, Arno. Tachov: pomník obětem 1 světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/6179-tachov/.

[62] *Pomníky padlým v 1. světové válce: Kozojedy.* Muzejní noviny. Mimořádné číslo věnované 80. výročí vzniku samostatného československého státu, s. 23. *Pomníky padlým v 1. světové válce: Psinice.* Tamtéž, s. 22.

[63] SHERMAN, D., *Monuments, Mourning,* s. 95.

[64] HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 42–51.

[65] PANCHARTEK, Radek. Vidoň: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vo-*

jenská pietní místa [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/3000-vidon/. *Pomníky padlým v 1. světové válce: Dobrá Voda.* Muzejní noviny. Mimořádné číslo věnované 80. výročí vzniku samostatného československého státu, s. 19. *Pomníky padlým v 1. světové válce: Záhuby.* Tamtéž, s. 17. Srov. Brtev.

66 HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 110–127.

67 Srov. Levínská Olešnice, Vidonice. HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 119–125. VÁLEK, Petr. Brno: pomník obětem 1. a 2. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2188-brno/Z%C3%A1meck%C3%A1/.

68 Srov. Karlov.

69 HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 160–164. VRBA, Dan. Alšovice: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/3553-alsovice/.

70 Srov. Horní Kalná.

71 SHERMAN, D., *Monuments, Mourning,* s. 92.

72 Srov. Slemeno, Stará Paka.

73 Srov. Ústí u Staré Paky. SOkA Jičín, MNV Mlázovice, Pamětní kniha městečka Mlázovice 1922–1976, s. 20. HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 42–47. JEŽEK, Vladimír. Bakov nad Jizerou: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/15717-pomnik-obetem-1-svetove-valky/#15717-pomnik-obetem-1-svetove-valky. JAROŠEK, Radim. Albrechtičky: pomník obětem 1. a 2. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/3395-albrechticky/.
ŠŤASTNÝ, Ivo. Kundratice: pomník obětem 1. a 2. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/5319-kundratice/.

74 ŠŤASTNÝ, Ivo. Nové Smrkovice: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2977-nove-smrkovice/.
VRBA, Dan. Valdice: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/452-valdice/. Spolek pro vojenská pietní místa [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2713-bila-tremesna/.

75 *Pomníky padlým v 1. světové válce: Ostroměř.* Muzejní noviny. Mimořádné číslo věnované 80. výročí vzniku samostatného československého státu, s. 20.

76 HOLBA, Jan. Písek: pomník legionářům z Písecka. In: Spolek pro vojenská pietní místa [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/3767-pomnik-legionarum-z-pisecka/#3767-pomnik-legionarum-z-pisecka.

77 LAŠŤOVKA, Milan. Horní Blatná: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/5883-horni-blatna/.

78 KINCL, Jan. Rudník: pomník obětem 1. a 2. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/7044-rudnik/.
JEDLIČKA, František. Těchlovice: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/6134-techlovice/.
ŠTASTNÝ, Ivo. Josefov, pevnostní, vojenský a zajatecký hřbitov: pomník obětem 1. světové války – ruským zajatcům. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2909-josefov/.

79 VÁLEK, Petr. Výprachtice: pomník obětem 1. a 2. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/3217-vyprachtice/.

80 TICHÝ, Petr. Prace: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line].© 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/4118-prace/.

81 KODERA, František. Příchovice: pomník obětem 1. a 2. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit.

1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/3605-prichovice/.

[82] HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 36–39.

[83] VRBA, Dan. Frýdlant: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/11493-pomnik-obetem-1-svetove-valky/#11493-pomnik-obetem-1-svetove-valky.

[84] HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 204–207.

[85] Srov. Slemeno, Stará Paka, Zboží. *Pomníky padlým v 1. světové válce: Nové Smrkovice.* Muzejní noviny. Mimořádné číslo věnované 80. výročí vzniku samostatného československého státu, s. 18.

[86] Srov. Roškopov, Ždírnice.

[87] Srov. Horní Kalná, Studenec.

[88] Srov. Levínská Olešnice, Vidonice. HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 126–129.

[89] KADAVÝ, Ladislav. Prostřední Lánov: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2727-prostredni-lanov/.

[90] VRBA, Dan. Chrastava: Pamětní deska František Turpiš. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/1577-pametni-deska-frantisek-turpis/#1577-pametni-deska-frantisek-turpis. ŠVÁB, Jaroslav. Staré Smrkovice: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2994-stare-smrkovice/.

[91] HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 190–193.

[92] Srov. Štikov.

[93] Srov. Brtev. HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 102–105. *Tamtéž,* s. 168–170.

[94] *Tamtéž,* s. 93–97.

[95] ŠTĚDRÝ, Vladimír. Haratice: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/3572-haratice/.

[96] *Pomníky padlým v 1. světové válce: Podhorní Újezd.* Muzejní noviny. Mimořádné číslo věnované 80. výročí vzniku samostatného československého státu, s. 23. HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 200–203.

[97] ŠVÁB, Jaroslav. Lukavec u Hořic: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2973-lukavec-u-horic/.

[98] Srov. Bukovina u Čisté, Horní Kalná, Stará Paka, Slemeno.

[99] Srov. Dolní Kalná, Kumburský Újezd.

[100] Královéhradecký, Hradec Králové, Těchlovice – číslo VH: CZE-5205-04159. In: *Ministerstvo obrany České republiky: Evidence válečných hrobů* [on-line]. © 2009 – 2015 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.valecnehroby.army.cz/Evidence/detail-hrobu-ci-mista?id=75553.
JEDLIČKA, František. Jíkev: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/5569-jikev/. HOLUBIČKOVÁ, L., c. d., s. 94–109.

[101] Srov. Slemeno.

[102] Královéhradecký, Jičín, Chyjice – číslo VH: CZE-5207-30026. In: *Ministerstvo obrany České republiky: Evidence válečných hrobů*[on-line]. © 2009 – 2015 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.valecnehroby.army.cz/Evidence/detail-hrobu-ci-mista?id=1879068.
Liberecký, Semily, Slaná – číslo VH: CZE-5107-38576. In: *Ministerstvo obrany České republiky: Evidence válečných hrobů* [on-line]. © 2009 – 2015 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.valecnehroby.army.cz/Evidence/ detail-hrobu-ci-mista?id=1879068. HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 52–57.

[103] ŠŤASTNÝ, Ivo. Stará Voda: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1559-stara-voda/.

[104] HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 136–139, s. 90–93.

[105] HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 25–31.

[106] Srov. Podlevín. FRANC, Jiří. Sklenařovice: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/334-sklenarovice/. SURÝNEK, Zdeněk. Pomník obětem 1. a 2. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Do-

stupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/4001-kundratice-rozsochy/.

[107] ŠŤASTNÝ, Ivo. Dolní Lánov: pamětní desky obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa*[on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2717-dolni-lanov/.

[108] HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 190–193.

[109] KINCL, Jan. Mladé Buky: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/6444-mlade-buky/. ŠŤASTNÝ, Ivo. Prosečné: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2757-prosecne/.

[110] GLOGAR, Josef. Bílý Potok: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/757-bily-potok/.

[111] VRBA, Dan. Kunratice u Cvikova: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/3530-kunratice-u-cvikova/. HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 68–73.

[112] Královéhradecký, Jičín, Holín – číslo VH: CZE-5207-04357. In: *Ministerstvo obrany České republiky: Evidence válečných hrobů* [on-line], © 2009–2015 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.valecnehroby.army.cz/Evidence/detail-hrobu-ci-mista?id=76897.

[113] GLASER, Arno. Děčín: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/14456-pomnik-obetem-1-svetove-valky/#14456-pomnik-obetem-1-svetove-valky.

[114] Srov. Pamětní deska Jana Beneše v Lázních Bělohrad.

[115] ŘÍHA, Václav. Vlastiboř: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/7782-vlastibor/.

[116] VRBA, Dan. Chrastava: pamětní deska František Turpiš. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/1577-pametni-deska-frantisek-turpis/#1577-pametni-deska-frantisek-turpis.

[117] Srov. Nová Paka: pomník padlým legionářům.

[118] ANTOŠOVÁ, J., *Emil Schwantner,* s. 47–51.

[119] Tamtéž, s. 13.

[120] TAHOVSKÁ, Ladislava. Česká Kamenice: pomník obětem světových válek. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z:. http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/3723-ceska-kamenice/.

[121] LAŠŤOVKA, Milan. Rudník: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/7044-rudnik/.

[122] GLASER, Arno. Loubí: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa*[on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/6231-loubi/.

[123] Liberecký, Turnov, Holenice – číslo VH: CZE-5109-33764. In: *Ministerstvo obrany České republiky: Evidence válečných hrobů* [on-line]. © 2009 – 2015 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.valecnehroby.army.cz/Evidence/detail-hrobu-ci-mista?id=1413473.

[124] GLASER, Arno. Blatce: pomník obětem 1. světové války. In: *Spolek pro vojenská pietní místa*[on-line]. © 2014 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/6180-blatce/.

[125] HELIGROVÁ, M. – KRAUSOVÁ, J. – MACHOVÁ, R. Inventář SOkA Jičín: Okresní národní výbor Jičín (1945–1990), Jičín 1998–1999 I., s. XV.

[126] SOkA Jičín, AM Nová Paka, kn. č. 128, inv. č. 286, Pamětní kniha města Nová Paka 1929–1938, s. 139–140.

[127] HELIGROVÁ, M. – KRAUSOVÁ, J. – MACHOVÁ, R. Inventář SOkA Jičín: Okresní národní výbor Jičín (1945–1990), Jičín 1998–1999 I., s. XV.

[128] *Vidochov a Stupná.* Muzejní noviny, č. 20. Jičín: Regionální muzeum a galerie, 2001, s. 7.

[129] ČESÁKOVÁ, M. – HELIGROVÁ, M. – KRAUSOVÁ, J. Inventář SOkA Jičín:

Okresní úřad Nová Paka (1792) 1865–1942 (1950) I., Jičín 2005, s. VIII.
130 Tamtéž, s. VII.
131 Tamtéž, s. XXXVII.
132 HELIGROVÁ, M. – KRAUSOVÁ, J. – MACHOVÁ, R., Inventář, s. XV.
133 Historické pohledy. In: *Obec Borovnice* [online]. © 2008 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.borovnice.cz/gallery.php?akce=obrazek_ukaz&media_id=3.
134 *Novopacko.* Nová Paka: Učitelská jednota Budeč, s. 118.
135 SOkA Jičín, AO Brdo, Pamětní kniha obce Brdo 1924–1938, s. 27.
136 SOkA Jičín, SD Nová Paka, kart. 38.
137 Městské muzeum v Nové Pace, Josef Dyk, Brtev 1963.
138 HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.*, s. 205–206.
139 Tamtéž, s. 205.
140 Tamtéž, s. 206.
141 Tamtéž, s. 206.
142 Tamtéž, s. 207.
143 SOkA Trutnov, AO Dolní Kalná, Pamětní kniha obce Dolní Kalná 1922–1962, s. 214.
144 SOkA Jičín, SD Nová Paka, kart. 38.
145 Městské muzeum v Nové Pace, Josef Dyk, Dolní Nová Ves 1962.
146 SOkA Trutnov, AO Horní Kalná, Pamětní kniha obce Horní Kalná 1921–1933, inv. č. 1, s. 200.
147 Tamtéž.
148 Tamtéž.
149 SOkA Jičín, AO Horní Nová Ves, Pamětní kniha obce Horní Nová Ves 1923–1925, s. 183.
150 Tamtéž, s. 183–184.
151 Tamtéž, s. 183.
152 Tamtéž, s. 183.
153 Tamtéž, s. 183.
154 Tamtéž, s. 183.
155 Tamtéž, s. 184.
156 Regionální muzeum a galerie v Jičíně, FÚ Choteč, Pamětnice, s. 85.
157 Městské muzeum v Nové Pace, Josef Dyk, Choteč 1962.
158 *Novopacko,* s. 142.
159 SOkA Jičín, AO Kumburský Újezd, Pamětní kniha obce Kumburský Újezd, s. 175–176.
160 Tamtéž, s. 177.
161 Tamtéž, s. 211.
162 SOkA Jičín, ZDŠ Kumburský Újezd, Kronika školy, kn. č. 2, inv. č. 2, s. 51.
163 Tamtéž, s. 51.
164 Pamětní kniha 1905. In: *Levínská Olešnice* [online]. Poslední editace 10. 7. 2013 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.levinskaolesnice.cz/kronika/pametni_kniha_1905/080_089.pdf.
165 Tamtéž.
166 Tamtéž.
167 Tamtéž.
168 SOkA Jičín, AO Lhota, kart. č. 1.
169 Městské muzeum v Nové Pace, Josef Dyk, Lhota u Pecky 1962.
170 MALÁ, Alena (ed.). *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–2009: Vil–Vz, sv. 20.* Ostrava 2009, s. 106. ISBN 978-80-86171-33-3.
171 SOkA Jičín, AM Nová Paka, kn. č. 127, inv. č. 285, Pamětní kniha města Nová Paka 1923–1929, 35–36.
172 SOkA Jičín, AM Nová Paka, ČsOL.
173 SOkA Jičín, SD Nová Paka, D–1928, kart. 84.
174 SOkA Jičín, AM Nová Paka, kn. č. 128, inv. č. 286, Pamětní kniha města Nová Paka 1929–1938, s. 55.
175 SOkA Jičín, AM Nová Paka, kn. č. 130, inv. č. 288, Pamětní kniha města Nová Paka, s. 26.
176 Tamtéž, s. 26.
177 Tamtéž, s. 26.
178 Pomník padlých v první světové válce. In: *Památkový katalog* [online]. © 2015 [cit. 1. 5. 2017]. Dostupné z: http://pamatkovykatalog.cz/?element=1263167&action=element&presenter=ElementsResults.
179 BENEŠ, Zdeněk. *Dějiny Nové Paky I: do roku 1939.* Nová Paka, 2012, s. 256. ISBN 978-80-260-1701-1.
180 SOkA Jičín, SD Nová Paka, kart. 84, D 1921, Pamětní list k odhalení pomníku padlým legionářům okresu novopackého 9. X. 1921.
181 BENEŠ, Z., *Dějiny Nové Paky I*, s. 256.
182 POUR, Milan. *Památník obětem I. světové války*, Achát: měsíčník pro občany města Nové Paky a okolí, č. 12, prosinec 2008, s. 5.
183 Tamtéž, s. 5.
184 KOVÁŘOVÁ, Iva. *Nový památník 116 hrdinům, kteří padli v 1. světové válce: v Nové Pace oslavili vznik samostatného československého státu u sochy T. G. Masaryka a v Jírových sadech.* Jičínský deník, č. 254, 29. října 2008, s. 1.

[185] POUR, M., *Památník obětem I. světové války*, s. 5.
[186] Tamtéž, s. 5.
[187] Farní úřad Pecka, Gedenkbuch des Städtchen Petzka, inv. č. 1, s. 246.
[188] SOkA Jičín, AM Pecka, kn. č. 39, inv. č. 148.
[189] Tamtéž, s. 148.
[190] Farní úřad Pecka, Gedenkbuch des Städtchen Petzka, s. 252.
[191] COGANOVÁ, Daniela. *Dějiny městečka Pecka 1848–1990.* Pecka: Městys Pecka, 2013, s. 364. ISBN: 978-80-260-5225-8.
[192] Farní úřad Pecka, Gedenkbuch des Städtchen Petzka, s. 252.
[193] Tamtéž.
[194] Tamtéž.
[195] SOkA Jičín, Základní škola a Mateřská škola Pecka, Kronika školy 1918–1956, inv. č. 2, s. 215.
[196] SOkA Jičín, AO Roškopov, Pamětní kniha obce Roškopov 1904–1929, kn. 1, s. 234.
[197] Tamtéž, s. 231.
[198] Tamtéž, s. 234.
[199] SOkA Trutnov, AO Slemeno, Pamětní kniha obce Slemeno 1935–1945, s. 56.
[200] Tamtéž, s. 56.
[201] Tamtéž, s. 56.
[202] SOkA Jičín, AO Stará Paka, Pamětní kniha obce Stará Paka 1927–1938, s. 124.
[203] Tamtéž, s. 124.
[204] Tamtéž, s. 125.
[205] SOkA Jičín, SD okresu Jičín, inv. č. 733, fotografie, sign. VI/1 a-733.
[206] Tamtéž.
[207] OÚ Vidochov, Kronika obce Vidochov, kn. č. 1.
[208] SOkA Jičín, SD okresu Jičín, inv. č. 733, fotografie, sign. VI/1 a-733.
[209] Za spolupráci děkuji Ing. Günteru Fiedlerovi.
[210] SOkA Semily, AO Svojek, Pamětní kniha obce Svojek 1904–1939, s. 86.
[211] SOkA Semily, NŠ Svojek, kn. č. 1, Kronika školy 1879–1949, s. 197.
[212] Tamtéž, s. 197.
[213] HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.*, s. 224.
[214] SOkA Jičín, MNV Štikov, Pamětní kniha obce Štikov 1945–1950 (1924), s. 42.
[215] HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 93.
[216] SOkA Jičín, MNV Štikov, Pamětní kniha obce Štikov 1945–1950 (1924), s. 42.
[217] Městské muzeum v Nové Pace, Josef Dyk, Štikov 1960.
[218] Tamtéž.
[219] Tamtéž, s. 42.
[220] SOkA Jičín, MNV Úbislavice, Pamětní kniha obce Úbislavice 1902–1963, s. 42.
[221] Tamtéž, s. 43.
[222] Tamtéž, s. 45.
[223] Tamtéž, s. 45.
[224] Tamtéž, s. 43.
[225] OÚ Vidochov, historické fotografie, slavnostní průvod ve Vidochově.
[226] SOkA Jičín, SD Nová Paka, kart. 38.
[227] SOkA Jičín, AO Vidonice, Pamětní kniha obce Vidonice 1924–1937.
[228] *Novopacko,* s. 204.
[229] Městské muzeum v Nové Pace, Josef Dyk, Vrchovina 1960.
[230] Městské muzeum v Nové Pace, Josef Dyk, Zboží 1962.
[231] SOkA Trutnov, AO Ždírnice, Pamětní kniha obce Ždírnice 1923–1945, s. 103.
[232] Tamtéž, s. 104.
[233] Tamtéž, s. 103.
[234] HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.*, s. 208.
[235] Tamtéž, s. 208.
[236] Tamtéž, s. 213
[237] Tamtéž, s. 213.
[238] Tamtéž, s. 214.
[239] Tamtéž, s. 214.
[240] *Novopacko,* s. 115.
[241] SOkA Jičín, AM Lázně Bělohrad, Pamětní kniha města Lázně Bělohrad, inv. č. 19, s. 211.
[242] *Tamtéž,* s. 212.
[243] *Tamtéž,* s. 212.
[244] *Tamtéž,* s. 212.
[245] *Tamtéž,* s. 212.
[246] HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.*, s. 220.
[247] *Tamtéž,* s. 220.
[248] Městské muzeum v Nové Pace, Josef Dyk, Svatojánský Újezd 1960.
[249] Srov. Pomník rakouského 40. pěšího pluku.
[250] Srov. Pomník rakouské jízdní dělostřelecké baterie č. 7.
[251] Srov. Pomník rakouského 51. pěšího pluku v lese Svíb.
[252] HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 131.
[253] HOLBA, Jan. Písek: Pomník padlým příslušníkům 11. pěšího pluku. In: *Spolek pro vojenská pietní místa* [on-line]. © 2014 [cit. 1. 2. 2016]. Dostupné z: http://www.vets.cz/

vpm/2974-pomnik-padlym-prislusnikum-11-pesiho-pluku/#2974-pomnik-padlym-prislusnikum-11-pesiho-pluku.

[254] Krkonošské muzeum Vrchlabí, Fotografie, inv. č. F 1674.

[255] HOLUBIČKOVÁ, L., *c. d.,* s. 213.

[256] SOkA Jičín, AM Nová Paka, kn. č. 127, inv. č. 285, Pamětní kniha města Nová Paka 1923–1929, s. 219.

ULRYCH, David. ***Denkmäler an die Opfer des Ersten Weltkrieges im Gebiet von Nová Paka***

Der Beitrag befasst sich mit Denkmälern an die Opfer des Ersten Weltkrieges und ihrem künstlerischem Ausdruck. Im ersten Teil nähert er die allgemeine Typologie der Denkmäler bei uns an. Im zweiten Teil werden diese Denkmäler dann im Gebiet des ehemaligen politischen Bezirkes Nová Paka (Neupaka) erfasst, der heutzutage in die Bezirke Jičín (Jitschin), Semily (Semil) und Trutnov (Trautenau) aufgeteilt ist. Es handelt sich vor allem um die Standorte, Nummern der Kriegsgräber, Geschichte und Umstände der Entstehung von jedem einzelnen Denkmal mit deren Beschreibung und Anzahl der angeführten Namen. Einen wesentlichen Bestandteil bildet die Fotobeilage, welche den gegenwärtigen Zustand der Denkmäler dokumentiert, manchmal im Vergleich mit historischen Fotos. Reichhaltige Festivitäten (Festlichkeiten), die mit Kommemorationen (Gedenkveranstaltungen) verbunden sind, und die Auflistung der Namen möchten eine selbständige Studie ergeben. Das Ziel ist jedoch das Thema von Kleindenkmälern anzunähern, denen bisher nicht allzu viel Aufmerksamkeit gewidmet wurde und gleichzeitig nach Hundert Jahren eine der blutigsten Kriegsauseinandersetzungen etwas auf andere Art und Weise zu erwähnen. Es handelt sich so um die erste Studie ähnlichen Charakters.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

EDICE

Nalezen další dopis Václava Šolce

Karol Bílek

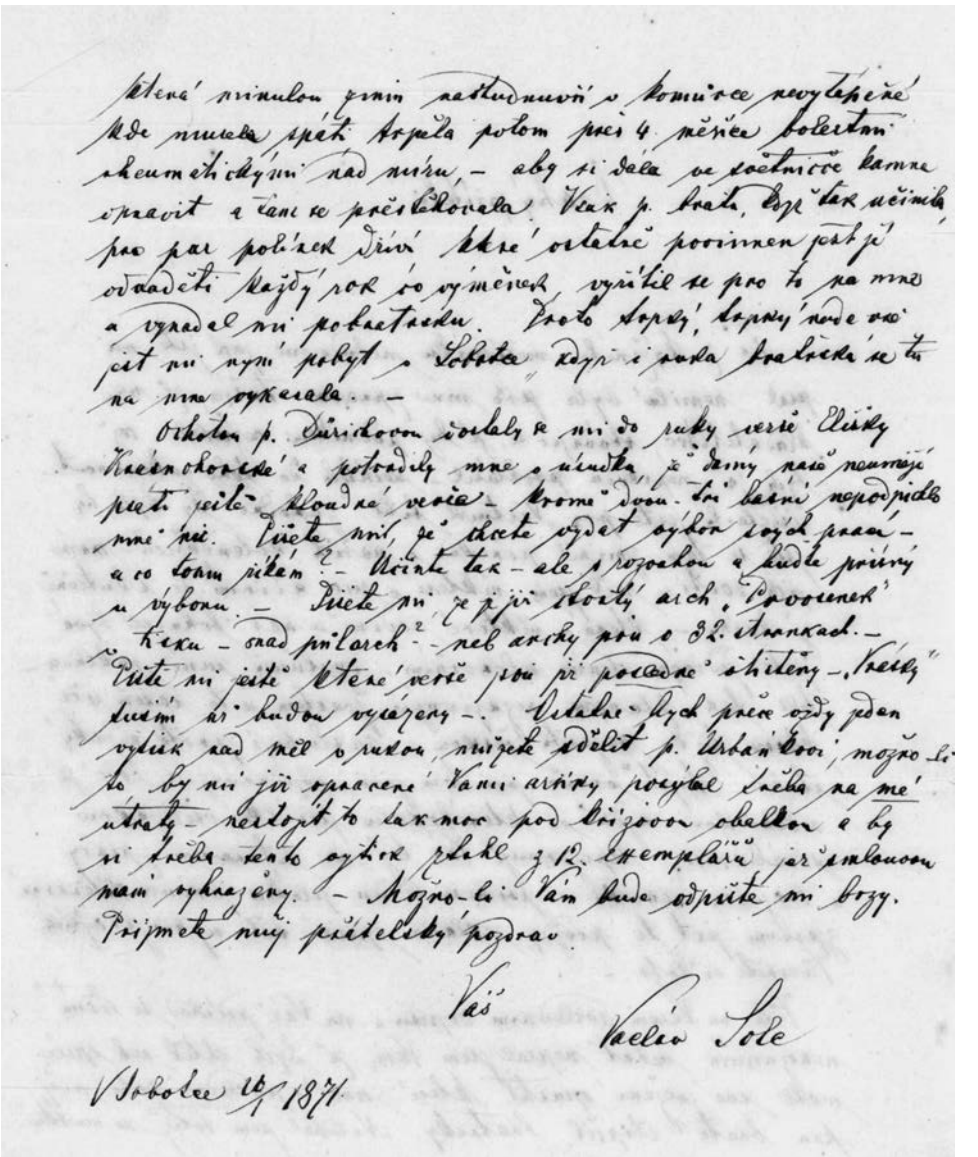
Soboteckýbásník Václav Šolc (1838–1871) je autorem jediné básnické sbírky *Prvosenky*. Poprvé vyšla roku 1868 a měla velký ohlas. Proto pražské Kobrovo nakladatelství chystalo brzy druhé vydání. Šolc se rozhodl původní podobu rozšířit o nové či místy upravit původní verše.

Tehdy už po druhém přerušení studií na pražské filosofické fakultě žil u maminky v Sobotce. Neměl to lehké. Téměř všichni přátelé a vrstevníci, s nimiž zde vedl od druhé poloviny padesátých let ochotnické divadlo a další kulturní akce, žili a působili jinde, a většina místních lidí se na něho dívala jako na podivína. Jak by ne! Nedostudovaný filosof, zkrachovalý kočovný herec, který „zkoumá básně" a žije staré matce, jak se říká, na krku. Údajně podle svědectví K. V. Raise si přivydělával písařením u místního notáře Jana Macha či advokáta Jana Jirčáka – pokud ovšem v tomto případě nejde o jeho jmenovce Václava Šolce (1850–1883) z Dolního Bousova. U toho je toto zaměstnání doloženo. Ten se také snažil o literární tvorbu, psal např. do Palečka a Humoristických listů. A měl podobný osud se soboteckým básníkem – nejen jméno a literární zájmy, ale i délku života – 33 let.

Pro našeho Václava Šolce měla doma zprvu pochopení snad jen maminka a pak nová mladá studentská generace – ale to se projevilo až po jeho smrti. Mládež vzala na vědomí hodnotu jeho díla a jedním z prvních činů vznikajícího Sdružení studujících soboteckých (1877) bylo vyvolání úspěšné akce na postavení pomníku Václava Šolce v Sobotce (1880) – i básníkův hrob byl důstojně upraven a opatřen kamennou deskou.

Ale vraťme se k Prvosenkám a jejich chystanému 2. vydání. Poučený čtenář možná upozorní, že o rozšíření sbírky o nové básně již psali editoři jejích dalších vydání (3. vydání r. 1905 editoval Ladislav Quis, 4. vydání r. 1926 Bedřich Vencovský a 5. vydání r. 1951 Mojmír Otruba) či pořadatelé několika výborů z jeho díla a mnohých studií o Václavu Šolcovi (např. Vilém Závada, Jiří Hájek, nověji Jaroslav Šimůnek, Karel Samšiňák a Josef Jindra). Fakta týkající se korespondence přinesla edice Karola Bílka a Evy Horáčkové,[1] a rovněž článek Mojmíra Otruby.[2]

Právě zpřístupnění veškeré známé Šolcovy korespondence přineslo nové poznatky i o přípravě tohoto 2. vydání úspěšné sbírky. Iniciativa vzešla od nakladatelství na jaře 1870, jak svědčí zpráva ve Věstníku bibliografickém 12. června 1870. Šolc souhlasil s vydáním i honorářem již 1. dubna 1870 a zároveň přislíbil doplnění sbírky o nové básně. Pak už známe jen dva dopisy, v nichž Šolc žádá nakladatelství

Váš
Václav Šolc

V Sobotce 16/1 1871

Závěr dopisu básníka Václava Šolce z r. 1871 – LA PNP, fond Eugen Miroslav Rutte.

o předčasné vyplacení honoráře (2. a 23. června 1870), a dopis adresovaný 5. července 1870 Miroslavu Krajníkovi, jímž zjišťuje osud své básně *Dědovy vrásky*, zaslané k otištění do časopisu Světozor.

Další informace o osudu tohoto vydání Prvosenek vycházely v podstatě z ústního vyprávění některých pamětníků. Hlavně se tradovalo, že vydání editovali Šolcovi přátelé Antonín Čapek a Josef Dürich. Dürich (1847–1927) je znám jako regionální politik na Mnichovohradišťsku a odbojový pracovník z let 1. světové války, málokdo už ví, že po studiích musel zanechat nadějné literární dráhy a převzít vedení rodinného mlýna v Kláštеře. Čapek (1847–1895) pocházel ze Sobotky, již za studií veršoval a publikoval v předních časopisech. Krátce byl zaměstnán v pražské bance Slavie. Roku 1871 se přestěhoval do Jičína, kde se stal generálním zástupcem banky Slavie a od roku 1872 zde vlastnil tiskárnu. Nebyl ale úspěšný ani jako básník ani jako podnikatel, nakonec musel tiskárnu prodat a působil asi od roku 1879 jako zástupce Slavie ve Lvově. Oba spolupracovali s Kobrovým nakladatelstvím (redigovali almanach Ruch 1870 apod.). A právě zde se asi blíže seznámili se Šolcem. Po jeho smrti Čapek prohlédl v Sobotce zachované písemnosti. A společně připravili 2. vydání sbírky (snad i za účasti Kobrova redaktora F. A. Urbánka). Několik Šolcových básní otiskli v letech 1875/1876 v Čapkově jičínském Albu Slovanských listů. O osudu Šolcovy literární pozůstalosti informovali oba v roce 1872 literární odbor Umělecké besedy (dopisy otiskl Mojmír Otruba v uvedeném článku ve sborníku Sobotka 1958, s. 28–29).

Tyto informace zřejmě odpovídají skutečnosti až na významnou drobnost, kterou nám osvětluje nově nalezený Šolcův dopis: že se totiž kniha tiskla již od konce roku 1870 a o jejím uspořádání básník rozhodoval sám nebo se alespoň na uspořádání významně podílel. Čapek a Dürich zřejmě jen doplňovali styk autora s nakladatelstvím a asi dohlíželi na tisk a korektury. Podle údaje z Věstníku bibliografického (roč. 3, 1871, příloha k č. 7, s. 127) byl tisk dokončen právě v den Šolcova úmrtí. To vše vysvětluje i poměrně dlouhou dobu tisku knihy, která se na veřejnost dostala až s vročením 1872 (vydání ohlásil 4. ročník Věstníku bibliografického v 1. čísle z 18. února 1872, s. 16–17). Také je jisté, že svou rozsáhlou báseň *Dědovy vrásky* Šolc skutečně stáhl ze Světozoru (případně měl jinou verzi rukopisu) a sám zařadil do Prvosenek. Další Šolcovy rukopisné verše zapůjčil Urbánkovi Josef Dürich. Otázkou zůstává, zda se do 2. vydání Prvosenek přidávaly ještě některé další básně z Čapkovy „kořisti" u Šolcovy matky, tedy zda nebyla 14. července 1871 dotištěná sbírka ještě doplněna. Pravděpodobně byla tištěna po sešitech (arších), takže by to bylo možné. Vročení a oznámení vydání počátkem roku 1872 by tomu nasvědčovalo. Navíc sám Dürich v uvedeném dopise z roku 1872 píše, že některé Šolcovy rukopisy *„má pan Urbánek, jemuž jsem je zapůjčil pro 2. vydání Prvosenek, kdež byly na konci vytištěny"*.

A ještě pár slov k nově nalezenému dopisu Václava Šolce. Byl objeven při zpracovávání osobního fondu spisovatele Eugena Miroslava Rutteho (1855–1903) v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. I když adresát není výslovně jmenován, jde jistě o Antonína Čapka. Dopis Čapek předal s rukopisem Šolcových *Božích bojovníků* svému jičínskému příteli Ruttemu. Sám Rutte to potvrzuje v do-

pise redakci Květů (otištěném v Květech 12, 1890, s. 350, na závěr cenné a opomíjené studie Bohuslava Čermáka Václav Šolc, publikované na s. 193–204 a 341–350), když zde otiskl zmíněný úryvek Božích bojovníků: *„Obdržel jsem jej do své sbírky autografů asi rok po smrti autorově, a sice od p. Ant. Čapka, tehdáž knihtiskaře v Jičíně, a to spolu se soukromým listem záhy zesnulého básníka, takže o totožnosti rukopisů není pochybnosti."* Čapek tedy skutečně měl u sebe onu část Šolcovy písemné pozůstalosti, kterou našel po Šolcově smrti u jeho matky a možná při svém odchodu z Jičína ji svěřil do opatrování či věnoval Ruttemu. A onen *„soukromý list"* byl nyní nalezen a zpřístupněn touto edicí.

V této souvislosti jsem si vzpomněl na dávnou malou epizodu: když jsem jako student jedenáctiletky začal kolem roku 1955 více projevovat zájem o soboteckou minulost, hovořil jsem často s místní vlastivědnou pracovnicí, ředitelkou školy (a učitelkou mé matky) paní Gabrielou Mačenkovou (1881–1961). Ta působila krátce koncem první republiky v Jičíně a zde prý viděla, jak mi sdělila, malou bedničku se Šolcovými rukopisy. Bohužel se o ni blíže nezajímala – a já po této stopě později šel neúspěšně ... Škoda.

V dopise najdeme i zajímavé sdělení o rodinných vztazích v Šolcově rodině. Zřejmě nebyly nijak idylické. Matka Barbora měla ráda Václava a ten se k ní také utíkal, když mu bylo nejhůř. Dosvědčuje to Karel V. Rais ve svých vzpomínkách – údaje získal za svých soboteckých pobytů v devadesátých letech 19. století v rozhovorech se Šolcovými příbuznými a dalšími občany, ze studentských let v Jičíně se znal i s Antonínem Čapkem. Poměry v rodině líčí Rais poněkud idylicky a např. bezcitný vztah Václavova bratra Josefa Šolce k matce a bratrovi poznáváme až z tohoto dopisu. Snad se tu projevovala duševní nemoc, která pronásledovala některé členy Šolcova rodu – např. Václavův a Josefův bratr Jan (* 23. 6. 1832) spáchal 11. 7. 1860 sebevraždu. Stejně tak Janův vnuk Václav (19. 2. 1884 – 19. 9. 1908), který až do smrti hospodařil na rodinném statku v Sobotce – Předměstí čp. 3.

Tak se pomalu schází stále více zajímavých pramenů a detailů k životu a dílu Václava Šolce. Věřme, že jednou z nich bude možno sestavit důkladný, pravdivý a pokud možno úplný básníkův životopis.

V dopise překvapuje množství drobných chyb, především absence řady diakritických znamének. Ta byla v edici doplněna a stejně jako interpunkce a dobový pravopis (by jste – byste, posýlal – posílal, ztrhl – strhl) převedena do dnešní spisovné podoby podle platných edičních zásad. Písmena s doplněnými diakritickými znaménky jsou vysazena tučně.

Edice

1871, ledna 26., Sobotka

[Václav Šolc Antonínu Čapkovi.]

Drahý příteli!

Že z kýženého měsíčníku[3] nebude nic, jak jste mi psal, nemilá byla pro mne zpráva; tuším, že nakladatelstvo, obávajíc se, že by podnikem nezískalo – což bych

za nepravdu prohlásil – nechtělo do toho zakousnout. Píšete-li ještě pro „Věstník bibl[iografický]“,[4] z**á**hodno by bylo, byste se tam zmínil poněkud o našich kalendářích – máme jich dosti – měl jsem některé v ruce a divím se skutečně, že knihu – která v některé rodině u nás bohužel bývá ještě jediným čtením celoročním – vyplňují páni nakladatelé tak planým nez**á**živným žv**á**stem a to ovšem řečí, kterou těžko nazvati českou – zasluhují proto nějaký štulec. Majíť ovšem při tom zisk, objednávajíce sobě za nádenickou mzdu od kteréhokoliv pisálka všelijakou **š**krábanici. Upozor**ň**uji Vás též na liter**á**rní zprávy o Pražsk**é**m denn**í**čku[5] – přinese-li ten plátek jakousi literární zprávu, jest to povždy reklama spisků těch nejmizernějš**í**ch. Všimněte si toho.

Větě ve Vašem posledním dopisu „na Váš příchod se těším“ – nerozumím, neboť nepsal jsem Vám, že bych chtěl neb spíše mohl své vězení opustit, které mně v poslední době můj pan bratr ztrpčil bratrsky. Nal**é**hal jsem totiž na matku,[6] která minulou zimu nastudnuvší v komůrce nevytápěné, kde musela spáti, trpěla potom přes 4 měsíce bolestmi rheumatickými nad míru, – aby si dala ve světničce kamna opravit a tam se přestěhovala. Však pan bratr,[7] když tak učinila, pro p**á**r polínek dříví, které ostatně povinen jest jí odváděti každý rok co výměnek, vyřítil se pro to na mne a vynadal mi pobratrsku. Proto trpký, trpký nade vše jest mi nyní pobyt v Sobotce, když i ruka bratrská se tu na mne vykasala. –

Ochotou p. Dürichovou dostaly se mi do ruky verše Elišky Krásnohorské[8] a potvrdily mne v úsudku, že dámy naše neumějí psáti ještě kloudné verše – kromě dvou tří básní nepodpíchlo mne nic. Píšete mi, že chcete vydat výbor svých prací – a co tomu říkám?[9] – Učiňte tak – ale s rozvahou a buďte přísný u výboru. – Píšete mi, že je již čtvrtý arch „Prvosenek“ v tisku – snad půlarch? – neb archy jsou o 32 str**á**nk**á**ch. – Pište mi ještě, které verše jsou již posledně otištěny – „Vrásky“[10] tuším už budou vysázeny. – Ostatně bych přece vždy jeden výtisk r**á**d měl v rukou, můžete sdělit p. Urbánkovi,[11] možno-li to, by mi již opravené Vámi aršíky posílal třeba na mé útraty – nestojíť to tak moc pod křížovou ob**á**lkou, a by si třeba tento výtisk strhl z 12 exemplářů, jež smlouvou mám vyhraženy. – Možno-li Vám bude, odpište mi brzy.

Přijměte můj přátelský pozdrav
Váš
Václav **Š**olc
V Sobotce 26/1 1871

LA PNP, fond Eugen Miroslav Rutte, č. př. 26/2005; č. inv. 0267. Zpracoval Karol Bílek, duben – červen 2005. 1 list papíru, rozměry 144x221 mm. Psáno černým inkoustem na obou stranách. Na titulní straně nálepka s ozdobným rámečkem, na ní neznámou rukou napsáno: *Václav Šolc básník.*

Poznámky

[1] BÍLEK, Karol – HORÁČKOVÁ, Eva. *Korespondence Václava Šolce.* Literární archív 11/12, 1976/1977, vydáno 1981, s. 246–275. Doplněna byla edicí BÍLKOVI, Eva a Karol. *Nové doklady o Šolcových Prvosenkách.* Česká literatura 1984, s. 72–74.

[2] OTRUBA, Mojmír. Václav Šolc: několik příspěvků k poznání života a díla. In: *Sobotka 1958,* s. 27–37. Ten napsal i článek o Antonínu Čapkovi *Jeden ze Sobotky – známý a neznámý.* Zpravodaj Šrámkovy Sobotky, 1985, s. 41.

[3] O jaký chystaný měsíčník (jičínský či spíše pražský?) běží, nebylo zjištěno.

[4] Věstník bibliografický (1869–1872) – informační časopis o literatuře vydávaný nakladatelstvím I. L. Kober a redigovaný F. A. Urbánkem. Později ho Urbánek vydával a redigoval pod různými názvy sám – viz Lexikon české literatury.

[5] Pražský denníček – Pražský denník, který vycházel od roku 1866 pod redakcí Václava Kulhavého, později Josefa Svátka.

[6] Barbora Šolcová, roz. Ježková z Vesce čp. 3 (18. 1. 1804 – 18. 12. 1877). Její manžel Jan Šolc, sedlák z Předměstí čp. 3 (13. 4. 1790 – 20. 5. 1855) tehdy již nežil.

[7] Josef Šolc, nar. 15. 4. 1834, Předměstí čp. 3.

[8] O které verše Elišky Krásnohorské (1847–1926) šlo, nelze zjistit.

[9] Záměr (zřejmě) nebyl realizován.

[10] Jedná se o Šolcovu báseň *Dědovy vrásky*.

[11] František Augustin Urbánek (1842–1919), český nakladatel a bibliograf. Podrobně viz Lexikon české literatury (autor hesla Aleš Zach).

Bílek, Karol. ***Weiterer Brief von Václav Šolc aufgefunden***

In der Edition veröffentlicht der Verfasser einen neu aufgefundenen Brief des Dichters Václav Šolc an den Freund Antonín Čapek, der zur Aufklärung beiträgt, wie die 2. Ausgabe der einzigen Poesiesammlung von Šolc mit dem Titel Prvosenky (in Übersetzung „Primel") entstanden ist. Er bringt ferner Informationen über die literarische Nachlassenschaft des Dichters und sagt manches über die Familienbeziehungen aus.

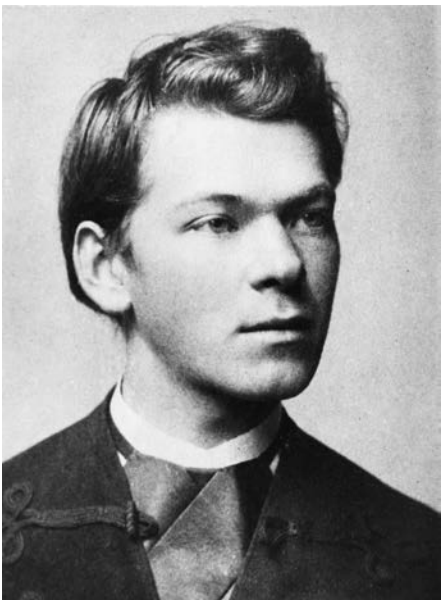
(Übersetzt von Günter Fiedler)

Z korespondence Františka Kavána uložené ve fondech Krkonošského muzea v Jilemnici

Jan Luštinec

František Kaván (1866–1941) patří spolu s Antonínem Slavíčkem a Otakarem Lebedou k nejvýznamnějším představitelům Mařákovy krajinářské školy a jeho dílo patří k základním hodnotám české krajinomalby. Loňský Kavánův rok, uspořádaný v souvislosti se 150. výročím umělcova narození, 75. výročím jeho úmrtí a 60. výročím založení jilemnické Kavánovy galerie, přinesl řadu plodů. Prokázal zároveň, že zájem o malířovo dílo neochabuje, ba naopak, ceny jeho děl stoupají a jeho obrazy patří na trhu i ve výstavních síních k těm nejvyhledávanějším.

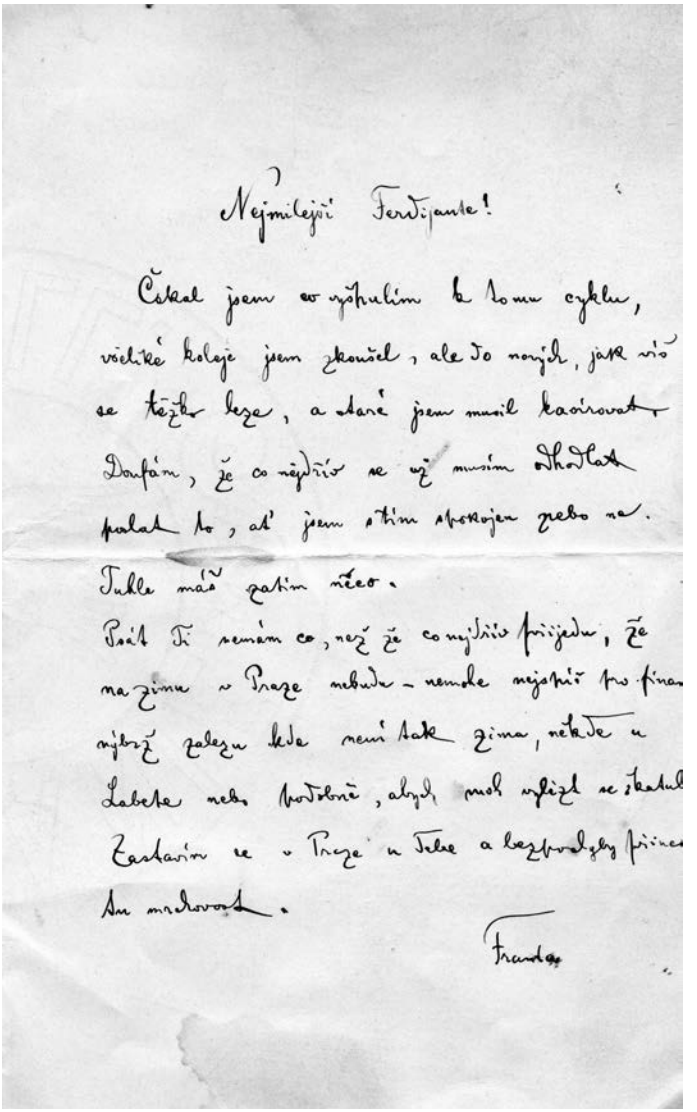
Kavánově korespondenci byla v minulosti věnována pouze okrajová pozornost. Donedávna jedinou publikaci představovala útlá knížka Marie Míškové-Raisové

Portrét mladého Františka Kavána. Krkonošské muzeum v Jilemnici.

Dopisy Františka Kavána K. V. Raisovi.[1] Kavánova korespondence je samozřejmě hojně citována v monografiích Michaela Zachaře, Ludmily Karlíkové či Karla Vancla.

Změnu přinesl loňský rok, kdy vyšel obsáhlý a reprodukcemi obrazů dobře vybavený svazek s názvem *František Kaván, život a dílo* z pera Elišky Charvátové. Závažná část malířovy korespondence je zde pečlivě publikována i komentována.

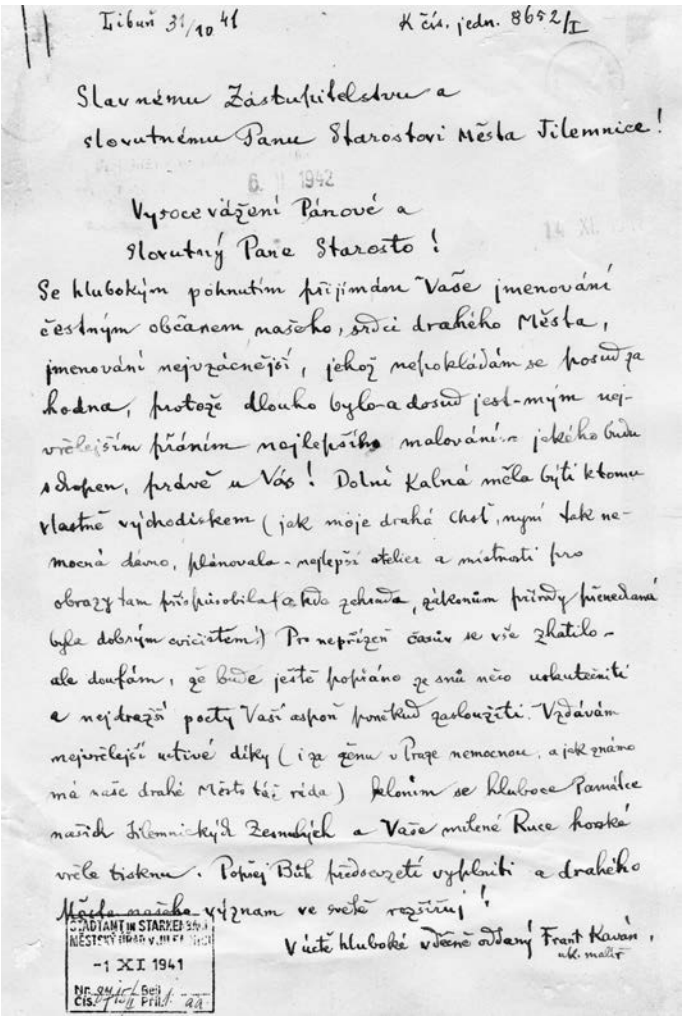

Nejmilejší Ferdinande!

Čekal jsem co vyhulím k tomu cyklu, všelijaké koleje jsem zkoušel, ale to nevíš, jak víš se těžko lezе, a dané jsem musil kaširovat. Doufám, že co nejdřív se už musím odhodlat pokrok to, ať jsem s tím spokojen nebo ne. Tuhle máš zatím něco.

Psát Ti nemám co, než že co nejdřív přijedu, že na zimu v Praze nebudu – nemohu nejspíš pro finan. nýbrž žalezu kde není tak zima, nejlépe u Labeka nebo podobně, abych mohl vyjít se skatul Zastavím se v Praze u Tebe a bezpodmínky přine Au revoir.

Franta

Dopis Františka Kavána Ferdinandu Engelmüllerovi, před rokem 1900. Krkonošské muzeum v Jilemnici.

Tibuň 31/10 41 K čís. jedn. 8652/I

Slavnému Zástupitelstvu a
slovutnému Panu Starostovi Města Jilemnice!

Vysoce vážení Pánové a
slovutný Pane Starosto!

Se hlubokým pohnutím přijímám Vaše jmenování čestným občanem našeho, srdci drahého Města, jmenování nejvzácnější, jehož nepokládám se prosit za hodna, protože dlouho bylo a dosud jest mým nejvřelejším přáním nejlepšího malování z jakého hradu a dopen, právě u Vás! Dolní Kalná měla býti k tomu vlastně východiskem (jak moje drahá choť, nyní tak nemocná dámo, plánovala - nejlepší atelier a místnosti pro obrazy tam připravila a tak zahnala, zářením přízraky předevšími byla dobrým cvičitelem!) Pro nepřízeň časů se vše zkatilo - ale doufám, že bude ještě projdáno že snad něco uskutečnit a nejdražší počty Vaší aspoň prvotních zasloužení. Vzdávám nejvřelejší uctivé díky (i za ženu v Praze nemocnou, a jak známo má naše drahé Město též rida) jakými se hluboce Pamětce našich Jilemnických Zemských a Vaše milené Ruce hostě vřele tisknu. Potěší Bůh předsevzetí vyplniti a drahého Města našeho význam ve světě rozšířiti!

V úctě hluboké vděčné oddaný Frant Kavan, akt. malíř

BÜRGERMEISTERAMT IN STARKENBACH
-1 XI 1941
Nr. 94 i/1 Beil.
Čís. Příl.

Poděkování Františka Kavána za udělení čestného občanství města Jilemnice v roce 1941. Krkonošské muzeum v Jilemnici.

Kavánovy dopisy mají i pro dnešní dobu velký význam. Pomáhají nám nejenom pochopit Kavánův umělecký vývoj, jeho životní osudy, kontakty, ale též jeho mimořádné literární nadání, jež vyústilo v osobitou a kvalitní básnickou činnost, v jednom případě i v pokus překladatelský.[3] Kavánova korespondence vyniká nápaditostí, bezprostředností, řadou velmi cenných postřehů či charakteristik. Umělec nápaditě užívá nářečních prvků, s oblibou vytváří též vlastní novotvary (škráb, mazba, mazbička – označení pro malby). Některé dopisy proto i po dlouhých letech nabízejí zajímavý a mnohovrstevnatý čtenářský zážitek.

Helena Kavánová,
první manželka Františka Kavána.

Vitanov u Hlinska.

Krkonošské muzeum vlastní pouze nevelký soubor Kavánových dopisů.[4] Většina jich je žel nedatovaná, ale jejich obsah nám zpravidla umožní přibližnou datace stanovit. Věříme, že tato hrst dopisů má pro zájemce o Kavánovo dílo i jeho dobu nezanedbatelný význam. Do našeho výboru jsme zařadili jen listy, jež považujeme za nejzajímavější a nejcennější. Edice zachovává pravopisné zvláštnosti Kavánovy, opravuje jen očividné gramatické chyby, doplňuje interpunkci, rozepisuje zkratky.

Prvních šest dopisů našeho výboru napsal František Kaván příteli Ferdinandu Engelmüllerovi, malíři a grafikovi.[5] Charakterizují Kavánův vztah k Jilemnicku, k Engelmüllerovi, k milované první manželce. Čtyři dopisy adresoval zemskému školnímu inspektoru ve výslužbě, profesoru Aloisi Černému.[6] V červnu 1928 mu napsal pozoruhodné řádky o padělcích svých obrazů, některé nedokázal ani on sám rozlišit, dopis z roku 1930 dobře charakterizuje Kavánův přístup k plánované výstavě v Rubešově galerii – díky pevné vůli manželky si tím znovu otevřel nejen cestu do výstavních síní, ale zejména k uměnímilovné veřejnosti.

Zábor pohraničí včetně rodné Víchovské Lhoty nesl Kaván nesmírně těžce a mnichovské události mu přinesly těžký nervový otřes.

Jmenování Kavána čestným občanem Jilemnice mělo několik rovin, z nichž některé už dnes nevnímáme. Jilemnická radnice byla v té době protiněmecky orientovaná, a proto vedle mistrova umění vzdala čest také člověku, který se narodil ve Víchovské Lhotě, připojené po záboru roku 1938 k říši. Zároveň šlo o hold umělci, jehož obrazy umožňovaly návraty do zabraných Krkonoš.V té době již pětasedmdesátiletému Mistrovi zbývalo jen několik týdnů života. Pro Jilemnici plánované dílo nenamaloval. Zanechal nám v obrazech, básních i korespondenci „sen o dobrém srdci".[7] Ten dnešnímu člověku řekne možná víc než malířovým současníkům a jistě patří mezi důvody, pro něž se ke Kavánovu dílu stále musíme vracet.

1.

[před 1900]

František Kaván Ferdinandu Engelmüllerovi.

Nejmilejší Ferdijante!

Čekal jsem, co vyšpulím k tomu cyklu, všeliké koleje jsem zkoušel, ale do nových, jak víš, se těžko leze. A staré jsem musel kasírovat. Doufám, že co nejdřív se už musím odhodlat poslat to, ať jsem s tím spokojen nebo ne. Tuhle máš zatím něco.

Psát Ti nemám co, než že co nejdřív přijedu, že na zimu v Praze nebudu – nemoha nejspíš pro finance, nýbrž zalezu, kde není tak zima, někde u Labete nebo podobně, abych moh vylézt se škatulkou. Zastavím se v Praze u Tebe a bezpochyby přinesu tu mrchovost.

Franta

2.

[1905?], prosince 28., Vitanov u Hlinska

František Kaván Ferdinandu Engelmüllerovi.

Milý Ferdinande.

Našel jsem Tvou šlépěj v Martinicích, ale na bližší data o Tvém pobytu se zeptati nebylo kdy, ostatně tam skoro docela nejsem znám, leda že restauratérce byla nápadna škatule (a beztoho sviňský zevnějšek), a tak jsem z nationálu musil doznat, když jsem po té štrece jezdil. Nyní jezdím horeckou,[8] a poštou[9] do Jilemnice, proto když jsem tam jednou v létě byl, nezvěděl jsem nic o Tobě, to víš, že bych byl neminul. V Martinicích bylo lépe, když byl rybník a scházely ty nové baráky u háje. Ledakteré vesnice jsou pěkné, např. Bělá u Staré Paky, všaks patrně prohlíd okolí dobře. [...]

3.

[před 1907, prosince 22.][10]

František Kaván Ferdinandu Engelmüllerovi.

Milá Ferdijandovosti!

Odpusť, že se ozývám tak dlouho, jak vidíš, jsem ve světě.

Přeji Ti z duše všecko dobré a šťastné na druhou půlku života, nechť sprovázen duší duše své zdárně vybojuješ věc uměleckou i člověčenskou. Spolu prosím, máš-li na mne některou upomínku snad nepříjemnější než příjemnou, abys odpustil a nechal ji zapadnout ve šťastných [a)]~~a vážných~~[a)] okamžicích.

Buď zdráv.

Tvůj Franta

a-a) škrtnuto Kavánem

4.

[1908, Hlinsko][11]

František Kaván Ferdinandu Engelmüllerovi.

Milý Ferdinande!

Co jen mám pořídit, abych Ti aspoň tisícinu radosti, jakous mně tak najednou udělal, moh oplatit! Kdybys věděl, jak medicínsky vhodně to zapadlo do prázdnoty a zprahlosti mé nyní; tady jsou v zimě smutné dni a člověk, kde jen může, jakou vzpomínku pěknější vyhrabává pro záchranu. – A může Ti býti krásně, u všech čertů! Krásně. Tak zatím sto díků a mnoho zdraví.

Tvůj povždy oddaný Fr. Kaván

5.

[před 1918, Hlinsko][12]

František Kaván Ferdinandu Engelműllerovi.

Nejmilejší Ferdinande!

Vřelé díky za dopis, prozatím jen lístkem, napíšu co nejdříve. Toť ví, že všechno bych udělal, co bych mohl, kvůli Tobě, ale teď jsem úplně trop – stará stonala a stonala, aniž našli pp. lékaři hlavní nemoc, až se dotáhlo na operaci velmi zlou před 4 nedělemi a 4 jak říkají tam ještě pobude (totiž v Německém Brodě). Byl jsem tam většinu času a nejed, nespal, fantazíroval atd., jak si představíš; nyní jezdím často arci též a všecek život vzhůru nohama. Naprosto ničeho nejsem schopen posud, třebas je zachráněna – ještě všeliká zhoršení časem nastávají. Tak ani nelze nic uvažovat a prosím zatím o odpuštění. Hmotně na to stačím – abys neměl starosti na ten pád, podotýkám. Buď zdráv a díky, mnohé opět, napíšu i přijedu, až bude možno.

Tvůj povždy oddaný Franta

To víš, je pro mě jen jeden mistr: p. Dr. Zahradnický, který dovede ze člověka vyříznouti smrt jistou a zůstane život.[13]

6.

[1923, srpna 20., Rovensko p. Tr.][14]

František Kaván Ferdinandu Engelműllerovi.

Nejmilejší Ferdinande!

Vřelé díky za vzpomínku, každý den se strojím na velké psaní, ale nedopíšu. Musím tu hodně napalovat nohy, daleko na věci – a mnohé dření jiné z přestěhuňku. Ale napíšu konečně (myslím, že Jsi stejně asi ve „Staré Jungbunzlavě" – což zas budou topoly!). Já radš o pekle slyším než o výstavě, ale na dištanc bránění je zlé.

Zatím s uctivými našimi poručeními na Vás všechny,

Tvůj povždy oddaný Franta

7.

[kolem 1925]

František Kaván Aloisi Černému.

Slovutný pane inspektore!

Měl jsem [z] toho dávno strach, že na ty zimy neráčíte zapomenouti, neboť nemohl by si nikdo představiti, že by se za tak dlouhou dobu lapiti nedalo, co bych Vám vřele rád namaloval, jak za tu trpělivost ráčíte zasluhovati; opravdu ale všecko marno, to, z čeho mně je zle celý čas, by Vás nemohlo uspokojiti – co bych si vůbec

mohl mysliti kdy! Jaké má býti vím – ve Vitanově se jich pár konečně udělalo, ale to byla pravá hračka – třeba mrazy přes -20°. Nyní však dokonce se obrátilo – tak že všude (i v Praze a Pardubicích) krásného sněhu bylo a tady nic a před tím o to horší než dole, že tu více drží ty černé strakatinky pode mhou nebo černou oblohou (vždyť asi 3 dny slunečné byly v první půlce na strakatě a ve druhé modré oblohy na hole!).

Ani nedokážu ovšem případně vylíčiti, ale hlavní, že se střídalo jako ve filmu, větší (55 x 66 asi) jsem jen začínal a nechával ležet, nikdy nic stejného nepřišlo, a když jsem chtěl nedbat, bylo jako začínat nové – totiž zcela přemalovávat. Tak jsem zkazil asi 10 menších – 40 x 52, nejvíc na lepence, jelikož se může nejpronikavěji impregnovati (kasseino-olejová vápenná emulse nejradš), protože teče po tom voda i po paletě, po štětcích, rukou, obličeji a ve vodě člověk stojí, chce-li vůbec dělat sníh (v chumelici – jak přestane, je brzy černo nebo aspoň strakato). A hnáty rheumatické, když jen o ně zavadí, vyletěl by z kůže. Ale bylo by potřeba obrázky ještě menší, jako jsem dělával, aby se něco lépe chytilo (jenže nejsou už takové oči) a podle nich aspoň větší malovat mám, však tmavý – zvláště v zimě – barec a žádný atelier, ale hlavní a hlavně: ty vítanovské mrazy a sluníčka. Budou zas, je třeba tento rok špatný poslední: jen dočkám-li se (udělal bych třeba jinak ještě) – pročež na mne jen neračte čekati a sebrati, kde co takového shledáte od jiných malířů!

Ty menší jsou podmračné, černé atd. jsem poslal nahonem p. Ing. Myslivečkovi asi před 3 týdny, a to proto, že by mně málem byly zařvaly, a já možná s nimi – kdyby se bylo jen trochu zvětřilo a nezůstala – dokonce 2 dny vzácná tady tišina. Vyhořel zámecký mlýn nedaleko nás – přes jeden barák – se starou střechou šindelovou, který již chytal, o 2. hodině v noci. Na mne zatřískali až později, spal jsem jako dřevo, nemohl dlouho usnout (jak před nebezpečím se děje) – měli všichni co dělat se sebou, oheň byl ohromný (a mám chatrnější srdce!) a v jakém stavu jsem pak hodinu byl, i sestra má ubohou hlavu, nebyl bych zachránil vůbec nic ani za dlouho (ani jsem se nemohl obléci tak, abych v mrazu se nepřistudil – vrátila se mně chřipka, právě odbytá). Nebyl jsem takto překvapen, poprvé už jsme též prožili, ale hrdinněji. Nyní však nevyplatilo se moc tak, někteří mají zle s hlavou a srdcem, požár mlejna – s moukou a obilím, ještě uprostřed starých dřevěných baráků, je děsná věc. Štěstí obrovské – shořel právě jen mlejn a nějaké ty kůlničky, ploty, dříví atd. Elektriku máme ovšem taky pryč.

Za výstřižek i dopis nejlaskavější díky uctivé vzdávám. Chtěl jsem ovšem do Prahy jistě ruské věci, vždy mě bláznily, ale se chřipkou (i před tím požárem) nerad žertuji, najednou skočí na játra, ledviny atd.

S uctivými poručeními

[podpis chybí]

8.

[1928, červen]

František Kaván Aloisi Černému.

[...] Jsem tedy rád, nemusím-li okrádati známé přímo svinstvy všelikými a seženou si veleobětavě z některé lepší doby něco, alespoň když je z jistých míst, – jinde se mně (to) kolikrát zdá nespolehlivé. Konečně mazby[15] přímo z přírody a na kartoně je těžko doslovně okopírovati podnikavcům – musili by udělati, jak já dělám, totiž u velkém trápení; ale větší plátěné nebo lepenkové se okopírovati dají výborně, aniž bych poznal sám, toho račte být pamětlivý, lidé jsou hromsky vynalézaví. [...]

9.

[1930, října 27., Libuň]

František Kaván Aloisi Černému.

Slovutný pane Inspektore!

Velmi prosím za odpuštění, že jsem nepsal, vzpomněl jsem ovšem, ale mám letos všelikého psaní i jiného zaneprázdnění už k nevydržení. Dopis laskavý jsem posud neobdržel, přijde myslím teprve, já mám život přelétavý teď! A ještě nejdražší polovice před časem smluvila s p. Rubešem výstavku na leden, kterou musím dodržet, ale mám věcí málo i nevalné, strašné počasí! Už ráčíte znáti, jak například Č[eský] ráj vypadá, když na pozadích sedí taková černá mlha a Trosku není kale vidět ani zblízka! Pral jsem se s tím ještě, abych něco vytřískal, ale málo platno – jen tak příprašek tady.

Na tu výstavku dovoluji si nejuctivěji zváti, ale v pravdě bych raději, abyste neráčil viděti.

Mne by, kromě manželky, nikdo byl k takové výstavě nepřiměl, sám tak ovšem nepolezu.

V Praze jsem ještě byl málo – dvakrát v N[árodní] galerii a v Mánese, kde jsem teprve prvně viděl to staré plátno ze Třemošnice, je to komické, že to vždy tahají. Přijdu jistě vbrzku, snažně za odpuštění prosím. Přeje šťastný Nový rok nejuctivěji povždy oddaný Fr. Kaván,
ruku líbá milostivé Paní a Slečně.

10.

1931, března 21.

František Kaván Aloisi Černému.

Slovutný pane inspektore!

Snažně prosím za odpuštění, že se nic nehlásím, já jsem vlastně nemohl posud. Několikrát jsem v Praze byl, ale je vždy (obzvláště s tou výstavkou dozorkově – nebo

se ženou do divadla a všeliké záležitosti) nemožno vybočit – jen jsme v Bohnicích u Abbého jednou byli. Pak jsem měl asi na třikrát chřipku, zimní malování skoro ztraceno. Ještě ke všemu mně to zalezlo do očí, teď píšu víc posud po paměti. Já však nijak nezapomněl a ty jarní žluté kytky tady udělám, až se jaro dostaví, jak se patří, blatouchu dosti je tu, já vím u Železnice o pěkném místě, jen počasí na to. – Tam u Rváčova jsem na polovic už měl, pak ale se udělalo mizerně, a zatím odkvetlo vše. A ještě bych ten den byl měl dále, kdyby se u mne (bylo to blízko pod silnicí) nebylo stavělo asi 50 „partají", pěších veskrz a kolařů taky, k tomu i pár aut zarazilo.

Budu-li mít na to štěstí, abych dokázal, budu pak prosit, abyste věnováním z vděčnosti za přízeň nezaslouženou i vzpomínkou ráčili přijmout rozhodně.

Zatím pod tíhou svého dluhu a poručeními uctivými i od sestry (která je tady) na milostivou Paní i veleváženou Slečnu nejuctivěji oddaný

Fr. Kaván, Libuň 117

Písmo račte odpustiti, nemohu jinak.

11.

[1938, října 4., Dolní Kalná][16]

František Kaván Marii Boháčové.[17]

Vysoce vážená milostivá Paní!

Vracím s vřelými díky dopis Pana JUDra Aloise Rechziegela, advokáta a obhájce Praha III, Mostecká 16,[18] a prosím za odpuštění, že píši sám, žena právě odjíždí do Prahy a mám vyříditi její uctivé srdečné díky zatímní. My jsme před tím ultimatem vyrazili pro jistotu nejprve do Libuně s nejnutnějším nákladem a pak ještě do Sázavy, kde jsme byli týden a teď zas po etapách obráceně za strašlivě těžkého shánění benzinu. Zůstali bychom v Dolní Kalné, ale „běženecký" – račte odpustiti to blbé slovo naivné – náklad máme dále připraven. Bude-li hranice moc blízko, nechtělo by se nám tu být.

Zatím s opětnými uctivými díky a vřelým přáním, aby Vás Bůh v těchto časech opatroval,

ruku líbá nejuctivěji

vždy oddaný Fr. Kaván

12.

[1941, března 25., Rovensko p. Tr.][19]

František Kaván Jaroslavu Skrbkovi.[20]

Slovutný Mistře,

Drahý Příteli!

Zapomněl jsem či neměl kdy poděkovati za vzácný pozdrav po panu MUDru Krusovi,[21] prosím za odpuštění a znova co nejvřeleji gratuluji. Tuze lituji, že jsem

nemoh se vyhrabat (a nebudu moci snad vůbec ani na tu, co mně teda udělají,[22] no to už mě málo „škrábe", patrně nevydržím. Milostivé Paní ruku líbá a přeje Vám všeho nejlepšího

povždy věrně oddaný Fr. Kaván

13.

[1941, října 31., Libuň][23]

František Kaván starostovi a zastupitelstvu města Jilemnice.[24]

Velevážení Pánové a Slovutný Pane Starosto!

S hlubokým pohnutím přijímám Vaše jmenování čestným občanem našeho, srdci drahého Města, jmenování nejvzácnější, jehož nepokládám se posud za hodna, protože dlouho bylo a dosud jest mým nejvřelejším přáním nejlepšího malování – jakého budu schopen, právě u Vás! Dolní Kalná měla k tomu vlastně býti východiskem (jak moje drahá choť, nyní tak nemocná, dávno plánovala – nejlepší atelier a místnosti pro obrazy tam přizpůsobila, a kde zahrada, zákonům přírody přenechaná, byla dobrým cvičištěm!). Pro nepřízeň časův se vše zhatilo – ale doufám, že bude ještě popřáno ze snů něco uskutečniti a nejdražší pocty Vaší alespoň poněkud zasloužiti. Vzdávám nejvřelejší uctivé díky (i za ženu v Praze nemocnou, a jak známo, má naše drahé Město též ráda), kloním se hluboce památce našich jilemnických zesnulých a Vaše milené ruce horské vřele tisknu. Popřej Bůh předsevzetí vyplniti a drahého Města našeho význam ve světě rozšiřuj.

V úctě hluboké vděčně oddaný

Frant. Kaván, akademický malíř

Poznámky

1 MÍŠKOVÁ-RAISOVÁ, Marie. *Dopisy Františka Kavána K. V. Raisovi.* Praha: Česká grafická unie, 1941. Zmínit můžeme ještě nepublikovanou rigorózní práci CHARVÁTOVÁ, Eliška. *František Kaván (1866–1941) v dopisech manželce a přátelům*. Katedra PVH a archivního studia. Praha: FF UK, 2014.

2 CHARVÁTOVÁ, Eliška, Michael Zachař, Jan Luštinec. *František Kaván: život a dílo (výběr z korespondence).* Vrchlabí: Správa KRNAP, 2016. ISBN 978-80-7535-022-0.

3 *L. N. Tolstoj: Poudačky. Nářečím z nad Jilemnice přeložil Kavánů František.* Praha: Josef Pelcl, 1902.

4 Uloženy v Krkonošském muzeu Jilemnice, František Kaván, kt. 4.

5 Ferdinand Engelmüller (22. 12. 1867 Praha – 29. 9. 1924 Praha), byl český malíř a grafik, žák prof. Julia Mařáka na pražské malířské Akademii. Jako někdejší spolužák zůstal po celý život Kavánovým věrným přítelem.

6 Profesor Alois Černý byl dlouholetým obdivovatelem a přítelem Františka Kavána, patřil k propagátorům jeho díla. Např. 23. října 1928 upozornil v Národních listech na téměř zapomenutého malíře článkem *U zapadlého umělce.*

7 *Sen o dobrém srdci* je název jednoho z Kavánových slavných obrazů (olej, plátno, 132 x 104 cm, 1897). Dílo dnes vlastní Galerie Kodl v Praze.

8 Rozumí se železniční dráha z Horek u Staré Paky.

9 Poštovním dostavníkem.

10 List nedatován, avšak v roce 1907 slavil Engelmüller 40. narozeniny.

11 Z poštovního razítka je čitelný jen rok. Text na pohlednici se snímkem zámečku „Karlštýna" u Svratky.

[12] Korespondenční lístek má dvojjazyčné razítko Hlinsko v Čechách a známku s císařem Karlem I.
[13] Kavánův přípis na boku lístku.
[14] Pohlednice s fotografií hradu Frýdštejna a poštovním razítkem Rovensko, 20. VIII. 23.
[15] Rozuměj malby; dehonestující označení díla vymyslel skromný tvůrce.
[16] Doporučený dopis nese razítko Dolní Kalná, 4. X. 1938.
[17] List je adresován Marii Boháčové, choti advokáta v Lázních Bělohradu, u spisovatelky Leontiny Mašínové.
[18] JUDr. Alois Rechziegel (1898–1953), advokátem v letech 1929 až 1949.
[19] Datum poštovního razítka na pohlednici s fotografií Jičína.
[20] Rukopis změněný, kostrbatý, nese známky stáří a choroby.
[21] MUDr. Arnošt Krus (1894–1952), obvodní lékař v Rovensku pod Troskami.
[22] Jubilejní výstava v Hlinsku.
[23] Dopis není datován, je opatřen dvojjazyčným poštovním razítkem Libuň s datem 31. X. 41.
[24] Písmo tohoto dopisu je o poznání pevnější. Dokládá Kavánovo stabilizovanější zdraví a především lepší psychický stav, podpořený jistě i poctou, jíž se umělci dostalo.

LUŠTINEC, Jan. ***Aus der Korrespondenz von František Kaván, die im Fonds des Krkonošské muzeum in Jilemnice aufbewahrt wird***

František Kaván (1886-1941) gehört zu den führenden tschechischen Landschaftsmalern am Umbruch des 19. und 20. Jahrhunderts. Das vorjährige „Kavánův rok" (in Übersetzung „Kaván-Jahr"), anlässlich des 150. Jahrestages von der Geburt des Künstlers, des 75. Jahrestages von seinem Tode und des 60. Jahrestages von der Gründung der Kaván-Galerie in Jilemnice (Starkenbach) veranstaltet, bewies, dass das Interesse für sein Malerwerk nicht nachlässt, ja sogar steigen die Preise seiner Werke und die Gemälde gehören am Markt zu den meistgesuchten. In der Vergangenheit wurde Kaván's Korrespondenz nur am Rande eine Aufmerksamkeit gewidmet. Voriges Jahr erschien ein umfangreiches und mit Gemäldereproduktionen gut bebildertes Buch mit dem Titel *František Kaván, život a dílo* (in Übersetzung *František Kaván, Leben und Werk*) von Eliška Charvátová. Der schwerwiegendste Teil seiner Korrespondenz wird hier sorgfältig veröffentlicht und kommentiert.

Das Krkonošské muzeum besitzt nur eine kleine Kollektion von Kaván's Briefen. Die meisten Briefe sind nicht datiert, doch ihr Inhalt ermöglicht uns die ungefähre Datierung zu bestimmen. Wir hoffen, dass diese Handvoll an Briefen Interessenten für Kaván's Werk und seine Zeit sehr zugute kommt. In unsere Auswahl haben wir Briefe einbezogen, die wir als interessanteste und wertvollste betrachten.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

DROBNOSTI

Démon z Krkonoš na mapě Slezska od Martina Helwiga z roku 1561.

Rübezahl *)

Ullrich Junker

Rübezahl – Sage und Wirklichkeit

Wer das Museum in Hirschberg (Muzeum Karkonoskie w Jeleniej Górze) in Schlesien besucht, findet vor dem Gebäude eine seltsame Figur. Diese Figur ist die älteste Darstellung von Rübezahl. Rübezahl schreitet mit züngelndem Adlerkopf, mit Hirschgeweih auf Bocksbeinen nach Westen der Schneekoppe zu. Der Korpus gleicht dem eines Löwen, außerdem hat er einen zweiteiligen Löwenschweif. In der schlesischen Mundart wird ein Schweif *„Zagel"* genannt. Mit dem Leiter des Museums in Hirschberg Herrn Direktor Stanisław Firszt und Frau Dr. Stefania Żelasko konnte ich im Mai 1999 eine Diskussion über diese älteste Darstellung Rübezahls führen. Wir waren bald einer Meinung, daß diese Darstellung wenig mit der uns bekannten Sagengestalt zu tun hat.

Riesen- und Isergebirge waren noch im 16. Jahrhundert undurchdringlicher Urwald. Wer das Gebirge durchstreifen wollte, bediente sich ortskundiger Führer. Das Vordringen der Glashütten in diesen Urwald seit dem 15. Jahrhundert hatte zufolge, daß auf den gerodeten Waldflächen sich nach und nach Familien ansiedelten. Ebenso verhielt es sich mit dem Bergbau. Der Bergbau im böhmischen Kuttenberg verschlang Unmengen an Holz für den Stollenbau und die Verhüttung der Erze. Das Holz wurde im Riesengebirge geschlagen und auf den Bächen und schließlich auf der Elbe bis Kuttenberg geflößt. Um die Bäche und die Elbe zum Flößen kurzzeitig anschwellen zu lassen, wurden die Wässer in Klausen gestaut. Aus Tirol wurden hierzu Holzknechte, die sogenannten *Schwazer* geholt. Die Familien Adolph, Bradler, Buchberger, Endler, Hofer, Hollmann, Krause, Zinecker, Sagasser usw. führen ihre Herkunft auf diese Einwanderer zurück. Der Chronist Simon Hüttel berichtet in seiner Trautenauer Chronik: *„A. d. 1591 am pfingst-dinstag sind 3 hundert schwazer holzknechte gen Trautnaw auf den schloszhof kommen, woselbst sie der Rath bewirtete."* Infolge dieser Holzwirtschaft durch die Glashütten und den Bergbau wurde das Iser- und besonders das Riesengebirge den Bewohnern vertrauter. Bis in die größten Höhen des Gebirges entstanden die Bauden.

In dieser Waldlandschaft taucht nun die Gestalt des Rübezahl auf. Auf der ältesten Karte dieses Gebietes von 1561 wird von Martin Helwig erstmalig die Gestalt von Rübezahl dargestellt *(Abb. 1)*. Auch das älteste Landschaftsgemälde des Riesengebirges, dessen Entstehung man zwischen 1576 und 1585 ansetzen kann, zeigt eine Rübezahl-Darstellung ähnlich, wie auf der Karte von Martin Helwig *(Abb. 2)*. Wir finden Rübezahl am Mittagsstein dargestellt. Die Örtlichkeit auf dieser Karte wird als *Rubenzagel Nest* angegeben.

Kommt Rübezahl aus dem Harz?

Eine sehr alte Beschreibung von Rübezahl finden wir in der Tiroler Chronik[1] des Tiroler Vizekanzlers Matthias Burglechner aus dem Jahre 1619 *(Abb. 3)*. Burglechner hatte gute Informationen über den Harzer Bergbau. Er beschreibt, daß der Bergbau im Herzogtum Braunschweig bei Goslar am Rammelsberg schon im 10. Jahrhundert zu Zeiten von Kaiser Otto gegründet sei und dort reiches Erz gewonnen wurde. Alle Samstag habe sich der Geist Rübezahl in der Gestalt eines Mönchs in vielen Orten im Harz besonders bei der Stadt Goslar gezeigt und mit den Leuten geredet.

Folgen wir nunmehr der Originalschrift:

Hieher kann auch gezochen werden die Histori von dem Geist Ruebzagl genant, so sich vor Jahren beÿ dem Goßleberischen Bergwerch an Harz in dem Hörzogthumb Praunschweig aufgehalten hat. Diser hat sich in villen orthen, sonderlich beÿ der Statt Goßlär alle Sambstäg in Gestalt aines Minichs sechen lassen, und mit den Leithen geredt, doch Niemandt nichts gethan, hat auch seine eigene Grueben, Bergwerch und BergLeith gehabt die Jhme gar guet und reiches Ärzt gewonnen, und erobert haben an einem Berg der Rambsberg genant, so erfunden worden ist beÿ Regierung des grossen Kaÿsers Ottonis. Dißer Geist hat alle Sambstäg seine Arbeither fleissig außge Zahlt, und Jhnen mehrern Lohn geben, alß die andere Gewerckhen Jhren Knappen gegeben haben. Der vrsachen haben sie auch vill Spoth und seltsame abentheÿr von denen anderen Knappen ausstehen miessen. Darauf hat sich der Ruebzagl Jhrer angenommen, und Zu denen Bergknappen gesagt, Sie solten seine arbeither mit Ruhe lassen, oder Er wolte Sie dermassen wider tröffen, daß Sie eß empfinden solten, alß Sie aber nit nachlassen wollen; sonder Jederzeit mit allerlaÿ Spoth worten forth gefahren seÿnd, ist der Brauch deren orthen, wan die Knappen in der Grueben sollen Schicht haben, so klopft der Huetmann auf einen Schacht, und fahren die Knappen auß. Nun hat der Ruebzagl einßmahls zimblich fruhe vor der gewohnlichen Zeit seinen Knappen außgeklopffet, da hat sich ainer zu Lang aufgehalten; ist aber schon mit dem ainen fueß herauß, mit dem anderen aber noch auf der Fahrt gewest, der Ruebzagl Spricht Jhm zue Eille, ich kann nit länger warthen und hat gleich darauf denselben berg, darinnen noch beÿ 350 Knappen in der arbeith geweßen seÿnd, die deß Ruebzagls arbeither also geplagt haben, mit grossen Ungestieme eingeworffen, dermassen, daß Sie alle erschlagen worden, und das Blueth daruon zum Stollen herauß gerunnen ist. Obbemelten Knappen, so sich was wenigs verhindert, hat der Berg den ainen Fueß abgeschlagen, und haben die Bergleüth daselbsten noch Heuntigs Tags das Sprichworth, wann Sie ainen Knappen sehen, der da hinckht, so Sprechen Sie: siehe, das ist auch deß Ruebzagls seiner arbeither einer gewesen. Das Ärzt so Jhme seine Knappen gewohnnen, hat er unter 7. Buechene Pämb, die mächtig alt, und dickh gewesen, vergräben, und v. dem Tag an, da Er das Bergwerch eingeworffen, hat an derselben Grueben kainer arbeiten können, und das Ärzt, so er vergraben ist auch nit mehr gefunden worden Einßtmahls ist des Herzog v. Praunschweig Berg Hauptmann einer Zimblich bezocht beÿ Nacht in die Grueben gefahren, zu besichtigen, ob die Arbeither fleissig Jhre Schichten verrichten. Alß er nun auf ainen schmallen schacht Khommen, ist Jhm obgemelter Ruebzagl in gestalt eines Mönichß so schnell und geschwind nachgefahren, daß er Jhm nit mehr ausweichen können. Er hat ein Paar augen gehabt,wie ein grosses Paar Glaß Scheiben, vnd sein Grueben Liecht, war wie eine grosse Schissl, und hat über, und über das Jnßleth darab geflossen. Der Berghauptmann war in grosser gefahr, und Sorg, der Ruebzagl wurde Jhme das haisse Jnsleth über den Kopf schitten, und verbrennen oder Jhn von der fahrt stossen, daß Er zue Stuckhen erfalle, er ist aber wie ein Kalter wind neben Jhn hinweckh gefahren, nichts Zue gesprochen, auch nichts versöhrt. Bemelter Berghaubtmann hat Jhm ain Weil nachgesehen und wahrgenommen, wie der Ruebzagl in die Thüeffe khommen, daß er daselbsten verschwunden ist, darauf ist er widerumb mit Zittern auß der Grueben gefahren, und verlobt nunmehro beÿ Nacht in Khain Bergwerch zu khommen. welsche, und andere Leuth, so dißen Ärzt nach Dißer Ruebzagl hat sich hernach in die Schlesi[2] begeben auf ringhältiges Kupfer Bergwerch haist das Reißen Gebürg,[3] so denen Goztschen[4] gehörig, da findet mann vill Knappen, auch gehen, zu denen Kombt

der Ruebzagl zu vnseren Zeiten auf die arbeit in leiblicher gestalt eines Mönichs, redet mit Jhnen, und sagt, Sie sollen von der arbeit abstehen, Sie richten nichts auß, das Bergwerch seÿe sein, und der Mentsch, dem eß beschert, seÿe noch nit gebohren, thuet aber Niemandt kein ÿbl, allein hat Er bißweillen sein Kurzweil mit denen arbeiteren, dann wan die Leith in daß Gebürg gehen, vnd etlich Tag darauf miessen verbleiben nehmen Sie dessthalber allerlaÿ Proviant, vnd Feÿrzeig mit Jhnen, Bratten daselbst, und sieden allerleÿ Speissen, so khombt bißweillen offt gedachter Geist und legt ein Spiß voll Kroten, Eÿdexen und anderes Vngeziffer an die Stelle, lachet Jhrer,

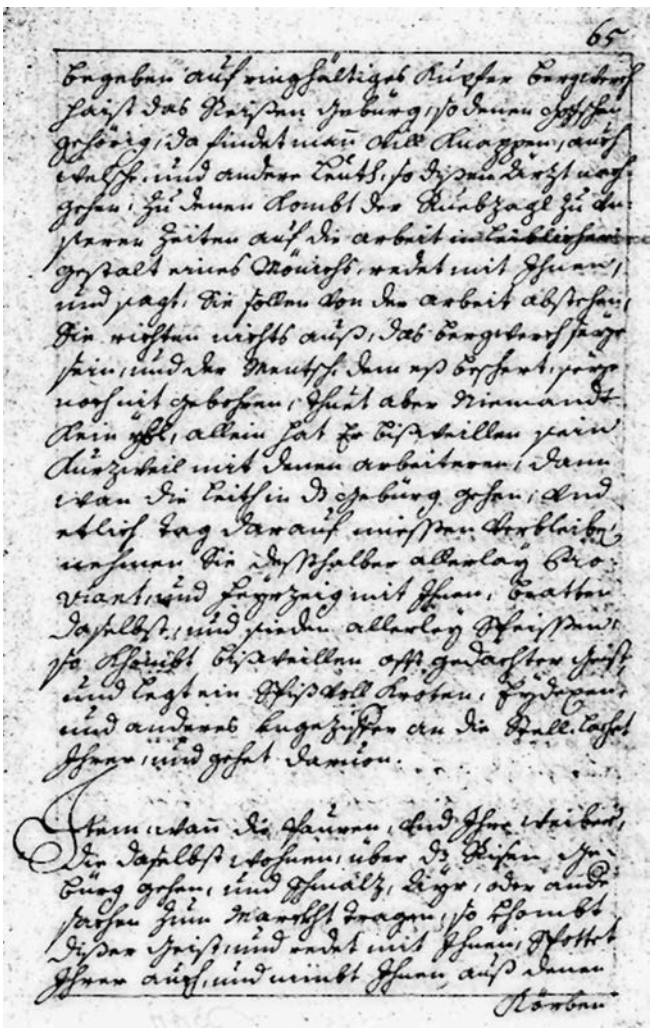

Abb. 3. Ausschnitt aus der Tiroler Chronik aus dem Jahre 1619 – Seite 65 mit der Beschreibung von Rübezahl.

Obr. 3. Ukázka z rukopisu Tyrolské kroniky – strana 65 s popisem Rübezahla.

und gehet daruon. Jtem wann die Pauren, vnd Jhre Weiber, die daselbst wohnen, über daß Risen GeBürg gehen, und Schmalz, Aÿr, oder ande sachen zum Marckht tragen, so khombt dißer Geist, und redet mit Jhnen, Spottet Jhrer auch, und nimbt Jhnen auß denen Körben, was Sie tragen, legt Entgegen Stain darein, daß Sie schwer zutragen haben, und wann Sie nur khain Böses wort außgeben, und achtens nit, so gibt Er Jhnen alle sachen wider, und ist derselben orthen dißer Ruebzagl so bekhant, daß Jedermann von Jhme zusagen waiß, wie dann sollches auch bezeigt die Böheimische Mäppen, darinnen Schlesien, Mähren, und andere dem Königreich Böheimb inCorporierte Landt abgemahlt seÿnd, da stehet oben auf dem Rißenberg zu vorderist auf ainem Völßen ain kleines Mönichl, so dißen Ruebzagl bedeithet. Wer noch mehr von diesen, und dergleichen BergMännlen zu wissen begehret, den will ich gewißen haben zu den Abbt v. Spanheim Herrn Johann Trithemium,[5] *so in dißen sachen vill schönere fragen in Druckh hat außgehen lassen, beÿ Lebzeiten des Kaÿsers Maximiliani des Ersten, wie auch zu des Herrn Martini de Rio*[6] *Societatis Jesu Prosbÿteri Disquisitiones Magicas, so ao: 1603 getruckht seÿnd worden in der Statt Menz.* (Liber 3, Cap. 1)

Soweit der wörtliche Text von Dr. Matthias Burglechner. Matthias Burglechner wurde 1573 in Innsbruck geboren, studierte Jura und schloß 1597 sein Rechtsstudium mit der Erlangung des Doktorgrades ab. Er beschreibt in seiner Tiroler Chronik im Jahre 1619 die Lokalitäten im Harz um den Rammelsberg und im Riesengebirge erstaunlich präzise und hat auch gute geschichtliche Kenntnisse. 1614 erhielt Burglechner die reiche Pflege zu Freundsberg und Schwaz, und im Jahre 1620 wurde er Vizekanzler von Tirol.

Der Bergbau und die Holzwirtschaft haben den Harz, das Riesengebirge und die Gegend um Schwaz in Tirol geprägt. Schwaz gilt als die Wiege des Bergbaues in Europa.

Bei den genannten Walen handelt es sich um die Venediger, die im Jser- und Riesengebirge nach Edelsteinen und Erzen suchten. In den Walenbüchern haben die Venediger die Fundstellen und die Wege dorthin mit Angaben von Orten und Felsen beschrieben. Zeichen an Felsen, die sogenannten Walenzeichen sind bis in unsere Zeit (auch im Harz) erhalten geblieben. Cogho berichtet in seinem Buch „*Sagen aus dem Iser- und Riesengebirge*“ darüber. Ebenso berichtet in der Zeitschrift „*Der Wanderer im Riesengebirge*“ über die Walen.

Die Zisterzienser hatten einen großen Einfluß auf den Bergbau im Harz. Bei der Besiedelung in Niederschlesien haben ebenfalls die Zisterzienser eine Rolle gespielt. Das Kloster Grüssau wurde 1242 von Benediktinermönchen aus Opatowitz in Böhmen gegründet. Im Jahre 1292 übernahmen die Zisterzienser aus Heinrichsau das Kloster.

Rübezahl tritt im Harz und auch im Riesengebirge in einer Mönchskutte auf. Hier ist ein Bezug zu den Zisterziensern denkbar.[7]

Es ist auffällig, daß sich die Zisterzienser auch mit dem Bergbau beschäftigten, geht aus einer Urkunde hervor. Am 15. Aug. 1570 erteilt der Abt von Grüssau dem Richter Jakob Rabe aus Oppau bei Schatzlar die Erlaubnis „*Kohle zu hacken*“.

Auch in anderen Quellen finden wir den Namen Rübezahl. Älteste Vorkommen des Namen:

Im Görlitzer Achtbuch findet sich im Jahre 1426 ein Eintrag, daß ein *Nickol Rubenczahl von Warnsdorf* Urfehde geschworen habe.

1430 erwerben ein *Nicol Rubezail* in der Freien Reichstadt Mühlhausen in Thüringen und sein Bruder (oder Sohn?) das Bürgerrecht.

Weitere frühere Beispiele:

1228 April 13. – *Ruobzagel* Burgmann auf Hildenburg oder Lichtenberg (Lkr. Mellrichstadt)

1230 – *Hermannus Rubczagil*, genannt im Würzburger Copialbuch

1262 – *Heinricus Ruobezagil*, Zinsmann zu Weildorf bei Überlingen (Bodensee)

1326 – *Ruebzagal*, in Nürnberger Rechtsquellen

1402–1436 – *Valtin Rubeczale* zu Seilitz (Meißen)

Es spricht vieles dafür, daß es die Person „Rübezahl" wirklich gegeben hat. Rübezahl hatte ausgezeichnete Bergbaukenntnisse. Seine Kunst, die Erze zu heben, brachte ihm sicherlich viele Neider. Wer im frühen Mittelalter bedeutend erfolgreicher war als andere, mußte der damaligen Zeit entsprechend mit der Macht der Finsternis in Verbindung stehen. Dies erklärt auch die Bocksfüße in der ältesten Rübezahldarstellung

Nachtrag

Inzwischen konnten weitere Beziehungen des Harzes zu Schlesien ermittelt werden.

Der aus dem Hildesheimer Bistum stammende Ulrich von Hohenbüchen (Ulricus de alta Fago)[8] wird in der Urkunde vom 12. Juni 1242 als Vorbesitzer des Gutes Lichtenberg bei Grottkau ein Jahr nach der Wahlstattschlacht genannt. Ulrich von Hohenbüchen stammte von der durch seinen Vater Konrad (um 1200-1228) erbauten Burg Hohenbüchen unfern Alfeld (45 km südlich Hannover). Er war aber auch bei der nordwestlich von Salzgitter befindlichen Burg Lichtenberg begütert, die in den Kämpfen gegen den durch Kaiser Friedrich I. geächteten und des Landes verwiesenen Sachsen- und Bayernherzogs Heinrich den Löwen und gegen dessen Sohn Kaiser Otto IV. (von Braunschweig) eine entscheidende Rolle gespielt hat.[9] Nach der vorgenannten Urkunde von 1242 wurde Ulrich von Hohenbüchen in Schlesien des Landes verwiesen, woraufhin er sich in das Bistum Olmütz begab.[10] Der Bischof von Olmütz war von 1246–1281 Bruno Graf von Schaumburg-Holstein. Ulrich von Hohenbüchen trat in dessen Dienste, erwarb das Dorf Liebenthal südwestlich von Hotzenplotz. Später verkauft er es, um in seine Heimat zurückzukehren. Ulrich von Hohenbüchen ist dann noch bis zum Jahre 1277 im Hildesheimer Raum nachweisbar.

Einen weiteren Bezug zwischen Schlesien und dem Harz finden wir durch die Tätigkeit des Johann Turzo. Janos Thurzó von Bethlemhalva, deutsch Johann Thurzo (1437–1508) war ein ungarischer Patrizier, Kaufmann und Montanunternehmer. Er ließ sich 1463 in Krakau nieder und wurde dort 1477 Ratsherr. Am 14. September 1478 kaufte sich Thurzo auch in das Rammelsberger Silberbergwerk bei Goslar ein.[11] Als dessen Hauptgewerke führte Thurzó den Bergbau zu einer Blütezeit. Sohn Johannes Thurzó wurde Erzbischof in Breslau, Sohn Stanislaus wurde Bischof in Olmütz und Sohn Georg, Bürgermeister in Krakau.

Kriegerische Auseinandersetzungen in der Mitte des 14. Jahrhunderts und die verheerende Pestepidemie, die den Harz 1347–1349 heimsuchte, hatte dem Bergbau einen schweren Schlag zugefügt. Georg Agricola (1494–1555) berichtet in seinem *De re metallica libri XII,* im sechsten Buch über ein Bergwerksunglück im Harz: *Als einstmals der Rammelsberg zusammenbrach, sollen nach der Chronik in den Trümmern so viel Menschen umgekommen sein, daß an einem Tage etwa vierhundert Frauen ihrer Männer beraubt wurden.* Einige Geschichtsforscher sind der Meinung, daß die 400 Bergmänner im Rahmen der Ostkolonisation, evtl. auch infolge der Pest nach Osten, evtl. nach Schlesien gezogen sind *(siehe Burglechner-Handschrift).*

Literaturhinweise und Quellen

BARTOŠ, Miloslav – Nováková, Zdena. *Nejstarší obrazová mapa Krkonoš kronikáře Šimona Hüttela. = Das älteste Landschafsgemälde des Riesengebirges von dem Chronisten Simon Hüttel. = The Oldest Pictorial Map of the Krkonoše Mountains by the Chronicler Šimon Hüttel.* [Trutnov]: Státní okresní archiv, 1997

BARTOŠ, Miloslav – Klimeš, Pavel – Louda, Jiří. *Nejstarší obrazová mapa Krkonoš.* 1. vyd. Vrchlabí: Správa Krkonošského národního parku, 2012. ISBN 978-80-86418-92-6

COGHO, Robert. *Die Walen im Riesen- und Isergebirge.* Der Wanderer im Riesengebirge: Organ des Riesengebirgsvereins. Hirschberg, 13. Jg.,1893, S. 81–83, 93–95, 101–104, 116–119, 125-130

COGHO, Robert – Peuckert, Will-Erich. *Volkssagen aus dem Riesen- und Iser-Gebirge.* Göttingen: Schwartz, 1967

GRUHN, Herbert. *Die älteste Bildkarte des Riesengebirges*. Der Wanderer im Riesengebirge: Zeitschrift des Riesen- und Isergebirgs-Vereins. Breslau, Jg. 57,1937, S. 34-37

HEILFURTH, Gerhard. *Bergbau und Bergmann in der deutschsprachigen Sagenüberlieferung Mitteleuropas.* Marburg 1967

HONSALEK, Josef. *Venediger in Agnetendorf*. Der Wanderer im Riesengebirge: Organ des Riesengebirgsvereins. Hirschberg, Jg. 13, 1893, S. 158

JECH, Jaromír. *Krakonoš.* Praha: Plot, 2008. ISBN 978-80-86523-91-0

ROSENFELD, Hellmut. *Rübezahl und sein ältestes Bild*. Der Wanderer im Riesengebirge: Zeitschrift des Riesen- und Isergebirgs-Vereins. Breslau, Jg. 59, 1939, S. 68-70

TICHÝ, Antonín. *V Žacléři se zase fárá*. Veselý výlet, č. 14,1999, léto 1999, s. 11

WECHMAR, Ernst. *Rübezahl – Sage und Wirklichkeit*. Genealogie: deutsche Zeitschrift für Familienkunde. Jg. 1970, Heft 1, S. 1-16

Anmerkungen

1 Vorhanden im Tiroler Landesarchiv Innsbruck, Abt. IV b A–6010, Handschrift Sign. LR HS, Nr. 6000/1, S. 61-66.

2 Schlesi (Schlesj) ist eindeutig Schlesien.

3 Reißen Gebürg, Risen GeBürg, Rißenberg – Riesengebirge.

4 Bei den Gotzschen handelt es sich um die späteren Reichsgrafen Schaffgotsch, denen große Teile des Jser- und Riesengebirges bis Kriegsende 1945 gehörten. Der Name Schaffgotsch ist aus „Shap" und „Gotsch (Götz, Gotthard)" entstanden. Bis ins 15. Jahrhundert nannte sich die Familie Gotsche Schoff.

5 Johann Trithemius, wurde als Johann Zeller im Jahre 1462 in Trittenheim bei Trier geboren. 1482 Eintritt in den Benedektinerorden OSB. Später wurde er Abt vom Kloster in Sponheim bei Koblenz. Er starb 1516 in Würzburg. Tilman Riemenschneider hat sein Grabmal geschaffen.

6 Der Jesuit Martin Delrio (auch del Rio) hat ein 3 bzw. 6-bändiges lateinisches Werk über Zauberei unter dem Titel *Disquisitionum Magicarum libri sex* veröffentlicht, erstmals 1599 erschienen.

7 Verschiedene Arbeiten dazu in der Zeitschrift *Unser Harz* erschienen: 3/1999, S. 45 ff (*Zisterzienserkloster Walkenried*) – 8/1997, S. 143 ff (*Zisterzienser im Pandelbachtal*) – 7/1998, S. 132 ff (*Wildermanner Geschichten*).

8 *Codex Diplomaticus Silesiae*, 7. Bd. Regesten zur Schlesischen Geschichte bis zum Jahre 1250. Breslau 1884.
Urkunde vom 12. Juni 1242:
In monte Slenz (im Schlosse auf dem Zobtenberge).
Herzog Boleslaw giebt dem Schultheissen Hermann alles das Recht, welches früher Ulricus de alta fago, der wegen seiner insolentia Landes verwiesen worden ist, auf dem Gute Lichtenberg (bei Grottkau) gehabt hat, unschädlich den drei der Kirche zustehenden Freihufen. O. Z. Or. Dom-Archiv B. B. 48.

Das Siegel dessen Echtheit sehr zweifelhaft erscheint, an starker Schnur von grünen Seidenfäden. Es soll das bei Schultz II. 11 abgebildete sein. Die Dicke ist auffällig, und die den schwarzen Siegelkern vorne und hinten bedeckende dünne Schicht von hellbraunem Wachs ist in eigenthümlicher Weise, anscheinend durch Einwirkung von Hitze, zerstört. [588]

[9] HEINRICHSEN, Anselm. *Süddeutsche Adelsgeschlechter in Niedersachsen im 11. u. 12. Jh.* Niedersächsisches Jahrbuch für Landesgeschichte. Bd. 26, 1954, S. 96.

[10] SCHMILEWSKI, Ulrich. *Der schlesische Adel bis zum Ende des 13. Jahrhunderts.* Würzburg: Verein für Geschichte Schlesiens e.V., 2001.

[11] LIESSMANN, Wilfried. *Historischer Bergbau im Harz.* Berlin Heidelberg: Springer-Verlag, 1997.

*) Siehe auch die Farbbeilage.

JUNKER, Ullrich. *Krakonoš*

Duch hor Rübezahl (česky Krakonoš) patří neodmyslitelně ke Krkonoším již přes 500 let.

Kartograf Martin Helwig znázorňuje Rübezahla na své mapě Slezska z roku 1561 jako démona v lidské resp. zvířecí podobě s kozlíma nohama, parožím, ocasem a s poutnickou holí a umisťuje jej na této mapě do Krkonoš s dodatečným pojmenováním „Rubenczal".

Také Šimon Hüttel zmiňuje v kronice Trutnova k roku 1576 Rübezahla v souvislosti s dřevaři z Tyrol, kteří se odvážili do nejvyšších partií Krkonoš, tam založili hornictví a poprvé provozovali lesní hospodaření, přičemž kmeny plavili po Labi a Úpě a přítocích až do Kutné Hory.

Hornictví v Krkonoších přitáhlo horníky z jiných regionů. Tak přišli do Krkonoš také horníci z Harzu, kde se těžba prováděla již přes tisíc let. Setkávání horníků z Tyrol s horníky z Harzu v Krkonoších by mohlo být vysvětlením toho, že tyrolský vicekancléř Burglechner roku 1619 popisuje ve své Tyrolské kronice velmi dobře působení horského ducha Rübezahla, i historické a hospodářské události nejen v Harzu, ale také v Krkonoších.

(Přeložil Pavel Pilz)

KRONIKA

Setkání se skladatelem Zdeňkem Zahradníkem v lomnickém muzeu a křest knihy „Tajemství symbiózy hudby a slova“, na snímku jeho synové.

Za Vladimírem Úlehlou

Dne 29. června 2017 zemřel v Jičíně čestný člen Pekařovy společnosti Českého ráje profesor Vladimír Úlehla. *„Pane profesore“* ho oslovovali a jako o *„panu profesorovi“* o něm mluvili lidé z jeho okolí i ti, kteří se s ním setkávali jen občas. Říkal, že čest a slušnost vnímá jako základní morální hodnoty, a tak se také choval. K jeho vystupování patřila noblesa, moudrý nadhled, laskavost, skromnost, demokratické vnímání světa.

Narodil se 18. ledna 1926 v Praze. Vystudoval učitelství češtiny a filosofie na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy. Od 1. ledna 1950 nastoupil do základní školy v Novém Boru, kam odešel v rámci akce Na pomoc pohraničí a kam se vrátil i po dvouleté vojenské službě v letech 1951–1953. Zde poznal svou manželku Elišku Dreslerovou z Jičína. Tam se později přestěhovali. V letech 1959–1961 učil Vladimír Úlehla na základní škole v Kopidlně, potom dva roky na Pedagogickém institutu v Liberci a od roku 1963 na Střední průmyslové škole v Jičíně. V roce 1970 byl z politických důvodů přeložen na učňovskou školu drogistickou do Hořic v Podkrkonoší. Jeho pedagogická činnost skončila o čtyři roky později, kdy dostal výpověď *„pro narušení socialistického řádu“*. Další zaměstnání, spojené s bydlením v maringotkách, našel u podniku Vodní zdroje Praha-Zličín, kde až do odchodu do důchodu na začátku roku 1987 pracoval jako čerpač.

Učitelské povolání měl rád, přistupoval k němu s velkou zodpovědností, dalším studiem prohluboval své znalosti pedagogiky a psychologie. V mládí se věnoval sportu, především lehké atletice, výborných výsledků dosahoval v hodu diskem a koulí, úspěšně hrával basketbal. Po celý život se zajímal o výtvarné umění, literaturu a historii.

V roce 1990 byl v rámci činnosti vládní Komise pro analýzu let 1967–1970 pověřen zpracováním dění na jičínském okrese v této době. Počátky okupace přiblížil v textu uveřejněném v brožurce *Srpen ’68 na Jičínsku* (Jičín 1990).

Bližší však bylo Vladimíru Úlehlovi jiné období, kterému se pak začal věnovat, a to druhá polovina 19. století s přesahem do konce 1. světové války. Na základě studia regionální literatury, písemných materiálů, dobových fotografií a drobných tisků uložených v jičínském archivu a muzeu, pročítání dobového tisku i záznamů rozhovorů s pamětníky vznikaly novinové články, studie a knihy, zájemce si nacházely přednášky.

Představoval v nich jičínské osobnosti a mapoval každodenní život lidí ve městě. Vytvářel plastický obraz doby. Psal i hovořil poutavě, přehledně, dokázal zdůraznit podstatné, pomocí glos a závěrů vedl k zamyšlení nad jednáním konkrétních lidí, nad minulostí i současností. Jeho práce jsou vyhledávané zájemci o minulost Jičínska a jsou přínosné i pro historickou a literární vědu – nacházejí se v nich důležitá fakta o významných osobnostech Jičína, zasazená do místních souvislostí.

Články byly uveřejňovány v Muzejních novinách i ve sborníku Od Ještěda k Tros-

kám. Z desítek příspěvků otiskovaných v Nových novinách pořídil Tomáš Holata výbor nazvaný *Jičín na konci 19. století* (Jičín, TomTour 2006).

Tři díla Vladimíra Úlehly vydala Knihovna Václava Čtvrtka v Jičíně v edici Jičínsko. V roce 2007 se ke čtenářům dostala kniha *Samotářská dcera Boženy Němcové Theodora* (2. doplněné vydání následovalo v roce 2014). Kniha *Václav Fejfar: mistr tesařský, starosta města, protektor Řemeslnické besedy, dědeček Václava Čtvrtka* má v tiráži letopočet 2008. Knihu *Procházka jičínským hřbitovem* uvítali zájemci v roce 2012. V ní Vladimír Úlehla navázal na rukopis díla gymnazijního profesora Františka Kasky *Z říše věčného klidu*. Shrnul do ní výsledky svého dlouholetého bádání o obyvatelích Jičína a ve velké míře tu uplatnil i své znalosti výtvarného umění.

Kniha věnovaná Františku a Jaroslavu Lohařovým, dvěma jičínským advokátům, kteří značnou měrou ovlivnili zdejší spolkové, kulturní a společenské dění, vyšla na konci roku 2015 (*Ze starého Jičína: Lohařové*. Jičín, TomTour).

Studie *Sochařská rodina Stuchlíků* byla v roce 2009 otištěna ve 22. svazku sborníku Z Českého ráje a Podkrkonoší. Do jeho supplement byly zařazeny i příspěvky, které Vladimír Úlehla přednesl na mezinárodních odborných konferencích v Jičíně: *Rodina Karla Krause a Jičín* (in: Karl Kraus, jičínský rodák a světoobčan/ In Jičin geboren, in der Welt zu Hause. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 9, Semily 2004); *Jména Čtvrtkových postav* a *U dědečka v Jičíně* (obě in: Pohádkové vzkázání Václava Čtvrtka. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 15, Semily 2012).

V rukopise zatím zůstala studie představující Jakuba Všetečku, přítele T. G. Masaryka, profesora jičínského gymnázia, který měl kromě jiných aktivit výrazný podíl na rozvoji turistiky v Jičíně a okolí.

Vladimír Úlehla byl žádán o příspěvky do sborníků a o projevy v rámci akcí připravovaných k různým výročím, pomáhal i se scénáři k dokumentárním výstavám.

Zajímal se také o současné dění. Jeho názory se objevovaly v tisku, byly uznávané v kulturní komisi města Jičína. Stál u zrodu nadace Jičín – město pohádky. Podílel se na činnosti několika sdružení – Jičínské besedy, Paměti a svědomí, Spolku občanů a přátel města Jičína. O členství v Pekařově společnosti Českého ráje se zajímal hned na první schůzi ve Starých Hradech v roce 1990.

Nejvýrazněji se jeho práce projevila v Občanském sdružení Lodžie, které má v programu přispět k záchraně, obnově a využití areálu Valdštejnské lodžie. Pomáhal prosazovat zájem o památku u vedení města, dbal na svolávání pravidelných výborových schůzí, z nichž pořizoval podrobné zápisy. Psal články, zapojoval se do pořádání kulturních akcí.

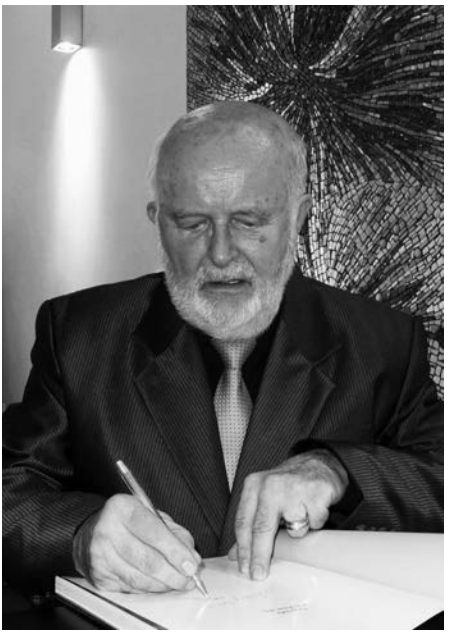
Krátce po skončení konference Valdštejnská loggie a barokní komponovaná krajina okolí Jičína, na jejíž organizaci se také podílel, začal na jaře roku 1997 realizovat svůj nápad opravy poustevníka a grotty. Připomínal, že rekonstrukce Lodžie, Čestného dvora a parku si vyžádá mnoho peněz a bude trvat dlouho, ale obyvatelé Jičína si daleko dříve a za menší částku mohou opravit místo, které bývalo cílem nedělních vycházek. Inicioval finanční sbírku, pomáhal kolegům ze sdružení, kteří se zapojili do práce, jednal s vedením města i s pracovníky památkové péče, sháněl řemeslníky – a po třech letech byl záměr splněn.

V roce 2007 byla Vladimíru Úlehlovi za jeho *„osobní i politickou statečnost a vynikající přínos pro Jičín v oblasti badatelské, historické i literární“* udělena Cena města Jičína. O pět let později získal Jičínskou pečeť – cenu, kterou spolek Jičínská beseda děkuje a vyjadřuje uznání všem, kteří na Jičínsku zanechali svůj pozitivní otisk.

Dvakrát (v letech 1999 a 2007) převzal cenu Jivínský Štefan, udělovanou za výraznou kulturní činnost na Jičínsku. Za *„neúnavnou vlastivědnou a popularizační práci"* ho v roce 2006 zvolila čestným členem Pekařova společnost Českého ráje. V roce 2013 se stal čestným členem Občanského sdružení Lodžie *„za dlouholetou obětavou snahu o záchranu a odpovídající využití významné kulturní památky Valdštejnské lodžie a za příkladný iniciativní přístup ke kulturnímu dědictví"*.

Místo posledního odpočinku profesora Vladimíra Úlehly se nachází na hřbitově ve Valdově. Veřejnost se s ním rozloučila v jičínské obřadní síni 14. července 2017. Odešla výrazná osobnost současného Jičína, uznávaná jako morální autorita.

Eva Bílková
(foto Jiří Němeček)

Antonín Langhamer v Galerii DETESK v Železném Brodě. Foto Jaroslav Šulc 2015.

Antonín Langhamer 1936–2017

Jsou věci a události, o kterých se nepíše lehce, a zejména lidé, o nichž není snadné sdělovat, že nadobro odešli. K takovým bezesporu náleží pan Antonín Langhamer (24. července 1936 Semily – 4. května 2017 Jablonec nad Nisou). Před více než deseti lety tento sborník uveřejnil u příležitosti sedmdesátých narozenin shrnující stať o tomto významném teoretikovi moderního a současného umění a muzejním a galerijním pracovníkovi a soupis jeho publikovaných textů. Byl osobností, která zažila či se potkala se vším podstatným, co se událo v oboru jeho zásadního odborného zájmu – v uměleckém skle druhé poloviny dvacátého století. A osobností, která momenty vývoje sklářství nejen sledovala, ale také dokumentovala, komentovala a propagovala. Antonín Langhamer ovšem nebyl typem teoretika, který by jen pasivně sledoval, co se děje, ale naopak aktivním hybatelem, jenž mnohé události ovlivnil a často také inicioval.

Celý svůj osobní i pracovní život Antonín Langhamer spojil se severními Čechami, s prostorem dnešního Libereckého kraje. Okolnosti mu v časech minulého režimu neumožňovaly cestovat za sklem po světě, ale porevoluční doba ukázala, že po tom ani příliš netoužil. O to intenzivněji se zabýval tím, co ho obklopovalo. Bez jeho teoretické činnosti si například nelze představit moderní historii středních odborných sklářských škol v Novém Boru, ale především Kamenickém Šenově a Železném Brodě. O všech publikoval zasvěcené texty a důležité monografie. Měl k těmto školám až otcovský vztah a s jejich pedagogy se přátelil. Se sklářskou školou v Železném Brodě ho navíc pojila dávná přímá zkušenost, neboť byl jejím absolventem. Pro úplnost doplňme, že poté dálkově vystudoval Fakultu sociálních věd a publicis-

tiky na pražské Karlově Univerzitě (1965–1970). Jeho kniha *Legenda o českém skle* je nejen plná skvěle zaznamenaných a formulovaných faktů, ale také čtivou pomůckou pro každého, kdo se chce o českém skle něco dozvědět. A k nim v neposlední řadě musí patřit studenti. Zajímal se o všechna relevantní jména umělců ze sklářského oboru v Československu a později v České republice, k nejbližším mu ovšem patřili ti, kteří s ním sdíleli jeho rodnou a důvěrně známou podhorskou krajinu. Intenzivně se také zabýval tvorbou malířů severních Čech se zvláštním zřetelem k malířům Pojizeří.

Podrobnosti o jeho životní pouti jsou dostatečně podrobně zaznamenány ve sborníku z roku 2006. Připomeňme alespoň, že převážnou část profesní kariéry strávil coby odborný pracovník (1961–1977) a znovu jako ředitel v 90. letech v jabloneckém Muzeu skla a bižuterie a mezitím v Oblastní galerii v Liberci (1978–1990). Činnost jabloneckého muzea formoval zejména v době svého ředitelského působení, kdy obohatil sbírku o soubory současných děl sklářských umělců a šperkařů a uspořádal řadu objevných výstav s katalogy. Po částečně vynuceném odchodu do penze roku 1997 získal soustředěný klid a čas na publikování. Ucelený soubor tvoří jeho texty připravené pro odborný časopis *Sklář a keramik* vydávaný Českou sklářskou společností, jež se prioritně zaměřovaly na osobnosti českého uměleckého skla. V minulosti psal nejen pro toto odborné periodikum, ale také pro časopisy *Tvar, Glasrevue, Umění a řemesla, Domov, Výtvarná kultura, Ateliér, Keramika a sklo* a další tisk. Byl redaktorem výborného sborníku studií o skle *Ars vitraria* 1-5. K jeho velkým dílům posledních let patří výpravná monografie o tvůrci železnobrodských skleněných figurek *Jaroslavu Brychtovi* (2014) a publikace *Výtvarní umělci Jablonecka a Železnobrodska 1945–2015*. Neustal ani v kurátorské činnosti. Připravil množství zajímavých výstav pro Muzeum a Pojizerskou galerii v Semilech a Galerii Detesk v Železném Brodě nebo Galerii Vlastimila Rady tamtéž. Podílel se odborně také na několika výstavách Uměleckoprůmyslového muzea v Praze.

Antonín Langhamer byl člověk vysokého intelektu, ovšem ne úplně jednoduché povahy. Jistě by se našli tací, kdo mu vytýkali občasnou nerudnost nebo značnou tvrdohlavost. Pokud k němu ale někdo našel osobní cestu – a v průběhu let ji zase kvůli nějakému možná i malichernému konfliktu neztratil – ten v něm získal pozorného, citlivého a obětavého přítele. Zaručeně také nebyl „kolektivním hráčem". Ale vše, co činil, konal naplno, s neobyčejným zaujetím a naprosto profesionálními výstupy. Nikdy nezaložil vlastní rodinu, energii tedy cílil jedním směrem. Antonín Langhamer byl obdařen vedle talentu také nesmírnou pílí. Zdá se až neuvěřitelné, že byl autorem více než tří set výstav, z nichž početné se řadí k těm zásadním. Zaměřoval se při tom nejen na sklo a malířství, ale věnoval se i dalším příbuzným oborům, například sochařství, šperkařství a užitému umění obecně. Nyní bohužel již uzavřený seznam jeho publikovaných textů obsahuje položek ještě o poznání více. Mají hodnotu především jako základna informací, které často jinde není a nebude možné dohledat. A také v tom, že odráží znalosti, životní zkušenosti a názory výjimečně obeznámeného člověka a ozvuk jeho široké osobnosti. Antonín Langhamer měl rád přesné informace a jejich neméně precizní záznamy. Pražské intelektuálské kruhy ho proto sice poměrně ctily, ale byl pro ně příliš praktický, vzdálený od jejich vysoké estetiky, hraničící se vzdušnými zámky.

Antonín Langhamer, laureát *Sklářské ceny České sklářské společnosti* za rok 2002 a držitel medaile *Gratias tibi ago*, udělené Statutárním městem Jabloncem nad Nisou, odešel ve věku osmdesáti let. Zůs-

talo po něm tolik záslužné práce, že z ní budou čerpat s úctou k jeho památce všechny následující generace vážných zájemců o české sklo a další obory. A to bez ohledu na to, jestli budou využívat muzejní sbírky, které budoval, nebo studovat a citovat jeho texty. A nám, kteří měli štěstí se s ním setkávat či dokonce spolupracovat, k tomu zbudou ještě vzpomínky na vzácného člověka, odborníka a přítele.

Milan Hlaveš

BIBLIOGRAFIE A. LANGHAMERA ZA LÉTA 2007–2017

Výběrovou bibliografii za léta 1955–2006 přinesl náš sborník, 2006, sv. 19, s. 230-247.

2007

Skleněný svět Ladislava Olivy mladšího. Keramika a sklo, roč. 7, č. 1 (2007), s. [6]–8

Zapomenutý rytec skla a učitel Bohumil Vele. Keramika a sklo, roč. 7, č. 1 (2007), s. [16]–18

O novoborských sklářských výtvarnících, ale nejen o nich. Keramika a sklo, roč. 7, č. 2 (2007), s. [18]–20

Nedožité devadesátiny Václava Plátka. Keramika a sklo, roč. 7, č. 2 (2007), s. 13–15

René Roubíček: náš současník a žijící klasik. Keramika a sklo, roč. 7, č. 2 (2007), s. 7–9

Čtyřicet let skláře Jana Štohanzla. Keramika a sklo, roč. 7, č. 3 (2007), s. [6]–8

Skleněné šperky Svatopluka Kasalého. Keramika a sklo, roč. 7, č. 3 (2007), s. [9]–11

Sklo a kámen v tvorbě Jaroslava Marka. Keramika a sklo, roč. 7, č. 4 (2007), s.13–15

Umělecký a pedagogický odkaz Josefa Drahoňovského. Keramika a sklo, roč. 7, č. 4 (2007), s.16–19

Machačovi adrenalinoví hrdinové. Keramika a sklo, roč. 7, č. 4 (2007), s. [20]–22

Brusič skla-hladinář a výtvarník Pavel Satrapa. Keramika a sklo, roč. 7, č. 5 (2007), s. 6–8

Skleněné šperky Veroniky Tesařové. Keramika a sklo, roč. 7, č. 5 (2007), s. [9]–[11]

RONA nápojové sklo z Lednických Rovní. Keramika a sklo, roč. 7, č. 5 (2007), s. [12]–15

Vzpomínka na skláře-bohéma Jindřicha Tocksteina. Keramika a sklo, roč. 7, č. 6 (2007), s. 7–9

Plody tvoření a snění Aleny Matějkové. Keramika a sklo, roč. 7, č. 6 (2007), s. 10–12

Sklo a kámen. Keramika a sklo, roč. 7, č. 6 (2007), s. [18]–20

Školní sklářská huť Hedvika a její předchůdce. Sklář a keramik, roč. 57, č. 3 (2007), s. 75–76

Zamyšlení nad dílem profesora Josefa Drahoňovského v Rovensku pod Troskami. Sklář a keramik, roč. 57, č. 10 (2007), s. 277–279

Jubilant Jan Solovjev. Od Ještěda k Troskám, roč. 14, č. 1 (2007), s. 20–25

Malířka, grafička a řezbářka Ludmila Matoušová. Od Ještěda k Troskám, roč. 14, č. 2 (2007), s. 110–114

Vzpomínání rytce skla, učitele a písmáka Bohumila Vele. Od Ještěda k Troskám, roč. 14, č. 3 (2007), s. 209–210

Josef Drahoňovský a jeho Rozhovor: 1877, 1937/1938, 2007. Rovensko pod Troskami: město, 2007

Labyrinty Jany Kasalové v semilském muzeu. Semilské noviny, roč. 15, č. 7-8 (2007), s. 15

Akvarely Jana Solovjeva z cest i z domova. Semilské noviny, roč. 15, č. 4 (2007), s. 13

Jan Štohanzl. Leerdam: Galerie Broft, 2007. Katalog výstavy, spoluautor Ladislav Oliva

2008

Jaroslav Svoboda sklo = glas = verre = Glass. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2008

Pavel Satrapa. Nový Bor: Sklářské muzeum, 2008

Vladimír Komárek: 1928 – 2002 – 2008: k nedožitým osmdesátinám Vladimíra Komárka připravil Antonín Langhamer. [Lomnice nad Popelkou]: Studio JB, 2008

Vladimír Linka: jeden ze zapomenutých. Keramika a sklo, roč. 8, č. 1 (2008), s. 8–[10]

Mária Burešová – Ruska v Čechách. Keramika a sklo, roč. 8, č. 2 (2008), s. 9–11

Tavená skleněná plastika již nejen česká. Keramika a sklo, roč. 8, č. 2 (2008), s. 14–17

Novinky z kamenickošenovské sklářské školy. Keramika a sklo, roč. 8, č. 2 (2008), s. 20–22

Osmdesátník Josef Švarc. Keramika a sklo, roč. 8, č. 3 (2008), s. 10–12

O zachraňování kulturního dědictví. Keramika a sklo, roč. 8, č. 3 (2008), s. 13–15; 4 (2008), s. 8–10

Sklář a malíř Pavel Werner ve Fulneku. Keramika a sklo, roč. 8, č. 3 (2008), s. 16–17

K prázdninové výstavě skla v Železném Brodě, Keramika a sklo, roč. 8, č. 4 (2008), s. 17–19

Satrapova výstava v Novém Boru. Keramika a sklo, roč. 8, č. 5 (2008), s. 16–17

Jiří Harcuba: sochař, sklář, medailér a učitel. Keramika a sklo, roč. 8, č. 6 (2008), s. 15–17

Gobelíny a kresby Milady Matoušové v Semilech. Semilské noviny, roč. 16, č. 1 (2008), s. 17

Komárkova výstava v semilském muzeu. Semilské noviny, roč. 16, č. 7 (2008), s. 15

Výstava Jaroslavy Solovjevové v semilském archivu. Semilské noviny, roč. 16, č. 7 (2008), s. 15

Výstava Jiřího Harcuby v semilském archivu. Semilské noviny, roč. 16, 2008, č. 11, s. 10

2009

Jiří Harcuba: sochař, sklář, medailér. Jablonec nad Nisou: Česká mincovna, 2009. [19] s.

Eva Vlasáková: práce s papírem, instalace, obrazy, grafika, sklo. Liberec: Oblastní galerie v Liberci, 2009. (Katalog k výstavě *Pavel Ježek – Eva Vlasáková / Mezi vteřinou a věčností*, která se konala v Oblastní galerii v Liberci od 1. října do 22. listopadu 2009)

Diář města Jablonce nad Nisou 2009. Uměleckoprůmyslové školy Jablonecka a jejich výtvarníci (1. část). Jablonec nad Nisou: město, 2009

Ohlédnutí za dílem malíře Jaroslava Klápště. Semilské noviny, roč. 17, č. 10 (2009), s. 14

Jan Souček v semilském muzeu. Týden v Libereckém kraji, 2009

Malíř a grafik Jan Souček v semilském muzeu. Semilské noviny, roč. 17, č. 5 (2009), s. 15

2010

100% sklo: Sklářská škola v Železném Brodě 1920-2010. Praha: UPM, 2010. Spoluautor Milan Hlaveš

Diář města Jablonce nad Nisou 2010. Uměleckoprůmyslové školy Jablonecka a jejich výtvarníci (2. část). Jablonec nad Nisou: město, 2010

Vladimir Klein: sklo = glass 2010. Nový Bor: Sklářské muzeum, 2010. Spoluautor Jiří Bohdálek

Malíř a grafik Václav Pokorný. Jablonecký měsíčník, prosinec (2010), s. 16

2011

Diář města Jablonce nad Nisou 2011, Uměleckoprůmyslové školy Jablonecka a jejich výtvarníci (3. část). Jablonec nad Nisou: město, 2011

Nedožité devadesátiny profesora Stanislava Libenského. Sklář a keramik, roč. 61, č. 3–4 (2011), s. 83–84

Sklář a malíř Miloslav Janků. Sklář a keramik, roč. 61, č. 3–4 (2011), s. 84

Ing. Pavel Jirman šedesátiletý. Sklář a keramik, roč. 61, č. 3–4 (2011), s. 87

Vzpomínka na sklářského výtvarníka Adolfa Maturu. Sklář a keramik, roč. 61, č. 5–6 (2011), s. 144–145

František Janák šedesátiletý. Sklář a keramik, roč. 61, č. 5–6 (2011), s. 145–146

Ladislav Přenosil a železnobrodské ryté sklo. Sklář a keramik, roč. 61, č. 7–8 (2011), s. 162–166

Aukce českého designu a uměleckého skla. Sklář a keramik, roč. 61, č. 7–8 (2011), s. 187

Jaroslav Brychta, spolutvůrce železnobrodské skleněné legendy. Sklář a keramik, roč. 61, č. 9–10 (2011), s. 212–217, 230

K výstavě „Hledání skla" v UPM. Sklář a keramik, roč. 61, č. 9–10 (2011), s. 242

Stanislav Libensky Award 2011 & Glass. Design. Sklář a keramik, roč. 61, č. 11–12 (2011), s. 294

K nedožitým devadesátinám Miloslava Klingra. Sklář a keramik, roč. 61, č. 11–12 (2011), s. 300–301

2012

Profil: Střední uměleckoprůmyslová škola sklářská Kamenický Šenov. Sklář a keramik, roč. 62, č. 1-2 (2012), s. 33 (lg–pn)

Pražská výstava Jaroslava Svobody. Sklář a keramik, roč. 62, č. 1-2 (2012), s. 40

Náš současník – jubilant René Roubíček. Sklář a keramik, roč. 62, č. 1–2 (2012), s. 44–45

Bohumil Maryška – téměř zapomenutý výtvarník a pedagog. Sklář a keramik, roč. 62, č. 1–2 (2012), s. 49

Vzpomínka na skláře a učitele Oldřicha Lipského. Sklář a keramik, roč. 62, č. 3–4 (2012), s. 82, 97–98

Vzpomínka na docenta Václava Plátka. Sklář a keramik, roč. 62, č. 3–4 (2012), s. 99–100

Sochař a sklář Petr Mandl pětašedesátníkem. Sklář a keramik, roč. 62, č. 3–4 (2012), s. 100–101

Paní Miluši Roubíčkové k narozeninám. Sklář a keramik, roč. 62, č. 5–6 (2012), s. 155–156

Sedmdesátník Pavel Werner. Sklář a keramik, roč. 62, č. 5–6 (2012), s. 156–157

Letošní jubilantka Jaroslava Švarcová. Sklář a keramik, roč. 62, č. 5–6 (2012), s. 158–159

Jubilující brusič skla Pavel Satrapa. Sklář a keramik, roč. 62, č. 5–6 (2012), s. 159-160

Sto dvacet let od narození Alfreda Dorna. Sklář a keramik, roč. 62, č. 7–8 (2012), s. 205–206

Nedožité devadesátiny Miroslava Plátka. Sklář a keramik, roč. 62, č. 7–8 (2012), s. 207–209

Sklář Karel Wünsch osmdesátníkem. Sklář a keramik, roč. 62, č. 7–8 (2012), s. 210–211, 192

Opustila nás sklářská výtvarnice Eva Švestková. Sklář a keramik, roč. 62, č. 7–8 (2012), s. 212–213

Letní sklářská dílna 2012 v Železném Brodě. Sklář a keramik, roč. 62, č. 9–10 (2012), s. 253

Vzpomínka na glyptika Ladislava Havlase. Sklář a keramik, roč. 62, č. 9–10 (2012), s. 256–258

Stále mladý sedmdesátník Ivo Rozsypal. Sklář a keramik, roč. 62, č. 9–10 (2012), s. 260–262

Skleněný svět Ivany Houserové. Sklář a keramik, roč. 62, č. 9–10 (2012), s. 262–263

Malíř a sklář vystavovali v Praze. Sklář a keramik, roč. 62, č. 11–12 (2012), s. 313

Letošní jubilantka Jiřina Žertová. Sklář a keramik, roč. 62, č. 11–12 (2012), s. 316–318

Jubilant Vladimír Procházka. Sklář a keramik, roč. 62, č. 11–12 (2012), s. 320–321
Výstava lustrů René Roubíčka. Šenovské listy, roč. 14, č. 4 (2012), s. 25

2013

Vzpomínka na brusiče Břetislava Nováka. Sklář a keramik, roč. 63, č. 1–2 (2013), s. 38–39.
Josef Michal Hospodka – sklář, malíř, učitel a člověk. Sklář a keramik, roč. 63, č. 1–2 (2013), s. 40–42
Nejen vzpomínka na EXPO ´58 Brusel. Sklář a keramik, roč. 63, č. 3–4 (2013), s. 92–96
Výstava 70 let tavené skleněné plastiky. Sklář a keramik, roč. 63, č. 5–6 (2013), s. 132–133
Profesor Josef Drahoňovský. Sklář a keramik, roč. 63, č. 5–6 (2013), s. 139–140
Vzpomínka na Ludviku Smrčkovou. Sklář a keramik, roč. 63, č. 5–6 (2013), s. 141–142
Pavel Werner vystavuje na hradě Špilberku. Sklář a keramik, roč. 63, č. 7–8 (2013), s. 189
Vzpomínka na ředitele Jana Dvořáčka. Sklář a keramik, roč. 63, č. 7–8 (2013), s. 194–195
Sklářský výtvarník Ladislav Oliva osmdesátiletý. Sklář a keramik, roč. 63, č. 7–8 (2013), s. 195–197
Sklářský výtvarník Jiří Ryba. Sklář a keramik, roč. 63, č. 7–8 (2013), s. 197–198
70 let tavené skleněné plastiky. Sklář a keramik, roč. 63, č. 9–10 (2013), s. 238–241
Vzpomínka na skláře a sochaře Jiřího Harcubu. Sklář a keramik, roč. 63, č. 9–10 (2013), s. 247–248
Grafička, malířka a sochařka Eva Vlasáková. Sklář a keramik, roč. 63, č. 9–10 (2013), s. 249–250
Vzpomínka na Františka Zemka. Sklář a keramik, roč. 63, č. 11–12 (2013), s. 301–302
Sklářský výtvarník Ladislav Oliva osmdesátiletý. Železnobrodský zpravodaj, č. 7/8 (2013), s. 34-35.

2014

Jaroslav Brychta: spoluzakladatel a tvůrce železnobrodského skla. Železný Brod: Město Železný Brod, 2014
Tavená skleněná plastika 22. 8.–21. 9. 2014. Železný Brod 2014 (výstavní texty)
Sklářský umělec Pavel Hlava (1924–2003). Sklář a keramik, roč. 64, č. 1–2 (2014), s. 44–45
Glyptik, sklář a sochař Jozef Soukup. Sklář a keramik, roč. 64, č. 3–4 (2014), s. 96–98
Vzpomínka na Božetěcha Medka. Sklář a keramik, roč. 64, č. 5–6 (2014), s. 141–142
Vzpomínka na Jindřicha Tocksteina. Sklář a keramik, roč. 64, č. 5–6 (2014), s. 142–143
Pozdrav k životnímu jubileu Jaroslavy Brychtové. Sklář a keramik, roč. 64, č. 5–6 (2014), s. 143–145
2. výstava tavených skleněných plastik v Železném Brodě. Sklář a keramik, roč. 64, č. 7–8 (2014), s. 191 (lgh)
Vzpomínka na sklářskou umělkyni Věru Liškovou. Sklář a keramik, roč. 64, č. 7–8 (2014), s. 196–197
Sochař a sklář Josef Marek. Sklář a keramik, roč. 64, č. 7–8 (2014), s. 198
Výstava skla, obrazů a grafiky Miloslava Janků. Železnobrodský zpravodaj, č. 5 (2014), s. 19–20
Božetěch Medek. Železnobrodský zpravodaj, č. 6 (2014), s. 43–44
Pozdrav k životnímu jubileu Jaroslavy Brychtové. Železnobrodský zpravodaj, č. 7–8 (2014), s. 41–42
Vzpomínka na Jindřicha Tocksteina. Železnobrodský zpravodaj, č. 7-8 (2014), s. 43–44

2015

Katalog sbírky skla a bižuterie Městského muzea v Železném Brodě. Železný Brod: Městské muzeum, 2015

Alois Metelák, k 90. výročí jmenování ředitelem sklářské školy. Železný Brod: město, 2015. Katalog výstavy

Vladimír Klein slaví narozeniny výstavami. Sklář a keramik, roč. 65, č. 5–6 (2015), s. 134–135

Alois Metelák – ředitel sklářské školy v Železném Brodě. Sklář a keramik, roč. 65, č. 7–8 (2015), s. 152–156

Vzpomínka na Ivanu Houserovou. Sklář a keramik, roč. 65, č. 7–8 (2015), s. 187–188

Břetislav Novák junior vystavoval v Železném Brodě. Sklář a keramik, roč. 65, č. 9–10 (2015), s. 231–232

Sbírka železnobrodského skla. Sklář a keramik, roč. 65, č. 9–10 (2015), s. 233–234

Vzpomínka na Pavla Pánka. Sklář a keramik, roč. 65, č. 11–12 (2015), s. 294–295

Učitel, cizelér, mozaikář a šperkař Oldřich Žák. Sklář a keramik, roč. 65, č. 11–12 (2015), s. 295–297

Krajiny domova Miloslava Janků: vánoční výstava v okresním archivu. Semilské noviny, roč. 23, č. 1 (2015), s. 16–17

Vladimír Klein vystavuje v muzeu. Šenovské listy, roč. 17, č. 5 (2015), s. 2–3

2016

Výtvarní umělci Jablonecka a Železnobrodska 1945-2015. Jablonec nad Nisou: Jablonecké kulturní a informační centrum, 2016

Před sto lety se narodil Miloslav Janků. Sklář a keramik, roč. 66, č. 9–10 (2016), s. 204–206

2017

Jubilant René Roubíček. Sklář a keramik, roč. 67, č. 1–2 (2017), s. 37–40

Sestavila Petra Hejralová

Vzpomínka na Jitku Petruškovou

* 12. dubna 1954 v Turnově

† 19. března 2017 tamtéž

Jitka Petrušková. (Foto P. Jakubec.)

Od náhlého odchodu Jitky Petruškové, mé bývalé muzejní kolegyně a dlouholeté nejlepší kamarádky, uplynulo již několik měsíců, a tak se pokouším o toto vzpomínání. Nečekejte, prosím, podrobný přehled všech Jitčiných odborných a jiných aktivit. Jsou to spíše útržky vzpomínek na roky, které jsme spolu prožily od mého příchodu do turnovského muzea 1. srpna 1977.

Jitka – muzejnice

Do Muzea Českého ráje nastoupila hned po gymnáziu v roce 1973. Jak jinak – již dříve jako brigádnice našla celoživotní lásku k této instituci bezesporu díky charismatickému řediteli Janu Knobovi. Spolu jsme ve společné kanceláři strávily 21 let. Spolupráce na pořádání muzejního archivu a historických sbírek, na nových expozicích a výstavách i při nejrůznějších muzejních akcích byla základem našeho přátelství.

Jitka se v muzeu energicky pouštěla do jakékoli práce. Přátelská byla ke všem kolegům, i k těm mladším, kteří v muzeu začínali. Byla nositelkou dobré nálady.

Významnou součástí její práce byly učební hodiny pro školy. Ráda ale chystala i přednášky pro seniory, její výklad o expozicích muzea oceňovali i návštěvníci z řad odborné veřejnosti.

Muzeum bylo hlavní náplní jejího života.

Jitka a Pekařova společnost Českého ráje

Od počátku se vrhla s vervou sobě vlastní do spolupráce na obnovení společnosti. Jako jednatelka a strážkyně financí obětovala hodiny práce na organizačním zajištění odborných konferencí, aby vše bylo do detailu přichystáno a účastníci byli spokojeni. Se stejnou péčí se podílela například i na přípravě každoročních valných hromad a odborných exkurzí.

Jitka – Turnovačka

Zde připomenu alespoň jeden z jejích nejvýznamnějších počinů – *Turnovský Pantheon*. Na turnovském hlavním hřbitově vznikl orientační systém přivádějící návštěvníky k hrobům významných osobností, dále stručné informace na úvodní tabuli, vznikla obsažná brožura i rozšířený přehled na městských webových stránkách.

Jitka svou přednáškovou činností pěstovala vztah k městu a Českému ráji mezi posluchači všech věkových kategorií.

U příležitosti 28. října 2017 byla Jitce Petruškové in memoriam udělena medaile starosty města.

Jitka – kamarádka, člen mé rodiny

Od mého příchodu do muzea jsme si s Jitkou neskutečně rozuměly. Naše společné výlety, pobyty na horách, návštěvy divadel i v rodinách si dodnes ráda připomínám.

Jitka v masopustním reji na Dlaskově statku v roce 2015. (Foto P. Jakubec.)

Následně se tento přátelský vztah přenesl na celou mou rodinu. Bez Jitky se neobešla žádná důležitá událost, rodinná oslava, v posledních letech jsme ji s nadšením vítali na naší chalupě.

Jitka mi byla oporou v mé nemoci i delší nemoci mého manžela, který odešel koncem minulého roku. A brzy nato i Jitka. Najednou je můj život bez dvou blízkých lidí.

Jitka byla velmi obětavý a skromný člověk. Často se podceňovala, nevěřila svým schopnostem. Přitom její znalosti byly obdivuhodné. Ti, kteří ji znali, to vědí.

V Muzeu Českého ráje i v srdcích mnoha lidí zanechala Jitka Petrušková nezapomenutelnou stopu.

Hana Maierová

Vzpomínka na Petra Peška po roce rozloučení

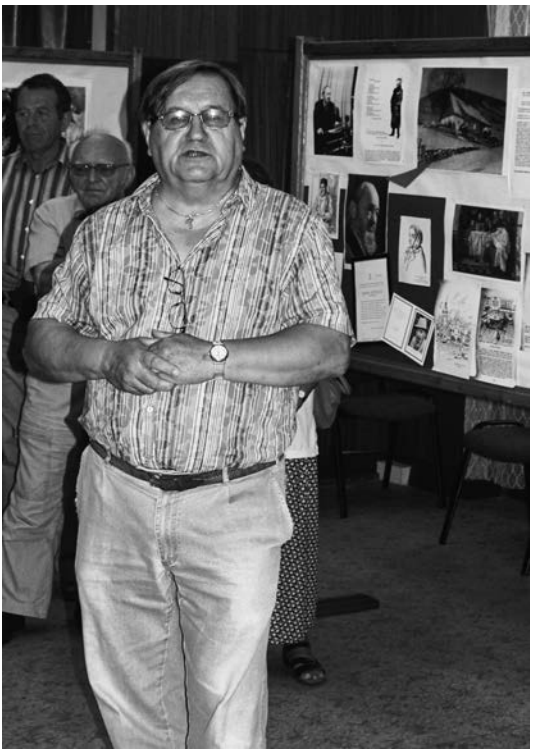
Máme přátele, spolupracovníky, na které vzpomínáme s úctou, pokorou a zůstávají v našem životě i nadále. Mezi takové osobnosti patří pan Petr Pešek, který byl neodmyslitelně spojen s kulturním děním v Českém ráji. V červencových dnech by slavil své narozeniny, ale už téměř rok není mezi námi. Čas se nezadržitelně žene vpřed a v jeho zběsilém tempu se zdá, že není možné ohlížet se zpět. Ale opak je pravdou, je třeba se ohlédnout za osobnostmi, které tu zanechaly nezapomenutelnou stopu. Tak jako Petr Pešek.

Narodil se 5. července 1944. Jako mnoho dětí narozených v přelomových letech konce války a událostí po ní pocítil tíhu doby od počátku na svých bedrech. Chod historie ovlivňoval jeho každodenní život a přinášel mnoho nestability a omezení pro jeho chlapecké sny, přání, touhy.

Jeho rodina byla těžce zasažena po roce 1948 ztrátou velké části majetku a obchodu, který jeho otec Jaroslav budoval v Tatobitech od píky. Tyto události měly dopad nejen na klima v rodině se dvěma chlapci, ale podepsaly se i na zdraví otce Jaroslava a později i maminky Anastázie. Zázemí jeho rodiny se v mnoha ohledech stalo překážkou v přístupu ke vzdělání, ke kterému měl díky svému intelektu a zájmu o společenské dění nejen předpoklady, ale po kterém i velmi toužil. Měl sen stát se hercem a studovat na divadelní fakultě, ten se však pro něj stal nedostižnou chimérou. Milovanému divadlu a kultuře, zájmu o komunitní dění, věci veřejné a společenské přes všechny překážky a omezené podmínky věnoval svou invenci a energii po celý svůj život.

Namísto studia se v roce 1966 oženil a věnoval svůj čas práci v okresních novinách, ta mu vynahrazovala zklamání z nemožnosti jít vysněným směrem. Přelomové události roku 1968 však znovu silně zasáhly jeho život. Kvůli postojům, které zastával po příchodu vojsk Varšavské smlouvy, musel z novin odejít a opustit oficiální kulturní platformu. V chaotické a pro něj existenciálně ohrožující chvíli jeho manželka Květa přivedla na svět dceru Martinu. Všichni tři se octli v situaci naprosté nejistoty, psychické i materiální.

Po těžkém propadu se situace stabilizovala jen pomalu a obtížně. Bylo to jedno z nejhorších období jeho života. Během něj se mu narodila druhá dcera Petra. Přestože pracoval dlouhá léta pouze v JZD a nemohl pomýšlet na posun, nepřestal se svou láskou: divadlem a kulturou. Věnoval se festivalu ochotnických divadel ve Vysokém nad Jizerou, režíroval, inscenoval, hrál v Tatobitech ochotnické divadlo. Vytvořil kolem sebe divadelní společenství nadšených amatérů. Společně nastudovali a uvedli mnoho divadelních her, sami tvořili scény, kulisy, kostýmy. V tradici vlast-

V roce 2005 zahajoval Petr Pešek v ZUŠ Turnov výstavu o Janu Dědinovi.

ního ochotnického divadla pokračoval až do svého důchodu.

Do oblasti formálního kulturního života se směl vrátit až na konci osmdesátých let, kdy se nakrátko stal ředitelem Kulturního střediska v Turnově. Po letech v ústraní se konečně mohl věnovat tomu, po čem toužil. Další historická událost – listopad 1989 – a velké společenské změny, které ji provázely, jej však odvedly od kultury a z místa. Znovu jej zasáhlo období velké existenciální nejistoty a s ním samozřejmě i jeho rodinu. Dobové zvraty jej nečekaně nasměrovaly do šlépějí jeho otce. Stejně jako on se stal obchodníkem a začal budovat s mnoha obtížemi a naprosto od píky svůj turnovský obchod Peso.

Živnost a péče o ni mu přinášela více starostí než radostí, obírala ho o zdraví a energii, tu ale nacházel opět v kulturním dění. Pořádal, moderoval, navštěvoval mnohé divadelní, koncertní, poetické akce, zůstával věrný svým přátelům a známým ze společenské scény, zejména v Turnově a okolí. Léta se též věnoval odkazu a dílu malíře Jana Dědiny, k němuž měla jeho rodina a později i on sám blízko po té, co se Jan Dědina do Tatobit uchýlil na odpočinek. Petr založil občanské sdružení Dědina, kultivoval místo Dědinova původního domu a ateliéru na otevřený obecní park nazvaný *Malířova zahrada*, ve kterém pořádal spolu s obcí Tatobity celou řadu kulturních a výtvarných aktivit. V rodných Tatobitech se kromě divadla a různých výstav angažoval v mnohém dění spojeném se společenskými událostmi – pořádal a spolupořádal Slavnosti lípy, Sraz rodáků a přátel obce, připomínkové koncerty k výročí Mistra Jana Husa a další. Byl také zastupitelem a radním a spolurozhodoval o vývoji obce.

Neodmyslitelný podíl měl na vysazení dvou odnoží slavné tatobitské lípy, která se, jak symbolické, stala Stromem roku 2015 a vzbudila mnoho zájmu v soutěži Evropský strom roku. Mladé lípy pojmenované Hedvika a Kilián nyní poskytují svůj stín u místního hřbitova a v Malířově zahradě.

Těžká nemoc, která nečekaně přišla během léta 2016 a přinesla mnoho utrpení, jej zastihla nepřipraveného. Stejně jako jeho nejbližší a širší rodinu, do které počítal i své spolupracovníky. Ti všichni jej podporovali a pečovali o něj do posledních chvil. Mnoho přátel, sousedů, spolužáků, kolegů vyjadřovalo svou podporu jemu i rodině a posílalo vzkazy plné naděje, víry a lásky. Petr bojoval o svůj život odvážně a statečně. Bohužel marně. Zemřel 14. září 2016.

Zůstala nezapomenutelná stopa v již zmíněném sdružení Dědina. Petr Pešek byl spolu s členy sdružení organizátorem celé řady akcí, některé se ročně opakovaly, jako Slavnosti lípy a Noci kostelů. Dále pořádali různé akce, jako divadelní představení, koncerty (turnovská Carmina a Muzika Fortuna) a řadu zajímavých přednášek. V Turnově byl spoluorganizátorem a recitátorem kulturních večerů „Na Sboře". Pro hudebního skladatele Martina Hyblera napsal text k písni Tilia cordata, která se stala trvalou součástí repertoáru sboru Carmina.

Osobně jsem s Petrem Peškem vystupovala velmi často. Společná recitátorská vystoupení, vzájemná pomoc při organizování kulturních pořadů, přátelská setkávání. To vše patřilo do mého života profesního i osobního. Dvojice recitátorů už patří minulosti, ale já s dojetím a poděkováním vzpomínám.

Eva Kordová

Státní okresní archiv Jičín v roce 2016

Přehled o množství archiválií

Ke dni 31. 12. 2016 evidoval Státní okresní archiv Jičín (dále jen SOkA Jičín) 5 256,04 bm archiválií, které tvořily 2 294 archivních souborů. Zpracováno bylo celkem 2 377,85 bm (45,24 % z celkového stavu), inventarizováno bylo 2 370,51 bm (45,10 %). Počet nezpracovaných metrů činil 2 878,19 bm (54,76 %). Díky desítkám nově vytvořených inventářů se počet archivních pomůcek zvýšil na 587. Vnitřní skartací bylo vyřazeno 1,11 bm. Bylo převzato 36,48 bm archiválií, z toho 1,57 bm delimitací. Zejména nás potěšily archiválie Hospodářského družstva v Sobotce z let 1919–1950, delimitované kolegy ze Státního oblastního archivu v Praze.

Předarchivní péče

I v tomto roce byla samozřejmostí odborná pomoc všem typům institucí týkající se nejen vedení spisové služby. Vedle 47 individuálních konzultací bylo realizováno 23 metodických návštěv u veřejnoprávních původců, zaměřených především na prohlídky spisoven, instruktáž o platné legislativě, projednání skartačních řízení a aktualizace spisových norem. Stranou dohledu nezůstali ani soukromoprávní původci. Celkem bylo provedeno 41 skartačních řízení u 31 veřejnoprávních původců a 25 skartačních řízení u soukromoprávních původců. Stálý zájem projevoval archiv o činnost kronikářů obcí jičínského okresu, kterým vydatně poskytoval podporu, ať již ve formě obvyklé metodické pomoci nebo individuální porady. Tradičně byl pro ně připraven další speciální tematický seminář (viz dále).

Zpřístupňování archiválií

Jaroslava Krausová uspořádala dalších 18 fondů místních národních výborů. Inventarizací fondů cechů působících v Láz-

ních Bělohradu, Libáni, Mlázovicích, Nové Pace, Pecce, Radimi, Sobotce a Valdicích, kterou provedly Radka Janků a Alena Jurigová, vzniklo 33 nových archivních pomůcek. Bylo dokončeno 55 inventářů k archivním souborům vybraných živnostenských společenstev a jejich okresních jednot. V průběhu roku bylo zpracováno 37,51 bm archiválií.

Knihovna archivu měla celkem 24 536 přírůstkových čísel. Po odečtení vyřazených multiplikátů činil stav 22 950 svazků. Koupí bylo získáno 18 publikací, darem či výměnou 223 publikací (65 knih daroval PhDr. Jindřich Francek). V knize úbytků bylo odepsáno 58 svazků, jednalo se však o opravy vícečetného použití přírůstkových čísel u periodik. Prostřednictvím meziknihovní výpůjční služby bylo realizováno 16 výpůjček. V rámci retrospektivní konverze katalogu knihovny bylo do systému Clavius zapsáno 756 knihovních jednotek.

Během roku byly digitalizovány vybrané mapy a plány z 11 archivních souborů, a to na základě spolupráce s Výzkumným ústavem geodetickým, topografickým a kartografickým, v. v. i., v rámci projektu *Kartografické zdroje jako kulturní dědictví. Výzkum nových metodik a technologií digitalizace, zpřístupnění a využití starých map, plánů, atlasů a glóbů.*

Jelikož jičínský archiv nedisponuje restaurátorským pracovištěm, byly vlastními silami prováděny pouze ambulantní zásahy. V dílně Státního okresního archivu Chrudim však zrestaurovali 10 archiválií (1 pergamenovou listinu, 1 papírovou listinu s přitištěnou pečetí, 4 knihy, 4 papírové rukopisy) z fondů Cech kovářů, kolářů, bečvářů Sobotka, Cech mlynářů Sobotka, Cech pekařů, perníkářů Sobotka, Cech ševců Sobotka.

Využívání archiválií

Badatelnu archivu využilo 211 zájemců (z toho 2 ze Spolkové republiky Německo, 1 ze Švédska) pro studium 220 ponejvíce regionálně historických témat. Genealogií se zabývalo 58 badatelů. 36 studentů osmi vysokých škol v rámci 98 návštěv vyhledávalo ve fondech informace pro své diplomové a bakalářské práce. Potěšil nás i zájem studentky Lepařova gymnázia Jičín Anny Sedláčkové, která během 25 návštěv zpracovávala 2 témata. Badatelům bylo z archivní knihovny zapůjčeno 613 knih a svazků periodik. V průběhu roku přišli do badatelny také účastníci tří exkurzí – učitelé a žáci Základní školy Vysoké Veselí (19. 5.), Masarykovy základní školy Železnice (11. 10.) a Základní školy Sobotka (20. 10.). Archiv prostřednictvím 92 reversů a 2 smluv zapůjčil celkem 126 evidenčních jednotek. Bylo provedeno 104 rešerší pro úřední a 89 pro soukromé účely. K významnějším patřily rešerše týkající se církevních restitucí, zjištění právních nástupců, účastníků odboje a odporu proti komunismu, státního občanství.

Odborná a kulturně výchovná činnost

Karel Chutný byl i nadále členem Pekařovy společnosti Českého ráje, spolku Jičínská beseda anebo Komise pro archivní kulturní památky a národní kulturní památky, která je poradním orgánem ředitele Odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra ČR. Nepřerušil ani spolupráci s Letopiseckou komisí města Jičína. Také Radka Janků byla jako v předchozích letech členkou Pekařovy společnosti Českého ráje a redakční rady vlastivědné ročenky *Z Českého ráje a Podkrkonoší*. Eva Bílková předsedala Pekařově společnosti Českého ráje, byla členkou spolku Jičínská beseda a občanského sdružení Paměť a svědomí. V tomto roce předala pomyslnou štafetu ve vedení kroniky města Jičína.

Archiv spolupracoval s Regionálním muzeem a galerií v Jičíně na výstavách *Zakrojte si u nás aneb příběh chleba* (17. 3. – 1. 5.) a *Hospodářské a sociální důsledky bitvy u Jičína v roce 1866* (7. 5. – 12. 6.). Ve

spolupráci s Římskokatolickou farností – arciděkanstvím Jičín a jičínským spolkem ORGANUM CANTATE připravili Radka Janků a Karel Chutný v rámci Noci kostelů (10. 6.) v zimní kapli kostela sv. Ignáce prezentaci archiválií nalezených v roce 2014 v jeho báni.

V cyklu přednášek organizovaných Jičínskou besedou seznámila 26. 2. Eva Bílková přítomné v Porotním sále jičínského zámku s kronikou města Jičína a jejími kronikáři. O minulosti Jičína, o událostech, významných stavbách, školách, institucích, spolcích a osobnostech přednášela 28. 4. studentům Lepařova gymnázia Jičín. Karel Chutný 19. 5. přiblížil učitelům a žákům Základní školy Vysoké Veselí jičínský archiv a fondy vztahující se k Vysokému Veselí. V režii Evy Bílkové proběhly ve dnech 1. 9. a 4. 10. komentované procházky městem se zaměřením na jičínské sochy, pomníky a pamětní desky. 6. 10. přednášela E. Bílková o Václavu Čtvrtkovi, jeho díle a jeho vztahu k Jičínu a okolí na Základní škole Sobotka a v Městské knihovně Fráni Šrámka v Sobotce. O jičínském archivu a jeho bohatství informovala 11. 10. Radka Janků učitele a žáky Masarykovy základní školy Železnice. S jičínským archivem a archiváliemi Sobotecka seznámil učitele a žáky Základní školy Sobotka 20. 10. Karel Chutný.

Mezinárodní den archivů jsme oslavili i v tomto roce, a to 9. června v SOkA Jičín. Zájemcům byla nabídnuta možnost prohlédnout si běžně nepřístupné prostory i malou výstavku, představující vybrané materiály a také výsledky práce některých badatelů (odborné i populárně zaměřené knihy a studie, diplomové práce obhájené na různých vysokých školách aj.). Pracovníci archivu jim ukázali, jak se archiválie zpracovávají a zpřístupňují, bývalý ředitel archivu PhDr. Jindřich Francek připomněl nedávnou historii archivu a přiblížil, jak se archiválie před 20 lety stěhovaly do nynějšího sídla.

V programu pravidelného tematického semináře pro kronikářky a kronikáře obcí jičínského okresu, který se konal 23. 6. v Porotním sále jičínského zámku, byla kromě tradiční metodické části zaměřené na vedení obecních kronik, jejich přílohy a digitalizaci přednáška předního českého historika prof. PhDr. Roberta Kvačka, CSc., v níž ocenil význam kronikářských záznamů a zdůraznil, že na jejich základě mají historikové možnost uvést politické dění do souvislostí s tím, jak se odráželo v životě lidí ve městech i v malých obcích.

Archiváři přispívali odbornou radou při nejrůznějších akcích a pokračovali také ve spolupráci s Jičínským deníkem, Novými novinami, zpravodajským webem Dobré zprávy z Českého ráje a okolí. Karel Chutný publikoval zprávu o činnosti archivu v 29. svazku vlastivědné ročenky *Z Českého ráje a Podkrkonoší*, příspěvek Jana Čečetky *Život (nejen) v jednom kole aneb Motorové opojení. Motocykly a automobily v každodenním a společenském životě obyvatel Novopacka a Hořicka* byl otištěn na stránkách 17. supplementa této ročenky.

Personální podmínky a vybavení archivu

Kolektiv zaměstnanců archivu ve složení Mgr. Karel Chutný, Mgr. Radka Janků, PhDr. Eva Bílková (zaměstnána na dohodu o pracovní činnosti), Mgr. Alena Jurigová, Bc. Jan Čečetka, Markéta Nechanická, Eva Klabanová opustili k poslednímu dni roku 2016 z důvodu odchodu do starobního důchodu Jaroslav Březina a Jaroslava Krausová. Odbornou desetidenní praxi v archivu vykonali Kristýna Vodičková a Jan Jirsák, studenti Univerzity Hradec Králové.

Vedle běžné údržby příslušné techniky a objektu, zahrnující například opravu hlavního serveru, záložní linky pro vysílač EZS – PZM 1 či uvolněných a popraskaných obkladů, pokračovaly práce na odstranění následků úniku vody v roce 2015

(oprava výtahové šachty, výměna dvou protipožárních dveří). Svépomocí byla provedena výmalba vstupních prostor v prvním nadzemním podlaží. Systém elektrické zabezpečovací signalizace byl rozšířen o detektory zaplavení.

Karel Chutný

Státní okresní archiv Semily v roce 2016

Přehled o množství archiválií

Ke dni 31. prosince 2016 pečoval SOkA Semily o 2 264 archivních souborů v celkovém rozsahu 4 864,06 bm. Podíl nezpracovaného materiálu činil 2 412,36 bm, zpracovaného 2 451,70 bm, to jest 50,4 %. Inventarizováno bylo 2 258,97 bm (46,44 %). Na základě depozitních smluv je v archivu uloženo 44 souborů o celkovém rozsahu 205,39 bm. V drtivé většině se jedná o fondy církevní provenience nebo o osobní fondy. Ke zpracovaným a inventarizovaným fondům je k dispozici 731 archivní pomůcka.

Předarchivní péče a výběr dokumentů

Během roku jsme přijali 85 přírůstků v *tradičním* rozsahu 44,72 bm. Podle databáze PEvA ubylo v našich depozitářích 208,21 bm nezpracovaného materiálu, přibylo 90,05 bm zpracovaných archiválií a 113,46 bm inventarizovaných dokumentů. Součtem vnitřních a vnějších změn tedy dojdeme k hodnotě –94,50 bm. Zpracováním velkých archivních souborů při zachování rozumné míry každoročního přírůstku podpoříme do budoucna politiku Státního oblastního archivu v Litoměřicích a alespoň částečně eliminujeme komplikace s prostorovou situací archivu, jehož kapacita samozřejmě není nekonečná.

Nepochybně nejvýznamnější výběr dokumentů proběhl ve dnech 18. – 21. července na Obecním úřadu Všeň. Byli jsme osloveni novým vedením obce, abychom mj. z důvodu plánované rekonstrukce budovy převzali veškerý historický materiál, jakož i dokumenty z činnosti obecního úřadu (nebo dokonce MNV), které již dávno měly projít zákonným výběrem. V rámci skartace byl zrušen tzv. obecní archiv a dokumenty z něho rozpuštěny do devíti archivních souborů, krom jiného též do nově založeného fondu Jan Václav Egrt o úctyhodné velikosti 4,25 bm, který dokumentuje vlastivědnou činnost zesnulého všeňského kolegy.

Z dalších přírůstků jmenujme dva kartony pozůstalosti Václava Jenšovského. Z činnosti dlouholetého turnovského kulturního pracovníka jsme očekávali mnohem větší množství dokumentů. Při návštěvě rodiny v roce 2015 však již více nebylo k dispozici. O nečekané přírůstky školní provenience se zasloužila Integrovaná střední škola Vysoké nad Jizerou. Jednalo se o torza Zemské zimní rolnické školy Vysoké n. J., Jednoroční rolnické školy Vysoké n. J., Základní odborné školy Semily, Zemědělské účetnické školy Vysoké n. J., Učňovské školy zemědělské Jilemnice a konečně též Zemské zimní rolnické školy Jilemnice.

Slovy statistiky jsme provedli 63 skartačních řízení u 43 původců a 44 mimoskartačních řízení u 42 různých subjektů.

Ve světle povinné předarchivní činnosti archivu bylo osloveno 276 spolkových subjektů (sokolové, hasiči, sportovní oddíly, skauti ad.), které jsme vyzvali k předávání archiválií do trvalé úschovy archivu, aby se předcházelo častým kulturním a historickým škodám, které lehkomyslnou likvidací spolkových písemností vznikají.

Zpřístupňování a využívání archiválií

Archivářky Daniela Coganová, Michaela Menšíková a Ilona Činovcová pokračovaly

v pořádání fondů národních výborů, Ivo Navrátil se věnoval archiváliím justice a Pavel Jakubec Berní správě Turnov a osobnímu fondu P. Jan Křtitel Hájek. Zcela dokončeny byly inventáře okresních soudů Turnov a Rokytnice nad Jizerou, místních národních výborů Přepeře, Olešnice, Svojek a Tample a dodatky k ONV Semily.

Daniela Coganová pokračovala mimo jiné v popisu úředních knih Archivu města Turnov, Jaroslav Barták opatřil na dohodu úvodem osobní fond Vladimíra Mikuleho z Lomnice nad Popelkou.

V letošním roce jsme po 37 letech změnili návštěvní hodiny badatelny z 8–18 hodin v pondělí a ve středu na 8–17 hodin a zařadili se tak po bok většiny archivů v okolí. Studovnu navštívilo i tak 160 badatelů, kteří uskutečnili 288 návštěv. Celkem bylo předloženo 1 255 evidenčních jednotek archiválií a 116 ročníků časopisů.

Pracovníci archivu zajistili odpovědi na 42 rešerší, a to například pro zamýšlenou rekonstrukci kapličky Čtrnácti pomocníků v Semilech, pro soudní řízení mezi městy Vysoké nad Jizerou a Jablonec nad Jizerou, pro historii Dlaskova statku v Dolánkách u Turnova, k osobě sociálně demokratického činovníka Jana Kuličky ze Semil, prověření pozemků bývalého Riegrova mlýna v Semilech apod. Nejvíce času si ovšem vyžádala šetření o státních občanstvích pro potřeby ministerstva vnitra.

Za pomoci studentské praxe Zbyňka Hozáka jsme pokračovali v přípravě sčítacích operátů z období 1830–1910 pro digitalizaci v následujících letech.

Vlastními silami jsme provedli digitalizaci kronik obce Všeň (1985 stran) a vypůjčené kroniky obce Olešnice. Zajímavý počin se podařil intervencí Karla Tymla z Kanady, který inicioval a zajistil prostřednictvím Muzea Českého ráje v Turnově a za finanční podpory Ministerstva kultury, Městské knihovny Antonína Marka v Turnově, Pekařovy společnosti Českého ráje, Osadního výboru Bukoviny, Města Turnova a několika občanů profesionální digitalizaci tzv. Letopisů bukovinských (2500 stran). Digitalizáty všech svazků jsou nyní k dispozici na adrese www.manuscriptorium.cz. Za laskavou ochotu a součinnost děkujeme zejména turnovské kronikářce a muzejní pracovnici Mgr. Alžbětě Kulíškové.

Archivní knihovna měla k dispozici 23 900 zapsaných svazků. V roce 2016 jsme nakoupili nebo jinak získali dohromady 503 tituly. Mimořádně zajímavou kolekci současné knižní produkce věnovala knihovně ze své produkce Správa KRNAP ve Vrchlabí. Revize knihovny byla dokončena již počátkem roku a v jejím rámci bylo do suterénních prostor přestěhováno 164 bm nezpracovaných nebo duplicitních publikací, na jejichž evidenci, případně vyřazení se bude pracovat v průběhu roku 2017.

Odborná a kulturní činnost

Archiv vydal ve spolupráci s Regionálním muzeem a galerií v Jičíně a Státním oblastním archivem v Zámrsku 29. svazek ročenky Z Českého ráje a Podkrkonoší (368 s.). Pavel Jakubec redakčně připravil 17. supplementum ročenky s příspěvky z mladoboleslavské konference Pekařovy společnosti Českého ráje z roku 2015 pod názvem *Na kolech do světa. Po silnicích nejen Českého ráje a Pojizeří* (340 s.) V letech 2015–2016 pracoval redakčně i autorsky na společné publikaci *Kacanovy. Ve stínu lesa a na slunných stráních* (320 s.) vydané obcí Kacanovy. Archiváři publikovali jak ve vlastní ročence, tak rovněž v Semilských novinách.

U příležitosti Mezinárodního dne archivů 9. června nabídla naše instituce návštěvníkům přednášky *Archiv ve službách veřejnosti* (Pavel Jakubec) a *Městské knihy – pramen poznání historie našich měst* (Daniela Coganová). Zájem veřejnosti byl bohužel nepatrný.

Došlo také na spolupráci archivu s kolektivem pracovníků projektu *Post Bellum – Příběhy našich sousedů*. Podíleli jsme se na výběru vhodných osobností pro rozhovory natáčené týmy semilských škol a formou exkurzí též na přiblížení dobové situace mladým studentům.

V archivní badatelně se 24. května uskutečnil druhý mapový seminář *Mapy, plány a jejich zpřístupňování*, organizovaný Ještědskou pobočkou České archivní společnosti, 3. června předávání maturitních vysvědčení absolventům místního gymnázia a 31. května udělování osvědčení účastníkům Virtuální univerzity 3. věku.

Pavel Jakubec připravil během roku řadu přednášek. Jednalo se jak o dva díly z cyklu České televize *Toulavá kamera* se zaměřením na oblast Hruboskalska, tak o reprízu přednášky z dějin obce Čtveřína pro místní obyvatele nebo pojednání o historickém dopravním značení v Baťově institutu ve Zlíně. Ivo Navrátil přiblížil v rámci Noci kostelů návštěvníkům dva svazky semilské farní pamětnice.

Dne 9. prosince se ve spolupráci se Spolkem rodáků a přátel Semil uskutečnil v archivu *Podvečer s Václavem Havlem*, a to formou besedy s fotografem Bohdanem Holomíčkem.

V archivní aule se uskutečnilo sedm výstav: *Mojmír Stuchlík – otec a syn*, *Místa – Obrazy Lukáše Havrdy*, *Karel Bárta – Fotografie 1965–2015*, *Napříč časem XIII. – výstava spolužáků IV. A Grafické školy v Praze*, *Dana Rezková – Tapisérie*, *Inventura II – výběr fotografií Pavla Charouska z let 1998–2014* a *Snění – zastavení nad tvorbou Marie a Zdeňka Preclíkových*.

S Muzeem a Pojizerskou galerií v Semilech jsme spolupracovali na třech výstavách – *Geniální semilský vynálezce Josef Vaněk*, *Škola základ života* a pak zejména *Židé a Semily*, jejíž libreto, scénář a zčásti též fyzickou realizaci provedl Pavel Jakubec. Daniela Coganová připravila materiál pro výstavu firmy VISTA Semily o jejím předchůdci Kovozávodech Semily a pro krátkou expozici k 80. výročí založení Základní školy Harrachov.

Neméně bohatá byla také koncertní činnost, která se v archivu pravidelně konala: *Duo Teres – Prague Kaleidoscope*, děkovný koncert pro autory publikace *Jizerka, aneb Cesta za poselstvím hudby*, *Májový koncert* symfonického orchestru ZUŠ Semily, komorní koncert pěveckého souboru nevidomých *Pastelka* z oblastní pobočky SONS v Kyjově, koncert *Mužského vokálního nonetu H9 Semily* a *Dívčího vokálního sextetu Jezinky Praha*, koncert folklorního souboru *Fidle* z Jičína a *Adventní koncert* ZUŠ Semily.

Odborný výzkum zaměstnanců zajišťovali Ivo Navrátil prací na edici pamětí Jaroslava Udatného z let 1940–1945, které vyjdou v řadě *Paměť Semilska* během roku 2017, a Pavel Jakubec dokončením databáze náhrobních kamenů a stavebně historického výzkumu zaniklého židovského hřbitova v Jablonci nad Nisou, zhotovením 100 karet vybraných náhrobních kamenů německých pohřebišť z oblasti Liberecka a Jablonecka pro NPÚ, ú. o. p. v Liberci, v rámci tematického úkolu *Průzkumy památek* a dílčího úkolu *Dokumentace sepulkrálního umění na Liberecku a Jablonecku*. Provedl také digitální retuš 85 fotografií, ferotypií a daguerrotypií pro chystanou výstavu *Canis pictus* s tematikou člověk a pes pro Severočeské muzeum v Liberci.

Personální situace a vybavení archivu

Na plný úvazek pracovali v archivu stále Ivo Navrátil, Pavel Jakubec, Marie Navrátilová, Libuše Hlůžová, Michaela Menšíková a Milan Jech. Daniela Coganová se o úvazek dělila s Ilonou Činovcovou, která ke konci roku zažádala o ukončení pracovního poměru.

2. května nastoupila na dohodu o pracovní činnosti (úklid) Drahomíra Brádlerová. Na základě dohod byli v archivu činni rovněž Jaroslav Barták (kurátor vý-

stav), Otakar Kudrnáč (fotodokumentace) a Ivan Erban (požární a bezpečnostní technik).

V polovině roku bylo vypsáno povinné výběrové řízení na místo ředitele archivu. Ivo Navrátil se o ně podle § 43 zákona č. 234/2014 Sb. již neucházel a v této funkci k 31. prosinci skončil. Nadále však bude v archivu působit na postu odborného pracovníka. Komise vybrala za jeho nástupce Pavla Jakubce, který se funkce ujme 1. ledna 2017; ostatně ji v zastupování již čtyři měsíce vykonával z důvodu dlouhodobé nemoci dosavadního ředitele. Výběrového řízení na místo odborného rady se zúčastnila také kolegyně Coganová, která bude od ledna 2017 pracovat na plný úvazek.

I v tomto roce vykonávalo v archivu několik studentů povinnou praxi. Šlo opět o Zbyňka Hozáka z Univerzity Hradec Králové, Tomáše Kučeru z Technické univerzity Liberec, Jana Uhlíře a Kristinu Mlčochovou z Univerzity Pardubice. Studenti pracovali jak na fondech MNV, tak na Berní správě Turnov, přípravě materiálu pro digitalizaci a také na samotné digitalizaci vlastními silami (pamětní knihy obce Všeň).

Pavel Jakubec

Městské muzeum Hořice v roce 2016

Práce se sbírkami

Do přírůstkové knihy muzea bylo v roce 2016 zapsáno 5 předmětů – z toho tři olejomalby: obraz O. R. Kociána a dva obrazy Miloše Máčka z odkazu hořického rodáka prof. MUDr. Miloše Máčka.

Uměleckoprůmyslovému muzeu v Praze byl zapůjčen soubor hořických hraček pro výstavu *„Formkunst – Modernism in the Danube Monarchy"*, konanou ve vídeňském Belvederu. Galerii hlavního města Prahy byl zapůjčen soubor plastik a Regionálnímu muzeu a galerii v Jičíně byl zapůjčen obraz Františka Kavána k výstavním účelům.

Na výstavy pořádané v hořickém muzeu a v Galerii plastik byly vypůjčeny exponáty z řady tuzemských institucí, jmenovitě z Krkonošského muzea v Jilemnici, Galerie moderního umění v Hradci Králové, Galerie Středočeského kraje v Kutné Hoře, Galerie moderního umění v Roudnici nad Labem, Galerie hlavního města Prahy, Severočeské galerie výtvarného umění v Litoměřicích, Východočeské galerie v Pardubicích, Oblastní galerie Vysočiny v Jihlavě, Muzea textilu v České Skalici a Muzea východních Čech v Hradci Králové.

Z restaurátorských a konzervátorských prací je třeba zmínit restaurování malované dřevěné skříně a misníku z první pol. 19. století. Rovněž byla restaurována pískovcová barokní plastika sv. Pavla. Drobné konzervátorské zásahy na sbírkových předmětech, především pro výstavní účely, prováděla v rámci své pracovní činnosti Jarmila Gregorová.

Pokračovala postupná inventarizace veškerého sbírkového fondu. Konkrétně byla prováděna inventarizace v historické podsbírce.

Muzejní knihovna

V roce 2016 bylo pro muzejní knihovnu získáno celkem 23 knih, z toho bylo 13 zapsáno do sbírkového fondu (Bibliotheca Hořicensis). Knihy zapůjčené badatelům k prezenčnímu studiu a využívané pracovníky muzea nejsou evidovány, k domácímu studiu bylo zapůjčeno 15 knih.

Badatelé

V roce 2016 bylo evidováno celkem 24 badatelů, kteří vykonali 34 badatelských návštěv. Jednalo se o studenty a pracov-

níky Univerzity Hradec Králové, Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Univerzity Karlovy v Praze, Univerzity Pardubice, Gymnázia, SOŠ, SOU a VOŠ Hořice, Hořického gymnázia, Lepařova gymnázia v Jičíně, pracovníka Národního muzea v Praze a několik soukromých badatelů. Řada badatelských dotazů byla vyřízena prostřednictvím elektronické pošty.

Ediční činnost, publikační činnost a propagace

Zmínit nutno příspěvky do vlastivědné čítanky *Pod Zvičinou* (O. Tomíčková), do *Hořického kulturního zpravodaje* a do *Hořických novin* (J. Cermanová, O. Tomíčková, V. Horák, J. Gregorová), jakož i ediční přípravu vzpomínkové publikace *Vypravování skutečných událostí z války prusko-rakouské* (O. Tomíčková). V. Horák se autorsky podílel na knize *Mostek – kapitoly z historie obce, aneb od mlýnského kola přes tkalcovský stav až po současnost*.

Odborná praxe studentů v muzeu

V roce 2016 vykonávali v muzeu odbornou praxi studenti Jakub Šafařík (Gymnázium, SOŠ, SOU a VOŠ Hořice) a Kateřina Laušmanová (Obchodní akademie, Střední odborná škola a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Hradec Králové).

Členství v odborných komisích a společnostech

Mgr. Václav Horák je členem redakční rady sborníku *Krkonoše – Podkrkonoší*, členem poradního sboru pro sbírkotvornou činnost Krkonošského muzea ve Vrchlabí a konzervátorem státní památkové péče pro obec Trutnov s rozšířenou působností. PhDr. Oldřiška Tomíčková je předsedkyní Komise pro kulturu a cestovní ruch Rady města Hořice, členkou redakční rady časopisu *Pod Zvičinou* a členkou Pekařovy společnosti Českého ráje. V roce 2016 byla jmenována členkou certifikační komise MAS Podchlumí pro udělování značky „Regionální produkt".

Výstavy

Muzeum uspořádalo následující výstavy v Malé síni: *Velikonoce svátky jara* (10. března – 15. dubna), *David Jančík – Slunce za obzorem* (21. dubna – 12. června), *Hořice a prusko-rakouská válka 1866* (28. června – 11. září), *Šafránkovy hořické obrázky* (29. září – 11. listopadu), *Keramika a sklo z muzejních depozitářů* (24. listopadu – 31. prosince). Ve Štorchově síni byly realizovány výstavy: *Sochařské portréty (Otto Wichterle, Zuzana Navarová, Karel Schwarzenberg)* (11. února – 11. března), *Ellen a její sochy* (24. března – 8. května), *V Hořicích závodíme už 90 let* (11. června – 27. září), *Móda a odívání v Československu mezi lety 1948–1989* (13. října – 31. prosince). V Masarykově věži samostatnosti byla od května do konce září přístupná stálá expozice věnovaná prvnímu, druhému a třetímu odboji na Hořicku. Výstavy v muzeu zhlédlo 4225 návštěvníků, expozici v Masarykově věži samostatnosti 2464 návštěvníků.

Další činnost

Muzeum se podílelo na řadě kulturních akcí: *Rodopis spisovatelů Jilemnických na Hořicku* (přednáška Jiřího Šulce 7. března), *Archeologická vycházka po Hořicích* (ve spolupráci s Evou Ulrychovou, 23. dubna), *Komentovaná prohlídka synagogy a židovského hřbitova* (ve spolupráci s Terezií Dubinovou, 5. června), *Zdena Fibichová – nalézání a ztrácení* (přednáška Venduly Vašátkové 17. června), *Jak se žilo v roce 1866, aneb život v Hořicích za prusko-rakouské války* (přednáška Evy Ulrychové 13. června), *Vzpomínková akce k 150. výročí prusko-rakouské války 1866* (pietní akt u pomníku a společného hrobu padlých vojínů na starém hřbitově na Gothardě, slavnostní odhalení památníku

padlým v bitvě na Chlumu, slavnostní zahájení výstavy v muzeu, koncert vojenské hudby na náměstí, koncert skupiny Kantoři na nádvoří zámku – ve spolupráci s městem Hořice, 28. června), *Čemu sochař říkal uvidění – o půl století tvorby Ladislava Zívra* (přednáška Jaromíra Typlta 21. července), *Defilé a přivítání závodníků České Tourist Trophy* (slavnostní zahájení závodu a autogramiáda v muzeu, 5. srpna), *Evropský den židovské kultury – Blues z Maiselovy ulice* (literárně hudební pořad spisovatelky Vlasty Rut Sidonové a skladatele a hudebníka Josefa Gušlbauera v hořické synagoze – ve spolupráci s Církví československou husitskou, 4. září), *Mezinárodní festival krásných umění* (videoprojekce, výstava a koncert, 9. až 11. září), spolupráce na akci *Dny architektury: Hořické nejen tovární vily* (komentovaná procházka a prohlídka pěti významných hořických vil a večerní přednáška a komentovaná projekce v hořickém biografu, 1. až 2. října 2016), *Móda a odívání mezi lety 1948–1989 v Československu* (workshopy kurátorky Veroniky Suchomelové pro školní mládež, říjen–prosinec), *Keramika a sklo z muzejních depozitářů* (workshopy Jarmily Gregorové pro školní mládež, listopad–prosinec), *Za židovskými památkami* (komentované vycházky Oldřišky Tomíčkové pro základní a střední školy).

Personální situace

Na plný úvazek v muzeu pracovali vedoucí Mgr. Václav Horák a odborné pracovnice PhDr. Jana Cermanová, Ph.D., PhDr. Oldřiška Tomíčková a Mgr. Jarmila Gregorová. Na chodu muzea (úklid, víkendové služby, MVS, pomocné inventarizační práce) se podíleli také pracovníci, s nimiž byla uzavřena dohoda o provedení práce (Zdena Zobinová, Bc. Monika Benešová, Mgr. Václav Bukač, Mgr. Jaroslav Kotrbáček, Mgr. Petr Kotyza, PhDr. Milada Ryšánková, Anastazie Fišerová).

Péče o budovu

Probíhaly přípravné práce na zamýšlené přestěhování veškerého mobiliáře z budovy muzea. Vlastní stěhování muzea do nových prostor bylo realizováno až po schválení grantového projektu *Cesta kamene,* jehož součástí je kompletní revitalizace muzejní budovy.

Václav Horák – Oldřiška Tomíčková

Regionální muzeum a galerie v Jičíně v roce 2016

Muzeum je příspěvkovou organizací zřizovanou Královéhradeckým krajem. V roce 2016 byla stanovena otevírací doba pro muzeum a galerii následovně: celoročně mimo pondělí od 9 do 17 hodin, s výjimkou července a srpna, kdy bylo otevřeno až do 18 hodin, a února, kdy byla naopak otevírací doba zkrácena do 16 hodin.

Organizace v tomto roce zajišťovala také prohlídky města Jičína, které proběhly celkem 14x, proběhly též speciální prohlídky muzea pro rodiče s dětmi, uskutečnilo se 24 komentovaných prohlídek zámku (resp. Valdštejnského paláce). Vstupné do muzea činilo 60 (důchodci a studenti 40) Kč, do galerie 45 (20) Kč, pro rodiny a hromadné výpravy jsou poskytovány slevy. Jičínským školám bylo poskytováno předplatné, jehož využilo 1 972 žáků.

Personální stav

V muzeu pracovalo 18 zaměstnanců na plný nebo částečný úvazek (po přepočtu 15,56). Z odborných pracovníků to byli PhDr. Michal Babík, ředitel, Bc. Gabriela Brokešová, knihovnice, Mgr. Hana Fajstauerová, historička, Jakub Lustig, archeolog a technik, Mgr. Hana Macháčková, et-

noložka, Mgr. Radek Novák, archeolog, Jana Kořínková, kurátorka DH sbírky a průvodkyně, MgA. Alena Anna Kyselo, edukátorka (t. č. na rodičovské dovolené), Mgr. Kateřina Opicová, archeoložka a technik, Mgr. Martina Pajerová, edukátorka, Bc. Gabriela Petrová, kurátorka sbírky umění, Mgr. Lucie Stránská, edukátorka, Mgr. Petra Zíková, zástupce ředitele a biolog, jedna ekonomka, tři konzervátoři dřeva, kovů a textilu, grafička a dvě průvodkyně.

Prezentační činnost

Stálá expozice Regionálního muzea a galerie v Jičíně funguje v aktuální podobě od roku 2002. Je dělena na sedm tematických bloků – Vlastivědná expozice, Příroda Jičínska, Terče jičínských ostrostřelců, Konferenční sál, Katedrála uprostřed krajiny, Muzejní herna a dílna a Obrazárna barokních mistrů.

Krátkodobé výstavy se konají ve dvou výstavních prostorech – výstavní chodbě a galerii. Celkově bylo v roce 2016 uspořádáno 13 výstav.

a) Výstavní chodba

Konají se zde především výstavy menšího rozsahu:

Zakrojte si u nás aneb příběh chleba (18. 3. – 1. 5.)

Hospodářské a sociální důsledky bitvy u Jičína v roce 1866 (7. 5. – 12. 6.)

Společenský život hmyzu (17. 6. – 28. 9.)

Jeden den ve středověku – očima hrnčíře v prostředí východočeského městečka (6. 10. – 13. 11.)

Zlatá éra českého filmového plakátu (19. 11. 2016 – 15. 1. 2017)

b) Galerie

Galerie má rozlohu 270 metrů čtverečních a konají se zde rozsáhlejší výstavy regionálních umělců i umělců celorepublikového významu, oblíbené jsou i výstavy zaměřené tematicky.

Jaroslav Klápště: Osamělý chodec (22. 1. – 28. 2.)

Josef Honys (10. 3. – 10. 4.)

Daisy Mrázková – Co by se stalo, kdyby... (15. 4. – 22. 5.)

Zebín – příběh jednoho vrchu (12. 6. – 25. 9.)

František Kaván – Krajinou domova (13. 10. – 20. 11.)

Láska k rodné zemi: J. V. Scheybal – malíř, kreslíř, dokumentátor a sběratel (2. 12. 2016 – 22. 1. 2017)

V roce 2016 uspořádalo naše muzeum také dvě výstavy v Městském muzeu v Letohradě:

Ondřej Sekora přírodovědcem (24. 1. – 31. 1.) a *Koření* (4. 4. – 29. 4.).

Mimo výstav vyvíjeli jednotliví odborní pracovníci prezentační činnost i dalšími způsoby. Jednalo se především o přednáškovou činnost pro školy, bylo uspořádáno také několik tvůrčích dílen či akcí, jejichž cílovou skupinou byla nejširší veřejnost. Pro mateřské školy probíhal strukturovaný vzdělávací program „*Cesty človíčka do minulosti*".

Přednášek pro školy se zúčastnilo 260 + 5953 návštěvníků, zaměřeny byly na archeologii, umění, etnografii, přírodní vědy, historii, uskutečnily se komentované prohlídky výstav, rodinné prohlídky s Človíčkem atd.

Z přednášek pro veřejnost můžeme zmínit:

Lenka Patková: *Sorela; Klápště a Matouš; Jíra a Komárek*

David Ulrych: *Vojenství třicetileté války*

Milada Ryšánková: *Velikonoce – svátky jara*

Jan Sokol: *O uprchlické krizi*

Hana Fajstauerová: *Hospodářské a sociální důsledky bitvy u Jičína roku 1866; Město Jičín a okolí na snímcích prof. Jiřího Trejbala*

Klára a Pavel Bezděčkovi: *Mauritius*

Zdeněk Mrkáček: *Vítání ptačího zpěvu* (exkurze)

Radek Novák, Jiří Waldhauser: *Češov – nejmohutnější pevnost v Čechách*

František Mikule: *Smírčí kříže a pověsti*

Jan Luštinec: *František Kaván – Na vzduchu domova*

Petra Zíková: *Koření*

Klára a Pavel Bezděčkovi: *Jambo, karibu Kenya*

V rámci Dne architektury 1. října, ke kterému se muzeum připojilo již podruhé, se veřejnost mohla zúčastnit komentované procházky městem s názvem „*Po místních vilách*".

Pro velký zájem veřejnosti se dvakrát konalo obnovené setkání nad fotografiemi Jičína pod vedením kurátorky sbírky fotografií Mgr. Hany Fajstauerové a Jany Kořínkové. Tématem tohoto setkání bylo Žižkovo náměstí a Husova ulice.

Muzejní noc 13. května byla zaměřena zejména na dvě právě probíhající výstavy. Mgr. Hana Fajstauerová zajistila komentovanou prohlídky výstavy „*Hospodářské a sociální důsledky bitvy u Jičína v roce 1866*". Na ni tematicky i časově navázala velká přehlídka kadetů z šestašedesáté války pod vedením Petra Lazurka. Výstava v galerii „*Co by se stalo, kdyby…* " byla blíže představena Mgr. Lenkou Patkovou, která poutavě vyprávěla o malířce Daisy Mrázkové. Vzhledem k jejímu zaměření na dětskou tvorbu (např. Můj medvěd Flora) byla v galerii připravena pro děti dílna na „léčení plyšových hraček". Celou Muzejní noc završila komentovaná prohlídka stálé expozice muzea za hudebního doprovodu Jitky Koláčné a Veroniky Vildmanové. Akce se zúčastnilo 104 osob.

Tradiční setkání kronikářů a pamětníků Jičínska 30. listopadu bylo tentokrát doplněno přednáškami Františka Mikuleho (*Smírčí kříže*) a Zdeňka Burkerta (*Historie dopravy v Nové Pace*). Akce se zúčastnilo 30 osob.

Vánoční dílny, při kterých si návštěvníci mohli vyzkoušet podmalbu na sklo, jsme tentokrát nabídli i veřejnosti.

Společný seminář Zoologické komise Asociace muzeí a galerií a zoologů státní ochrany přírody byl uspořádán 14. – 16. 9. 2016 s finanční podporou Ministerstva kultury ČR.

Ediční a vydavatelská činnost

Regionální muzeum a galerie v Jičíně v roce 2016 vydalo tyto tituly:

Hurá muzeum, 1– 4, náklad 500–800 kusů

Muzejní noviny, č. 32, srpen 2016, obec Mladějov, 28 s., náklad 700 ks

WALDHAUSER, Jiří. *Archeologie kraje básníků***,** 2016,152 stran, náklad 300 kusů. ISBN: 978-80-87486-07-8

PATKOVÁ, Lenka a Andrea Sloupová. *Poklady sbírky.* 2016, 133 stran, 400 výtisků, ISBN: 978-80-87486-06-1

Edukátorské pracoviště RMaG vyvíjí činnost především pro aktivizaci návštěvníků krátkodobých výstav, stálé expozice nebo doprovodných akcí RMaG. Mezi stálé aktivity edukátorského pracoviště patří i příprava a distribuce tiskových zpráv, pravidelná propagace výstav a činnosti muzea, kontakt a odpovědi médiím (tisk, rozhlas), správa webu a FCB, elektronická distribuce pozvánek.

Management, marketing a fundraising

Nadále byly spravovány webové stránky muzea, umístěné na www.muzeumhry.cz. Webové stránky navštívilo za celý rok 17 914 uživatelů. Video určené pro webovou propagaci muzea získalo třetí místo na mezinárodním festivalu krátkých muzejních filmů *Musées (em)portables* v Paříži. Po nástupu Mgr. Lucie Stránské na místo edukátorky a PR se zintenzívnila propagace muzea na Facebooku. Zavedený systém tiskových zpráv byl uplatňován i nadále.

O Regionálním muzeu a galerii v Jičíně se v roce 2016 objevilo mnoho zpráv v různých typech médií. Pravidelná spolupráce nadále fungovala v rámci měsíčníku Jičínský zpravodaj, kam přispívá pravidelnou rubrikou především Mgr. Hana Fajstauerová. Z rozhlasových medií jsme byli pravidelně v kontaktu s Českým rozhlasem Hradec Králové. V hradecké a pražské redakci Českého rozhlasu bylo natočeno také několik rozhovorů s odbornými pracovníky našeho muzea. Pravidelná upozornění na akce či výzvy muzea se objevovala i v rádiích Frekvence 1, Černá Hora, Proglas, Rádio Jizera atd.

V pravidelném kontaktu jsme také s Českou tiskovou kanceláří. Ta přebírá naše tiskové zprávy do svých internetových novin ceskenoviny.cz a také doplňuje fotografie z našich výstav do své fotobanky.

Informace o činnosti muzea se objevují i na různých webových portálech, a to ať novin či rádií, ale také na místních zpravodajských webech.

V roce 2016 se Regionální muzeum a galerie v Jičíně účastnilo devíti projektů, které vypsalo ministerstvo kultury, město Jičín a Asociace muzeí a galerií ČR.

Návštěvnost muzea a galerie

Návštěvnost *se* oproti roku 2015 snížila. Stálou expozici a výstavy v muzeu a galerii navštívilo 16 099 návštěvníků (20 593 v roce 2015, 19 165 v roce 2014, 19 322 v roce 2013, 26 968 v roce 2012, 31 626 v roce 2011).

V uvedeném čísle nejsou započteny přednášky a další akce pro školy a veřejnost, které měly 8 179 účastníků, což dohromady činí 24 279.

Práce se sbírkou

V roce 2016 organizace zaznamenala 608 evidenčních čísel nových přírůstků. Vzhledem k finanční situaci organizace nebyla realizována akvizice prostřednictvím nákupů. Největší část přírůstků se do muzea dostávala prostřednictvím vlastního sběru, pozůstalostí a darů.

Aktuální stav sbírek je 123 636 evidenčních čísel. Počet evidenčních čísel zapsaných za rok 2016 činil 608, což odpovídá 1016 kusům, z toho 920 ks přírůstková kniha centrální a 96 ks sbírka knihovny. Z tohoto množství 513 ks tvořily dary, 325 ks stará sbírka, 178 ks vlastní sběr. Za rok 2016 bylo zpracováno do II. stupně systému BACH celkem 512 přírůstkových čísel (získaly čísla inventární), 96 evidenčních čísel bylo zpracováno do knihovnického programu Verbis. Dále bylo do programů BACH, Verbis a do relační databáze archeologie zapsáno 3649 evidenčních čísel (historie – písemnosti 115, knihovna 3017 a hlavní přírůstková kniha muzea – 517 ev. č.). Zdigitalizováno bylo 794 ks sbírkových předmětů, z toho 682 ks sbírky pozitivů, 112 ks sbírky etnografie.

Celkem bylo v roce 2016 inventarizováno 6 394 inventárních čísel, což představuje cca 5,2 % z celkového počtu sbírkových předmětů.

V dílnách bylo konzervováno celkem 106 předmětů, z toho 41 kovových, 61 textilních a 4 ks dřevěných předmětů. Konzervátoři jsou zároveň důležitým technickým personálem, podílejícím se na realizaci výstav.

Muzeum poskytlo jiným institucím 1 456 sbírkových předmětů, a to k účelům výstavním (např. výstava *Cukrárny* v Městském muzeu ve Dvoře Králové) i vědeckým (botanické položky kapraďorostů, sbírka map). Naše Regionální muzeum a galerie si vypůjčilo 791 sbírkových předmětů.

Odborná a vědecká činnost

Regionální muzeum a galerie v Jičíně evidovalo v roce 2016 171 badatelských dotazů vyřizovaných osobně či v podobě rešerší pomocí e-mailu a telefonu. Badatele navštěvující muzeum tvoří z větší části studenti pátrající po informacích pro své ročníkové, seminární či závěrečné práce,

dále pracovníci městské správy (památkáři), kronikáři (informace o obcích) a odborníci z jiných pracovišť (muzeí, univerzit atd.).

Přírodovědné oddělení zaznamenalo 12 badatelských návštěv a dotazů. Nejčastěji pochází pokládané dotazy z oblasti legislativy ochrany přírody a krajiny. Dále se jednalo o zpracovávání jednotlivých rodů herbářové sbírky nebo určení živočišného či rostlinného druhu vyskytujícího se na území Jičínska.

Etnologické oddělení zaznamenalo 38 badatelských návštěv, telefonických a elektronických dotazů s širokým záběrem témat. Za všechny můžeme uvést výzdobu a typický podkrkonošský ornament na lidovém nábytku a textilu; předměty spojené s poštovním úřadem; portréty Marie Terezie; předměty mlynářského a sekernického cechu; předměty z kostela sv. Ignáce v našich sbírkách; oděvy z let 1948–1989 v našich sbírkách.

Historické oddělení registrovalo 61 dotazů a návštěv: z toho z oboru historie 13, ze sbírky pozitivů a negativů 28, 8 z fondu listin a 12 smíšených. Za všechny můžeme uvést například: snímky II. ZŠ v Jičíně pro oslavy výročí založení školy, snímky šachového hráče 19. století G. R. Neumana, informace o lazaretech v Jičíně za 2. světové války nebo k firmě na výrobu lihových nápojů Bedřich Kareis a syn.

Archeologické oddělení zaznamenalo 45 badatelských dotazů, např. pravěké lokality regionu, středověké kláštery na Jičínsku. Mnohé dotazy směřovaly na identifikaci nalezených artefaktů a určení jejich stáří.

Oddělení knihovny vykázalo 11 badatelských dotazů z oblasti regionální literatury.

Oddělení galerijních sbírek zaznamenalo celkem 4 badatelské dotazy týkající se zejména zastoupení díla výtvarných umělců ve sbírce.

V roce 2016 odborní zaměstnanci pracovali na celkem 370 vědeckých úkolech, přičemž největší podíl z celkového množství tvoří záchranný archeologický výzkum. Archeologické oddělení realizovalo 337 záchranných archeologických výzkumů: s negativním výsledkem (bez archeologického nálezu) 206 akcí, s archeologickými nálezy 31 akcí.

Pracovníci muzea pravidelně publikovali v časopisech Hurá muzeum!, Jičínský zpravodaj, Deník, Muzejní noviny, Archeologické výzkumy v Čechách atd., účastnili se odborných seminářů, konferencí a školení.

PhDr. Michal Babík je předsedou královéhradecké krajské sekce Asociace muzeí a galerií České republiky, předsedou výboru komise pro muzejní management Asociace muzeí a galerií České republiky (od prosince 2016), předsedou letopisecké komise MěÚ Jičín, členem komise pro posuzování žádostí o poskytnutí dotací na preventivní ochranu před nepříznivými vlivy prostředí MK ČR, redakční rady Věstníku Asociace muzeí a galerií ČR, členem výboru Pekařovy společnosti Českého ráje, redakční rady Z Českého ráje a Podkrkonoší a komise pro kulturu MěÚ Jičín.

Mgr. Radek Novák je členem Východočeské regionální archeologické komise, Vlastivědného kroužku Krkonoš a Podkrkonoší, České archeologické společnosti a European Association of Archaeologists.

Mgr. Petra Zíková je statutárním zástupcem ZO ČSOP Křižánky – Jičín, členkou zoologické komise Asociace muzeí a galerií České republiky a komise životního prostředí MÚ Jičín.

Mgr. Hana Macháčková je členkou Národopisné společnosti ČR, odborné komise pro Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury Královéhradeckého kraje a správy hradu Kumburk.

Jana Kořínková je členkou komise pro cestovní ruch MěÚ Jičín, Mgr. Kateřina Opicová členkou České archeologické společnosti a Věra Šejnová členkou o. s. Lodžie a o. s. Bohemia Rosa.

Hospodaření organizace

Náklady na činnost činily 11 158 729 Kč, výnosy 11 160 081 Kč. Ve sledovaném roce bylo RMaG úspěšné v získání tří dotací, jejichž poskytovatelem bylo Ministerstvo kultury. V rámci projektu *Restaurování souboru 10 ks podmaleb na skle* bylo profinancováno 122 000 Kč a dotace činila 61 tisíc Kč. Náklady projektu *Sbírkové předměty na dotek II*. byly 57 000 Kč, dotace MK je pokryla ve výši 39 000 Kč. Projekt *Poklady sbírek – katalog sbírky výtvarného umění* byl realizován ve výši 115 358 Kč, dotační titul pokryl projekt částkou 65 800 Kč.

S Úřadem práce jsme uzavřeli dohodu o vytvoření pracovních příležitostí v rámci veřejně prospěšných prací a poskytnutí příspěvku, díky tomu se nám podařilo posílit rozpočet o 127 300 Kč.

V roce 2016 bylo z investičních prostředků pořízeno osvětlení v galerii v hodnotě 122 704 Kč.

Michal Babík

Krkonošské muzeum v Jilemnici v roce 2016

Muzeum je zařízením Správy Krkonošského národního parku, finančně se na provozu podílí město Jilemnice. Tento rok byl opět naplněn širokou činností a muzeum prošlo řadou dalších významných proměn. Navštívilo je zhruba 23 500 osob, což proti předchozímu roku představuje významný nárůst.

Správa sbírek

Periodické revizi byla podrobena část fondu Umění. Restaurátorským zásahům byly podrobeny čtyři grafické listy, šest map a střelecký terč hraběte Jana Harracha. Konzervátorským zásahem prošla stříbrná kávová souprava ze zámecké jídelny. Řadě dalších sbírkový předmětů se dostalo běžného konzervátorského ošetření.

Nově jsme získali celkem 23 přírůstkových čísel, za nimiž se skrývá 47 předmětů. Za nejcennější přírůstky považujeme krásná a velmi cenná secesní lázeňská kamna z přelomu 19. a 20. století a neméně krásná násypná kamna z doby kolem roku 1900, instalovaná dnes v předpokoji hraběcí pracovny. Z dalších zisků uveďme alespoň ohřívadlo, formu na čokoládu, nástěnný svícen či pět kusů historických map.

Výstavy

Zámek – výstavní síň:

Mezi Prahou, Vídní a Římem (12. 11. 2015 – 29. 2. 2016)

František Kaván: Krajinou domova (18. 3. – 5. 6.)

Duše plná koleček – mechanické hračky a figury (10. 6. – 25. 9.)

Pavel Sivko: Cesty grafiky (30. 9. – 30. 10.)

Petrolejové lampy aneb jak se svítilo v časech Štěpky Kiliánové (25. 11. 2016 – 15. 3. 2017)

Čp. 1 – Malá výstavní síň:

Z depozitářů muzea – Vánoce v Krkonoších (1. 12. 2015 – 29. 2. 2016)

Požehnané Velikonoce (4. 3. – 17. 4.)

Náš Krakonoš (20. 4. – 23. 11.)

Za Ježíškem do Afriky (25. 11. – 31. 1. 2017)

Čp. 1 – Erbovní sál:

Jiří Škopek: Poetická zastavení (27. 11. 2015 – 12. 6. 2016)

Ve znamení tří deklarací… Šlechta v letech nacistického ohrožení československého státu (17. 6. – 7. 9.)

Zámecké automobily – fotografie historických vozů (17. 6. – 20. 9.)

80 let od otevření Masarykovy horské silnice z Jilemnice na Krkonoš (8. 9. – 20. 9.)

Jiří Vavřina: Obrazy; Miloslav Říha: Výběr z tvorby – interiérová plastika (27. 9. – 6. 11.)

Helena Zmatlíková: Ilustrace (11. 11. – 27. 2. 2017)

Výstavy instalované mimo Krkonošské muzeum:

SD Jilm – Galerie V kotelně – *Jaroslav Havlíček a jeho Jilemnice*

Martinice v Krkonoších – vlakové nádraží – výstava *O historii místní dráhy* u příležitosti prohlášení nádraží kulturní památkou

Martinice v Krk. – vlakové nádraží – výstava *O historii místní dráhy u příležitosti X. andělské projížďky*

Doprovodné kulturní akce konané v Krkonošském muzeu – výběr

21. 1. Erbovní sál: ČKA Klub Betanie, *Polní cestou* (O Františku Kavánovi), PaedDr. J. Luštinec, Ing. T. Hájek, Mgr. R. Hanuš, Mgr. M. Prokopcová

16. 2. Erbovní sál: komentovaná prohlídka pro ZTP Jilemnice

18. 2. Erbovní sál: ČKA Klub Betanie, přednáška *Karel IV. a jeho místo v českých dějinách,* doc. PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D., Th.D.

26. 2. Erbovní sál: Tisková konference s prezidentem M. Zemanem

9. 3. Zámecký okruh: Město Jilemnice – konference *Udržitelný urbanismus města a bydlení na sídlištích* – speciální přednáška pro účastníky konference

18. 3. Erbovní sál: ochutnávka a prodej luxusních čokolád firmy Willy & Pauli

31. 3. Erbovní sál: ČKA Klub Betanie, přednáška *Světla a stíny současné Makedonie,* doc. Mg.A. Tomáš Petráň, Ph.D.

7. 4. Erbovní sál: diskusní *Fórum zdravého města Jilemnice – desatero problémů*, ing. Dana Diváková

21. 4. Erbovní sál: koncert *Jarní violoncellové setkání*, ZUŠ Jana Hanuše Praha

21. 4. Erbovní sál: ČKA Klub Betanie, přednáška *Vznik Jednoty bratrské,* Ota Halama, Th.D.

29. 4. Erbovní sál: hudebně literární pásmo *Jaroslav Havlíček a jeho Jilemnice*, účinkovali: Mgr. Pavel Hoza, Stanislav Zindulka, PaedDr. Jan Luštinec

6. 5. Erbovní sál: ČKA Klub Betanie: přednáška *Zámečtí zahradníci a jejich mecenáši*. Jan hrabě Harrach a zahradník Jan Mrázek – Jaromír Tlustý

17. 6. Erbovní sál: vernisáž výstavy *Ve znamení tří deklarací…,* uvedení jilemnického kalendáře na rok 2017, ochutnávka a prodej luxusních čokolád firmy Willy & Pauli

23. 6. Erbovní sál: koncert vítězů – ZUŠ Jilemnice, dechový soubor učitele J. Horáčka

23. 6. Erbovní sál: ČKA Klub Betanie, hudebně literární pásmo *Večer s Václavem Karlem Holanem Rovenským*. Účinkovali: Alžběta Kulíšková, Bohuslav Lédl, Michal Kutek

24. 6. Erbovní sál: koncert Camponotus a Fidle pod vedením Lenky Krausové

13. 7. a 15. 7. *Krakonošovy letní podvečery* (KLP) – komentované prohlídky kostela sv. Vavřince – Jan Luštinec

13. 7. Erbovní sál: KLP – koncert *„Pocta Janu hraběti Harrachovi" – Rety plné operety* – sólisté opery Divadla F. X. Šaldy v Liberci

14. 8. Slavnostní poutní bohoslužba u příležitosti 280. výročí vysvěcení chrámu sv. Vavřince – úvod Jan Luštinec

3. 9. Dny evropského dědictví (DED) – komentované prohlídky kostela sv. Vavřince, Jan Luštinec

3. 9. Erbovní sál (DED) – přednáška *Restaurování grafiky Vztyčování Kříže* – Bc. Milana Vanišová

8. 9. Erbovní sál + zámek (DED) – přednáška *Mechanické betlémy a jejich restaurování* – Kamil Andres

22. 9. Erbovní sál: diskusní setkání *Budoucnost okolí sportovišť u nemocnice a areálu OSP,* město Jilemnice a Atelier L, s. r. o.

20. 10. Erbovní sál: ČKA Klub Betanie, přednáška *Člověk a fyzika*, RNDr. Zdeněk Cimpl

10. 11. Erbovní sál: ČKA Klub Betanie, přednáška *Likvidace lepry – navracení lidské důstojnosti* – Bc. Luboš Hajas

29. 11. Erbovní sál: diskusní fórum *Budoucnost okolí sportovišť u nemocnice a areálu OSP,* město Jilemnice a Atelier L, s. r. o.

15. 12. Erbovní sál: ČKA Klub Betanie, přednáška *Poklady hradu Karlštejna* – PhDr. Naďa Kubů, CSc., a Ing. Jaromír Kubů (kastelán hradu)

Dalších 18 doprovodných akcí jsme uskutečnili mimo muzeum. Celkem jich tedy proběhlo 53. Práci nám poněkud zkomplikovalo dlouhodobé onemocnění kolegy. Při personálním vybavení našeho muzea nám takový výpadek přináší velké komplikace. Kolega se dnes naštěstí již opět těší dobrému zdraví. V srpnu nastoupil do našeho kolektivu další pracovník David Ulrych. Rychle mezi námi zdomácněl a věříme, že u nás bude spokojen.

Publikační činnost a spolupráce s tiskem, Českou televizí a rozhlasem dosáhla takového rozsahu, že ji nelze na tomto malém prostoru vyjmenovat. Z publikační činnosti připomeňme alespoň knihu *František Kaván – Život a dílo* a kvalitní nástěnný kalendář *František Kaván: Krkonošské motivy* (o obě publikace byl nevšední zájem, který daleko předčil všechna naše očekávání). Tisky vyšly jako součást neobyčejně úspěšného projektu *Kavánův rok*, inspirovaného významnými Kavánovými výročími (150 let od umělcova narození, 75 let od jeho úmrtí, 60 let od založení Kavánovy galerie při muzeu v Jilemnici). Zmínit bychom měli i stolní kalendář *Jilemnická zastavení*, vydaný firmou Gentiana Jilemnice.

Spolupracovali jsme s přibližně s 45 institucemi a významnými osobnostmi.

Děkujeme návštěvníkům i všem, kteří nám pomáhali, a těšíme se na milá setkání při dalších akcích. Připravili jsme opět bohatý program.

Jan Luštinec

Městské muzeum a galerie Lomnice nad Popelkou v roce 2016

I v roce 2016 jsme pokračovali v rekonstrukci některých vybraných místností instituce. Především se jednalo o vstupní halu; zde došlo na repasování a nátěr všech dveří, podobně jako v navazující společenské místnosti. Jde o nejvíce veřejností navštěvovaná místa, z tohoto důvodu byla nutná modernizace, započatá již v předcházejícím roce. Podařilo se také instalovat protipožární hlásiče v nejvíce ohrožené půdní expozici.

V uplynulé sezoně uspořádalo muzeum na tři desítky kulturních akcí, z toho 13 výstav, ať už výtvarně nebo tematicky zaměřených, dále 12 přednášek, jednak cestopisných pro milovníky exotických dálek, ale také zaměřených na posluchače se zájmem o historii. Hudba v rámci koncertů v muzeu zazněla čtyřikrát.

Z pestré palety nabídky mohla veřejnost navštívit tyto výstavy: Z kraje nového roku doznívala 14. ročník přehlídky betlémů. V prvním půlroce pokračovala *Pocta české grafice* – prodloužená mimořádná ukázka tvorby předních českých výtvarníků ze sbírek lomnického tiskaře Petra Kábrta. Prologem nové sezony se stala výstava nazvaná *Cesty na sever*, která mapovala působení cestovatele a etnografa PhDr. Lu-

bomíra Turčana z Litoměřic. Kromě fotografií z cest po severských zemích byly vystaveny i rozličné předměty „denního" života polárníků. Následovala výstava *Žena v obrazech* – průřez prací staropacké malířky Pavlíny Gardiánové. Výtvarný žánr nahradila tematická výstava z numismatických sbírek našeho muzea nazvaná *Mince v proměnách staletí*, na jejíž prezentaci měla lví podíl kurátorka projektu PhDr. Eva Ulrychová. Letošní 150. výročí prusko-rakouské války jsme si spolu s Komitétem pro udržování památek války 1866 připomněli putovní výstavou nazvanou *Via Belli 1866.* Kromě přenosných panelů s faktografickými údaji byla doplněna též o ukázky výstroje i výzbroje zúčastněných armád a různé dobové materiály, ať už z vlastních zdrojů nebo soukromých sbírek. V letních měsících měli návštěvníci možnost zhlédnout dvě výstavy konané souběžně, a to jednak tradiční 20. ročník výstavy *Drahé kameny a minerály* – přehlídky sběratelských úspěchů lomnických kamenářů a jejich hostů, tentokrát zaměřené na acháty jak z místních, tak i světových lokalit. Kameny vhodně doplnily obrazy tří regionálních výtvarníků – manželů Smetanových z Jesenného a Vlastimila Beránka ze Semil. Velkou zajímavostí vernisáže jubilejního ročníku a milým zpestřením zároveň bylo vystoupení dvojnásobné mistryně světa v břišních tancích Nikol Kinské z Příšovic. Druhá prázdninová výstava se konala ve znamení hudebně dramatického festivalu *Lomnické kulturní léto*. Konkrétně se jednalo o grafiku, kresby a obrazy pražské akad. mal. Hany Čápové.

Výtvarnice Mirka Mádrová, PhDr. Miroslav Kadlec a písničkářka Maruška Špačková při vernisáži výstavy v Lomnici nad Popelkou.

Následovaly dvě výstavy podobně zaměřených výtvarnic Mirky Mádrové a Evy Hnykové. Na závěr proběhl již 15. ročník výstavy betlémů, v letošním roce zapůjčených především z oblasti Orlických hor a Pošumaví, doplněné o restaurované obrazy s náboženskými motivy a paličkovanou krajku Blanky Křižkové z Lázní Bělohrad.

Pokud jde o výčet cyklu muzejních přednášek, šlo o neméně zajímavé tituly: *„Čína s batohem nejen po Sečuánsku"* (Ing. Petr Kvarda a Pavel Chlum, DiS.), *„Povídání o polárních oblastech"* (polárník Ing. Miroslav Jakeš), *„Zdeňka Havlíčková – dcera národa?"* (prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.), *„Vandrovali hudci"* (hudební skladatel a dirigent Jaroslav Krček a jeho povídání o cestování českých hudebníků po světě), *„Mince jako platidlo v proměnách staletí"* (PhDr. Eva Ulrychová), *„Historické a aktuální problémy medicíny"* (doc. MUDr. Leoš Heger, CSc.), *„Tibet"* (Mgr. Markéta Dolistová), *„Prusko-rakouská válka 1866"* (Mgr. Petr Lazurko), *„Dopady války 1866 na civilní obyvatelstvo"* (PhDr. Eva Ulrychová), *„Sedmisté výročí narození císaře Karla IV."* (Petr Hora Hořejš, autor Toulek českou minulostí), *„Indie není jen Tádž Mahal"* (Miluška Vaňková a Slávek Vejnar), *„140. výročí úmrtí historiografa Františka Palackého"* (doc. PhDr. Vladimír Koblížek, Ph.D.).

Koncerty se v prostorách muzea v minulém roce uskutečnily čtyři. Jednak v rámci *Tříkrálového koncertu* jičínského souboru *Fidle* jsme vyslechli podkrkonošské koledy, soubor zahrál také u příležitosti Mezinárodního dne muzeí při kulturním pořadu *„Kdo nevěří, ať tam běží"*. Hudební produkce proběhla i v souvislosti se setkáním s lomnickým rodákem, hudebním skladatelem a dirigentem panem Zdeňkem Zahradníkem a jeho hosty. Akce k jeho osmdesátinám byla spojená se křtem nové knihy Mgr. Lenky Přibylové s názvem *Zdeněk Zahradník – tajemství symbiózy hudby a slova*. Posledním byl koncert písničkářky z Českého ráje Marušky Špačkové nazvaný *„Zpívání mezi betlémy"*, jehož výtěžek byl použit na akci *„Návrat zvonů do Lomnice nad Popelkou"*. Na závěr proběhl křest nového CD *„Písničky z Českého ráje"*.

V loňském roce jsme se podobně jako v jiných letech zapojili do oslav Mezinárodního dne muzeí. Konkrétně kromě výše uvedeného koncertu se jednalo o procházky historickým jádrem města s odborným výkladem. Nezanedbatelná byla také plodná a všestranná spolupráce s partnerskými organizacemi, a to hlavně na poli oboustranně výhodných mezimuzejních výpůjček sbírkových předmětů v rámci výstavní činnosti. Bezesporu největší akcí tohoto druhu byla zápůjčka a převoz rozměrného historického dynama, zhotoveného v roce 1886 lomnickou firmou Josef Horák. Vzácný exponát dlouhodobě zapůjčilo ze svého depozitáře Národní technické muzeum v Praze. Pokračovaly též osvědčené kontakty se středními a vysokými školami, a to především formou krátkodobých praxí studentů. Recipročně jsme také v místní střední odborné škole uspořádali přednášku o muzejnictví s výstavkou naší sběratelské činnosti. Pro místní pobočku Svazu postižených civilizačními chorobami jsme zorganizovali podobné akce, avšak zaměřené na industriální tradice Lomnicka na přelomu 19.–20. století a historické pamětihodnosti našeho města. Muzeum navázalo spolupráci s nadačním fondem Matylda z Prahy, který pomáhá zrakově postiženým. Po vzájemné dohodě bylo uspořádáno několik návštěv výprav nevidomých občanů z celé ČR s jejich asistenčními psy. Jelikož klasická muzejní prohlídka zde samozřejmě nebyla možná, byl program přizpůsoben situaci, a to včetně edukační soutěže s osahávání předem vybraných vhodných exponátů. V rámci oslav založení obce Veselá jsme připravili přednášku o její historii doplně-

nou o prezentaci různých statistických údajů se vztahem k této obci.

Kromě výše uvedených aktivit poskytovalo muzeum celou škálu doplňkových služeb pro veřejnost. Vedle prodeje upomínkových předmětů, šperků, místní speciality Lomnických sucharů, knih či novin také kopírování a služby pro návštěvníky v prostorách stylově zařízené muzejní kavárny. Služby jsme poskytovali též i badatelům (cca 50 návštěv), ať už při jejich osobní návštěvě muzejního archivu či prostřednictvím dotazů e-mailem. Došlo i na pronájem společenské místnosti pro schůze různých neziskových sdružení a spolků. Pracovníci muzea nad rámec svých povinností také pečují o hrobky původních majitelů objektu, kde nyní muzeum sídlí, průmyslnické rodiny Šlechtů.

Každý rok klademe velký důraz na záchranu ohrožených sbírkových předmětů a jejich postupné restaurování, což je naše největší priorita. Výjimkou nebyl ani rok 2016. Podařilo se zachránit tři závěsné obrazy s náboženskou tematikou, mezi kterými dominuje velký oltářní obraz neznámého autora z první poloviny 19. století s motivem *Křest Ježíše Krista*, dále malovanou skříň ze Skuhrova datovanou 1850, secesní lustr s lasturami a soubor železných archeologických nálezů. Sbírkový fond byl obohacen mimo jiné o skříňkový betlém autora Františka Junka ze Stružince, dále Josefa Junka z Košova, betlémek neznámého rovenského autora se skleněným poklopem (šturcem), malovanou skříň ze Rváčova datovanou 1835, dřevěnou plastiku sv. Huberta a vycpaninu hlavy divokého prasete. Z kolekce olejomaleb jsou nejzajímavější dvě rozměrná plátna akademických malířů K. Vika (*Mořské útesy*) a O. Oplta (*Pohled na Lomnici od Karlovského náměstí*).

Prvořadým úkolem minulého roku bylo zaměření se na důslednou a zákonem danou kompletní inventarizaci a digitalizaci sbírkových předmětů svěřených do naší péče. Konkrétně byly zinventarizovány tři podsbírky. Sbírkový fond muzea se rozšířil o 76 přírůstkových čísel.

Aktivity muzea byly pravidelně celoročně zveřejňovány na stránkách různých novin, sborníků a časopisů, ale i na vlnách rozhlasu a televize. Především šlo o hodinové živé vysílání o lomnickém muzeu na Českém rozhlase 2, které znamenalo velkou propagaci naší instituce a města. Regionální tematice se věnovalo povídání o historii a současnosti místní sladké pochoutky Lomnických sucharů pro periodikum Mladá fronta DNES. Dalším tématem byla tradice betlémářství na Lomnicku.

V minulém roce se muzeum věnovalo také své propagaci. V rámci zviditelnění Lomnice nad Popelkou jsme vydali barevné letáky zaměřené na výrobky místního potravinářského průmyslu a kapesní kalendářík s motivem unikátní *Lovecké expozice* – druhé největší kolekce trofejí v ČR po zámku Konopiště.

Muzeum během loňského roku navštívilo 13 179 platících osob, z toho vstupné plné 4 252, snížené 6 407. Návštěvníků přednášek, besed a koncertů bylo 2 520. Muzeum má celou řadu dlouholetých příznivců, jimž bychom rádi touto formou chtěli poděkovat za nezištnou spolupráci v průběhu celého loňského roku. Ze sponzorů velký dík patří především firmě TM Elitex za poskytnutí dopravy při převozu zapůjčených exponátů, cukrárně U Marcely za celoroční zajištění občerstvení na vernisážích, též výrobci Lomnických sucharů panu Kodejškovi a Autoservisu Doležal.

I v roce 2017 připravují pracovníci muzea pro veřejnost řadu zajímavých akcí. Těšíme se na shledání s Vámi. Veškeré aktuální informace o našem dění, včetně publikovaných článků, naleznete na webových stránkách www.muzeumlomnice.cz.

Jan Drahoňovský

Památník zapadlých vlastenců v letech 2014 až 2016

Krkonošské muzeum – Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou spadá pod Správu Krkonošského národního parku ve Vrchlabí a od roku 2012 je spolufinancován z rozpočtu pasecké obce, příspěvek činí 170 000 Kč.

Rok 2014

Provoz muzea zajišťovala od 1. října 2011 jedna pracovnice s celým úvazkem, a to až do 1. listopadu 2014, kdy byl posílen ještě o poloviční pracovní úvazek. Otvírací doba se od r. 2012 zkrátila o neděle v měsících v lednu, dubnu, květnu, červnu, září, říjnu a prosinci. V listopadu byl památník uzavřen po celý měsíc. Na žádost obce se provoz v r. 2014 rozšířil o květnové a červnové neděle po odezvě otevřených nedělí v září z předešlého roku.

Od ledna se postupně měnily expozice v rámci projektu „K zapadlým vlastencům jako domů", financovaného z větší části z Libereckého kraje. Velkou změnou prošla *Krkonošská houslařská škola,* část expozice věnovaná škole se rozšířila o školní lavici, kde si děti mohou posedět a vytvořit obrázek či vybarvovat omalovánky. Coby součást expozice vznikly i dvě knihy pro návštěvníky – *Věnceslav Metelka* a *Krkonošská houslařská škola,* na schodišti pak zcela nová miniexpozice *Z cesty Buďárky za paseckými zajímavostmi.*

Muzeum pro své návštěvníky otevřelo 17. června výstavu s názvem *Tajemství školního kabinetu*, další z témat, které úzce souvisí s Pasekami, vždyť obec měla školy hned dvě.

V létě nás oslovilo nakladatelství Bor v Liberci, zda bychom poskytli ilustrace k chystané knize *Strašidla a čarování v Krkonoších*. Vznikla zásluhou Josefa Stránského, který ve 20. letech 20. stol. prováděl výzkum nářečí ve 24 místech bývalého jilemnického okresu. Jeho rukopis tedy posloužil k vydání útlé brožované knížky, kde se nacházejí pověry, zvyky, nadpozemské bytosti a vyprávění o životě zdejších obyvatel na přelomu 19. a 20. stol. V knize hned v úvodu vystupují i dva pasečtí vypravěči. Vybrali jsme obrázky ze školních výkresů několika Pasečáků a národní motivy pro obecné školy, podle kterých se děti učily před 90 lety kreslit.

V dubnu byly opraveny popraskané omítky na podestě schodiště a celé schodiště vymalováno.

Zapsáno bylo 18 nových přírůstků. Zkonzervováno a zrestaurováno bylo 127 předmětů. 18 badatelům jsme poskytli informace a materiály o divadle, betlémech a obci.

Do Památníku tento rok přišlo 4983 návštěvníků.

Rok 2015

Od ledna se rozšířila provozní doba o neděle. Nadále zůstaly zavřené neděle v říjnu a prosinci.

11. března předali pracovníci památníku veřejnosti inovované expozice.

Památník jako obvykle v jarních měsících otevřel dvě výstavy, které na sebe tematicky navazují – *Po paseckých pěšinách a cestách* a *Cestou necestou*. První z nich přinesla pohled na rozvoj místní dopravní infrastruktury od 2. poloviny 19. století po 20. léta 20. století. Druhá přiblížila tradiční dopravu a přepravu břemen.

V červnu navštívili Paseky a Památník zapadlých vlastenců mistři houslaři z Česka a Polska, aby si připomněli zakladatele krkonošské houslařské školy Věnceslava Metelku.

Správa KRNAP vydala na letní sezónu brožovaného *Průvodce expozicemi* za 50 Kč, v nákladu 2 000 ks. V jarních měsících se chystal materiál z rukopisů místního rodáka F. K. Pacholíka pro připravovanou knihu. Ta vyšla na sklonku roku s názvem *Drobečky z pobejtek* a je doprovázená ilu-

stracemi Ludmily Matoušové, v nákladu 1 000 ks. Knihu představila 28. listopadu nakladatelka a editorka dr. Eva Koudelková z nakladatelství Bor v Liberci. Úryvek z knihy přednesla lidová vypravěčka Slávka Hubačíková. Společně s touto knihou vyšlo i druhé brožované vydání knihy stejného autora *Poudačky a vhačky*.

Během měsíce listopadu prošel celkovou údržbou betlém bratří Škrabálků v konzervátorské dílně ve Vrchlabí, kam byl převezen.

V letošním roce vyhledalo památník 20 badatelů a navštívilo jej 4 753 osob.

Rok 2016

Pracovní tým tvořily Andrea Bariaková s celým úvazkem a Alena Martínková s úvazkem poloviční.

V červnu vypršela nájemní smlouva mezi Správou KRNAP a Římskokatolickou církví na pronájem budovy. Budova fary byla na počátku 90. let vrácena církvi. V červnu r. 1992 byla mezi již zmíněnými stranami uzavřena smlouva na 25 let. Během května se majitelé a pronajímatelé dohodli na dalších 25 letech za stejných podmínek, jen s tím, že Správa KRNAP do pěti let začne objekt opravovat. Nájemné bylo stanoveno na 10 000 Kč ročně, splatných ve dvou splátkách.

Správa KRNAP neotálela a podala dotační žádost do Integrovaného regionálního operačního programu – Výzva č. 21 Muzea. Nechala vypracovat ing. Janem Chaloupským studii na udržovací práce a odvodnění objektu a architektem Miloslavem Čejkou výtvarně prostorový návrh na úpravy expozic památníku. Žádost musela být podána do konce července 2016. Na rekonstrukci budovy a následně nové expozice bude vynaloženo téměř 13 milionů Kč.

V listopadu se Správa KRNAP dozvěděla o schválení podané žádosti a začala připravovat strategický plán vystěhování a následné rekonstrukce budovy.

V Památníku byly připraveny celkem tři besedy. První se uskutečnila v sobotu 28. května. Etnograf Daniel Dědovský pohovořil na téma tradiční krkonošské kuchyně a jeho povídání doplnili místní dobrovolníci o chutné ukázky toho, co se vařívalo a peklo na Pasecku a Vysocku.

Na podobné téma tradiční krkonošské kuchyně, zaměřené tentokrát na podzimní plodiny jako vysocké zelí, dumlík a brambory, se 5. listopadu posluchači sešli opět s etnografem Danielem Dědovským, přítomní ochutnali pravé krkonošské sejkory.

Hodinka s Karlem Václavem Raisem byla další z akcí uspořádaných v Památníku. Na besedu přijela pohovořit 22. října paní Jitka Mečířová z Lázní Bělohrad. Vyprávěla o dětství, dospívání a stáří autora mnoha knih, k nimž patří i román z učitelského prostředí *Zapadlí vlastenci,* úzce spjatý s Pasekami. Inspiraci pro něj Rais totiž našel v zápiscích Věnceslava Metelky, preceptora v Pasekách, v knize zvaných Pozdětín.

V sobotu 14. května odstartovaly dvě výstavy. První byla věnována technickým stavbám na dobových plánech. Na výstavě bylo k vidění 17 nákresů, doprovázely je fotografie a dobové dokumenty k stavbám místních soustružen, papírně, textilní továrně, mlýnu a pilám. Veškeré kopie stavebních plánů byly pořízeny ve Státním okresním archivu v Semilech.

Druhá představila některé druhy domácké práce typické pro Paseky a okolí, které poskytovaly možnost skromného přivýdělku horalům od konce 19. stol. leckdy až po současnost, například návlek korálků, pletení košíků, výroba košťat, foukání skleněných perlí a montování vánočních ozdob z nich, mačkání benglí a knoflíků, šití vysockých baček a zhotovování kabelek z dřevěných perlí. Exponáty k výstavě zapůjčila okolní muzea, firmy a soukromé osoby.

Rok 2016 byl bohatý na nové sbírkové předměty. V červenci darovala pasecká

obec památníku malovanou oponu místních divadelních ochotníků z přelomu 19. a 20. století. V srpnu to byl velkorysý dar z Haagu, odkud jsme si přivezli 18 hudebních strunných nástrojů z rodinné sbírky a celé vybavení dílny po houslařském rodě Vedralů. V listopadu se podařilo zakoupit selský stůl a malovanou skříň s datací 1796, pocházející z chalupy po Věnceslavu Metelkovi.

Sbírkové předměty se během roku konzervovaly v dílně ve Vrchlabí i přímo v expozici v památníku. V tomto roce navštívilo muzeum 5265 osob a 17 badatelům byly zodpovězeny dotazy.

Andrea Bariaková

Muzeum a Pojizerská galerie Semily v roce 2016

Zřizovatelem příspěvkové organizace je město Semily. Kromě hlavní budovy v Husově ulici čp. 2 obhospodařuje také dvě roubenky v Jílovecké ulici, čp. 103 a 104.

Do 15. 2. 2016 byla ředitelkou Mgr. Tereza Nemeth, po jejím odchodu na mateřskou dovolenou byl do čela muzea jmenován Miroslav Šnaiberk. V muzeu pracují odborné pracovnice Alena Hovorková a Libuše Krtičková. Díky pochopení Úřadu práce zaměstnává muzeum na vedlejší pracovní poměr Blanku Stěhulkovou, Annu Koublovou, Zdeňka Böhma, Evu Šádkovou a Martinu Brandýsovou. Přepočtený stav k 31. 12. 2016 činí 6 úvazků. Pět externích pracovníků zajišťovalo průvodcovskou službu a služby o víkendech a v letní sezóně. Externími kurátory výstav byli Mgr. L. Patková, Antonín Langhamer a Mgr. Bohumil Skalický. V rámci vernisáží nebo samostatnými koncerty se představili: Josef Uchytil (klavír), Daniel Hodík (housle), Jana Vávrová (flétna) a Jarmila Vávrová (harfa), ZUŠ Semily, Flétnium ZUŠ Jičín (Jana Vávrová), Barbora Mochowa (zpěv), Petr Ochman (harmonika), Mackie Messer Klezmer Band, Eliška Štrobachová (zpěv), Duo Dim (harmonika, kytara), František Dudek (harmonika), Věra Poláchová – Kavanová (zpěv), Jiří Horčička (klavír), Karel Jiroš (kytara), Tangofon duo (klavír, kontrabas), Jana Kubánková (housle). Proběhlo také několik přednášek: Ivan Burkert – *Tajný výlet za svatým Jakubem* – beseda s promítáním z cesty na vysokém kole z Hradce Králové do Santiaga de Compostela, Mgr. Miloš Plachta – *Semily na historických pohlednicích*, Miroslav Šnaiberk – *Semily na historických pohlednicích* (v Domově seniorů Semily), Alena Hovorková – *Ivan Olbracht*, Mgr. Pavel Jakubec – *Židé a Semily*.

Výstavní činnost

K dispozici je pět prostor: Výstavní sál, Pojizerská galerie, I. patro, půda v budově muzea a sklepení. K tomu jsou připojeny 2 expoziční prostory v červené roubence v Jílovecké ulici čp. 104.

Přehled výstav a jednodenních akcí

- *Kolem dokola* – do 3. 1. 2016
- *Ivo Vodseďálek – Lepené události* 20. 11. 2015 – 3. 1. 2016
- *Co jsme (ne)našli pod stromečkem* 4. 12. 2015 – 31. 1. 2016
- *Umění Pojizeří* 15. 1. – 30. 5.
- *Malíři Pojizeří – Pocta Pavlu Holasovi* 8. 1. – 21. 2.
- *Martin Kabát Táborský – Náraz do bílého* 5. 2. – 28. 3.
- *My jdem světem s flašinetem* 26. 2. 2016 – 31. 5. 2017
- *Miloslav Janků – 100 let* 27. 2. – 10. 4.
- *Semily na historických pohlednicích* 8. 4. – 15. 5.
- *Viděno 2krát dvěma – Vladimír Komňacký a Tomáš Plesl* 15. 4. – 29. 5.
- *S noblesou! Marie Maxová (klobouky) a Ladislav Oliva (šperky)* 19. 5. – 19. 6.

- *10. výročí Waldorfského lycea* 19. 5. – 17. 6.
- *Vladimír Komárek – obrazy* 17. 6. – 31. 7.
- *Josef Vaněk – geniální semilský vynálezce* 23. 6. – 11. 9.
- *Jan Saudek a Sára Saudková – fotografie* 24. 6. – 18. 9.
- *Poklady muzejních depozitářů* 24. 6. – 30. 9.
- *Jiří Urban (obrazy) a Jan Kroupa (šperky)* 5. 8. – 18. 9.
- *Vladimír Veselý – Jak šel čas* 23. 9. – 6. 11.
- *Škola základ života* 17. 9. – 20. 11.
- *Na paměť semilským židovským spoluobčanům* – výstavy *Židé a Semily, Zmizelí sousedé a pocta dětským obětem holocaustu, Historie Židů v Čechách a na Moravě* 7. 10. 2016 – 28. 2. 2017
- *Vánoce s Jiřím Škopkem* 6. 12. 2016 – 6. 1. 2017

Ostatní kulturní akce

Módní přehlídka klobouků Marie Maxové a šperků Ladislava Olivy (v rámci výstavy S noblesou!) –19. května 2016.

7. muzejní noc 18. června, kromě zdarma otevřeného muzea, roubenek a kostelní věže bylo připraveno divadelní loutkové představení pro děti, módní přehlídka historického spodního prádla a punčoch (ve spolupráci s firmou Elite Varnsdorf, a. s.).

Malý semilský Montmartre – výtvarný open air workshop – před objektem muzea 10. září 2016.

Odhalení pamětní desky „*Na paměť semilským židovským spoluobčanům*" – za účasti velvyslance Izraele v ČR Gary Korena, hejtmana Libereckého kraje Martina Půty a dalších čestných hostů byla 7. října 2016 odhalena pamětní deska na budově muzea. Součástí akce byla vernisáž tří tematických výstav, doplněných vědomostními kvízy pro základní školy. Nad projektem převzal záštitu hejtman Libereckého kraje.

Cesta proti času – muzeum se 24. října 2016 podílelo na organizaci vědomostní soutěže semilských škol.

V rámci ediční řady Paměť Semilska vydalo Muzeum a Pojizerská galerie Semily, p. o. v roce 2016 již třetí knihu v pořadí s názvem *Památníky minulých časů* autorů Romana Hedvičáka a Tomáše Kesnera. Křest se uskutečnil 6. prosince 2016 v Pojizerské galerii. Kniha vyšla v nákladu 300 ks a poměrně úspěšně se prodává.

Večer donátorů – jako poděkování všem dobrovolným dárcům se uskutečnil 15. prosince 2016 v Pojizerské galerii večer, kam byli pozváni všichni ti, kteří formou finančního nebo věcného daru přispěli naší organizaci.

Čtvrt století Pojizerské galerie – výstava mapující činnost Pojizerské galerie a všech zde konaných výstav od prosince 1991 až do současnosti byla zpřístupněna v chodbě muzea od 6. prosince do současnosti. Od vzniku tohoto galerijního prostoru až do konce roku 2016 se zde uskutečnil úctyhodný počet 169 výstav.

Hovory nad otevřenou Biblí – Bc. Patrik Horváth – každoměsíční cyklus besed pořádaných Církví bratrskou.

Návštěvnost

V roce 2016 navštívilo muzeum 8132 osob. Velikonoční jarmark přilákal 445 návštěvníků, vánoční jarmark 1035 lidí. Nejnavštěvovanějšími měsíci byly červen (1101 osob), červenec (943) a srpen (908), nejméně návštěvníků přišlo v listopadu (233 osob).

Sbírkotvorná činnost

S ohledem na omezené provozní prostředky nebyla realizována žádná restaurátorská činnost.

V roce 2016 získalo Muzeum a Pojizerská galerie Semily sbírkovou činností celkem 456 přírůstkových čísel, tj. 1044 předmětů (nárůst oproti roku 2015), z toho dary 361 přír. čísel (804 předmětů), ná-

kupy 23 přír. čísel (116 předmětů) v hodnotě 6 324 Kč.

Zápůjčky

Muzeum a Pojizerská galerie si zapůjčilo u jiných institucí exponáty pro výstavy *Umění Pojizeří 55´, Na paměť semilským židovským spoluobčanům, Poklady muzejních depozitářů, My jdem´ světem s flašinetem, Škola základ života, Semily na historických pohlednicích* a *Josef Vaněk – geniální semilský vynálezce.* Naopak Muzeu v Nové Pace byl zapůjčen betlém rodiny Maiznerů.

Libuše Krtičková

Muzeum Českého ráje v Turnově v roce 2016

Muzeum Českého ráje si dalo na tento rok vysoké cíle v rámci svých pracovních aktivit a nových projektů. Prioritním cílem byla příprava a podání žádosti o dotaci na projekt *Pro horolezce neexistují hranice* v dotačním programu na podporu přeshraniční spolupráce mezi Českou republikou a Svobodným státem Sasko (Ziel3–Cíl3); oblast Podpora cestovního ruchu, do kolové výzvy č. 21 Integrovaného regionálního operačního programu MMR. V souvislosti s plánovanou expozicí bylo důležité zapojit do nové stálé expozice čp. 72, které uzavírá areál muzea. Vznikne v něm další část expozice mineralogie, přednáškový sál, výstavní síň, provozní dílna, konzervátorská dílna a sklad materiálu. Vedle řady jednání se zahraničními partnery, Libereckým krajem a dalšími dotčenými subjekty řešilo muzeum obsahovou část náplně obou projektů, rozpočty plánovaných akcí a proces vlastní realizace. Projekt *Pro horolezce neexistují hranice* byl v září 2016 doporučen k financování z Programu spolupráce mezi Svobodným státem Sasko a ČR 2014–2020 na MV. V rámci něho vzniknou dvě nové expozice – v MČR v Turnově a v muzeu v Bad Schandau, které první návštěvníci uvidí v červnu 2019. Pro Liberecký kraj, který realizuje investiční část projektu, byla schválena částka ve výši cca 1,4 milionu Eur a částku cca 35 tisíc Eur získá turnovské muzeum na doprovodné programy. Hlavním cílem připravovaného projektu je přispět ke zvýšení atraktivity přeshraničního turistického regionu, zahrnujícího území Českého ráje a Labských pískovců. Na české straně, na místě současné galerie, vznikne interaktivní expozice představující historii lezení v Českém ráji i ve vysokohorských terénech. Součástí expozice zůstane i nadále velkoformátový obraz *Pobití Sasíků pod Hrubou Skálou*. Na saské straně vytvoří novou stálou expozici, která rozšíří stávající výstavu k 150. výročí prvního zdolání hory Falkenstein. Se stavbou se v turnovském muzeu začne v roce 2017. Příprava expozice si vyžádá demolici spojovacích chodeb i objektu kavárny a dílen. Na jejich místě bude vybudována přístavba, ve které bude realizována vlastní expozice. Stavební práce zahrnou také venkovní úpravy zahrady, atria a schodiště. Liberecký kraj, který je jako zřizovatel MČR Turnov hlavním partnerem projektu, inicioval vznik projektového týmu, který v říjnu 2016 zahájil práci na realizaci projektu. Liberecký kraj vypsal výběrové řízení na dodavatele stavby, které do konce roku 2016 nebylo uzavřeno. V závěru roku 2016 MČR Turnov zahájilo práce na realizaci tzv. měkkých aktivit projektu.

Muzeum Českého ráje navštívilo v roce 2016 celkem 62 181 osob, z toho výstavy a stálé expozice 36 640 osob, Dlaskův statek 17 574 osob. Velké procento návštěvníků se zúčastnilo edukativních programů muzea – 7 883, 84 osob zavítalo do muzejní badatelny. Návštěvnost muzea a objektů pod něj spadajících byla v roce 2016

vyšší oproti roku 2015 o cca 10 tisíc osob. Částečně poklesla návštěvnost stálých expozic, oproti tomu se výrazně navýšila návštěvnost edukativních programů. Posílily ji i akce pořádané muzeem a akce pořádané muzeem ve spolupráci se Spolkem přátel MČR Turnov.

V roce 2016 pracovalo v MČR Turnov 27 pracovníků v hlavním pracovním poměru, z toho 2 pracovníci ve vedlejší činnosti, další 3 pracovní místa byla obsazena s podporou Úřadu práce. V uplynulém roce se díky účelovému příspěvku KÚ Liberec podařilo vyřešit problémy související s nedostatečnou kapacitou pracovníků, zajišťujících činnost regionálního pracoviště pro naplňování *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu*. Účelově přidělené prostředky byly mimo jiné využity na DPP pracovníků, kteří zajišťovali zpracování nominace ruční výroby vánočních ozdob ze skleněných perliček na *Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví UNESCO* a na částečné pokrytí pracovního úvazku dokumentátora. Stále poddimenzován byl i přes snahu o restrukturalizaci počet odborných pracovníků, zajišťujících záchranné archeologické výzkumy.

Vedle řešení projektových záměrů muzeum plnilo celou řadu dalších úkolů. Podobně jako v předchozích letech i v roce 2016, ve kterém si připomnělo 130. výročí svého založení, oslovilo veřejnost řadou zajímavých výstav a akcí. Tou hlavní byla výstava *Už 130 let*, která prezentovala šíři a pestrost muzejních sbírek, práci odborných oddělení, především pak změny a posun této instituce po roce 2000. Výstavu doprovázela řada různorodých akcí – Muzejní noc, animace pro nejmenší návštěvníky, komentované prohlídky a přednášky muzejníků i externích odborníků. Výstavní prostory muzea v průběhu roku zaplnily i výstavy výtvarné – výstava obrazů a plastik turnovských rodáků, malíře Ladislava a sochaře Valeriana Karouškových, výstava ze scénografické, kostýmní, malířské, grafické a sochařské tvorby 17 autorů, soustředěných kolem turnovského rodáka Jünglinga – *Scénické ozvěny* a výstava *Symposion 2016*, prezentující vlastní tvorbu účastníků 24. mezinárodního sympozia šperkařů. Pohled do historie návštěvníkům muzea poskytla výstava *Hrad a zámek Hrubý Rohozec, svědek příběhů Českého ráje* a mezioborová výstava *Slunovrat, Saturnálie, Chanuka a Vánoce*. V roce 2016 proběhlo i několik výstav v prostorách Kamenářského domu a Klenotnice muzea, za všechny připomeňme *Horské boudy západních Krkonoš a Jizerských hor*, výstavu *100 let turnovského skautu*, dále výstavu *Píseň strašlivá* z muzejní sbírky kramářských písní a *Třpytivé Vánoce* – perličkové ozdoby z Poniklé. V Klenotnici muzea si návštěvníci mohli mimo stálé expozice prohlédnout *Poklady z depozitáře*, kolekci drahých kamenů ze sbírky muzea, která připomněla sběratelskou práci RNDr. T. Řídkošila.

Kromě výstav připravilo muzeum pro návštěvníky řadu akcí a doprovodných programů. Během celého roku využívaly zejména školy z Turnova i blízkého okolí širokou nabídku edukačních a animačních programů, zaměřených na tradiční rukodělnou výrobu a výtvarné techniky. Některé edukativní programy doplnily přednášky, komentované prohlídky a odborné semináře, které byly propojeny s probíhajícími výstavami a akcemi na Dlaskově statku v Dolánkách. Tam již tradičně zavítaly stovky návštěvníků nejen do nové stálé expozice *Já, Josef Dlask– návrat hospodáře*, kterou muzeum připravilo společně s akcí 300 let Dlaskova statku k významnému výročí založení této národní kulturní památky. Návštěvníci se zde mohli také zúčastnit tradičních akcí, jako byl Masopust, Velikonoce na statku a Svatováclavské posvícení.

Pracovníci odborného oddělení se věnovali vedle výstav práci se sbírkovým fon-

dem muzea, tj. evidenci sbírek a katalogizaci, digitalizaci, inventarizaci sbírkových fondů ad. Vedle toho se významně podíleli na plnění řady výzkumných úkolů a projektů. Celkem bylo v roce 2016 řešeno 365 záchranných a předstihových archeologických výzkumů, 304 vyjádření k stavebním a jiným činnostem v oboru archeologie a 25 institucionálních výzkumných úkolů v ostatních oborech. Významným počinem bylo zpracování nominace *Ruční výroby vánočních ozdob ze skleněných perliček*. Za podpory MKČR pokračovaly práce spojené s terénní dokumentací drobných kamenických památek v Pojizeří, oddělení historie v souvislosti s přípravou expozice horolezectví pracovalo na výzkumu dějin horolezectví v Českém ráji. K 300. výročí založení Dlaskova statku byla zpracována a publikována studie o historii této národní kulturní památky. Oddělení mineralogie se věnovalo vedle práce se sbírkou především rekognoskaci terénu (např. dokumentace činných lomů v oblasti Českého ráje a Podkrkonoší).

Sbírkové fondy muzea se v roce 2016 rozrostly o celkem 446 přírůstkových čísel, které tvořily především dary a sběry do sbírky etnologie a uměleckého řemesla, archivu MČR a archeologické nálezy ad. V konzervátorské dílně muzea bylo ošetřeno 211 především nových přírůstků muzea. Inventarizováno bylo 16 297 předmětů (podsbírka numismatiky a podsbírka šperkařství a zpracování drahých kamenů). Intenzivně se pracovalo i v několika částech knihovny, a to ve podsbírce starých tisků (retrokatalogizace), regionální knihovně a v knihovně odborné. Byly uspořádány příruční knihovny mineralogie, historie, knihovny a badatelny.

V roce 2016 muzeum vydalo 5 čísel čtvrtletníku muzea, reprezentativní publikaci *Lidové stavby Libereckého kraje* a studii *300 let Dlaskova statku v Dolánkách*. Pracovníci odborného oddělení spolupracovali také s řadou středních a vysokých škol, pro které zajišťovali konzultace k diplomním, seminárním a bakalářským pracím.

MČR Turnov získalo v roce 2016 příspěvek na činnost, dorovnání platových tarifů a odměny 9 458 420 Kč a příspěvek na odpisy ve výši 371 580 Kč, při celkových nákladech organizace 16 158 555 Kč (z toho 14 645 415 Kč z hlavní a 1 513 141 Kč z doplňkové činnosti). Výrazným přínosem pro hospodaření organizace byly poskytnuté účelové dotace na činnost pověřeného regionálního pracoviště pro tradiční lidovou kulturu (300 000 Kč) a na záchranný archeologický výzkum (146 600 Kč), dále získané granty od MKČR a MěÚ Turnov v celkové výši 775 500 Kč, dotace Úřadu práce na 3 pracovní místa ve výši 441 566 Kč, bez kterých bychom nemohli zajistit plynulý chod organizace. Celkové hospodaření muzea zůstalo v roce 2016 v kladných číslech, a to i díky příjmům z vlastní činnosti organizace.

V roce 130. výročí významné kulturní organizace, jakou je Muzeum Českého ráje, je na místě poděkování všem pracovníkům této organizace, kteří realizují ročně kolem třiceti výstav u nás i v zahraničí, kteří pečují o svěřené sbírkové fondy, významně je rozšiřují, vědecky vyhodnocují a následně prezentují. Podílejí se na přípravě a realizaci řady kulturních programů v muzeu, ve městě i na Dlaskově statku v Dolánkách, na opravě a údržbě objektů. Jsou to lidé, kteří se v posledních třiceti letech zasloužili o zvýšení společenské prestiže tohoto zařízení, prezentaci bohatství tohoto kraje na různých místech světa, a kteří mají zásluhu na tom, že turnovské muzeum patří mezi nejnavštěvovanější regionální muzea v naší zemi.

Vladimíra Jakouběová

Městské muzeum v Železném Brodě v roce 2016

Městské muzeum v Železném Brodě má dvě stálé expozice, ve kterých prezentuje své sbírkové fondy. Sklářskou expozici v budově někdejší městské spořitelny na náměstí 3. května a národopisnou v roubeném domě Na Bělišti. Dále spravuje dva depozitáře se sbírkovými předměty, jeden ve víceúčelovém domě Na Poříčí a druhý v budově spořitelny. Chod Městského muzea probíhal v roce 2016 s drobnými obtížemi z hlediska personálního obsazení, které ale neměly zásadní vliv na fungování organizace. Ředitelkou muzea je Mgr. Petra Hejralová, dalšími zaměstnanci byli Stanislava Mlejnková a Mgr. David Řeřicha, který do pracovního poměru nastoupil k 1. 6. 2016. Stanislava Mlejnková požádala o odchod do předčasného důchodu a ukončení pracovního poměru k 31. 12. 2016. Se zajištěním provozu obou expozic o víkendech a během návštěvní sezóny vypomáhali stálí spolupracovníci.

Hlavní návštěvní sezóna probíhala od května do září a otevírací doba zůstala stejná jako v minulém roce, tj. 9–12, 13–16 (resp. 17) hodin.

Návštěvnost obou muzejních expozic v roce 2016 činila 3764 osob. Na další kulturní akce (Velikonoční jarmark, Vánoční trhy, Muzejní noc, komentované prohlídky) přišlo 1668 osob.

Podstatná část pracovní náplně se během jarního, podzimního a zimního období již tradičně soustředila především na práci se sbírkami a v čase návštěvnické sezóny jsme se věnovali turistům a návštěvníkům.

Během roku jsme uspořádali několik větších a menších výstavních projektů a dalších pravidelných akcí. Po páté jsme se zapojili do celostátního festivalu Muzejních nocí. V roce 2016 proběhl v rámci festivalu skla *Skleněné městečko* pátý ročník sklářského symposia Letní sklářská dílna, jejímž tématem byl opět „*Prostřený stůl*". Symposia se zúčastnili čtyři čeští sklářští výtvarníci a výběr výsledných prací opět rozšířil sbírkový fond muzea. Pro Skleněné městečko jsme uspořádali výstavu, shrnující dosavadní symposia.

Na počátku měsíce května byla otevřena nově rekonstruovaná část muzejní expozice, v níž byla instalována výstava přírůstků do sbírky skla za posledních pět let.

Pro žáky základní školy jsme připravili procházku po Železném Brodě, spojenou s výkladem o místních a pomístních jménech.

Výstavní činnost

Výstava o historii svítidel a svícení (2. 12. 2015 – 6. 3. 2016), Bělliště. Výstava představila historii používání nejrůznějších typů osvětlovadel a jejich technický vývoj.

Ladislav Přenosil (1. 9. 2015 – 31. 1. 2016), sklářská expozice. K 50. výročí úmrtí sochaře a rytce L. Přenosila. V Železném Brodě působil přes třicet let na sklářské škole, z toho téměř dvacet let vedl oddělení rytého skla. Výstavou exponátů z našeho muzejního depozitáře jsme představili Přenosilovy autorské rytiny i práce žáků sklářské školy, které vznikly pod jeho výtvarným vedením.

Jaroslav Hudský (12. 3. – 29. 5.), Bělliště. Jméno někdejšího ředitele železnobrodské Městské spořitelny a také amatérského malíře Jaroslava Hudského už pomalu mizí z povědomí Železnobroďáků, i když mnohým zdobí domov jeho obrazy. I v muzejních sbírkách je jeho tvorba zastoupena a v roce 2015 se rozrostla o dvanáct nových obrazů, které byly na výstavě představeny.

Velikonoční jarmark na Bělišti (18. – 20. 3. 2016), Bělliště. Nechybělo předvádění výtvarných rukodělných technik (paličkovaná krajka, zdobení kraslic, skleněné figurky) a výtvarná dílna Střediska volného času Mozaika ze Železného Brodu. Na so-

botu i neděli jsme připravili doprovodný kulturní program. V sobotu vystoupili žáci železnobrodské ZUŠ pod vedením Rudy Müllera a v neděli zahrálo liberecké loutkové divadlo Spojáček pohádku O dvanácti měsíčkách.

Skleněné figurky Miloslava Janků (5. 3. – 30. 10.), sklářská expozice. K 100. výročí narození malíře a sklářského výtvarníka uspořádána výstava skleněných figurek, které navrhl během svého působení v Železnobrodském skle.

Muzejní noc na Bělišti (27. 5.), Bělliště. Téma muzejní noci jsme pro toto roční období zvolili trochu netypické – betlémy. Kromě výtvarných dílen, ve kterých si návštěvníci mohli vyrobit svůj betlém (ze šustí nebo papíru), byla připravena pohádka *Vánoční příběh* libereckého loutkového divadla *Na kliku*. Pro dospělejší návštěvníky jsme připravili přednášku Mgr. Bohunky Krámské o železnobrodském betlémářství a nechyběla ani tematická výstava papírových i vyřezávaných betlémů ze sbírek našeho muzea a Muzea Českého ráje v Turnově.

Dny Lidové architektury Libereckého kraje (23. – 24. 7. 2016), Bělliště. V rámci Dnů lidové architektury Libereckého kraje byla zpřístupněna zdarma i národopisná expozice Městského muzea na Bělišti.

*Anna Polanská (*1. 6. – 31. 7.), Bělliště. Snová krajina byla tématem letní výstavy výtvarnice Anny Polanské. Na Bělišti představila jinou než sklářskou polohu své tvorby – vyšívané obrazy, které vznikly v období let 1999–2005. Výstava byla připravena ve spolupráci s Ludmilou Infeldovou a Martinem Tomeškem a měla své slavnostní zahájení v kapli sv. Jana Nepomuckého na Poušti 21. května během Svatojánské pouti.

Sklo a design (1. 7. – 2. 10.), sklářská expozice. Výstava aktuální tvorby studentů železnobrodské sklářské školy představila práce studentů výtvarných oborů designu skla a průmyslového designu.

Mizející svět sklářských dílen (2. 8. – 2. 10. 2016), Bělliště. Sklářské symposium Letní sklářská dílna 2012 – 2016 (2. 9. – 2. 10.), Městská galerie Vlastimila Rady. V roce 2016 se odehrál pátý ročník sklářského symposia Letní sklářská dílna a půlkulaté jubileum bylo důvodem představit výtvarná díla všech dosavadních účastníků proběhlých symposií. Na výstavě byla zastoupena díla více než třech desítek sklářských umělců z České republiky, Polska i Německa, kteří po všechny ročníky symposia tvořili v huti sklářské školy na téma *„Prostřený stůl"*.

Výstava plakátů Skleněného městečka (16.–18. 9.), foyer městského kina. U příležitosti jubilejního 10. ročníku festivalu skla byly vystaveny propagační plakáty všech doposud proběhlých ročníků.

Sklářské symposium Letní sklářská dílna 2016 (8. 10. 2016 – 31. 5. 2017), sklářská expozice.

Práce účastníků byly po skončení souborné výstavy přestěhovány do městského muzea na samostatnou výstavu. Pozvání na jubilejní pátý ročník LSD přijali výtvarníci Anna Polanská, Lucie Kořenská – Švitorková, Karolína Kopřivová a Jakub Berdych st.

Ivana Kantůrková – In memoriam (8. 10. 2015 – 26. 2. 2017), Bělliště. Výstava kreseb Ivany Kantůrkové (1960–1984). Grafička a ilustrátorka studovala na Hollarově střední odborné škole výtvarné v Praze a ve speciálce prof. Čepeláka na AVU v Praze. Z grafických technik si oblíbila lept a suchou jehlu.

Všechno nejlepší! (12. 11. 2016 – 26. 2. 2017), sklářská expozice. U příležitosti životního jubilea osobité železnobrodské šperkařky Libuše Hlubučkové jsme připravili výběr z její šperkařské tvorby.

Vánoční trhy na Bělišti (30. 11. –4. 12.), Bělliště. Od středy do neděle proběhl další ročník tradičních Vánočních trhů s bohatou nabídkou dárkového a vánočního zboží a doprovodným kulturním programem.

Práce se sbírkami

V roce 2016 muzeum získalo do svých sbírek celkem 59 přírůstkových čísel, tj. 302 předmětů + 1 soubor archiválií. V druhé polovině roku probíhala povinná revize části sbírkového fondu. Bylo zrevidováno celkem 1700 předmětů (část podsbírky Etnografie Eg1–Eg 1700). Pokračovalo se i ve zpracovávání sbírkových předmětů ve II. stupni evidence. Tato činnost zahrnovala jak zpracování nových přírůstků, tak i předmětů získaných v minulých letech (celkem bylo ve druhém stupni evidence zpracováno 225 předmětů). Pokračovala také fotodokumentace sbírkových předmětů, celkem bylo v roce 2016 zdokumentováno 911 inventárních čísel.

I v roce 2016 jsme využili dotačního programu Ministerstva kultury na restaurování a konzervování sbírkových předmětů. Restaurovali jsme dvě zastavení křížové cesty v podobě podmaleb na skle. Dokončením těchto dvou posledních částí je křížová cesta kompletně restaurována a trvale vystavena ve sklářské expozici muzea. Restaurováním prošlo i 15 figurek ze skleněného betléma, vyrobeného v 60. letech 20. století v Železnobrodském skle.

I v roce 2016 Městské muzeum spolufinancovalo vydávání recenzovaného periodika Fontes Nissae, které se zaměřuje na publikování odborných textů z oblastí historie, umění a památkové péče.

V roce 2016 jsme zapůjčili sbírkové předměty do šesti tuzemských institucí na krátkodobé výstavy (celkem 46 předmětů). Pro výstavní projekty jsme si vypůjčili 87 předmětů od čtyř institucí a 32 předmětů od dvou soukromých osob.

Městské muzeum je příspěvkovou organizací Města Železný Brod. Dotace na provoz od zřizovatele v roce 2016 činily 1 800 tisíc. Kč. Další finanční prostředky do rozpočtu muzea přibyly z Ministerstva kultury z programu ISO na restaurování sbírkových předmětů ve výši 19 tisíc. Obdrželi jsme též finanční dar na nákup sbírek ve výši 2 tisíc Kč. Příjmy ze vstupného v roce 2016 činily 51 tisíc Kč, z hospodářské činnosti jsme vykázali zisk ve výši více než 62 tisíc Kč.

Petra Hejralová

Sobotecké kroniky a vlastivěda

Již řadu let pořádají Městské kulturní středisko a Městská knihovna Fráni Šrámka v Sobotce vlastivědné přednášky a besedy. Navazují tak na činnost Osvětové besedy, která je organizovala od konce padesátých let 20. století. Několikrát byl zopakován cyklus o dějinách města a okolí, a protože byl oblíbený a četně navštěvovaný, pokračovali jsme poté jednotlivými přednáškami na aktuální témata, většinou zvolená ke kulatým jubileím událostí či osob, k odhalením pamětních desek apod. Tak jsem hovořil v roce 2016 a 2017 v návaznosti na dvě odborná vystoupení o průběhu prusko-rakouské války 1866 na Sobotecku, při vzpomínce na 200. výročí otevření zdejší lékárny o soboteckém zdravotnictví, připomněli jsme si hudební tradice Sobotecka, výročí založení Sdružení studujících soboteckých, doc. Václav Ledvinka nastínil význam soboteckého rodáka, pražského primátora Jindřicha Šolce, Jan Bílek se věnoval 150. výročí narození dalšího rodáka, poslance Jindřicha Gustava Maštálky, několik akcí proběhlo k 350. výročí založení Humprechta. Potěšitelné je, že na vlastivědné přednášky mě pozvala i sobotecká Základní škola (památné stromy na Sobotecku aj.) a Obec baráčníků (jubileum spisovatele Ladislava Nováka), nemluvě o několika obdobných akcích v Libošovicích (např. ing. Jaroslav Egert hovořil nedávno o pivovarech v regionu, ing. Václav Šolc o mlýnech na Klenici, Zbyněk Šolc o rodopisném bádání,

další podvečer byl věnován historiku Františku Kutnarovi), v Markvarticích (besedy Miroslava Bartoně a Josefa Jirků o minulosti obce), v Dolním Bousově aj.

Vyvrcholením letošního cyklu vlastivědných přednášek v Sobotce byla výstava soboteckých kronik a beseda o nich. Městská knihovna Fráni Šrámka ji uspořádala v malém sále spořitelny 28. dubna 2017. Po celý den sem proudily zástupy školáků i občanů z města a okolí, odhadem jich bylo hodně přes 300. Zakončena byla besedou o soboteckých kronikách a kronikářích, kde jsme hovořili a na četné dotazy odpovídali s ředitelem Státního okresního archivu v Jičíně Mgr. Karlem Chutným.

Byly připomenuty pamětní zápisy, které kronikám předcházely (záznam o záchraně monstrance z roku 1639 na příděští soboteckého graduálu, záznam děkana Navrátila o průběhu selského povstání roku 1775 na Sobotecku, zápis o požáru Sobotky roku 1825 v knize cechu mlynářů, zápis Martina Špíny ze Spyšové o válce 1866 na příděští Beckovského Poselkyně starých příběhů českých, zápis o vzniku Obce baráčníků v Sobotce v roce 1933, vložený do žerdi jejich praporu, zápisy v „makovicích" kostelních věží apod.).

Pamětními zápisy se hemží i návštěvní knihy Humprechta a Šolcova statku; do knih, sešitů či na volné listy se nejen podepisovali také účastníci rodáckých sjezdů, výstav a jiných akcí. Často byly kroniky nahrazovány jednatelskými a jinými úředními a spolkovými knihami (např. účetní kniha divadelních ochotníků, vedená Damiánem Šimůnkem 1849–1850, kniha zápisů o schůzích zastupitelstva ve Spyšové od roku 1850).

Vysvětlili jsme i rozdíl mezi kronikami (zvláště rodovými) a osobními vzpomínkami. Ty jsou v Sobotce zachovány jako rukopisy (např. František X. Macháček, Matěj Balcar, Marie Kubů, Josef Fejfar) nebo vyšly v knižní podobě (Josef Ladislav Turnovský: Paměti starého vlastence, Ladislav Novák: Pásmo vzpomínek, Václav Maria Dufek: 60 let zpět); nejvíce existují v podobě tištěných článků (Ferdinand Mačenka, Karel V. Rais, František Dolenský, Josef Pícek, Jan Sedmidubský, Antonie Allárová, Jaromír Kuchař, Eugenie Utíkalová, Marie Kafková, Marie Mrákotová, Ludmila Kolumpková aj.). Cenné jsou i osobní deníkové záznamy legionářů a jiných pisatelů.

Následoval přehled jednotlivých druhů vystavených kronik a připomenutí práce nejvýznamnějších kronikářů. Nezapomněli jsme ani na ztráty a ničení kronik. Na závěr úvodních slov zhodnotil Karel Chutný péči o kroniky a jejich uložení v okresním archivu, kde jsou přístupné každému badateli.

Výstavu jsme koncipovali jako přehlídku starých i živých kronik Sobotky a vesnic, které jsou nebo byly spojeny s městem; ne tedy kronik celého Sobotecka. Pozornost budila nejstarší městská kronika Sobotky, kterou vedl pod názvem *Memorabilien* německy Franz Steinbrenner v letech 1836–1848 podle guberniálního nařízení z roku 1835. Poslední zápis o roce 1848 je český. Škoda, že nebyla vedena déle. Novodobou kroniku města začal psát tajemník Jan Šolc podle zákona č. 80/1920 Sb. a dnešní kronikářka Květa Hořáková plní již stránky šesté knihy. Všechny svazky byly vystaveny a pohled na ně vyvolával úctu zvláště při vzpomínce na svědomité kronikářky Eugenii Půlpánovou a Marii Košelkovou.

Z připojených obcí jsme se zájmem zhlédli kroniky Staňkovy Lhoty (se zápisy dlouholeté kronikářky Hany Macounové), Spyšové (Gabriela Peldová), Lavic a Zajakur (Kůtkovi) a první kroniku Čálovic (Josef Ječný aj.). Škoda, že nemohly být vystaveny i výborně psaná kronika Kdanic a Trní (Blanka Jirků) a současná kronika Čálovic (Marta Kverková, Ludmila Elsnerová, Kateřina Čápová aj.), neboť byly u kontroly. A Stéblovice mají starší kronikářské záznamy v nepřívěcké kronice (za-

ložil učitel Josef Hercík ze Stéblovic r. 1924), neboť byly dlouho osadou Nepřívěce. Snad i zde se vedení kroniky obnoví, snahu projevila pí Linda Vaníčková. Naším přáním je, aby se i nadále vedla kronika v každé vesnici patřící k Sobotce.

Trochu jako host zde byla vystavena současná kronika Oseka (Radmila Jonášová), neboť i Osek býval součástí politické obce Sobotka. A skutečným hostem byl aktuální svazek kroniky obce Vesec, dílo asi nejlepší současné kronikářky Sobotecka paní Marie Šimůnkové, která přivezla i bohaté přílohy ke kronice (fotografie, výstřižky, drobné tisky).

Druhou největší skupinou kronik byly kroniky školní. Se změnami názvů přibývaly i svazky předchůdců dnešní Základní školy v Sobotce. V okresním archivu jich je uloženo a bylo vystaveno 14 (zápisy od roku 1843), ten 15. se nyní se vzácným porozuměním pí ředitelky Jany Knapové píše (pí učitelka Drbohlavová). Navíc se líbila i kronika školního literárního kroužku a jediná kronika pionýrského oddílu. Zaujala i kronika zachycující život dávno zrušené školy v Lavicích do r. 1940. Sobotecká mateřská škola se na výstavě pochlubila 4 krásnými svazky kroniky, vedené od založení školy dodnes.

Z kronik úředních se podařilo na výstavu získat jen kopii zápisu kroniky ze soboteckého nádraží, kterou pořídil po 2. světové válce přednosta Václav Žoha a je uložena v Praze v Národním archivu.

Jako další druh jsme představili kroniku soboteckého děkanství, kterou začal psát děkan František Matějovič Vetešník podle biskupského nařízení, jež vlastně kopírovalo zmíněné guberniální nařízení z r. 1835. Je silná, dodnes má ještě nepopsané stránky. Navíc nám pan děkan Zdeněk Maryška zapůjčil i farní kroniku z Libošovic.

Velkou skupinu na výstavě tvořily kroniky spolkové. Některé jsou nyní již také v okresním archivu (kronika Muzejní společnosti 1926–1933, krásně vedená ředitelem Josefem Knoblochem, 2 svazky kroniky Městské knihovny Fráni Šrámka s četnými přílohami z let 1975–1998), další jsou v majetku spolků. Zapůjčili je ochotně hasiči (2 svazky od r. 1998), baráčníci (2 svazky od r. 1955), včelaři (kronika z let 1986–1997), pěvecký spolek Bendl (zápisy z let 1994–2001), Sokol (1 svazek) a zvláště myslivci, kteří se díky panu Vladku Macounovi pochlubili 7 krásně psanými a zdobenými svazky z let 1941–2016. Vystaven byl i 2. svazek *Pamětnice divadelních ochotníků* od r. 1901, dopsaný Františkem Staškou do r. 1965. Některé spolkové kroniky zachránili také jednotlivci – např. pan Jan Žofka zachoval kroniku skautského loutkového divadélka v Sobotce, pan Josef Jirků 2 kroniky složek místního JZD.

Velkou pozornost budily soukromé kroniky. Především jsme viděli čtyřsvazkovou kroniku soboteckého lékárníka PhMr. Jaroslava Macouna z let 1912–1933. Velmi zajímavá je i rodová kronika Dolenských, zapůjčená díky ochotě Radky Novákové-Dolenské a rodiny Libora Dolenského. Přepis staré rodové kroniky rodu Rulcova, pořízený pro každou větev rodu, zapůjčila pí Hana Rulcová. A pan Josef Jirků se pochlubil svým rodopisným bádáním a přepisy farní kroniky a obecní pamětní knihy z Markvartic.

Byla to krásná a nečekaně velmi úspěšná akce. Na výstavě se sešlo 69 svazků kronik. Mohlo jich být ještě víc, kdyby některé nebyly zničeny (v nejlepším případě jsou nezvěstné). Již dlouho se postrádá např. kronika Maštálkovy hasičské župy, kronika učitelského spolku Budeč, stará kronika pěveckého spolku Bendl, kronika četnické stanice, kroniky skautské, další pionýrské, kroniky brigád socialistické práce, kronika Spyšové, psaná naposledy Jaroslavem Kučerou, kronika Kdanic, kterou psal Josef Linka atd. Vystaveny nebyly ani kroniky Recitačního studia Šrámkova

domu, další kroniky Sokola – a nevíme, zda si kroniku vedli či vedou fotbalisté, Jezdecký klub a jiné organizace, spolky a jednotlivci, které či kteří na naši výzvu nereagovali.

V každém případě to byla výstava úspěšná a spolu s besedou vzbudila živý zájem o kroniky a činnost kronikářů. Kéž by jich přibývalo a jejich zásluhy byly náležitě oceňovány! Vždyť to byl hlavní záměr pořadatelů výstavy.

Na závěr děkuji co nejupřímněji všem, kdo kroniky vedou, a všem, kdo se o jejich výstavu zasloužili – v prvé řadě Mgr. Karlu Chutnému (trávil v Sobotce celý den) a knihovnici Magdě Šrůtové, kteří výstavu zajistili a instalovali. A samozřejmě i všem, kdo na ni a na podvečerní besedu přišli. S radostí jsem proto mohl na závěr oznámit, že pro období 2017/2018 chystáme – inspirováni nedávným cyklem České televize – další zajímavou akci, sérii přednášek o šlechtických rodech na Kosti a v našem okolí pod názvem *Modrá krev Sobotecka.*

Karol Bílek

Výstavu kronik v sále spořitelny v Sobotce zahájili Karol Bílek a Karel Chutný. Foto Lubor Jenček.

RECENZE LITERATURY A BIBLIOGRAFIE

***Rocznik Jeleniogórski: pismo regionu Karkonoszy.* Tom XLVIII. Jelenia Góra: Towarzystwo Przyjaciół Jeleniej Góry, 2016. 387 s. ISSN 0080-3480**

Ani letos nemůžeme pominout záslužnou edici jelenohorské vlastivědné produkce, jež již dospěla do 48. ročníku. Člení se do osmi oddílů, v nichž je 8 článků, 4 příspěvky s archivní tematikou, 3 materiály a vzpomínky, 5 zpráv, 4 nekrology, 5 recenzí a 1 kronika. Jak je naším zvykem, připomeneme zde alespoň ty, které se buď dotýkají Čech, nebo by mohly být pro naše historiky zvlášť podnětné.

K těm prvním nepochybně patří studie Daniela Wojtuckého *Rozsudky pražského apelačního soudu v kriminálních záležitostech pro soud v Jelení Hoře ve 2. polovině 17. století a v 1. polovině 18. věku* (s. 54–64). Na 29 příkladech z Jelení Hory v letech 1698–1740 ukazuje mechanismus odvolacího řízení, provinění a příslušné tresty. *Polonika a silesiaka uchovávané ve fondech Národního archivu v Praze* popsal Roman Stelmach (s. 128–162). Formou regestů jsou zpřístupněny dokumenty uložené ve fondech a sbírkách: Česká dvorská kancelář, Sbírka rukopisů I a II, České gubernium – guberniální listiny, popř. Lužické spisy. *Inventář fondu Krkonošský spolek (Riesengebirgsverein), uloženého v jelenohorské pobočce Státního archivu ve Vratislavi*, publikoval Ivo Łaborewicz (s. 163–188). Poměrně rozsáhlý fond (161 archivních jednotek, 2,30 bm) je často badatelsky využíván, vedle organizačně správních písemností, dokumentace k stavbě turistických cest a chat obsahuje pozoruhodnou sbírku původních archiválií týkajících se Krkonoš z let 1542–1942. Kartografická díla a knihy spolku jsou dislokovány v mapové sbírce a příruční knihovně archivu.

Z těch inspirativních textů bychom rádi uvedli aspoň následující: *Zemědělská výrobní družstva v kamenohorském okrese v letech 1950–1957* od Karoliny Pawlikovské – v první části své studie na s. 87–108 se věnuje jejich organizaci a podmínkám činnosti a je celkem pochopitelné, že trpěla stejnými problémy, jako naše JZD. Univerzitní profesorka Anna Bidwell zachytila spíš jako pamětnice než historička vývoj malé krkonošské vesnice Przesieky ve stati *Aby Przesieka nebyla „dírou", ale místem pro rekreaci: tři desetiletí v jejím životě (50.–70. léta),* s. 109–128. Jde o poučnou mikrosondu do soudobých dějin, s nimiž si při psaní monografií měst a obcí nevíme příliš rady. Jediný dokument z archivního fondu Městský soud Jelení Hora se stal Marcinu Bukałovi příležitostí k připomenutí vyvraždění polských důstojníků v ruské Katyni – jde o *Poslední dopis ppor. Zygmunta Władysława Jaworowského z Kozielska* z února 1940 (s. 189–198), který použila jako důkaz k úřednímu prohlášení svého muže za mrtva pozůstalá vdova. Ředitel Přírodovědného muzea Stanisław Firszt nás v článku *Výsledky úvodního šetření ohledně rozchvácených sbírek rodu Schaffgotschů* (s. 199–210) seznamuje s okolnostmi a důsledky poválečných osudů unikátních kolekcí, jež se dostaly do téměř dvou set institucí – archivů, muzeí, knihoven; nově zařizované muzeum v Teplicích se je pokusí vypůjčit nebo získat alespoň jejich fotokopie. Poválečných dějin Jelení Hory se týkají také čtivě zachycené vzpomínky univerzitního profesora Bruna Lesława Imielińského *Ve svém životě jsem přebýval nejkratší dobu v Jelení Hoře, ale je to moje město* (s. 211–235). Unikátní je také příběh Władysława Stasieńko *Jak jsem „vyháněl" Němce z Jelení Hory a jiné hříchy mládí* (s. 236–246). Autorovi bylo tehdy 8–9 let, přesto zachytil hlavní rysy konce války a obnovy mírového života velmi živě a podrobně. Drobným památkám se věnují Ullrich Junker – *Mariánský sloup u katolického kostela sv. Pankráce a Erasma v Jelení Hoře* (s. 263–267) a Bartosz Wójciakowski – *Dě-*

jiny mostu sv. Jana Nepomuckého na řece Bobr v Jelení Hoře (s. 268–278). Je zajímavé, že socha českého světce zdobila most již od r. 1709, ale v r. 1884 byla evangelickými obyvateli přesunuta na jiné místo, do blízkosti kostela sv. Pankráce a Erasma. Nakonec se dovídáme o udělení Kulturní ceny Slezska za rok 2016 Julitě Izabele Zaprucké, ředitelce Městského muzea „Dům Gerharta Hauptmanna" v Jelení Hoře-Jagniątkowě.

Následují výroční zprávy různých kulturních institucí, mezi nimiž nechybí ani Státní archiv ve Vratislavi – pobočka v Jelení Hoře z pera vedoucího Ivo Łaborewicze. Archiv má 787 fondů, které zaujímají 2 502,4 bm, rezerva pro přírůstky činí ještě asi 600 bm. V archivu pracovalo osm zaměstnanců, z toho pět archivářů. Ze čtyř nekrologů vzpomeňme alespoň dva – preláta Jerzyho Gniatczyka od Ivo Łaborewicze a zasloužilého geografa Dolního Slezska Krzysztofa R. Mazurského od Grzegorze Pisarského, s pečlivou bibliografií. Recenzní část se podrobně věnuje *Fotografům Krkonoš od počátků fotografie po současnost* od Jiřího Dvořáka. Sborník tradičně uzavírá *Jelenohorská kronika 2015* Czesława Margase.

Ivo Navrátil

NODL, Martin. *Středověk v nás*. Praha: Argo, 2015. 311 stran. ISBN 978-80-257-1576-5.

Již samotný název knihy Martina Nodla, jednoho z našich předních odborníků na pozdní období středověku, jistě leckoho zaujme. A právem. Jedná se o něco jiného, než na co jsme u klasické odborné literatury zvyklí. Pomocí různých témat ze všedního života je zde na 311 stranách poutavým způsobem přiblížena společnost (zejména – nikoli však pouze) pozdního středověku, a to s velkou komplexností.

Jak již sám název napovídá, autor se snaží upozornit na to, v čem se současnost shoduje nebo naopak liší od poměrů ve středověku. Přináší tak řadu zajímavých postřehů, jako je srovnání možností a ochoty cestovat a stěhovat se (s. 22–23). Zde jistě překvapí, že například měšťané se stěhovali (zejména v rámci své aglomerace) častěji, než se v průměru stěhujeme my s našimi možnostmi dnes.

Určitě oproti převládajícím představám zaujmou tvrzení o poměrně vysokém procentu starších osob v populaci (přes 15 % bylo starších šedesáti let – s. 19), nebo početné pouze jednogenerační domácnosti (kolem 20 % – s. 20). Trochu diskutabilní by mohl být pohled např. na vyšší věk, ve kterém se zejména muži ve středověku ženili a který je takřka totožný s naší dobou (kolem 30 let – s. 20). Diskutabilní není věk samotný, ale spíš to, jestli se v tomto případě jedná skutečně o něco, co přetrvává od středověku, tedy jestli se jedná o část „středověku v nás", jak uvádí autor, nebo, vzhledem k tomu, že obecný trend ženění se ve vyšším věku byl přerušen (minimálně za minulého režimu s jistým časovým přesahem i přes rok 1989), jestli se spíš nejedná o jistou cykličnost tohoto jevu na základě sociálně-politické situace. To ale jistě záleží víc na úhlu pohledu, který této informaci na zajímavosti rozhodně neubírá.

V některých pasážích kniha více rozebírá soudobou situaci, což není nikterak na škodu. Pouze publikaci posouvá z klasické mediaevistické literatury k literatuře sociologické. Někdy i v úvodu, ale pravidelně v závěru kapitol se autor snaží o reflexi dnešních poměrů v probíraném „středověkém" tématu a dává tím mnohé podněty k zamyšlení – vztah zbytku společnosti ke starým lidem (s. 58, 81–82), pohled a přístup k instituci manželství (s. 83, 102) či přístup veřejnosti i státu k výrobě a konzumaci piva (s. 177, 188), kde čtenář může zjistit, že v určitých ohle-

dech byl středověk dokonce benevolentnější než dnešní doba.

Velice aktuálním tématem v poslední době je také otázka nacionalismu, kterou Martin Nodl rozebírá na s. 156–176, přičemž při zajímavém zhodnocení pramenů 14. a první poloviny 15. století nachází prvky moderních nacionalistických názorů („moderní" na základě povědomí o jazykové a kulturní sounáležitosti) ve společnosti již v této době, nikoli až v 19. století, jak se obvykle pro nacionalismus uvádí. K tomu by se snad dalo jen připomenout, že nacionální tendenčnost můžeme najít např. i v Kosmově Kronice Čechů. Když pomineme známou epizodu o volbě biskupa v roce 1068, kde se měli čeští předáci postavit proti navrhovanému německému „kandidátu" Lancovi, neboť zde se nejspíš odráží kronikářova antipatie vůči Vratislavu II., navíc patrně spojená s úctou k řádu danému starší osobou (Jaromíra k církevní dráze předurčil jejich společný otec Břetislav I.), Kosmas velice důsledně ve svém díle zdůrazňuje jiný než český původ (zpravidla německý). A byť náš nejstarší kronikář rozlišoval zřejmě více na základě geografické odlišnosti než jazykové, z některých narážek je znát, že měl na mysli i sociální a ekonomické důvody, což je rovněž klasické i pro tzv. moderní nacionalismus. Je tedy nasnadě, že nacionální postoj bude v českých zemích zřejmě z doby ještě starší, než z přelomu 13. a 14. století, jak uvádí Martin Nodl (s. 157).

Jelikož i pro pozdní středověk v našich zemích není příliš pramenů, které by umožňovaly detailní analýzy jednotlivých aspektů každodenního života lidí 15. století, využívá autor v hojné míře studie, které vychází z poměrů obsažených v pramenech anglické, francouzské, severoitalské i německé provenience. To pochopitelně může vyvolávat polemiky, do jaké míry je možné vztahovat tamní situaci na české prostředí. Vzhledem k tomu, že země Koruny české byly stejně jako výše vyčtené státy součástí latinského kulturního okruhu a díky lucemburským panovníkům vstupovali do pozdního středověku na poměrně vysoké úrovni společenského a politického vývoje, lze soudit, že to určitě bez větších problémů možné je. Navíc tím Martin Nodl zpřístupňuje závěry těchto mnohdy pro běžného čtenáře špatně dosažitelných zahraničních publikací.

Celá kniha je tak vlastně syntézou, která vychází z mnoha studií, díky čemuž již sama o sobě čtenáře nezatěžuje přívalem jmen, dat a dlouhých odkazů na prameny (to z velké části suplují odkazy na zmíněné podrobné studie, ze kterých pak práce čerpá a které shrnuje). To z ní činí vhodnou publikaci i pro široké pole laických čtenářů, kterým předkládá celistvý obraz středověké společnosti, jenž má mnoho lidí do značné míry zkreslený či pokřivený romantizujícími představami, které mají často svůj původ v krásné literatuře a v dnešní době ještě častěji ve filmové tvorbě. Neznamená to však, že v této knize není zmíněno nic konkrétního a pramenně doložitelného. Na podporu svých názorů autor průběžně čtenáři předkládá zmínky z nejrůznějších pramenů, ovšem v míře nikterak nadbytečné, ale naopak vyvážené, kdy tyto vsuvky text celkově vhodně doplňují, stejně tak jako otištěná dobová vyobrazení, která čtenáři přibližují pozdně středověkou ikonografii.

Navíc celá publikace je prodchnutá mnohými srovnáními mezi středověkem, novější historií a současností, což nabízí velké množství inspirací k zamyšlení nad aktuální společensko-politickou situací (poměry ve vysokém školství – s. 31, korupce státních úředníků – s. 30 a mnohé další), což jistě čtenáři rovněž ocení.

Jiří Sajbt

BEHEIM-SCHWARZBACH, Max. *Tyrolczycy na Śląsku: najmłodsza kolonia wiary ewangelickiej w Prusach*. Bukowiec: Związek Gmin Karkonoskich, 2017. 64 stran. ISSN 2449-741X

K 180. výročí příchodu tyrolských náboženských exulantů (inklinantů) z Zillerthalu v Alpách do Mysłakowic (něm. Erdmannsdorf) v Krkonoších vyšla zajímavá publikace, připomínající tuto událost.

V sérii historických sešitů (Zeszyty Historyczne – 4/15), vycházejících v sídle Związku – v paláci Bukowiec, ji do tisku připravil pracovník zařízení Krzysztof Tęcza. Do polštiny z němčiny přeložila Zuzanna Kujat.

Po úvodu, věnovaném životnímu medailónu místního učitele a vlastivědného pracovníka v Mysłakowicích Emila Pyzika, následuje vlastní text, jehož originál v němčině vyšel ještě „za tepla" roku 1875 po exodu roku 1837, tedy po osmatřiceti letech. Dočteme se o událostech, které předcházely odchodu exulantů z jejich vlasti v Tyrolsku a o složitosti jednání s úřady monarchie, přestože od vydání tolerančního patentu císařem Josefem II. v roce 1781 uplynulo mnoho let. Po nabízené možnosti usazení v okrajovém území monarchie v Sedmihradsku přichází na řadu protestantské Prusko. Prostý řemeslník Johann Fleidel jedná v Berlíně úspěšně s králem Fridrichem Vilémem III., jenž má svou letní rezidenci v paláci v Mysłakowicích.

Tam nacházejí *Tyrolczycy* nový domov za podpory *šedé eminence* hraběnky Frederiky von Reden z Bukowce. Přesun víc jak čtyř stovek osob a jejich usídlení, provedené s příslovečnou pruskou organizační důkladností a finanční podporou, až udivuje. Mimoděk se nám vtírá na mysl zcela jiný průběh několika vln exulantů, proudících z českých zemí, které se neobešly bez tvrdého stíhání a násilností. Ať už jde o dobu bělohorskou nebo krátce po ní s útěky poddaných pro víru přes Krkonoše do Slezska, nebo o tajné nekatolíky v 18. století, hledající azyl u pruského krále Fridricha II. Překlad knížky o Tyrolčících vezmeme rádi do ruky při návštěvě areálu bývalého královského sídla v Mysłakowicích s palácem (dnes škola a parčík s pomníkem Johanna Fleidla) a několika domy původních obyvatel, které nezapřou vzory z původní domoviny v Alpách. Stránky textu jsou proloženy historickými barevnými a černobílými reprodukcemi a rytin, povětšině ze sbírky Emila Pyzika.

Publikace vyšla jako doprovodný text dvoudenního sympozia, konaného ve dnech 16. a 17. září 2017 v paláci v Bukowci se zajímavými přednáškami k výročí a k činnosti hraběnky von Reden. Škoda jen, že zde nezazněly též informace o sice epizodním, ale nicméně zajímavém hraběnčině vztahu k Čechám (například návštěvy Janských Lázní). Samotná hraběnka a její palác poskytly také sice krátkodobý, ale pro jeho osobu důležitý pracovní útulek Františku Ladislavu Hekovi, jehož život se stal volnou předlohou pro Jiráskovu kroniku *F. L. Věk*.

František Jirásko

HEŘMÁNEK, Pavel. *Jan Amos Komenský a Kristina Poniatowská: učenec a vizionářka v době třicetileté války*. Vydání první. Praha: NLN, 2015. 215 stran. Knižnice Dějin a současnosti; 58. svazek. ISBN 978-80-7422-287-0

Pavel Heřmánek se ve své práci zabývá dvěma významnými osobnostmi z období třicetileté války, a to šlechtičnou polského původu Kristinou Poniatowskou a českým spisovatelem, filozofem a biskupem Jednoty bratrské Janem Amosem Komenským. Zkoumá tak dvojici pobělohorských evangelíků, jejíž osudy se protnuly v podkrkonošské Horní Branné.

Kristina Poniatowská je známá jako vizionářka, která měla na konci dvacátých let 17. století několik desítek prorockých vidění, v nichž jí měla být vyjevena budoucnost církve. Šlechtičnu známe zejména díky Janu Amosovi Komenskému, který Kristininy vize zaznamenal. Obě osobnosti jsou tím pádem úzce provázané a každý badatel, který se chce zabývat osudy Poniatowské, musí zohlednit i roli Komenského v jejím příběhu. I když by autor chtěl šlechtičnu vymanit z Komenského stínu, ví, že to půjde jen částečně. Kniha je tak příběhem obou těchto postav našich raně novověkých dějin. V centru autorovy pozornosti přitom nestojí osobní vztah Komenského a Poniatowské, jak by název napovídal, ale zejména otázka proroctví, která je spojovala. Poniatowská je tak v tomto příběhu původkyní vizí. Komenský je tím, kdo vize zaznamenal a zevrubně se jimi zabýval ve svých spisech.

Sledovaná dvojice se seznámila v Horní Branné roku 1627. Kristinu poslal do Podkrkonoší z ne zcela zřejmých důvodů její otec. Komenského, ukrývajícího se již nějakou dobu ve východních Čechách, zavedly do Branné právě vize, jež u Poniatowské, pobývající na tamním zámku, propukly. Komenský se zde stal svědkem nevšední podívané. Mladá šlechtična měla sérii prorockých vidění, přičemž to první se mělo dostavit poté, co spatřila kometu nad branským zámkem. Následovaly další záchvaty spojené s vizemi, jež měly vždy obdobný průběh. Pronásledovaná evangelická církev, kterou Kristina během vizí ztělesňovala, v nich byla líčena veskrze pozitivně, katolická církev naopak jako spolek bezbožníků, jenž bude nakonec vyvrácen. Námět vizí se tak do značné míry odvíjel od tehdejší napjaté politicko-náboženské situace.

Rozboru Kristininých zjevení věnuje Pavel Heřmánek velkou pozornost a zkoumá je z různých úhlů pohledu, ať už z hlediska tělesných projevů, které je provázely, či z hlediska jejich obsahu. Vize Poniatowské zároveň zasazuje do širšího kontextu. Sledovaná šlechtična totiž nepředstavovala se svými záchvaty nic ojedinělého. Prorocká zjevení lze, jak autor upozorňuje, označit za určitý fenomén, který byl typický i pro širší pobělohorský evangelický exil, potažmo pro protestantismus.

V té části knihy, v níž jsou rozebírány reakce na vidění Poniatowské, se Heřmánek dostává blíže k osobnosti Jana Amose Komenského. Názor českého myslitele na Kristinina proroctví byl veskrze pozitivní a o jejich pravosti nepochyboval. Dostával se tak do rozporu s jinými učenci té doby, zejména s lékaři, kteří extatické stavy, do kterých se Poniatowská dostávala, přičítali jejímu ne zcela dobrému zdravotnímu stavu. V závěrečné kapitole se autor zevrubněji věnuje Komenského názorům na proroctví a obecně jeho myšlenkovému světu. V centru pozornosti tak stojí některé Komenského spisy pojednávající o mesianismu či chiliasmu.

Knihu Pavla Heřmánka lze označit za kvalitní odbornou studii, která přispívá k poznání dosud ne zcela probádaného tématu našich raně novověkých dějin. Kniha má logickou strukturu a je psána čtivým jazykem, občas čtenáře ruší jen velké množství citací vložených do textu. Kladně lze hodnotit přílohy zahrnující tabulku s popisem jednotlivých vizí Poniatowské, ve které je celá problematika přehledně sumarizována. Drobnou výhradu lze mít k názvu práce, na jehož základě čtenář očekává, že se dozví více o vztahu dané dvojice, ústředním tématem je ale spíše problematika prorockých vidění jako taková. Publikaci by tak prospěl výstižnější podtitul. Přesto lze knihu doporučit, a to především těm zájemcům o regionální historii, kteří by se rádi dozvěděli, co se vlastně na hornobranském zámku na přelomu let 1627 a 1628 odehrálo.

Lenka Vejnarová

***Kacanovy: ve stínu lesa a na slunných stráních*. Red. Pavel Jakubec a Jaroslav Egert. Kacanovy: obec Kacanovy, 2016, 320 s. ISBN 978-80-260-9804-1**

Asi málokterá regionální publikace udělala prostým čtenářům i odborníkům tolik radosti jako tato, nezvyklého formátu 170 x 240 mm. Snad jediný problém jsem měl s jejím titulem: mám užívat podobu titul a podtitul (*Kacanovy. Ve stínu lesa a na slunných stráních*) nebo patří všechna tato slova do titulu (*Kacanovy ve stínu lesa a na slunných stráních*)? Nevím, grafik Stanislav Dlouhý užívá různé velikosti a typy písma bez interpunkce. Rozhodněte sami.

Za vznik knihy se obvykle vyslovuje chvála na konci recenzní zprávy, já s ní však chci začít. Je totiž úctyhodným činem, když se maličká obec rozhodne vydat k 500. výročí první psané zmínky jubilejní sborník. Ještě úctyhodnější je, že nespoléhá na vlastní síly (kronikář apod.), ale dokáže nadchnout pro tuto myšlenku zkušené pracovníky z okresních a krajských zdrojů. A když si tito muzejníci, archiváři, památkáři, knihovníci a další odborníci postaví do čela výborného a přísného redaktora, je úspěch již předem zaručen.

Nevím, kdo všechny tyto předpoklady dokázal promyslet a realizovat, zda pan starosta Michal Nožička a obecní zastupitelstvo nebo pan inženýr Jaroslav Egert. Počet spolupracovníků otištěný na stranách 318 a 319 je úctyhodný. Někteří psali, další fotografovali, zapůjčili své materiály nebo třeba jen vzpomínali či jinak pomohli. Ale ještě větší dojem jsem měl po zhlédnutí strany 317. Je na ní skupinová fotografie současných obyvatel obce: 8. května 2016 se před Kopicovým statkem sešlo 166 lidí a jeden pes. Z 218 občanů zde bydlících! Tři čtvrtiny obce! V neděli odpoledne, bez jakéhokoliv nucení či slibů! Jen proto, že mají svou obec rádi.

Kniha je to skutečně povedená. Obvykle podobné sborníky začínají přírodou kraje, představí nám krajinu, rostlinstvo a živočišstvo. Zde tento oddíl zpracovaný Zdeňkem Mrkáčkem najdeme (kromě Prostředníkových přírodních podmínek) až v závěru – snad jako třešničku na dortu.

Začíná se pěkně od Adama, tedy od pravěku. Zde dostal slovo Jan Prostředník z turnovského muzea. Na pouhé 24 stránky se mu vešel nejen hutný text provázející nás okolím Kacanov od mladší doby kamenné po počátek 17. století, ale i 106 poznámek, dokumentární fotografie, kresby a plánky.

Následuje několik historických příspěvků, o které se podělili Pavel a Zuzana Jakubcovi, David Marek a Jaroslav Egert. Poučíme se zde o dějinách obce, o jednotlivých existujících i zaniklých osadách a jejich domech a obyvatelích, o dávných drobných hradech a hrádcích v nejbližším okolí (Radeč, Kavčiny). Je zaznamenán stavební vývoj, popsány některé památky. Pozornost je věnována i známým osobnostem s důrazem na odbojovou činnost za 2. světové války, zvláště na skupinu kolem Vladimíra Krajiny. Vývoj je zachycen až do současnosti a vrcholí udělením obecního znaku a vlajky roku 2010. Na závěr této části je připojen přehled všech obecních starostů od roku 1850 (včetně fotografií většiny z nich) a tabulka vývoje počtu obyvatel a domů z let 1788 – 2016.

Přechodem k dalšímu oddílu je studie Zuzany Jakubcové o zaniklých osadách na území obce, v níž autorka shromáždila nesmírné množství údajů a také zpřesnila závěry starších pisatelů. Nechybí množství místních a pomístních jmen. Ožívají před námi dějiny Radče, Konic, Bukoviny, Nouzova, Čírkovska, Babin, Vrchů a Podháje.

Další část sborníku je věnována kulturní historii, památkám a národopisu. Začíná jak jinak – obšírnou kapitolou o Kopicově statku. V příspěvku Pavla Jakubce a Jaro-

slava Egerta sledujeme osudy stavby i jejích majitelů prakticky od berní ruly do současnosti s důrazem na činnost lidového umělce Vojtěcha Kopice a jeho sochařské a kamenické dílo, které je na závěr přehledně popsáno.

Navazující stať Pavla Jakubce je věnována dalším drobným památkám v obci a okolí. Opět řada nových přesných údajů o kapličkách, plastikách, zvoničkách, křížích, pomníkách, pamětních deskách a datačních nápisech, zakončená pohledem na dílo dalšího lidového umělce Arnošta Žaluda. Lidovým stavbám se se zanícením věnuje Tereza Konvalinková a popisuje nejvýznamnější z nich.

V dalším oddíle sleduje David Marek vývoj místní školy, její zoufalý stav v 19. století a charakterizuje činnost jednotlivých učitelů od roku 1875 až po uzavření školy po stoleté existenci. Následné fotografie učitelů jsou provázeny jejich biografickými hesly – ovšem ta hodně opakují fakta ze základního textu.

Zajímavé je nahlédnutí do spolkového života v obci (Jaroslav Egert – Iveta Melíšková). Velmi dobře jsme seznámeni s činností Čtenářské besedy, Spolku divadelních ochotníků Tyl, Sokola a Sboru dobrovolných hasičů (s přehledem funkcionářů a provedených zásahů); stručně je zaznamenána činnost Československého červeného kříže a odboru Národní jednoty severočeské; další spolky, o jejichž činnosti není dostatek zpráv, jsou uvedeny jen jmény. Naopak jsou uvítány bohaté aktivity současného spolku Radosti. Následně jsou zhodnoceny i podmínky turistického dění včetně historie známého místního Řezníčkova penzionu Králíček. V této souvislosti je připomenut prázdninový pobyt spisovatele Karla V. Raise roku 1910 a tvorba malíře Františka Bílka, který v obci žil za 2. světové války. Kulturní problematice se věnují i články Jaroslava Kříže (*Obec ve filmu, Ústní lidová slovesnost v Kacanovech a okolí*).

Na závěrečných stránkách přibližuje Jaroslav Egert rovněž vývoj zemědělské výroby v Kacanovech od konce 19. století a nezapomněl ani na historii kacanovského mlýnu, založeného roku 1861 a uzavřeného o 80 let později.

Kromě textové stránky je třeba vyslovit velké uznání i grafické podobě knihy. Mile překvapí velké množství černobílých i barevných fotografií, reprodukcí archivního materiálu, map a plánků. Jsou to často vzácné letité snímky, ale kvalitně zpracované a tištěné (Zaplatílkova tiskárna ve Vesci). Další fotografie, filmy a videa najde zájemce na připojeném DVD.

Vytýkat knize není co. Snad jen dvě stránky *Kde se vzali Trosberkové* (180–181) mohly být včleněny do dějin obce stejně jako dlouze popsaná *Vražda taxikáře* (s. 124–125). Překlepy a tiskařské prohřešky se nevyskytují; z věcných chyb je snad jediná: historik Jaroslav Čechura byl přejmenován na Josefa (s. 62, 178).

Všem, kdo se o vznik této příkladné monografie obce zasloužili, je nutno vyslovit veliké uznání a poděkování.

Karol Bílek

VALENTA, Aleš. *Grauparova mapa velkostatku Jilemnice.* Vrchlabí: Správa KRNAP, 2016. 176 stran. ISBN 978-80-7535-023-7

Grauparova mapa již roky nevisí na schodišti jilemnického zámku, přesto se neztratila z povědomí veřejnosti zajímající se o minulost Krkonoš. Je to jedno z nejzajímavějších kartografických děl z našeho regionu, tudíž není divu, že se dočkalo své samostatné monografie po Globicově mapě (GLOBIC, Samuel, Karel Kuchař, Ondřej Roubík, Emil Flégl. *Mapa královských lesů východních Krkonoš 1668: Faksimile mapy Samuela Globice z Bučína.* Praha: Státní sbírka mapová ČSR, 1949, [6] s., 4 s. čb. obr. příl.) a tzv. Hüttelově

mapě, správně nejspíš mapě Jiříka z Řásné (BARTOŠ, Miloslav, Pavel Klimeš, Jiří Louda. *Nejstarší obrazová mapa Krkonoš.* 1. vyd. Vrchlabí: Správa KRNAP, 2012. 60 s. ISBN 978-80-86418-92-6). Protože badatelé zabývající se historickou kartografií byli pracovně vytíženi, oslovil vydavatel s tímto úkolem A. Valentu, coby autora s nepopiratelnou erudicí pro hospodářské dějiny barokní doby a se vztahem k regionu. Vznikla objemná publikace, která rozhodně není pouhým přetiskem mapy, nýbrž spíše studií o ní, době a okolnostech vzniku i jejím autorství a autorovi.

Valenta není historický kartograf a ani se tak nesnaží v publikaci vystupovat, nýbrž historik. Toto konstatování není hodnocením, nýbrž dílčím vymezením metody, s jakou k edici Grauparovy mapy přistoupil. Kapitoly věnující se hospodářským dějinám, popisu panství, osobě Jana Antonína Graupara a jeho působení na Jilemnicku, ovšem včetně jeho kartografické práce, sahají až na stranu 67. V této části je autor suverénní. Přínosná jsou zejména původní zjištění ze života A. Graupara, byť se ani tentokrát nepodařilo zjistit přesné datum a místo narození této zajímavé osobnosti. Merita věci se netýká drobná chybka, jíž je označení Karla Harracha (1570 – 1628) za švagra Albrechta z Valdštejna. Ve skutečnosti byl jeho tchánem. Valdštejnovým švagrem tak byl následně zmiňovaný Ota Bedřich (1610-1639), první příslušník rodu, který získal majetky v Krkonoších. Obdobně okrajové je nepříliš šťastné použití místního názvu Hertvíkovice v poznámce 28, vážící se ke straně 16. Původní dokument tento tvar místního jména sice obsahuje, avšak ve skutečnosti se jedná o obec Herlíkovice. Bez vysvětlení tak snadno může dojít k záměně s dnešními Hertvíkovicemi, které se skutečně v Krkonoších nacházejí, avšak leží nedaleko Trutnova.

Velký objem práce odvedl autor i při popisu a charakteristice Grauparovy mapy. Ten však nezačíná na s. 67, jak je uvedeno v obsahu, nýbrž na s. 68. Při velikosti mapy (199,5 x 355 cm) a bohatství obsahu je logické, že v této části nalezneme více nepřesností či omylů. Neztotožňuji se s autorovým konstatováním na straně 71, že Grauparovo vyobrazení významných budov je věrohodné. Například jen ve Vrchlabí je klášter zakreslen jako monolitický blok, kdežto zámek jako čtyřkřídlá budova s nádvořím, tedy opačně. Stejně tak kaple na Sněžce je zobrazena jako čtyřboká, přičemž vždy byla válcová. Oba příklady sice nejsou přímo z území velkostatku Jilemnice, jen z bezprostředního sousedství, ale nelze je ignorovat. Velmi záslužná je kompletní edice i překlad všech kartuší s legendou mapy. Autor se také pokusil lokalizovat položky v legendě zobrazené. Stav dochování mapy mu to však neumožnil zcela. Těžkým úkolem byl převod více než stovky toponym z historické němčiny do současné češtiny, a to zejména v případech, kde se zobrazené objekty nedochovaly či se je nepodařilo lokalizovat. Je proto dobře, že na s. 83 autor osvětluje, jak postupoval a z čeho vycházel. Novotvary a sporné případy pak v edici odlišil graficky. Autor pochopitelně nemohl celou dobu pracovat s originálem, byl odkázán po většinu času na různé její reprodukce včetně starších fotografií Z. Feyfara. Snad tomu lze přičíst drobné nepřesnosti. Na s. 86 je například popis k lokalitě označené (M) uveden ve formě *Siebdichführ*, ačkoli i z pozorného pohledu na reprodukci v publikaci je patrné, že skutečně jde o *Siehdichführ*. Obdobně drobná nepřesnost se nachází na s. 92, kde u položky Ae má být *Krucher* místo *Kruecher*, jak napovídá i počet liter. Na stejné straně a s ní související s. 136 u položky Af bych nečetl *Obornik Druhey*, nýbrž *Obornik Hrubey*. Odpovídá tomu i zobrazovaná situace v terénu, kde jednak chybí jakýkoli Oborník První a dotčená vodní plocha byla skutečně v Kruhu největší. Čtenář si ovšem může

udělat vlastní názor díky kvalitní reprodukci originálu v publikaci. Podobně na s. 110, kde bych položku 77 četl spíše jako *Koeβl Friedrichs Bauden* a nikoli jako *Koschl Friedrichs Bauden*. Na s. 112 bych pak v položce 96 nečetl *Brebl Mühl*, ale prostě *Breth Mühl* – tedy pila. Na téže straně a na s. 136 pak položka 114 není *Na Wikowsku*, resp. *Na Víkovsku*, nýbrž *Na Wlkovsku*. Pomístní jméno Vlkovsko je dosud živé. Jiný názor mám také na položku E na s. 86, kde autor rozvíjí zkratku *Forderen Bau[en]*. Správnější bych viděl *Bau[den]*, čemuž mimochodem odpovídá i autorův překlad Přední Boudy. Originální formulace položky (ZZ) na s. 88 je opravdu zapeklitá a překlad do češtiny pak dopadl ještě nepřehledněji. Jako výstižnější bych proto viděl znění: *Mříčenské grunty, které byly roku 1753 přiděleny dědičně sedlákům z Víchové náhradou za jejich grunty zrušené kvůli vrchnostenské železárně.* Tomu by pak odpovídalo i srovnání s položkou X, kde však zase v překladu, na rozdíl od německého znění, chybí název lokality Arnoštov. Jinde se jedná o vyložený nesoulad přepisu německého znění s českým překladem, jako na s. 90 u položky QQ, kde je *Binders Wohnung* přeložen jako byt koláře, místo bednáře. Nemusí však jít o triviální chybu, ale o pozůstatek různočtení velmi poškozeného originálu, jak napovídá pohled na reprodukci na protější straně.

Obtížným se v některých případech ukázalo správné přiřazení jednotlivých položek z legendy k často špatně čitelným značkám v mapě. Mnohde se dnes jedná jen o červené skvrnky. S tímto obtížným přiřazením může souviset i sporný překlad či český ekvivalent místního jména. Na s. 94 je položka 4 v originále *Saiβ Brunnen untern Haydlberg* převedena do češtiny jako Sovinka pod Žalým. Váže-li se skutečně značka k té lokalitě v mapě, ke které je pak přiřazena na s. 134, těžko může jít o Sovinku pramenící jižně od Mrklova na svazích Sovince. Spíš by pak šlo o pramen Žalského potoka, tedy dnešní Ambrožův pramen. Lokalizační problém vidím také na s. 138-9 u položky Ac. Název rybníku *Vrchanovský* je tentokrát nesporný. Ovšem nezdá se mi místo v mapě, které mu bylo A. Valentou přisouzeno. Rybník Vrchanovský bych spíše hledal v lese Vrchanov, položka (105), tedy jihovýchodně od rybníka Zákřežníku. Rybník je v mapě velmi dobře vidět, ovšem červená značka je opět prakticky nečitelná. Na pomezí lokačních potíží a grafického nedostatku je záležitost dvou rybníků v Horní Branné. Na s. 142 je v poznámce e) zmínka o rybníčcích *Branském zámeckém* a *Dolním Petříku*, které v mapě nejsou označeny, avšak autor je identifikoval. Uvádí, že je pak označil příslušnými symboly Al a Am. V přetištěných mapových sekcích na s. 138–141 však tyto značky nenajdeme. Na s. 142 v poznámce h) uvádí lesy z legendy, které v mapě nenalezl. Značky zmizely. Přesto se domnívám, že některé lesy šlo zcela jednoznačně identifikovat, protože si svůj název podržely dodnes, například Brabenec a Vejrychovsko. Za čistě grafickou chybu lze považovat na s. 132 záměnu značky ZZ za číslici 22.

Obecně je grafická a tisková kvalita spíše silnou stránkou publikace. Ačkoli jsou reprodukované mapové sekce proti originálu zmenšené, kvalita tisku na křídovém papíře umožňuje dosti důkladné studium mapy včetně řady detailů i kartuší s originální legendou. O to více však zamrzí, že jednotlivé mapové sekce jsou publikované bez dostatečných překryvů a část mapy tak zřejmě zmizela ve vazbě. Citelně také chybí názorné schéma kladu jednotlivých sekcí, což ztěžuje orientaci. Značně také želím toho, že nebyla formou jednotlivých sekcí reprodukována mapa celá. Nejenže je tak čtenář ochuzen o zajímavá grafická zobrazení některých lokalit za hranicemi panství a tematické ilustrace, opominuty zůstaly i některé enklávy, které k panství

přímo patří. Zatímco na s. 141 je ves Klášterská Lhota zobrazena alespoň částečně, zcela chybí její označení jako součásti panství na s. 140. Podobně dopadla enkláva u Roprachtic na s. 130–131 a Zálesní Lhoty na s. 138–139. Zajímavé enklávy Moravčic, části vsí Dolní Kalná, Svojek, Borovnice, Slemeno zůstaly zcela mimo reprodukovanou část mapy. Je to škoda o to větší, že právě zde poskytuje Grauparova mapa neocenitelné zpřesnění jinak dosti kusých informací písemných pramenů o poloze a průběhu hranic těchto enkláv jilemnického panství. V textové části se přitom autor této problematice věnuje na s. 72. Rozvíjející informace navíc přináší v poznámkách. Alespoň velmi hrubou představu o rozložení těchto enkláv si tak můžeme udělat jen podle reprodukované černobílé fotografie Z. Feyfara na s. 62.

Musíme tedy konstatovat, že publikace přes svoji důkladnost, značný rozsah a tiskovou výpravnost nepřináší kompletní reprodukci mapy a badateli nezbývá v některých případech než se vrátit ke studiu originálu, či pídit se po jeho digitální reprodukci. I tak má publikace své nepopiratelné hodnoty, které nalezneme zejména v textové části. Reprodukční část je pak přinejmenším velmi lákavou ochutnávkou toho, co Grauparova mapa přináší jako bohatý pramen k poznání Jilemnicka v 18. století. Příloha ve formě transliterovaných a přeložených dokumentů ilustrujících Grauparovu činnost ve správě panství je pak vhodným zpestřením publikace zejména pro tu část čtenářstva, která se s podobnými dokumenty nemá jinak možnost seznámit.

Jiří Louda

Výběrová bibliografie k dějinám okresů Jičín a Semily za rok 2016

Ivo Navrátil, Karol Bílek, Gabriela Brokešová, Lenka Křížová, Lenka Vejnarová

K sestavení posloužily katalogy vytvářené v SOkA Jičín, SOkA Semily, Správě KRNAP, Muzeu Českého ráje v Turnově, využity byly internetové zdroje (katalogy Krajské vědecké knihovny v Liberci, Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové, Národní knihovny ČR – databáze ANL, Historického ústavu AV ČR, jakož i Souborný katalog ČR – CASLIN). Řadu periodik jsme sami excerpovali.

Bibliografie si klade za cíl obsáhnout všechny monografie z oboru historické vlastivědy, vydané v daném roce. Články obsahuje jen výběrově, z regionálních periodik jen zásadní práce. Hlavním kritériem je odborná úroveň textu. Nezachycujeme beletrii a recenze literatury, zprávy o kulturních akcích, nejsou sledovány ani tituly vydávané nakladateli na území obou okresů, aniž se jich týkají.

Citovaná periodika

Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis: Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy, 2016

Achát: měsíčník pro občany města Nové Paky a okolí. Nová Paka: město, bez ISSN

Archeologické výzkumy v Čechách. Praha: Česká archeologická společnost, ISSN 1211-992X

Archeologie ve středních Čechách. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, ISSN 1214-3553

Archeologie východních Čech. Hradec Králové: Muzeum východních Čech, ISSN 1805-4676

Architekt. Praha: Vydavatelství Julius Macháček – KABINET, ISSN 0862-7010

Bělohradské listy: časopis Bělohradu a okolí. Lázně Bělohrad: město Lázně Bělohrad, bez ISSN

Betlémy a betlémáři. Hradec Králové: České sdružení přátel betlémů, ISSN 2336-8675

Bousovák: zpravodaj města Dolního Bousova. Dolní Bousov, město, bez ISSN

Cantus, časopis pro sborové umění. Praha: Unie českých pěveckých sborů, ISSN 1210-7956

Castellologica bohemica. Praha: Společnost přátel starožitností, ISSN 1211-6831

Český časopis historický. Praha: Historický ústav AV ČR, v. v. i., ISSN 0862-6111

Dvůr Králové nad Labem: vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí. Dvůr Králové n. L.: Městský úřad, ISSN 2464-6997

Folia ethnographica. Brno: Moravské zemské muzeum, ISSN 0862-1209

Fontes Nissae: historie – památky – umění. Liberec: TUL, 2016, roč. 17, ISSN 1213-5097

Historica Olomucensia. Olomouc: Univerzita Palackého, ISSN 0037-637X

Hláska: zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka. Plzeň: Klub Augusta Sedláčka, ISSN

Hlasy a ohlasy Turnovska. Turnov: Kulturní centrum, bez ISSN

Chucheláček. Chuchelna: obec, bez ISSN

Jičínský deník. Hradec Králové: VLTAVA LABE MEDIA, ISSN 1802-100X

Jilemnice: zpravodaj města. Jilemnice: Město Jilemnice, bez ISSN

Kopidlenské listy: čtvrtletník pro Kopidlensko. Kopidlno: město Kopidlno, bez ISSN

Krkonoše, Jizerské hory. Vrchlabí: Správa KRNAP, ISSN 1214-9381

Krkonoše-Podkrkonoší: vlastivědný sborník. Trutnov: Muzeum Podkrkonoší, ISSN 0231-9934

Libáňské noviny. Libáň: Město Libáň, bez ISSN

Martinický zpravodaj. Martinice v Krkonoších: obecní úřad, bez ISSN
Mladá fronta Dnes. Liberecký kraj, ISSN 1210-1168
Muzejní čtvrtletník. Turnov: Muzeum Českého ráje, ISSN 1801-4054
Muzejní noviny. Jičín: Regionální muzeum a galerie, bez ISSN
Náš Turnov: časopis Spolku rodáků a přátel Turnova, bez ISSN
Naše rodina: český týdeník. Praha: JUDr. František Talián – "FORTUNA", ISSN 1045-8190
Od Ještěda k Troskám: vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí. Turnov: Občanské sdružení Paměť, ISSN 1214-1798
Opera Corcontica = Krkonošské práce = Prace karkonoskie. Vrchlabí: Správa KRNAP, ISSN 0139-925X
Opuscula historiae artium. Brno: Seminář dějin umění Masarykovy univerzity, ISSN 1211-7390
Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů. Praha: ÚSTR, ISSN 1802-8241
Pasecké čtení. Paseky nad Jizerou: Svatováclavský sbor, bez ISSN
Pod horami: zpravodaj obce Poniklá. Poniklá: obecní úřad, bez ISSN,
Pod Zvičinou: vlastivědná čítanka. Hořice: Gymnázium, SOŠ, SOU a VOŠ, bez ISSN
Posel zpod Žalého: zpravodaj obce Benecko. Benecko: obecní úřad, bez ISSN
Ročenka Jizersko-ještědského horského spolku. Liberec: Jizersko-ještědský horský spolek, ISSN 1214-1585
Semilské noviny. Semily: město Semily, ISSN 1210-4981
Sklář a keramik: odborný časopis pro průmysl skla, keramiky a bižuterie. Teplice: vydavatelství České sklářské společnosti, ISSN 0037-637X
Turnovsko: časopis pro obyvatele Turnova a spádových obcí. Turnov: Pavel Matys, bez ISSN
Turnovsko v akci: zpravodajské noviny pro Turnov a spádové obce. Turnov: Pavel Charousek, bez ISSN
Véčko: exkluzivní časopis o Libereckém kraji pro každého, kdo chce být v obraze. Liberec: Kalendář Liberecka, ISSN 1213-7375
Z Českého ráje a Podkrkonoší. Semily: Státní okresní archiv; Jičín: Státní okresní archiv a Regionální muzeum a galerie, ISSN 1211-975X
Zpravodaj Šrámkovy Sobotky. Sobotka: Městské kulturní středisko, ISSN 1212-7906

Zkratky pro periodika

ASČ	Archeologie ve středních Čechách
AVČ	Archeologie východních Čech
AVzČ	Archeologické výzkumy v Čechách
ČČH	Český časopis historický
K+JH	Krkonoše – Jizerské hory
KRNAP	Krkonošský národní park
MuzČ	Muzejní čtvrtletník
MuzN	Muzejní noviny
OCor	Opera Corcontica
OJKT	Od Ještěda k Troskám
SeNo	Semilské noviny
TvA	Turnovsko v akci
ZČRP	Z Českého ráje a Podkrkonoší
ZŠS	Zpravodaj Šrámkovy Sobotky

OKRESY JIČÍN I SEMILY

BAŠTA, Jiří. *Život a dílo Františka Kavána*. K+JH, 2016, roč. 49, č. 4, s. 6–7

ČERMÁK, Karel. *Opomíjená místa Českého ráje*. Jilemnice: Gentiana, 2016, 191 s. ISBN 978-80-86527-46-8

Český ráj = Bohemian Paradise = Böhmisches Paradies = Czeski Raj [kartografický dokument]. 1:135 135. [Turnov]: Sdružení Český ráj, 2016. 1 mapa. ISBN 978-80-270-1543-6

Český ráj: cykloturistická mapa 1:60 000 [kartografický dokument]. Vizovice: SHOCart, 2016. Cykloturistická mapa 1:60 000; č. 112

DRNOVSKÝ, Pavel. *Shodné ikonografické náměty na komorových kachlích z vybraných šlechtických sídel v severovýchodních Čechách.* ASČ, 2016, roč. 20, č. 1. s. 439–453

HÁJEK, Tomáš. *František Kaván*. Pod horami, 2016, roč. 45, červenec–srpen, s. 17–18

HNILICA, Jiří. *Výprava britských žurnalistů do Českého ráje a přípitek na srdečnou dohodu: aféra, která v roce 1908 „otřásla" francouzským konzulátem v Praze.* ZČRP, 2016, roč. 29, s. 139–162

CHARVÁTOVÁ, Eliška, Michael Zachař, Jan Luštinec. *František Kaván: život a dílo (výběr z korespondence).* Vrchlabí: Správa Krkonošského národního parku, 2016. 43 s., 96 ilustr. ISBN 978-80-7535-022-0

„Jan Hus 600 let v kameni a v nás". Hořice: Střední průmyslová škola kamenická a sochařská, 2016. 28 nečísl. s.

KNOTKOVÁ, Alena a Milan Knotek. *Zarostlá místa Kavánových obrazů: otevření naučné ministezky.* K+JH, 2016, roč. 49, č. 9, s. 39

LUŠTINEC, Jan. *Jubilea Františka Kavána.* Jilemnice, 2016, roč. 39, s. 17–19

LUŠTINEC, Jan. *Rok Františka Kavána*. K+JH, 2016, roč. 49, č. 3, s. 9–12

Na kolech do světa: po silnicích nejen Českého ráje a Pojizeří: referáty z vědecké konference konané ve dnech 17. – 18. dubna 2015 v Mladé Boleslavi. Red. Pavel Jakubec. Semily: Státní okresní archiv pro Pekařovu společnost Českého ráje, 2016. 340 s. (ZČRP. Supplementum, sv. 17). ISBN 978-80-86254-33-3

NOVOTNÝ, Robert R. *Běžné cestování a přeprava nákladů v 17. a 18. století řečí archivních pramenů.*[Mj. Nová Paka a Libštát.] ZČRP, 2016, roč. 29, s. 216–256

PATKOVÁ, Jana. *Pohled do ztraceného ráje.* [František Kaván]. Véčko, 2016, roč. 15, s. 70–77. ISSN 1213-7375

SEKYRA, Marek. *Liberecko v české krásné literatuře. XII. Severní Čechy v literatuře Májovců. 2., Sobotka a Český ráj*. Světlik: svět libereckých knihoven, 2016, roč. 1, s. 24–30. ISSN 1214-2751

OKRES JIČÍN

130 let: 1886–2016. Jičín: ZŠ Husova, 51 s.

Alois Hlavatý, čestný občan Hořic a Miletína, 6. 7. 1906 – 4. 7. 2001: 110. výročí narození a 15. výročí úmrtí. Pod Zvičinou, 2016, roč. 34, č. 3, s. 11–12

BABÍK, Michal. *Regionální muzeum a galerie v Jičíně v roce 2015*. ZČRP, 2016, roč. 29, s. 280–282

BAŘINA, Miloslav. *Mariánskému (morovému) sloupu na náměstí je podle vročení (1716) 300 let.* Achát, 2016, č. 4, s. 22–23

BAŘINA, Miloslav. *Nejslavnější rodák města* [Stanislav Sucharda]. Achát, 2016, č. 5, s. 25–26

BAŘINA, Miloslav. *Několik poznámek o vzniku sbírky a expozice spiritismu v Městském muzeu Nová Paka.* Achát, 2016, č. 9, s. 16–17
BENDLOVÁ, Markéta. *Jindřich Šolc*. ZŠS, 2016, roč. 53, č. 2, s. 6–10
BENEŠ, Miroslav. *Bojovník noci ve službách 311. bombardovací peruti RAF* [pplk. Jaromír Brož]. Achát, 2016, č. 9, s. 5–6
BIČIŠŤOVÁ, Olga. *Miroslav Kejmar – první trumpetista České filharmonie.* ZŠS, 2016, roč. 53, č. 4, s. 15–16
BÍLEK, Jan. *Cyklistou v roce 1884* [J. G. Maštálka]. Paginae historiae, 2016, roč. 24, č. 1, s. 100–109, 375–378
BÍLEK, Jan. Mladoboleslavská automobilka a člen správní rady Jindřich G. Maštálka. In: *Na kolech do světa,* s. 34–60
BÍLEK, Karol. *In memoriam Vladimír Kopecký* [malíř]. ZŠS, 2016, roč. 53, č. 5, s. 10
BÍLEK, Karol. *Jindřich Gustav Maštálka*. ZŠS, 2016, roč. 53, č. 1, s. 22
BÍLEK, Karol. *Josef Václav Frič a Sobotka*. ZŠS, 2016, roč. 53, č. 5, s. 11–12
[BÍLEK, Karol] (K. B.). *Loučíme se s PhMr. Josefem Macounem.* ZŠS, 2016, roč. 53, č. 6, s. 11
[BÍLEK, Karol] (K. B.). *Markvartická sousedská pamětní kniha o válce 1866*. ZŠS, 2016, roč. 53, č. 3, s. 10
BÍLEK, Karol. *RNDr. Jaroslav Podobský chybí v soboteckém slovníku.* ZŠS, 2016, roč. 53, č. 5, s. 10–11
BÍLEK, Karol. *Sobotecko a Karel IV.* ZŠS, 2016, roč. 53, č. 3, s. 6
BÍLEK, Karol. *Tradice rodáckého spolčování.* ZŠS, 2016, roč. 53, č. 3, s. 8–9
BÍLEK, Karol. *Válka 1866 na Sobotecku*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 3, s. 123–132
BÍLEK, Karol. *Zemřela MUDr. Libuše Kropáčková, roz. Křelinová: (17. září 1931 – 19. září 2016)*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 4, s. 179
BÍLKOVÁ, Jitka. *„Hlavním úkolem spolků studentských jest podávati širším vrstvám lidu alespoň malou část vzdělání." Činnost akademické čtenářské jednoty v Jičíně na počátku 20. století.* Acta Universitatis Carolinae, 2016, roč. 56, č. 1, s. 121–148
BREJNÍK, Milan. *Historik slovanských literatur a novinář PhDr. Josef Karásek (2. 6. 1868 Miletín – 2. 7. 1916 Vídeň): 100. výročí úmrtí.* Pod Zvičinou, 2016, roč. 34, č. 3, s. 3–6
CZERNIN, Tomáš. *Czerninové, Sobotka a Humprecht.* ZŠS, 2016, roč. 53, č. 4, s. 9–10
ČEČETKA, Jan. Život (nejen) v jednom kole aneb Motorové opojení: motocykly a automobily v každodenním a společenském životě obyvatel Novopacka a Hořicka. In: *Na kolech do světa,* s. 308–317
DRBOHLAV, František. *Historie vesnice a jednotlivých domů obce Příchvoj a osady Netolice*. 1. vydání. Nový Bor: [vl. n.], 2016. 429 stran. ISBN 978-80-260-9811-9
DUBINOVÁ, Terezie. *Svoboda je můj životní leitmotiv: stručný životaběh chartisty Josefa Kordíka.* Paměť a dějiny, 2016, roč. 10, č. 4, s. 116–119
FAJSTAUEROVÁ, Hana. *Dějiny obce Mladějov*. MuzN, 2016, č. 37, s. 1–19
FETTERS, Aleš. *Šrámkosobotecké vzpomínání „staříčkého pedagoga" Aleše Fetterse*. ZŠS, 2016, roč. 53, č. 1, s. 14–15, č. 2, s. 14–15
FETTERS, Aleš. *Šrámkův Splav: k stému výročí prvního vydání Šrámkova Splavu*. ZŠS, 2016, roč. 53, č. 3, s. 5
GLÁSEROVÁ LEBEDOVÁ, Zdenka. *„Léto roku 1866 bylo velmi suché" Důsledky pobytu rakouských a pruských vojenských oddílů na Kopidlensku.* Kopidlenské listy, 2016, červenec, s. 35–37
GLÁSEROVÁ LEBEDOVÁ, Zdenka. *Škola, školství a vyučování v Drahorazi.* Kopidlenské listy, 2016, září, s. 30–31

HAVLOVÁ, Pavlína. *Festival Šrámkova Sobotka a jeho tradice.* OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 4, s. 188–190
HAVLOVÁ, Pavlína. *Vzpomínka na Václava Špálu.* ZŠS, 2016, roč. 53, č. 3, s. 6–8
HLAVATÝ, Jan. *Miletín za pruské okupace v roce 1866.* Pod Zvičinou, 2016, roč. 34, č. 4, s. 14–15
HLAVATÝ, Jan. *Připomínka velkého požáru Miletína v roce 1846.* Pod Zvičinou, 2016, roč. 34, č. 3, s. 12–13
HOFMAN, Vilém et al. *Jak to viděli v Jičíně: střípky vzpomínek na II. světovou válku a osvobození.* Jičín: Knihovna Václava Čtvrtka, 2016. 91 stran. ISBN 978-80-905342-3-0
HOUŠKA, Oldřich. *Na návštěvě památky, která bojuje o svou záchranu.* [Dřevěný kostel z Podkarpatské Rusi v Nové Pace.] Achát, 2016, č. 6, s. 10
CHUTNÝ, Karel. *Státní okresní archiv Jičín v roce 2015*. ZČRP, 2016, roč. 29, s. 272–275
Jičín; Jičín a okolí [kartografický dokument]. 1:12 195, 1:76 923. [Jičín]: [Město Jičín], [2016]. 2 mapy na 1 listu. ISBN 978-80-270-1821-5
JINDRA, Josef. *Český malíř Václav Špála*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 1, s. 3–4
JINDRA, Josef. *Hymna soboteckých skautů – junáků*. ZŠS, 2016, roč. 53, č. 2, s. 20–21
KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák a Sobotecko.* ZČRP, 2016, roč. 29, s. 163–182
KALAŠOVÁ, Marcela. *Spolupráce Morice Lüssnera a Antonína Malocha a jejich průzkum zříceniny hradu Pařezu.* Castellologica bohemica, 2016, s. 353–363
KLÁROVÁ, Vladimíra. *Libáň.* OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 1, s. 29–35
KOŘÍNKOVÁ, Jana. *Osobnosti Mladějova*. MuzN, 2016, č. 37, s. 30–31
KRACÍK, Pavel. *Poustevník v Libosadě: lokální fenomén pohledem historie a prozaické folkloristiky.* ZČRP, 2016, roč. 29, s. 85–138
KRÁL, Josef. *Hledání zaniklé vsi Proseč (u obce Vesec v Českém ráji).* OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 4, s. 239–241
LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Fráňa Šrámek, básník mládí*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 4, s. 185–187
MACHÁČKOVÁ, Hana. *Lidová architektura Mladějova*. MuzN, 2016, č. 37, s. 28–30
MACHÁČKOVÁ, Hana. *Památky obce Mladějov*. MuzN, 2016, č. 37, s. 23–27
MACHOVÁ, Veronika. *Počátky kamenictví a firma Kámen Ostroměř.* (1). Pod Zvičinou, 2016, roč. 34, č. 4, s. 33–34
MAREŠ, Roman. *130 let budovy Učitelského ústavu v Jičíně.* 1. část. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 4, s. 191–196
MARTINKA, Lukáš. *Ostružno*. Radouň: Kresby historické architektury, 2016. 28 s. ISBN 978-80-87625-66-8
MATYÁŠOVÁ, Jana. *Mladějov po roce 1945*. MuzN, 2016, č. 37, s. 19–22
MIKULE, Franta. *Jeskyně v Cikánském lomu*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 3, s. 150–152
MIKULE, Franta. *Mlýn v Černé rokli.* OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 1. s. 12–14
MIKULE, František. *Cidlina*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 4, s. 241–243
MULAČOVÁ, Lenka. *Dobšín a Kamenice ve víru historických událostí od pravěku na práh třetího tisíciletí.* Turnov: Unipress, 2016, 392 s. ISBN 978-80-905618-2-3
MULAČOVÁ, Lenka. *Paměti dobšínské školy*. Turnov: Unipress, 2016, 168 s. ISBN 978-80-905618-3-0
NOVÁK, Radek. *Archeologie Mladějova*. MuzN, 2016, č. 37, s. 22–23
NOVOTNÁ, Jaroslava. *Kopidlenská škola v letech padesátých.* Kopidlenské listy, 2016, č. 1, s. 27–29

ORLOJ, Alfréd F. et al. *Řádky bez hranic: almanach literárního přátelství*. 1. vydání. Jičín: Město Jičín, 2016. 64, 30 stran. ISBN 978-80-260-9763-1
PATKOVÁ, Lenka a Andrea Sloupová. *Poklady sbírek*. Jičín: Regionální muzeum a galerie, 2016. 132 stran. ISBN 978-80-87486-06-1
PLACHÝ, Jiří. *Naše služba jako úředníků gestapa nebyla lehká. Kurt Max Walter Richter: nacistický válečný zločinec, jehož zachránil Antonín Zápotocký*. Paměť a dějiny, 2016, roč. 10, č. 2, s. 89–100
PLUHAŘOVÁ, Ilona. *Jičínská básnířka Štěpánka Volfová*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 3, s. 133–138
POSPÍŠILOVÁ, Alena. *Hodiny na kostele sv. Prokopa v Libošovicích po padesáti letech zprovozněny.* ZŠS, 2016, roč. 53, č. 6, s. 8–9
POSPÍŠILOVÁ, Alena. *To je náš domov: rozhovor s Ladislavem Havlíkem.* ZŠS, 2016, roč. 53, č. 5, s. 13–14
Prachov rocks: hiking map 1:7 000 [kartografický dokument]. Jičín: Kartografie HP, 2016. ISBN 978-80-906043-6-0
Prachover Felsen: Wanderkarte 1:7 000 [kartografický dokument]. Jičín: Kartografie HP, 2016. ISBN 978-80-906043-8-4
Prachovské skály a okolí: turistická mapa 1:15 000 [kartografický dokument]. [Jičín]: Kartografie HP, 2016. ISBN 978-80-906043-5-3
SUCHORADSKÝ, Oldřich. *Devítiletka* [v Kopidlně] *v letech normalizace (léta sedmdesátá).* Kopidlenské listy, 2016, červenec, s. 32–33
SUCHORADSKÝ, Oldřich. *Kopidlenská základní škola po sametu.* Kopidlenské listy, 2016, září, s. 32–33
ŠIMŮNKOVÁ, Marie. *Masopust, masopust, jen mě holka neopusť* [Vesec u Sobotky]. ZŠS, 2016, roč. 53, č. 1, s. 12-13
ŠOLC, Václav. *Pět set let mlýna ve Střehomi*. [Též panství Kost.]. Bousovák, 2016, roč. 52, č. 6, s. 13
ŠPICAR, Miroslav. *Pan Miroslav Špicar z Mlýnce vzpomíná.* Kopidlenské listy, 2016, duben, s. 30–31; září, s. 26–27
ŠŤOVÍČEK, Vladimír. *Život v našich obcích za světové války*. (Část 10). Pod Zvičinou, 2016, roč. 34, č. 1, s. 16–17
[ŠVORC, Vladimír] (vor). *Vzpomínka na „pana řídícího"* [Františka Švorce]. ZŠS, 2016, roč. 53, č. 6, s. 10–11
TEICHMAN, Radek, ed. a KRSEK, Oldřich, ed. *Naučná stezka Bitva u Jičína 29. června 1866* [kartografický dokument]. 8. vydání. Hradec Králové: Komitét pro udržování památek z války roku 1866, 2016. Naučné stezky po bojištích z r. 1866; 7. ISBN 978-80-904841-7-7
TOBOLKOVÁ, Radka. *Sokol v Jičíně 1862–1918*. Jičín: vl. nákl., 2016. 137 s. ISBN 978-80-270-0378-5
TOMÍČEK, Jan. *Válka prusko-rakouská v roce 1866 a Hořice.* (1–2). Pod Zvičinou, 2016, roč. 34, č. 3, s. 16–20; č. 4, s. 8–13
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *160. výročí založení hořické kroniky.* Pod Zvičinou, 2016, roč. 34, č. 1, s. 4–6
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *František Šafránek, lidový kronikář, krejčí a vlastenec (26. 9. 1831 – 1. 4. 1908): 185. výročí narození.* Pod Zvičinou, 2016, roč. 34, č. 4, s. 3–4
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Jak se žilo v Hořicích před 100 lety*. (Část 10–14). Pod Zvičinou, 2016, roč. 34, č. 1, s. 11–15; č. 2, s. 13–19; č. 3, s. 23–27; č. 4, s. 17–22; č. 5, s. 6–13

TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Josef Krubner (19. 11. 1826 Pelhřimov – 16. 7. 1904 Hořice).* Pod Zvičinou, 2016, roč. 34, č. 5, s. 4–6
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Kapitoly z historie hořického Sokola*. (Část 4–8). Pod Zvičinou, 2016, roč. 34, č. 1, s. 6–11; č. 2, s. 4–11, č. 3, s. 13–16; č. 4, s. 6–7; č. 5, s. 19–24
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Lidový kronikář Josef Řehák: 165. výročí narození.* Pod Zvičinou, 2016, roč. 34. č. 2, s. 4
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Život v našich obcích za světové války.* (Část 11–12). Pod Zvičinou, 2016, roč. 34, č. 2, s. 20–24; č. 3, s. 27–31
TREGL, Vladimír. *Rod Šliků před příchodem do Kopidlna.* Kopidlenské listy, 2016, duben, s. 32
TREGL, Vladimír. *Významné postavy Šliků v 1. polovině 17. století a jejich příchod do Kopidlna.* Kopidlenské listy, 2016, červenec, s. 38–39
ULRYCHOVÁ, Eva. *Archeologické nemovité památky Hořicka.* Pod Zvičinou, 2016, 34, č. 1, s. 28–33; č. 2, s. 28–29; č. 3, s. 34–35; č. 4, s. 27–28
ULRYCHOVÁ, Eva. *Keramický soubor ze 13. století z návrší zámku Humprecht v Sobotce (okr. Jičín).* Castellologica bohemica, 2016, 393–397
ULRYCHOVÁ, Eva. *Revize archeologických nemovitých památek na správním území okresu Jičín provedená v letech 2012–2014 = A re-examination of archaeological immovable monuments in the administrative territory of the Jičín District carried out in 2012–2014.* AVČ, 2014, roč. 8, s. 166–179. Vydáno 2016. ISSN 1805–4676
ULRYCHOVÁ, Eva. *Sídlištní areály z neolitu bez následného osídlení v západní části Jičínska (povodí Mrliny a Cidliny) = Neolithic settlemet areas without traces of later settlement in the western part of the Jičín region (river basins of the Mrlina and Cidlina Rivers).* AVČ, 2015, roč. 9, s. 157–185. Vydáno 2016. ISSN 1805-4676
ULRYCHOVÁ, Eva. *Sídlištní objekt z mladší doby laténské v Hořicích (okr. Jičín) = A late La Tène period settlement feature in Hořice (Jičín District).* AVČ, 2015, roč. 9, s. 186–197. Vydáno 2016. ISSN 1805-4676
ULRYCHOVÁ, Eva. *Výšinné polohy Jičínska s nálezy ze 13. století.* Castellologica bohemica, 2016, s. 399–407
WALDHAUSER, Jiří. *Archeologie kraje básníků: archeologie Sobotecka v Českém ráji*. Jičín: Regionální muzeum a galerie v Jičíně, 2016. 141 s., 10 s. nečísl. příloh. ISBN 978-80-87486-07-8
WITKOWSKI, Martin. *Malba ptáka v interiéru hořické tvrze.* K+JH, 2016, roč. 49, č. 12, s. 42
ZÍKOVÁ, Petra. *Příroda Mladějova*. MuzN, 2016, č. 37, s. 32

OKRES SEMILY

20. harrachovské chirurgické dny: 16. – 17. 6. 2015 hotel Fit Fun Harrachov. Liberec: Krajská nemocnice; Semily: Nemocnice v Semilech, 2016, nestr.
80 let základní školy Harrachov: 1936–2016. [Harrachov]: Město Harrachov, 2016. 104 s.
90. výročí založení ZO Českého svazu včelařů Libštát: 1926–2016. Zprac. Věra Nutilová. [Libštát: ČSV, 2016. 20 s.]
ANTOŠOVÁ, Jana. *Jaroslav Skrbek: z Krkonoš do světa a zpět*. K+JH, 2016, roč. 49, č. 12, s. 9–11
BACHMANNOVÁ, Jarmila. *Slovník podkrkonošského nářečí*. 1. vyd. Praha: Academia, 2016. 477 s., CD-ROM. ISBN 978-80-200-2505-0

BAJER, Josef. *Zálesní Lhota: květen 1945*. K+JH, 2016, roč. 49, č. 1, s. 44–45
BARTOŠ, Martin. *Historie krkonošských bud*. Vrchlabí: Správa KRNAP, 2016, 208 stran. ISBN 978-80-7535-029-9
BAŠTA, Jiří. *Památník v Nedaříži*. K+JH, 2016, roč. 49, č. 9, s. 21
BLAHUŠ, Petr. *Z Vatikánu pod Ještěd: Graziano Sanvito.* Věčko. 2016, 15, [s. 84–89]. ISSN 1213-7375
BRÁDLOVÁ, Alena. *Semilský džbánek podvanácté*. Cantus, 2016, roč. 27, č. 2, s. 7
BROŽEK, Václav. *Pavel Tychistes Černovický, zakladatel turnovského rodu Černovických, současník J. A. Komenského.* OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 3, s. 159–162
BROŽEK, Václav. *Rodokmen Černovických: cesta dějinami od turnovské živnostnice a herečky Marie Klápšťové Černovické (*1895) až do začátku 16. století.* OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 3, s. 162–166
BROŽEK, Václav. *Válečné zápisy Václava Brožka*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 1, s. 15–22
BURGERT, Ladislav. *Pasecké reminiscence.* Pasecké čtení, 2016, č. 2, s. 2–6; č. 3, s. 2–6; č. 4, s. 2–6
COGAN, Miroslav. *Ladislav a Valerián Karouškovi*. MuzČ, 2016, roč. 13, č. 1, s. 1 a 4
COGAN, Miroslav. Lidové kamenosochařské práce. In: *Lidové stavby Libereckého kraje,* s. 134–141
COGAN, Miroslav. *Neznámé Prouskovy návrhy turnovských vitrají*. ZČRP, 2016, roč. 29, s. 259–264
COGAN, Miroslav. Sakrální lidové stavby. In: *Lidové stavby Libereckého kraje*, s. 126–133
COGAN, Miroslav. *Vzácný obraz se dočkal restaurování*. MuzČ, 2016, roč. 13., č. 4, s. 3
COGAN, Miroslav a Kroupová, Markéta. *Ladislav a Valerian Karouškové: výběr z tvorby*. Turnov: Muzeum Českého ráje ve spolupráci s Oblastní galerií v Liberci, 2016, 4 s.
COUFALOVÁ, Renata. *Máte pravdu, jsem blázen do známek ...: rozhovor s filatelistou Ludvíkem Pytlíčkem*. SeNo, 2016, roč. 24, č. 1, s. 20
ČORNEJOVÁ, Ivana. Zajímavá výstava o arcibiskupu Harrachovi [v Jilemnici]. In: *Acta Universitatis Carolinae,* 2015, roč. 55, č. 2, s. 127–128. Vydáno 2016
DĚDKOVÁ, Markéta. *Maškova zahrada je Stavbou roku Libereckého kraje*. Hlasy a ohlasy Turnovska, 2016, říjen, s. 21
DRAHNÝ, Radek. *Krkonoše*. Vrchlabí: Green Mango, Zdeňka Šanovcová, 2016. 248 s. ISBN 978-80-270-0572-7
DRAHOŇOVSKÝ, Jan. *Městské muzeum a galerie Lomnice nad Popelkou v roce 2015.* ZČRP, 2016, roč. 29, s. 284–287
DRAHOŇOVSKÝ, Jan. *Náhodná osudná tragédie.* Část 1–2. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 3, s. 138–141; č. 4, s. 216–220
DRAHOŇOVSKÝ, Jan. *Pohyblivý betlém Josefa Dlouhého v Městském muzeu v Lomnici nad Popelkou*. Betlémy a betlemáři, 2016, roč. 26, č. 100, s. 7–8. ISSN 2336-8675
[DRAHOŇOVSKÝ, Jan] (jdm). *Prapor vojenských vysloužilců z Lomnice u Jičína: z muzejních vitrín a depozitářů.* Lomnické noviny, 2016, roč. 24, č. 9, s. 16
DRAHOŇOVSKÝ, Jan. *Zakladatel lázní: od smrti MUDr. Antonína Šlechty uplynulo letos 130 let.* Lomnické noviny, 2016, roč. 24, s. 16
DUCHÁČ, Jaromír. *Činnost spolku.* [Spolek rodáků a přátel Turnova.] Náš Turnov, 2016, č. 52, s. 11–18
DUMKOVÁ, Jana a Karel Bičík. *Pěnčín.* OJKT, 2016. roč. 23 (39), č. 4, s. 197–212
DUMKOVÁ, Jana. *Vzpomínka na Helenu Průškovou.* OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 1, s. 2

DUŠEK, Libor. *Synovec malíře Františka Kavána*. [Josef Kaván]. K+JH, 2016, roč. 49, č. 8, s. 48–51
DVOŘÁK, Jiří. *Fotografové Krkonoš: od počátků fotografie po současnost.* Vrchlabí: Správa KRNAP, 2016. 223 s. ISBN 978-80-7535-033-6
DVOŘÁK, Jiří. *Jarmila a Josef Waldmannovi*. K+JH, 2016, roč. 49, č. 8, s. 22–23
DVOŘÁK, Jiří. *Roudnickou oponu převzalo Národní muzeum*. K+JH, 2016, roč. 49, č. 1, s. 6
FETTERS, Aleš. *Putování po Krkonoších v první třetině XIX. století*. K+JH, 2016, roč. 49, č. 10, s. 39
FLOUSEK, Jiří. *Vliv lyžování na horskou přírodu: shrnutí současných poznatků a stav v Krkonoších*. OCor, 2016, roč. 53, s. 15–60
FREIWILLIG, Petr. *Martinice v Krkonoších: železniční stanice: kulturní památka*. Liberec: NPÚ– ÚOP Liberec ve spolupráci s Libereckým krajem, 2016, 12 nečísl. s. ISBN 978-80-87810-15-6
FREIWILLIG, Petr. Silniční mosty u Spálova jako ukázka meziválečného mostního stavitelství. In: *Na kolech do světa,* s. 162–169
GERSTNER, Miloš. *Kam oko dohlédne: Žalý.* Posel zpod Žalého, 2016, roč. 26, č. 4, s. 25–32
HEDVIČÁK, Roman. *Sbor Dr. Karla Farského* [v Semilech] *prohlášen novou kulturní památkou*. SeNo, 2016, roč. 24, č. 12, s. 3
HNÍZDO, Vlastislav. *Za Petrem Peškem*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 4, s. 182–183
HNÍZDOVÁ, Květoslava. *Zapomenutý rodák Jan Skála*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 1, s. 5–8
HOLUBIČKOVÁ, Lenka. *Hrobům v dáli: otisk první světové války na Semilsku.* Jilemnice, Gentiana, [2016]. 224 s. ISBN: 978-80-86527-44-4
HRDLIČKA, Jaroslav. *František Michálek Bartoš a Josef Pekař: stýkání i potýkání dvou historiků*. ZČRP, 2016, roč. 29, s. 183–196
Hruboskalsko = Hrubá Skála Gebiet = Hrubá Skála rock town: turistická mapa 1:8000 [kartografický dokument]. [Jičín]: Kartografie HP, 2016. ISBN 978-80-906043-3-9
[CHAROUSEK, Pavel] (pch). *Odkaz Václava Šolce zůstává s námi.* TvA, 2016, roč. 9, s. 1, 2
[CHAROUSEK, Pavel] (pch). *Za Václavem Šolcem*. TvA, 2016, roč. 9, č. 18, s. 6
Jáchym Ondřej Šlik. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 4, s. 227–229
JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. Detaily staveb. In: *Lidové stavby Libereckého kraje,* s. 98–109
JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Dlaskův statek 1716–2016*. MuzČ, 2016, roč. 13, speciální výroční číslo, s. 1 a 2
JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. Interiér a zařízení domu. In: *Lidové stavby Libereckého kraje,* s. 118–125
JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Muzeum Českého ráje v Turnově v roce 2015.* ZČRP, 2016, roč. 29, s. 289–292
JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. Střední Pojizeří a Český ráj. In: *Lidové stavby Libereckého kraje,* s. 38–45
JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra a David Marek. *300 let Dlaskova statku v Dolánkách*. Turnov: Muzeum Českého ráje, 2016, 55 s. ISBN 978-80-87416-23-5
JAKUBEC, Pavel a Jaroslav Egrt (red.). *Kacanovy: ve stínu lesa a na slunných stráních*. Kacanovy: obec Kacanovy, 2016. 319 s. ISBN 978-80-260-9804-1
JAKUBEC, Pavel. *Státní okresní archiv Semily v roce 2015*. ZČRP, 2016, roč. 29, s. 275–280
JANDA, Martin. *Rybníky v lesním komplexu Bransko*. Martinický zpravodaj, 2016, roč. 26, č. 4, s. 26–29
JANÍK, Vlastislav. *Příběh rodiny Růtových*. Paměť a dějiny, 2016, roč. 10, č. 2, s. 79–88

JINDRA, Josef. *Zdeněk Mrkáček šedesátiletý?* OJKT, 2016, roč. 23 (39), č, 2, s. 63–67
JINDRA, Martin, *„Buržoazní pisálek" Metoděj Cyril Metelka*. Paměť a dějiny, 2016, roč. 10, č. 2, s. 101–114
KÁBOVÁ, Hana. *Pražská pobočka Spolku rodáků a přátel Turnova v roce 2015.* OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 2, s. 113–114
KÁBOVÁ, Hana. *Zapomenutá turnovská rodačka Marie Ludmila Černá-Šlapáková (1897–1970).* Náš Turnov, 2016, roč. 53, s. 5–6
KALENDOVSKÝ, Jan. *Královna šachu Věra Menčíková.* S. l.: Jakura, 2016. 150 s. ISBN 978-80-905725-9-1
KAPLAN, Jaroslav a Lenka Morávková. *Lomnické loutkové divadlo slaví 90 let.* Lomnické noviny, 2016, roč. 24, č. 5, s. 13
KASÍK, Stanislav. *O historickém znaku města Turnova*. II. část. ZČRP, 2016, roč. 29, s. 11–32
KESNER, Tomáš a Roman Hedvičák. *Památníky minulých časů: obrazový průvodce po drobných památkách a zajímavostech Semil, Bítouchova, Nouzova a Spálova.* 1. vyd. Semily: Muzeum a Pojizerská galerie Semily, 2016. 98 s. ISBN 978-80-905890-4-9
KLETVÍK, Jan. *Evangelíci v Libštátě v letech 1781–1945.* 2. dopl. vyd. [Libštát]: Českobratrská církev evangelická; Farní sbor v Libštátě, 2016. 95 s. ISBN 978-80-87098-59-2
KLIKAR, Milan. *Před 15 lety zemřel Oldřich Oplt*. Lomnické noviny, 2016, roč. 24, č. 6, s. 10
KMUNÍČEK, Vilém. Boj o Weisse. In: *Krkonoše-Podkrkonoší,* 2016, sv. 22, s. 171–179
KOBLÍŽEK, Vladimír. *Před 110 lety se ve městě* [Lomnici n. Pop.] *objevil první vlak.* Lomnické noviny, 2016, roč. 24, č. 6, s. 15
KOBLÍŽEK, Vladimír. *Tkalcovská škola* [v Lomnici n. Pop.] *ve světle archivních dokumentů*. Lomnické noviny, 2016, roč. 24, č. 4, s. 14
KOBLÍŽEK, Vladimír. *Tkalcovská škola zatížila zadlužené město*. Lomnické noviny, 2016, roč. 24, č. 5, s. 16
KOBLÍŽEK, Vladimír. *Tradice lomnické textilní výroby sahají do vzdálené minulosti.* Lomnické noviny, 2016, roč. 24, č. 8–12
KOBLÍŽEK, Vladimír. *Zřízení průmyslové školy pokračovací* [v Lomnici n. Pop.]. Lomnické noviny, 2016, roč. 24, č. 7, s. 15
KOLÁŘ, František. *Červení andělé: historie Horské služby v českých zemích*. Jilemnice: Horská služba ČR, Špindlerův Mlýn v nakladatelství Gentiana, 2016, 167 s. ISBN 978-80-86527-42-0
KORDOVÁ, Eva. *Za Petrem Peškem*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 4, s. 180–182
KOŠELJA, Michal. *Ivan Šolc a rod Kotlerů: k letošnímu 100. výročí narození Jiřího Kotlera.* OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 4, s. 231–235
KOUSAL, Vojtěch. *Zemřel loutkář Vilém Majzner*. SeNo, 2016, roč. 24, č. 5, s. 18
KOVÁŘ, Bohumil. *95 let s Karlem IV*. Náš Turnov, 2016, č. 52, s. 4
KRÁMSKÁ, Bohunka. *Pohyblivý betlém Václava Metelky: ze Sklenařic u Vysokého nad Jizerou.* K+JH, 2016, roč. 49, č. 12, s. 34–36
Krkonoše západ: od Jizerky k Medvědínu: turistická, cykloturistická a lyžařská mapa [kartografický dokument]. 1:25 000. Jičín: Kartografie HP, 2016. ISBN 978-80-906553-0-0
KŘÍČEK, Václav. *Výběrový soupis literatury k dějinám Libereckého kraje za rok 2015.* Fontes Nissae, roč. 17, č. 2, s. 127–131
KŘÍŽ, Jaroslav. *Pověsti z Českého ráje*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 4, s. 230–231
KULÍŠKOVÁ, Alžběta. *Já, Josef Dlask – Návrat hospodáře a Den Dlaskova statku.* MuzČ, 2016, roč. 13, č. 2, s. 5
KULÍŠKOVÁ, Alžběta. *Sto let skautingu v Turnově*. MuzČ, 2016, roč. 13, č. 2, s. 5

KULÍŠKOVÁ, Alžběta. *Už 130 let – slavíme výročí!* MuzČ, 2016, roč. 13, č. 2, s. 1
KULÍŠKOVÁ, Alžběta. *Ze sbírek muzea – špalíček kramářských písní*. MuzČ, 2016, roč. 13, č. 3, s. 7
KULÍŠKOVÁ, Alžběta. *Ze sbírek muzea – zápisník Josefa Dlaska*. MuzČ, 2016, roč. 13, č. 1, s. 7
LANGHAMER, Antonín. *Před sto lety se narodil Miloslav Janků = Miloslav Janků was born one hundred years ago*. Sklář a keramik, 2016, roč. 66, č. 9, s. 204–207
LANGHAMER, Antonín. *Vzpomínka na Vladimíra Komárka*. SeNo, 2016, roč. 24, č. 7–8, s. 19
LAZURKO, Petr. *Letos si připomínáme 150. výročí prusko-rakouské války roku 1866*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 2, s. 76–77
Lidové stavby Libereckého kraje. Turnov: Muzeum Českého ráje pro Krajský úřad Libereckého kraje, 2016. 159 stran. ISBN 978-80-87416-22-8
LOUDA, Vladimír. *Příběh pamětní desky.* OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 1, s. 36–40
LUŠTINEC, Jan. *Fotografující doktor z hor* [Josef Vejnar]. Véčko, 2016, roč. 15, [s. 20–27]
LUŠTINEC, Jan. *Krkonošské muzeum v Jilemnici v roce 2015.* ZČRP, 2016, roč. 29, s. 282–284
LUŠTINEC, Jan. *Mezi Prahou, Vídní a Římem.* K+JH, 2016, roč. 49, č. 1, s. 38–39
LUŠTINEC, Jan. *Výročí skladatele Stanislava Macha*. Jilemnice, 2016, roč. 39, říjen, s. 13–14
MACHÁČKOVÁ, Simona, Jiří Dvořák, Radek Drahný. *Krkonoše na ortofotomapách.* Vrchlabí: Správa KRNAP, 2016. 206 s. ISBN 978-80-87706-94-7
MACHAŇ, Drahomír. *Josef Smítka, 21. 12. 1919 – 27. 3. 1945*. Náš Turnov, 2016, roč. 52, s. 5–6
MALÁ, Lenka. *Tatobitská tisíciletá lípa: strom roku 2015.* OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 2, s. 108–110
MAREK, David a Jaroslav Egert. Dějiny obce v letech 1821–2014. In: *Kacanovy: ve stínu lesa a na slunných stráních,* s. 64–121
MAREK, David a Jaroslav Egert. Kacanovsko centrem turistického ruchu. In: *Kacanovy: ve stínu lesa a na slunných stráních*, s. 266–277
MAREK, David a Vladimíra Jakouběová. *300 let Dlaskova statku v Dolánkách*. Turnov: Muzeum Českého ráje, 2016. 55 s. ISBN 978-80-87416-23-5
MAREK, David. *Cesta kolem světa za 299+2 dny.* MuzČ, 2016, roč. 13, č. 2, s. 3
MAREK, David. *Mašov jako druhé Lidice.* MuzČ, 2016 roč. 13, č. 4, s. 5
MAREK, David. Obecní škola. In: *Kacanovy: ve stínu lesa a slunných stráních*, s. 222–235
MAREK, David. *Stalo se před sto lety v Turnově a okolí*. MuzČ, 2016, roč. 13, č. 1, s. 7; č. 2, s. 7; č. 3, s. 7; č. 4, s. 7
MAREK, David. *Školy v okolí Turnova. Dolánecká škola*. Turnovsko, 2016, č. 9, s. 30–31; č. 10, s. 22–23
MAREK, David. *Školy v okolí Turnova. Obecní škola v Kacanovech*. Turnovsko, 2016, č. 7, s. 22–23; č. 8, s. 22–23
MAREK, David. *Školy v okolí Turnova. Škola Modřišice*. Turnovsko, 2016, č. 3, s. 22–23
MAREK, David. *Školy v okolí Turnova. Škola Ohrazenice.* Turnovsko, 2016, č. 2, s. 22–23
MAREK, David. *Školy v okolí Turnova. Škola Přepeře*. Turnovsko, 2016, č. 1, s. 22–23
MAREK, David. *Školy v okolí Turnova. Škola v Mašově*. Turnovsko, 2016, č. 4, s. 22–23; č. 5, s. 22, č. 6, s. 20–21
MAREK, David. *Školy v okolí Turnova. Škola ve Všeni*. Turnovsko, 2016, č. 11, s. 22–23

MATYS, Pavel. *Společnost je taková, jací lidé ji tvoří. Turnov se rozloučil s Václavem Šolcem*. Turnovsko, 2016, č. 9, s. 12–13
MIKULE, František. *Mlýn v Černé rokli.* OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 1, s. 12–14
MIKULE, František. Nové kříže na Lomnicku, aneb Kde je středověk? In: *Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů 2016.* Aš: Knihovna, Muzeum a Infocentrum Aš, 2016. s. 40–43. ISBN 978-80-904226-5-0
MIKULE, František. *Z Českého ráje až na konec světa*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 2, s. 115–119
MOCEK, Jan. *Dům přírody Českého ráje se stal skutečností.* K+JH, 2016, roč. 49, č. 4, s. 38
[MORÁVKOVÁ, Lenka] (ln). *Jubileum Jaroslava Šonského*. Lomnické noviny, roč. 24, 2016. č. 8, s. 9
MORÁVKOVÁ, Lenka. *Kulturní památky Lomnice nad Popelkou*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 2, s. 83–73; č. 3, s. 153–156; č. 4, s. 221–226
MORÁVKOVÁ, Lenka. *Naučná stezka městem Lomnice nad Popelkou*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 3, s. 176
Na paměť semilským židovským spoluobčanům. Zpravodaj Židovského muzea v Praze, 2016, č. 4, nestr.
NÁHLOVSKÝ, Jiří. *Prusko-rakouská válka roku 1866.* K+JH, 2016, roč. 49, č. 7, s. 35–37
NACHTMANN, Lukáš. Václav Laurin ve světle dopisů z pobytu v Drážďanech. In: *Na kolech do světa,* s. 27–33
NAVRÁTIL, Ivo. *Proč císař pán nepovýšil Podmoklice na městys?: pohled do historie*. SeNo, 2016, roč. 24, č. 6, s. 16; č. 10, s. 16
NAVRÁTIL, Ivo. *Semilský betlém Zdeňka Lindnera je dokončen*. SeNo, 2016, roč. 24, č. 1, s. 18
NAVRÁTILOVÁ, Marie, *Státní okresní archiv Semily v roce 2015 a rok 2015 ve Státním okresním archivu Semily.* SeNo, 2016, roč. 24, č. 4, s. 16
NOVOTNÁ, Hana. *Absurdní obvinění lidového soudu Železný Brod v 50. letech 20. století.* OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 2, s. 83–89
NOVÝ, Petr. *Sklářský rod Wanderů = Glass Family Wander, II. Bedřichov – Huť – Turnov – Other stories.* 2. část, *Bedřichov – Huť – Turnov – Další osudy.* Sklář a keramik, 2016, roč. 66, č. 1–2, s. 7–12
PAULŮ, Radka, *Restaurování sokolského praporu* [v Poniklé]. Pod horami, 2016, roč. 45, listopad–prosinec, s. 24
PEKAŘOVÁ, Blanka. *Sedmdesáté výročí mateřské školy v Chuchelně.* Chucheláček, 2014, roč. 4, s. 18–19
PĚNIČKA, Petr. *Památková ochrana žst. Martinice v Krkonoších.* Martinický zpravodaj, 2016, roč. 26, č. 2, s. 25–30
PEŠEK, Petr. *Pověst o Lipánkovi*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 2, s. 111–113
PEŠTA, Matěj. *O přeloučském cukráři, aneb jak se Jeníček Kotrbatý z Přelouče na obal lomnických sucharů dostal.* Přeloučský rošt, 2016, 9, s. 22
PETERKA, Jaroslav. *V roce 2015 uplynulo 120 let od narození Jaroslava Podobského*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 2, s. 74–75
PETRUŠKOVÁ, Jitka. *Dvě kulatá jubilea PhDr. Vladimíry Jakouběové*. ZČRP, 2016, roč. 29, s. 267–272
PETRUŠKOVÁ, Jitka. *Už 130 let.* MuzČ, 2016, Speciální výroční číslo, s. 1 a 2
PETRUŠKOVÁ, Jitka. *Výroční rok Pekařovy společnosti.* MuzČ, 2016, roč. 13, č. 1, s. 3
PILOUS, Vlastimil. *Historické měděné doly na Kozinci*. K+JH, 2016, roč. 49, č. 12, s. 42

PLACHTA, Miloš. *Dva jubilanti: Zdeněk Zahradník a Antonín Langhamer*. SeNo, 2016, roč. 24, č. 7–8, s. 21
PLACHTA, Miloš. *Již deset let bez Václava Votočka*. SeNo, 2016, roč. 24, č. 10, s. 18
PLACHTA, Miloš. *Když malíři neumírají*. SeNo, 2016, roč. 24, č. 12, s. 17
PLACHTA, Miloš. *PhDr. Stanislav Hlava – devadesátníkem jen podle matriky.* SeNo, 2016, roč. 24, č. 12, s. 18
PLACHTA, Miloš. *Sláva a osud Věry Menčíkové – sedminásobné mistryně světa v šachu, jež má své kořeny na Semilsku.* SeNo, 2016, roč. 24, č. 5, s. 14–15
PLACHTA, Miloš. *Za Mojmírem Stuchlíkem (1930–2016).* SeNo, 2016, roč. 24, č. 10, s. 18
PLACHTA, Miloš. *Zemřela Růžena Pavlová*. SeNo, 2016, roč. 24, č. 10, s. 19
PLACHTA, Miloš. *Zrození Pojizerské galerie – svatostánku umění: 25 let od vzniku Pojizerské galerie*. SeNo, 2016, roč. 24, č. 12, s. 16
POSPÍŠILOVÁ, Alena. *Vzpomínka na kamaráda Petra Peška z Tatobit*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 4, s. 183–184
PROSTŘEDNÍK, Jan. *Bylo v Rovensku raně středověké hradiště?* MuzČ, 2016, roč. 13, č. 3, s. 5
PROSTŘEDNÍK, Jan. *Hradiště u Dolánek.* Turnovsko, 2016, č. 4, s. 18–19
PROSTŘEDNÍK, Jan. *Nálezy z Čertovy ruky v Praze*. MuzČ, 2016, roč. 13, č. 1, s. 4
PROSTŘEDNÍK, Jan. *Nejslavnější rovenský zákazník*. MuzČ, 2016, roč. 13, č. 4, s. 5
PROSTŘEDNÍK, Jan. Nejstarší dějiny Kacanov ve světle archeologických nálezů. In: *Kacanovy: ve stínu lesa a na slunných stráních,* s. 8–31
PROSTŘEDNÍK, Jan. *O jednom pokladu ze studny.* Turnovsko, 2016, č. 8, s. 18; č. 9, s. 18–19
PROSTŘEDNÍK, Jan. *O krásné panně z Mariánského náměstí.* Turnovsko, 2016, č. 10, s. 21; č. 11, s. 20–21
PROSTŘEDNÍK, Jan. *Pěstní klín pro leváky*. MuzČ, 2016, roč. 13, č. 3, s. 3
PROSTŘEDNÍK, Jan. *Štamgasti hospody Na Rychtě popíjeli pivo v místech s více než dvoutisíciletou historií.* Turnovsko, 2016, č. 5, s. 18–19
PROSTŘEDNÍK, Jan. *Turnov na sklonku středověku.* Turnovsko, 2016, č. 1, s. 18–19; č. 2, s. 18; č. 3, s. 18
PROSTŘEDNÍK, Jan. *Turnovští měšťané mlsali tvarůžky z kozího mléka*. Turnovsko, 2016, č. 6, s. 18–19; č. 7, s. 18
PROSTŘEDNÍK, Jan. *Unikátní objev gotického kostela* [v Jilemnici]. Jilemnice, 2016, roč. 39, č. 11, s. 2–3
PROSTŘEDNÍK, Jan. *Výsledky archeologického výzkumu v Rovensku pod Troskami v souvislosti s rekonstrukcí kanalizace a vodovodu v letech 2014 a 2015.* ZČRP, 2016, roč. 29, s. 199–215
PROSTŘEDNÍK, Jan. *Výzkum sídliště lidu popelnicových polí a z mladší doby římské v Turnově – Maškových zahradách v roce 2012.* ASČ, 2016, roč. 20, s. 759–786
Příběh Ludvíka Koška. Náš Turnov, 2016, č. 52, s. 8–9
RAŠKOVÁ, Eva. Národní jednota Severočeská – několik poznámek k založení, organizaci a činnosti. In: *Historica Olomucensia,* 2016, roč. 51, s. 145–162
ROUDNÁ, Milena. *Matoušovi.* [Malířská rodina Dalibor, Ludmila, Vlasta, Milada]. OJKT, 2016, roč. 23 (39), s. 100–103
SAJBT, Jiří. *(Skoro) nejstarší mince v naší numismatické sbírce*. MuzČ, 2016, roč. 13, č. 3, s. 5
SAJBT, Jiří. *500 let od přestaveb Hrubého Rohozce*. MuzČ, 2016, roč. 13, č. 3, s. 3 a 2
SAJBT, Jiří. *Odznaky – dokumentace života MUDr. Jiřího Šolce*. MuzČ, 2016, roč. 13, č. 2, s. 2

SAJBT, Jiří. Význam cest a dva názory na průběh Žitavské cesty. In: *Na kolech do světa*, s. 121–131
SEMELKOVÁ, Jana. *Představujeme: Městská knihovna Semily.* Naše rodina, 2016, č. 28, s. 19; č. 29, s. 19
SKALKA, Michal. *Krkonošské komiksy.* Vrchlabí: KRNAP, 2016. 160 s. ISBN 978-80-7535-036-7
Slavnostní odhalení pamětní desky na památku židovských spoluobčanů. [Semily]. SeNo, 2016. roč. 24, č. 11, s. 1
SMRČKA, Aleš. *Ozvěny krkonošské minulosti: ve stopách tradiční dopravy a obživy*. Jilemnice: Gentiana, 2016, 155 s. ISBN 978-80-86527-45-1
Socha sv. Anny při kompletní opravě odkryla své tajemství. [Semily]. SeNo, 2016, roč. 24, č. 9, s. 1, 15
SUK, Aleš. *Josef Rössler Ořovský: objevitel nových světů: umělci na ski*. K+JH, 2016, roč. 49, č. 5, s. 22–23
SUK, Aleš. *Oldřich Oplt*. K+JH, 2016, roč. 49, č. 3, s. 22–23
SUK, Aleš. *Průsery, pokání, pokora: Josef Jíra.* K+JH, 2016, roč. 49, č. 1, s. 20–22
ŠPRÁCHAL, Přemysl. *K otázce domnělého brodu pod hradem Nístějkou*. Hláska, 2016, roč. 27, č. 3, s. 39–42
ŠPRÁCHAL, Přemysl a Miloš Gerstner. *Mlýny a další vodní díla na potoce Cedronu a na Benecku.* ZČRP, 2016, roč. 29, s. 33–84
ŠPRÁCHAL, Přemysl a Tomáš Hájek. *Kostivárna aneb 115 let chemické továrny v Přívlace.* Pod horami, 2016, roč. 45, červenec–srpen, s. 24–29
ŠTERNOVÁ, Petra. *Semily: Sbor Dr. Karla Farského: kulturní památka*. Liberec: NPÚ – ÚOP, 2016, 12 nečíslovaných stran. ISBN 978-80-87810-12-5
ŠVERMA, Vratislav. *Vzpomínka na rok 1866*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 2, s. 80–82
TÁSLER, Radko. *Význam krkonošských důlních děl*. K+JH, 2016, roč. 49, č. 2, s. 38–39
TESAŘOVÁ, Jana. *Život pod horami: expozice na zámku v Horní Branné.* K+JH, 2016, roč. 49, č. 8, s. 24
TLUSTÝ, Jaromír. *Otec českého letectví Eugen Čihák nad Sněžkou*. K+JH, 2016, roč. 49, č. 5, s. 47
TOMÍČKOVÁ, Jana a Miloš Plachta. *Malíř Vilém Method Tomíček – zapomenutý semilský rodák s puncem světovosti*. SeNo, 2016, roč. 34, č. 12, s. 20
TULÁČKOVÁ, Lenka. Památkově chráněná území a význačné lidové stavby a sídla s dochovanou lidovou architekturou. In: *Lidové stavby Libereckého kraje,* s. 150–157
TULÁČKOVÁ, Lenka. *Výzkum rybníkářství v Českém ráji.* MuzČ, 2016, roč. 13, č. 1, s. 3
TÝFOVÁ, Marcela. *Písemné prameny osobní povahy k dějinám českého cestovního ruchu v Krkonoších v první polovině 19. století.* OCor, 2016, roč. 53, s. 109–124
UHLÍK, Jan. *Jan Vejrych (1856–1926): život a dílo architekta z Horní Branné u Jilemnice.* Fontes Nissae, 2016, roč. 17, č. 1, s. 18–37
ULRYCHOVÁ, Eva. *Nálezy mincí v Lomnici nad Popelkou a v jejím okolí.* Lomnické noviny, 2016, roč. 24, č. 4, s. 12; č. 5, s. 15
[URBAN, Jiří – o něm]. *Jiří Urban: obrazy.* [Turnov: vl. n., 2016], nestr.
[URBAN, Jiří – o něm]. *Jiří Urban: šperk.* [Turnov: vl. n., 2016], nestr.
VÁCLAVÍK, Ivan a Vladimír. *Jaroslav Skrbek maluje Zvědavou uličku v Jilemnici.* K+JH, 2016, roč. 49, č. 9, s. 51
VALENTA, Aleš. *Grauparova mapa velkostatku Jilemnice: doba a okolnosti vzniku, otázka autorství, analýza obsahu.* Vrchlabí: Správa KRNAP, 2016. 176 s. ISBN 978-80-7535-023-7

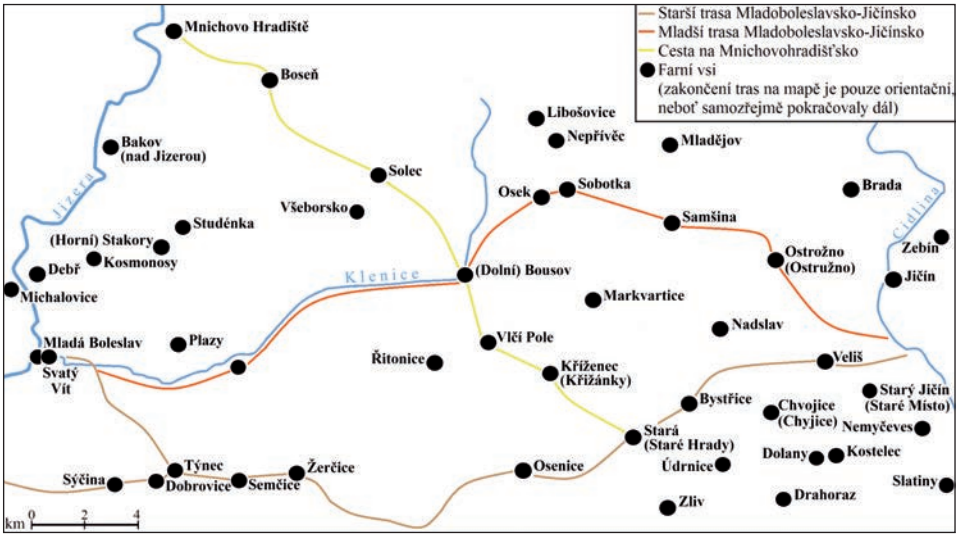
VALENTA, Aleš. *O Grauparově mapě a jejím autorovi*. K+JH, 2016, roč. 49, č. 5, s. 8–12
VANĚK, Jan. *Krkonoše cestou necestou*. Vrchlabí: Správa KRNAP, 2016. 256 s. ISBN 978-80-7535-025-1
VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Hrubý Rohozec: hrad – zámek severozápadně od Turnova.* Hukvaldy–Dobrá: Miroslav Bitter – Putujme po hradech a zámcích, 2016. 35 s. ISBN 978-80-87891-18-6
VOTAVA, Milan. *Pocta Ludvíku Koškovi*. Turnovsko, 2016, č. 4, s. 20–21; č. 5, s. 20–21
VOTAVA, Milan. *Pokračování příběhu Ludvíka Koška*. Náš Turnov, 2016, roč. 53, s. 7–8
VOTAVA, Milan. *Příběh Ludvíka Koška*. OJKT, 2016, roč. 23 (39), č. 2, s. 103–107
VURSTA, Pavel. *Nádraží Libereckého kraje na historických pohlednicích.* Liberec: Liberecký kraj, 2016. 143 s.
Zemřel geolog a mineralog RNDr. Zdeněk Johan, DrSc., čestný občan města Semily. SeNo, 2016, roč. 24, č. 4, s. 9
ŽŮRKOVÁ, Tereza a Viktor Hruška. *Josef Šediva (1853–1915) a jeho sbírka hudebních nástrojů v Národním muzeu – Českém muzeu hudby.* Praha: Národní technické muzeum, 2016. 166 s. ISBN 978-80-7036-505-2

Autoři tohoto svazku

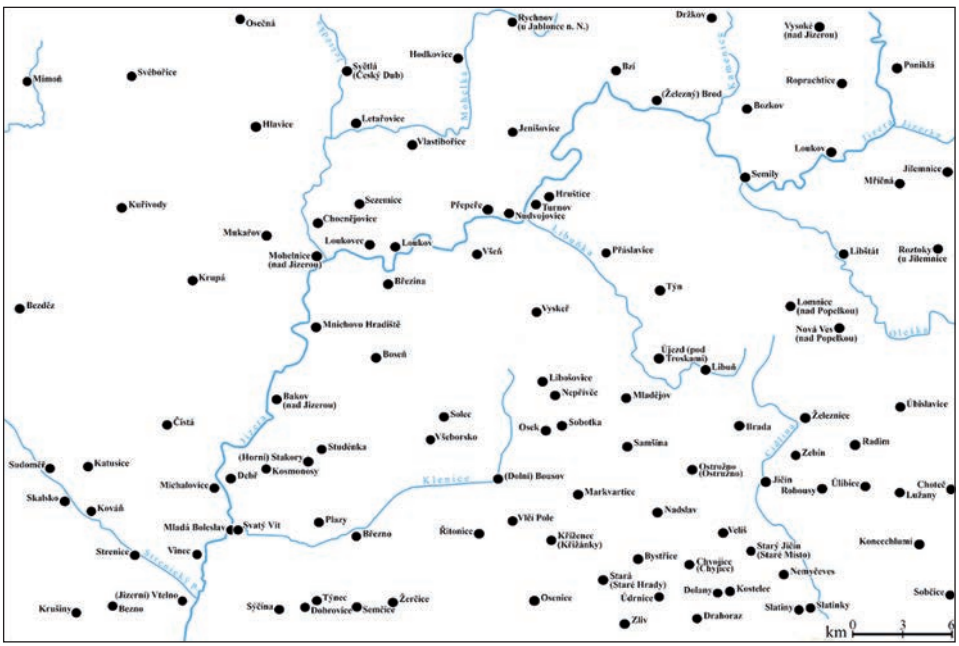
Babík Michal, PhDr., Regionální muzeum a galerie Jičín, babik@muzeumhry.cz
Bariaková Andrea, Památník zapadlých vlastenců Paseky nad Jizerou, abariakova@krnap.cz
Bílek Karol, prom. hist., LA PNP Praha-Strahov, KarolBilek@seznam.cz
Bílková Eva, PhDr., SOA v Zámrsku – SOkA Jičín, bilkova.sh@seznam.cz
Brokešová Gabriela, Bc., Regionální muzeum a galerie v Jičíně, brokesova@muzeumhry.cz
Cogan Miroslav, PhDr., Muzeum Českého ráje Turnov, cogan@muzeum-turnov.cz
Drahoňovský Jan, Mgr., Městské muzeum a galerie Lomnice n. P., muzeum.lomnice@seznam.cz
Fajstauerová Hana, Mgr., Regionální muzeum a galerie Jičín, Fajstauerova@muzeumhry.cz
Hejralová Petra, Mgr., Městské muzeum Železný Brod, petrahej@centrum.cz
Hlaveš Milan, Mgr., Ph.D., Uměleckoprůmyslové museum v Praze, hlaves@upm.cz
Horák Václav, Mgr., Městské muzeum a Galerie plastik Hořice, horak@muzeum.horice.org
Hrdlička Jaroslav, ThDr., Katedra historické teologie a církevních dějin Husitské teologické fakulty UK v Praze, jaroslav.hrdlicka@seznam.cz
Chutný Karel, Mgr., SOA v Zámrsku – SOkA Jičín, karel.chutny@soka-jc.cz
Jakouběová Vladimíra, PhDr., Muzeum Českého ráje Turnov, jakoubeova@muzeum-turnov.cz
Jakubec Pavel, Mgr., SOA v Litoměřicích – SOkA Semily, jakubec@soalitomerice.cz
Jirásko František, Mgr., Arnultovice
Junker Ullrich, AGoFF – Forschungsstelle Schlesien, Forschungsgruppe Hirschberg & Löwenberg, ullrich.junker@t-online.de
Kletvík Jan, Mgr., Stojanovo gymnázium, Velehrad, Jan.Kletvik@seznam.cz
Kordová Eva, Městská knihovna A. Marka v Turnově, evakordova@knihovnicek.cz
Krtičková Libuše, Muzeum a Pojizerská galerie Semily, krtickova@muzeumsemily.eu
Křížová Lenka, Mgr. et Bc., Gymnázium Turnov, lenka.prochazk@gmail.com
Louda Jiří, Mgr., Krkonošské muzeum Správy KRNAP Vrchlabí, jlouda@krnap.cz
Luštinec Jan, PaedDr., Krkonošské muzeum Správy KRNAP Jilemnice, jlustinec@krnap.cz
Maierová Hana, PhDr., Turnov, maierova.hana@seznam.cz
Navrátil Ivo, PhDr., SOA v Litoměřicích – SOkA Semily, navratil@soalitomerice.cz
†Petrušková Jitka, Muzeum Českého ráje v Turnově
Prostředník Jan, PhDr., Ph.D., Muzeum Českého ráje Turnov, prostrednik@muzeum-turnov.cz
Sajbt Jiří, PhDr., Muzeum Českého ráje v Turnově, sajbtjiri@seznam.cz
Tomíčková Oldřiška, PhDr., Městské muzeum a Galerie plastik Hořice, tomickova@muzeum.horice.org
Ulrych David, Bc., Krkonošské muzeum Správy KRNAP Jilemnice, dulrych@krnap.cz
Vejnarová Lenka, Mgr., Krkonošské muzeum Správy KRNAP Vrchlabí, lvejnarova@ krnap.cz

Z Českého ráje a Podkrkonoší
vlastivědná ročenka
svazek 30

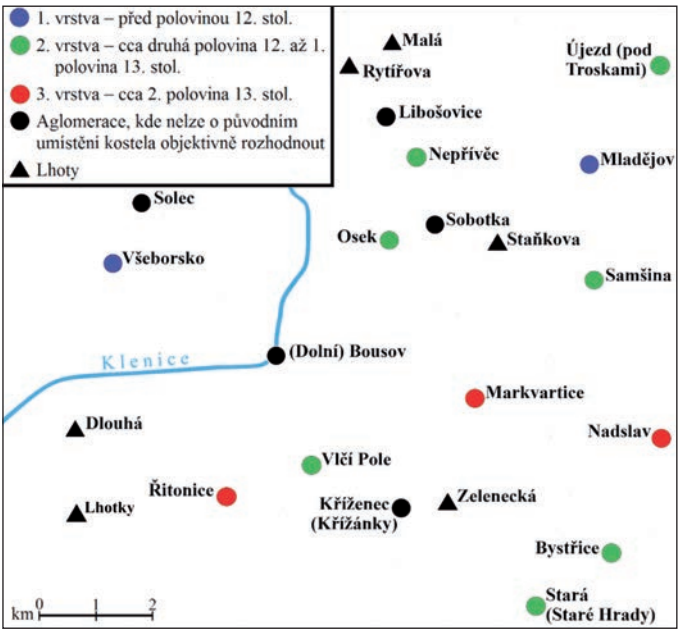
Vydaly Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily, Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv Jičín a Regionální muzeum a galerie v Jičíně, p. o., v roce 2017. Vedoucí redaktor Ivo Navrátil, tajemník redakce Pavel Jakubec. Redakční radu ve složení Michal Babík, Karol Bílek, Miroslav Cogan, Eva Chodějovská, Vladimíra Jakouběová, Radka Janků, Lenka Křížová, Markéta Lhotová, Jiří Louda, Hana Macháčková a Jan Prostředník vede Jan Luštinec. Obálka a grafická úprava Jaroslav Barták. Jazyková spolupráce Günter Fiedler, Ivo Łaborewicz a Pavel Pilz. Vytiskla Tiskárna Glos Semily, s. r. o. Náklad 500 výtisků. Stran 280 + XVI.

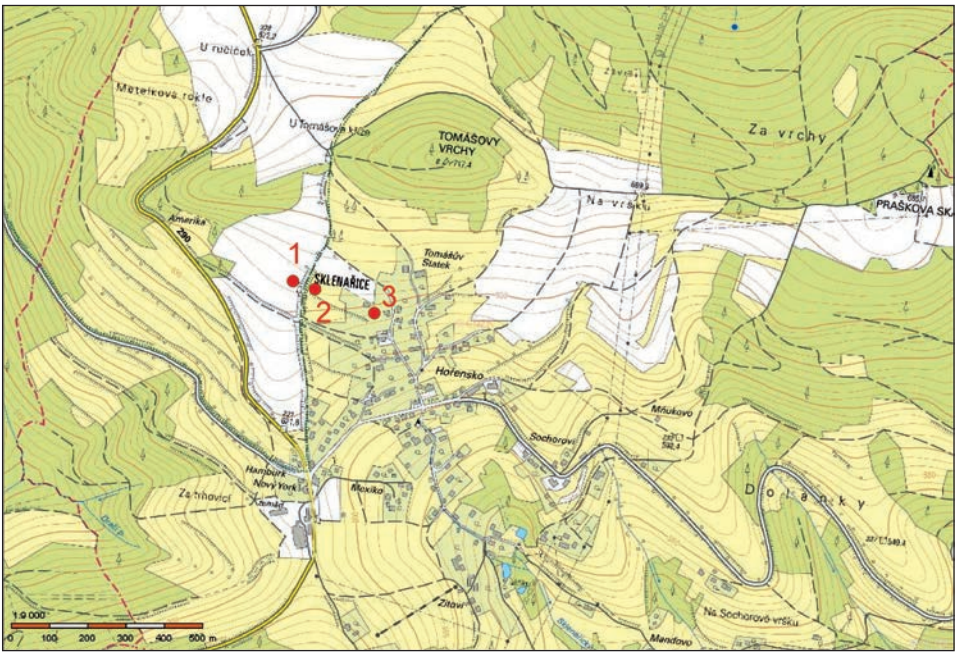

Obr. 1. Síť cest mezi Mladou Boleslaví a Jičínem v raném středověku. Nákres Jiří Sajbt.

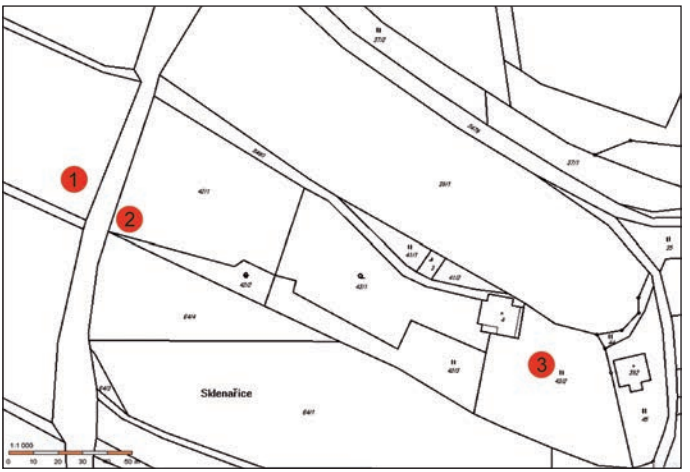

Obr. 2. Mapka rozložení far v Pojizeří v polovině 14. století. Autor Jiří Sajbt.

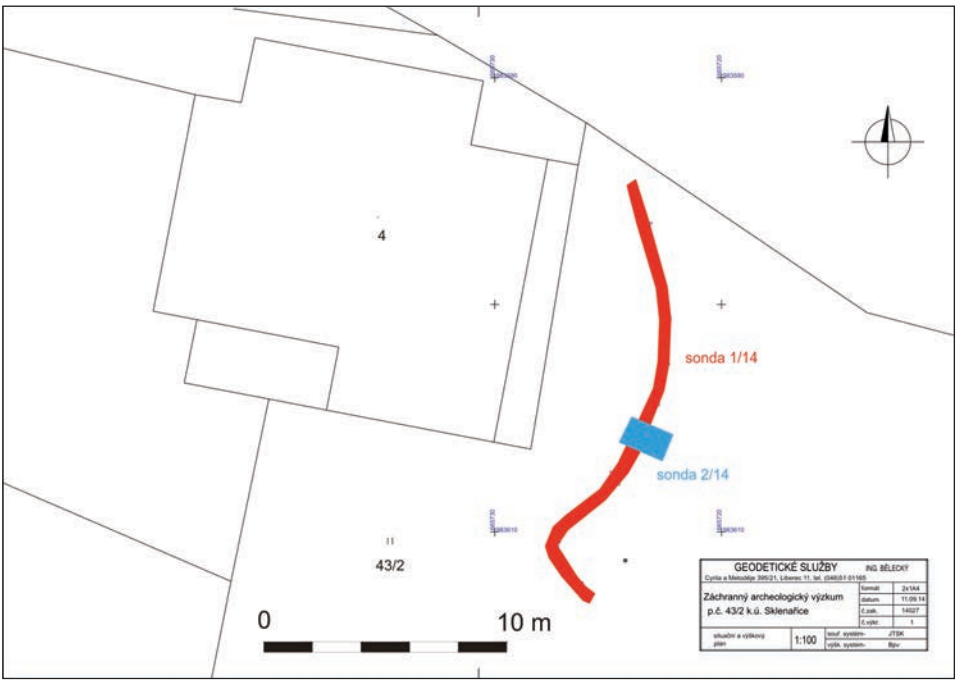

Obr. 3. Vývoj farní sítě na Sobotecku ve 12. až 13. století. Autor Jiří Sajbt.

Obr. 1 a 2. Lokalizace do ZM 1:10 000 a do katastrální mapy - k. ú. Sklenařice, okr. Semily, Liberecký kraj. 1) parc. č. 793 – archeologický výzkum pece z 16. stol. (D. Hejdová, výzkum 1956–1957); 2) nález nároží stavby na parc. č. 42/1 objevené V. Vaníčkem při výkopu pro vodovod; 3) záchranný archeologický výzkum na parc. č. 43/2 v červnu 2014 (zdroj – www.cuzk.cz).

Obr. 5. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) - parc. č. 43/2. Geodetické zaměření sond 1 a 2 záchranného archeologického výzkumu z června 2014 se zákresem do katastrální mapy (zaměření ing. Alexej Bělecký, Geodetické služby Liberec).

Obr. 6. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) - parc. č. 43/2. Pohled na erozní rýhu s nálezy keramiky a dalších artefaktů, jak je v dubnu 2014 objevil Roman Kurfiřt na zahradě pod domem čp. 26 (foto Roman Kurfiřt).

Obr. 7. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) - parc. č. 43/2. Zlomky keramiky, komorových a nádobkových kachlů a čelních vyhřívacích stěn – výběr nálezů z řezu erozní rýhy (foto Roman Kurfiřt).

Obr. 8. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) - parc. č. 43/2. Severní část linie sondy 1/2014 – odvodňovacího kanálu (foto Jakub Košek).

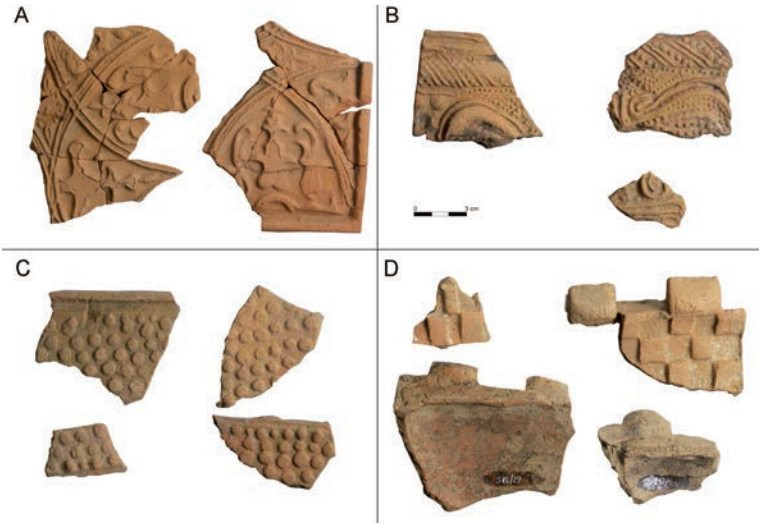
Obr. 11. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) - parc. č. 43/2. Sonda 2 – úroveň povrchu vrstvy 101 – kamenná destrukce domu a vyrovnání terénního stupně (NO1; foto Jakub Košek).

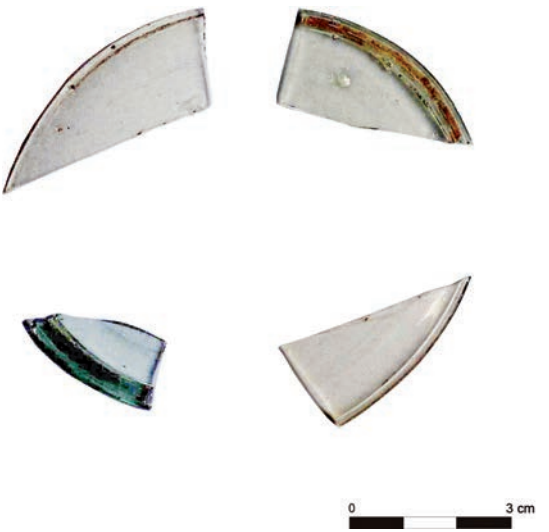
Obr. 12. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) - parc. č. 43/2. Sonda 2 – úroveň povrchu vrstvy 102a (ošlapem zhutněné podloží) po odebrání kamenné destrukce stavby (NO1). Na snímku je patrný opracovaný hranol břidlice – pravděpodobně jde o práh domu (foto Jakub Košek).

Obr. 13. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) - parc. č. 43/2. Soubor kachlů datovaných do poloviny 16. století. A) Kachel č. 1 – motiv „Prorok Ezechiel", soubor 29; B) Kachel č. 7 kachel typu Rejdice B3, soubory 5, 7, 18, 20, 25; C) Kachel č. 6 – rohový kachel typu Rejdice B3, soubory 18, 25, 29 (foto Petr Hartman).

Obr. 14. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) - parc. č. 43/2.
Soubor kachlů datovaných do poloviny 16. století. A) Kachel č. 9 – kachel typu Rejdice B4, soubor 5; B) Kachel typu Rejdice B5, soubor 29; C) Kachel typu Rejdice B11, soubor 29; D) Římsový korunní kachel s motivem plastické šachovnice, soubor 29 (foto Petr Hartman).

Obr. 15. Sklenařice (okr. Semily, Liberecký kraj) - parc. č. 43/2.
Zlomky skleněných okenních terčů, soubor 29 (NO1; foto Petr Hartman).

Jan Sucharda ml., socha sv. Václava z roku 1831 na mostním parapetu, Libštát. Foto M. Cogan.

Jan Sucharda ml., socha sv. Václava z roku 1822, původně na mostě přes Jilemku, nyní u zdi věže kostela sv. Vavřince v Jilemnici. Foto M. Cogan.

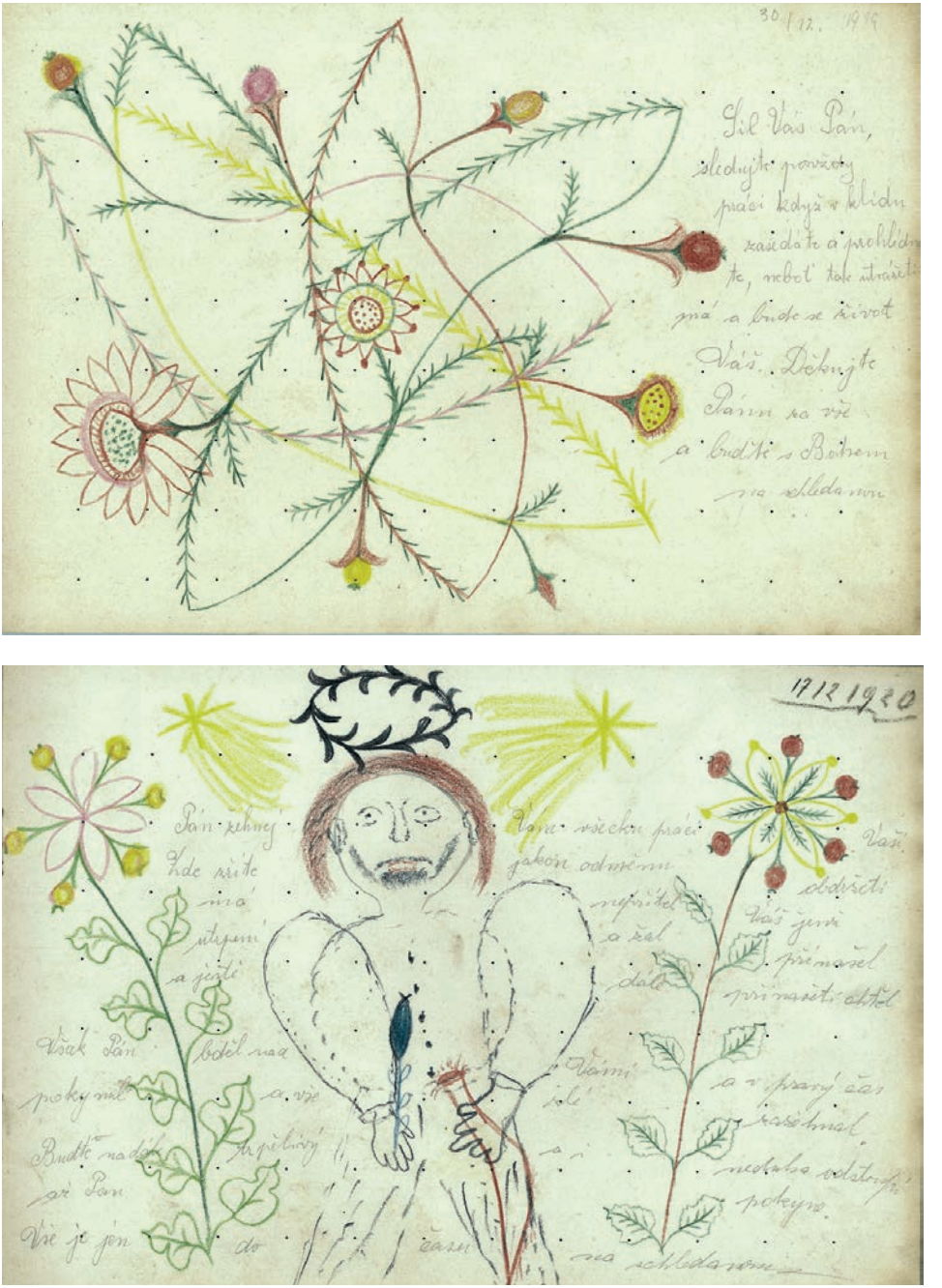
Jan Sucharda ml. a kameník Jan Josef, socha sv. Floriána z roku 1830, Staré Místo u Jičína. Foto M. Cogan.

Jan Sucharda ml., socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1834, Brdo.
Foto M. Cogan.

Jan Sucharda ml., socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1848, Sendražice. Foto M. Cogan.

Medijní kresby Boženy Kynčlové ze Štěpanické Lhoty z let 1919–1920. Krkonošské muzeum Vrchlabí.

Ullrich Junker: ***Rübezahl***

Abb. 1. Ausschnitt aus der Helwigkarte von Schlesien von 1561. „Rubenczal" ist in der Mitte abgebildet.
Obr. 1. Na výřezu mapy Slezska od Martina Helwiga z roku 1561 je Krakonoš zobrazen uprostřed.

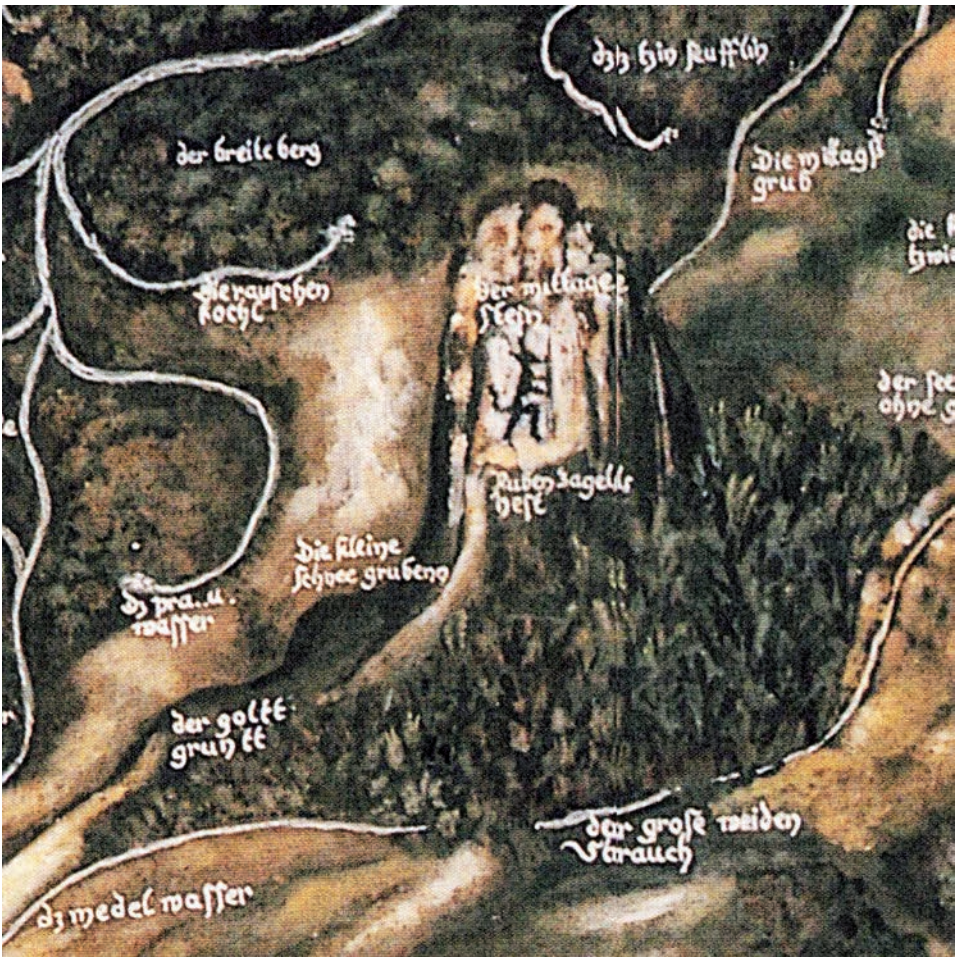

Abb. 2. Das älteste Landschaftsgemälde des Riesengebirges früher dem Chronisten Simon Hüttel zugeschrieben. Nach dieser Karte sitzt „Rubenzagell" in seinem „Nest" am Mittagstein.

Obr. 2. V nejstarší obrazové mapě Krkonoš, dříve připisované kronikáři Šimonu Hüttelovi, je Krakonoš vyobrazen ve svém „hnízdě" na Poledních kamenech.